

REGIONY INIĆJATYWY TRÓJMORZA

Opracowanie: Instytut Europy Środkowej w Lublinie

Instytut Europy Środkowej
Institute of Central Europe

Zespół autorski: Andreas Stadler, Piotr Majchrzak (Republika Austrii), Spasimir Domaradzki (Republika Bułgarii), Jan Muś (Republika Chorwacji, Republika Słowenii), Szczepan Czarnecki (Republika Czeska), Damian Szacawa (Republika Estońska), Aleksandra Kuczyńska-Zonik (Republika Litewska, Republika Łotewska), Marlena Gołębiowska (Rzeczpospolita Polska), Piotr Oleksy (Rumunia), Łukasz Lewkowicz (Republika Słowacka), Dominik Héjj (Węgry)

Zespół redakcyjny: Beata Surmacz, Tomasz Stępniewski, Marlena Gołębiowska

Projekt okładki, opracowanie graficzne, skład, redakcja i korekta, tłumaczenie, druk: Edyta Wojciechowska-Jadczak E-BIT, edyta@e-bit.pl

Współpraca: Bogdan Kawałko, Departament Strategii i Rozwoju
UMWL w Lublinie

Opracowano na zlecenie:

Departamentu Strategii i Rozwoju
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego
20-029 Lublin, ul. Artura Grottgera 4, tel. 81 44 16 545, strategia@lubelskie.pl
www.lubelskie.pl

© **Copyright by:** Województwo Lubelskie, 2022

ISBN 978-83-965221-3-9

Wydatek współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach realizacji projektu pt. „Marketing Gospodarczy Województwa Lubelskiego II”.

REGIONY INICJATYWY TRÓJMORZA

Lublin 2022

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
IDEA I CELE INICJATYWY TRÓJMORZA	8
REPUBLIKA AUSTRII	10
REPUBLIKA BUŁGARII	22
REPUBLIKA CHORWACJI	32
REPUBLIKA CZESKA	42
REPUBLIKA ESTOŃSKA	52
REPUBLIKA LITEWSKA	63
REPUBLIKA ŁOTEWSKA	72
RZECZPOSPOLITA POLSKA	79
RUMUNIA	91
REPUBLIKA SŁOWACKA	98
REPUBLIKA SŁOWENII	106
WĘGRY	114

Szanowni Państwo,

Województwo Lubelskie jest inicjatorem powołania Sieci Gospodarczej Regionów Trójmorza. Jej istnienie zapoczątkowało podpisanie tzw. Deklaracji Lubelskiej, przyjętej w czerwcu 2021 r. w Lublinie. Głównym celem tego przedsięwzięcia jest zbudowanie silnych więzi oraz nawiązanie bezpośredniej współpracy w różnych dziedzinach gospodarki i życia społecznego pomiędzy samorządami dwunastu państw Inicjatywy Trójmorza.

Współpracując i realizując swoje cele, mamy niepowtarzalną szansę wspólnie budować dobry klimat i relacje nie tylko w obszarze gospodarczym, kulturalnym, społecznym, ale również wzmacniać integrację wolnej i demokratycznej Europy. Stąd też wszystkie działania powinny być zorientowane na wspieranie i poprawę pozycji w Europie wszystkich regionów Inicjatywy Trójmorza.

Z myślą o lepszym wzajemnym poznaniu specyfiki i potencjału regionów, na zlecenie Województwa Lubelskiego, zespół specjalistów i ekspertów z Instytutu Europy Środkowej w Lublinie przygotował opracowanie pt. „Regiony Inicjatywy Trójmorza”. Jest to pierwsza monograficzna charakterystyka regionów i jednostek samorządowych w formie wszystkich państw zgrupowanych w Inicjatywie Trójmorza.

Pragnę podziękować autorom opracowania na czele z Panią **prof. Beatą Surmacz** – Dyrektorem Instytutu Europy Środkowej, wszystkim ekspertom, specjalistom i współpracownikom za wykonanie tego pionierskiego opracowania.

Przekazując Państwu do dyspozycji niniejsze wydawnictwo, liczę, że przyczyni się ono do bliższego poznania regionów Trójmorza, a w dalszej perspektywie zaowocuje podjęciem ściślejszej współpracy obejmującej nowe przedsięwzięcia i innowacyjne projekty gospodarcze.

Marszałek
Województwa Lubelskiego

Jarosław Stawiarski

WSTĘP

Inicjatywa Trójmorza powstała jako format prezydencki w celu pogłębienia powiązań w regionie szeroko rozumianej Europy Środkowej (między Morzem Bałtyckim, Adriatyckim i Czarnym) oraz wzmocnienia spójności Unii Europejskiej. W dyskursie publicznym akcentowany jest potencjał rozszerzenia Inicjatywy Trójmorza ze *stricte* prezydenckiego formatu na rzecz kooperacji międzyrządowej, parlamentarnej oraz – istotnej z punktu widzenia niniejszego opracowania – regionalnej. Współpraca na poziomie regionów państw zrzeszonych w Inicjatywie Trójmorza może w znaczącym stopniu przyczynić się do rozwoju tego formatu.

Po pierwsze, może usprawnić realizację projektów inwestycyjnych w kluczowych obszarach: infrastruktury transportowej, energetycznej i cyfrowej. W gestii polityki regionalnej leży bowiem zwiększenie konkurencyjności regionów w tych trzech obszarach poprzez niwelowanie zapóźnień oraz stymulowanie rozwoju. Po drugie, wymiar regionalny może rozwijać ważne dla społeczeństw państw Inicjatywy Trójmorza projekty nie tylko w trzech kluczowych obszarach, ale również w innych dziedzinach, takich jak nauka czy kultura. Po trzecie, może przyczynić się do zwiększenia rozpoznawalności tego formatu. Z jednej strony wpływa to na jego promowanie wśród społeczeństw regionu, a z drugiej przekłada się na możliwość pozyskania inwestorów niezbędnych do realizowania ambitnych projektów infrastrukturalnych. Po czwarte, wymiar regionalny Inicjatywy Trójmorza może stanowić istotne uzupełnienie dla polityki spójności Unii Europejskiej – regiony Inicjatywy Trójmorza mogą odegrać istotną rolę w promowaniu wspólnych interesów na forum unijnym.

Rozwijaniu współpracy regionalnej ma służyć Sieć Gospodarcza Regionów Trójmorza, mająca być formatem bezpośredniej współpracy między samorządami w ramach Inicjatywy Trójmorza. Deklaracja o utworzeniu sieci została podpisana podczas Samorządowego Kongresu Gospodarczego II Forum Regionów Trójmorza w Lublinie 29 czerwca 2021 r., a jej inicjatorem było Województwo Lubelskie¹. Powołanie takiej współpracy implikuje rozpoznanie podmiotów polityki regionalnej w państwach Inicjatywy Trójmorza, do których należą: Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry.

Wobec powyższego zasadniczym celem opracowania jest identyfikacja regionów państw Inicjatywy Trójmorza oraz przedstawienie ich specyfiki, zwłaszcza w obszarze kompetencji polityki regionalnej i współpracy międzynarodowej, a także analiza ich potencjału społeczno-gospodarczego. Należy wskazać, że realizacji tak sformułowanego celu towarzyszyły trudności metodologiczne, wynikające ze znaczącego zróżnicowania podziału administracyjnego w poszczególnych państwach, a także form ustrojowych samorządu terytorialnego (zob. tabela 1).

¹ Sieć nie posiada obecnie sformalizowanej struktury. Rozważane jest utworzenie Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej pod nazwą „Sieć Gospodarcza Regionów Trójmorza” z siedzibą w Lublinie. Podstawę do takich działań daje rozporządzenie (WE) nr 1082/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie europejskiego ugrupowania współpracy terytorialnej (EUWT) z późniejszymi zmianami.

Tabela 1. Podział administracyjny, jednostki samorządu terytorialnego, rządowe i NUTS w państwach Inicjatywy Trójmorza

Państwo	Podział administracyjny		Jednostki samorządu terytorialnego		Jednostki do wykonywania zadań administracji rządowej	Jednostki terytorialne do celów statystycznych		
	Charakterystyka	Podział	Charakterystyka	Podział		NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
Austria	trójstopniowy	2094 gminy, 93 okręgi, 9 krajów związkowych	dwuszczeblowy	gminy kraje związkowe	okręgi	3	9	35
Bułgaria	dwustopniowy	28 obwodów, 266 gmin	jednoszczeblowy	gminy	obwody	2	6	28
Chorwacja	dwustopniowy	127 miast i 428 gmin, 20 żupanii + miasto Zagrzeb	dwuszczeblowy	gminy żupanie	-	1	4	21
Czechy	dwustopniowy	6253 gminy, 13 krajów + miasto Praga	dwuszczeblowy	gminy kraje	-	1	8	14
Estonia	dwustopniowy	79 gmin, 15 prowincji	jednoszczeblowy	gminy	prowincje	1	1	5
Litwa	dwustopniowy	60 gmin, 10 powiatów	jednoszczeblowy	gminy	powiaty	1	2	10
Łotwa	jednostopniowy	43 gminy	jednoszczeblowy	gminy	5 regionów planowania krajowego*	1	1	6
Polska	trójstopniowy	2477 gmin, 314 powiatów + 66 miast na prawach powiatu, 16 województw	trójszczeblowy	gminy powiaty województwa	województwa	7	17	73
Rumunia	dwustopniowy	2862 gminy i 319 miast, 41 województw	dwuszczeblowy	gminy województwa	8 regionów rozwoju*	4	8	42
Słowacja	trójstopniowy	2927 gmin, 79 powiatów, 8 krajów	dwuszczeblowy	gminy kraje	-	1	4	8
Słowenia	dwustopniowy	212 gmin, 58 jednostek administracji państwowej	jednoszczeblowy	gminy	jednostki administracji państwowej	1	2	12
Węgry	trójstopniowy	3155 miast i gmin, 197 powiatów, 19 komita- tów + miasto Budapeszt	dwuszczeblowy	gminy komitaty	powiaty	3	8	20

* Pochodne jednostki publiczne, będące de facto jednostkami administracji rządowej.

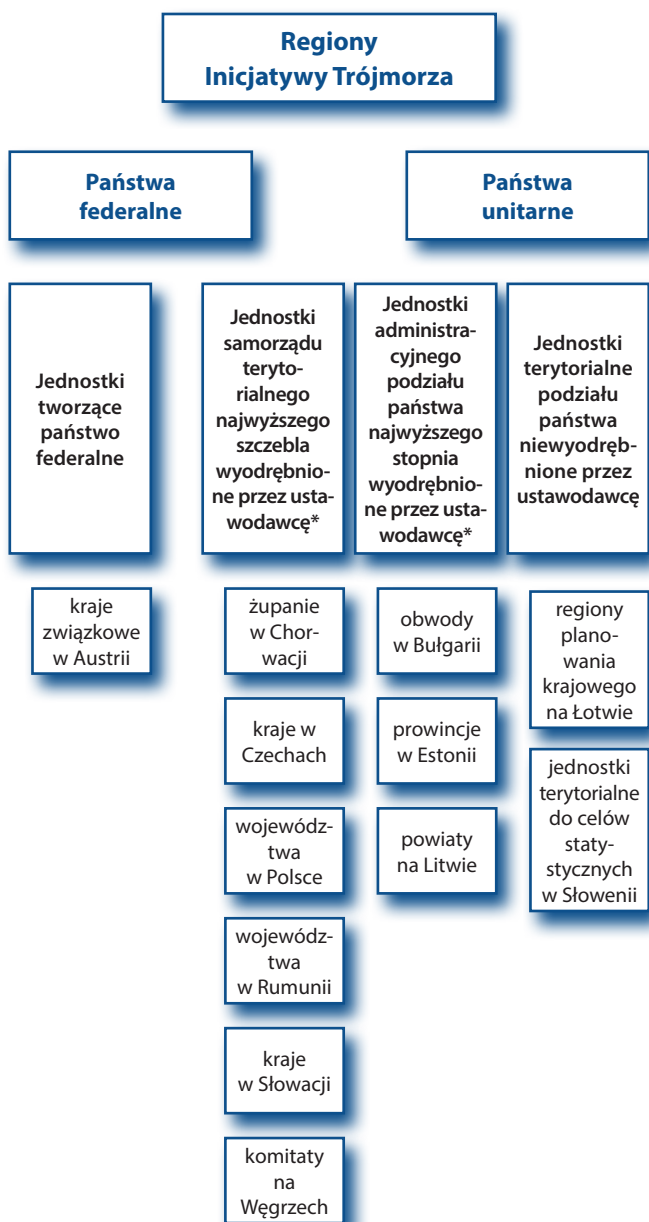
Źródło: Opracowanie własne.

Wobec tak znaczącego zróżnicowania przyjęto następującą metodologię identyfikacji regionów Inicjatywy Trójmorza:

- Jako regiony traktowano wyodrębnione przez ustawodawcę **jednostki samorządu terytorialnego najwyższego szczebla**, których władze są niezależne od administracji rządowej. W celu uniknięcia traktowania jako regionów bardzo wielu niewielkich pod względem liczby ludności i terytorium jednostek, brano pod uwagę tylko te państwa, w których liczba jednostek samorządu terytorialnego najwyższego szczebla nie była większa od liczby najmniejszych jednostek terytorialnych w ramach klasyfikacji stworzonej do celów statystycznych w Unii Europejskiej (tj. jednostek NUTS 3). W ten sposób jako regiony zidentyfikowano: **żupanie w Chorwacji, kraje w Czechach, województwa w Polsce, województwa w Rumunii, kraje w Słowacji, komitaty na Węgrzech**.
- Jeżeli nie zidentyfikowano regionów zgodnie z powyższym założeniem, jako regiony traktowano **wyodrębnione przez ustawodawcę jednostki administracyjnego podziału państwa najwyższego stopnia**, uprawnione do wykonywania określonych prawem zadań administracji rządowej. Przy czym ponownie w celu uniknięcia traktowania jako regionów bardzo wielu niewielkich demograficznie i terytorialnie jednostek, brano pod uwagę tylko te państwa, w których liczba jednostek najwyższego stopnia nie była większa od liczby najmniejszych jednostek terytorialnych w ramach klasyfikacji stworzonej do celów statystycznych w Unii Europejskiej (tj. jednostek NUTS 3). W ten sposób jako regiony zidentyfikowano: **obwody w Bułgarii, prowincje w Estonii, powiaty na Litwie**.
- Jeżeli nie zidentyfikowano regionów zgodnie z powyższymi założeniami, jako regiony traktowano inne, **niewyodrębnione przez ustawodawcę jednostki terytorialne podziału państwa: regiony planowania krajowego na Łotwie**, które są tzw. pochodnymi jednostkami publicznymi, będące de facto jednostkami administracji rządowej, oraz **jednostki terytorialne do celów statystycznych w Słowenii** (NUTS 3), w celu uniknięcia traktowania jako regionów bardzo wielu niewielkich pod względem liczby ludności i terytorium jednostek administracji państwowej.
- Wyodrębnione regiony dotyczyły państw unitarnych, wewnętrznie jednolitych, mających w obrębie granic taki sam ustrój, prawo i administrację. Pod tym względem wyróżnia się Austria, która jest państwem federalnym, z krajami związkowymi o znacząco szerszych kompetencjach w zakresie ustanawiania ustroju, prawa i administracji. Tym samym regiony Austrii

należy potraktować jako oddzielną kategorię regionów – **jednostki tworzące państwo federalne: kraje związkowe w Austrii**.

Rys. 1. Schemat regionów Inicjatywy Trójmorza

* Ich liczba nie może być większa niż NUTS 3.

Źródło: Opracowanie własne.

Należy wskazać, że tak wyodrębnione regiony państw Inicjatywy Trójmorza charakteryzują się znaczącym zróżnicowaniem. Po pierwsze, różnią się nomenklaturą. Regionami w państwach Inicjatywy Trójmorza są komitaty, kraje, obwody, okręgi, prowincje, województwa, żupanie, regiony planowania krajowego oraz jednostki terytorialne do celów statystycznych. Po drugie, różnią się charakterem. Regionami są jednostki w państwach o ustroju federalnym o dużym zakresie autonomii (Austria), jednostki samorządu terytorialnego w państwach o ustroju unitarnym o zdecydowanie mniejszym zakresie autonomii (Chorwacja, Czechy, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry) oraz jednostki

uprawnione wyłącznie do wykonywania określonych zadań administracji rządowej (Bułgaria, Estonia, Litwa, Łotwa i Słowenia). Po trzecie, różnią się potencjałem społeczno-gospodarczym. Dla porównania: największym pod względem powierzchni regionem jest polskie województwo mazowieckie (35 559 km²), najmniejszym – rumuński okręg București (248 km²), największy pod względem ludności region to również województwo mazowieckie (5 423 168 mieszkańców), najmniejszy – estońska prowincja Hiiu (9315 mieszkańców), najzamożniejszym regionem jest Praga (64 600 euro PKB per capita), najmniej zamożnym – bułgarski obwód Silistra (4237 euro PKB per capita). W związku z tym w niniejszym opracowaniu dokonano charakterystyki regionów. Obejmuje ona kolejno:

- a) **Ustrój i podział administracyjny państwa** – w tej części wskazano i scharakteryzowano ustrój oraz podział administracyjny państwa wraz z umieszczeniem mapy tego podziału, a także formę ustrojową samorządu terytorialnego wraz ze wskazaniem kompetencji poszczególnych jednostek, ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji w zakresie współpracy międzynarodowej.
- b) **Jednostki NUTS** – w tej części przedstawiono klasyfikację NUTS (ang. *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*), która została ustanowiona w Unii Europejskiej w celu ułatwienia gromadzenia, opracowywania i rozpowszechniania zharmonizowanych regionalnych danych statystycznych oraz planowania interwencji w kontekście polityki spójności. Klasyfikacja ta została przedstawiona w formie mapy oraz tabeli z wykazem jednostek zgodnie z rewizją NUTS 2021. Należy podkreślić, że w wielu państwach Inicjatywy Trójmorza unijne jednostki NUTS odpowiadają konkretnym regionom wyodrębnionym jako jednostki samorządowe lub jednostki uprawnione do wykonywania zadań administracji rządowej, a zatem ich współpraca może

być potencjalnie wykorzystywana do promowania wspólnych interesów na forum Unii Europejskiej.

- c) **Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej** – w tej części zaprezentowano podmioty polityki regionalnej, które odpowiadają w poszczególnych państwach za zarządzanie środkami z funduszy Unii Europejskiej w ramach polityki spójności.
- d) **Charakterystyka potencjału regionów** – w tej części przedstawiono w postaci tabeli syntetyczną charakterystykę poszczególnych regionów, obejmującą dane dotyczące powierzchni, liczby ludności i PKB na mieszkańca. Dokonano również opisowych charakterystyk poszczególnych regionów w zakresie podstawowych wskaźników społeczno-ekonomicznych.
- e) **Rola regionów w rozwoju regionalnym** – ta część obejmuje udział poszczególnych regionów w alokacji finansowej środków z Unii Europejskiej w perspektywie 2014-2020 oraz 2021-2027, a także udział w strategiach makroregionalnych.

Źródła wykorzystywane w niniejszym opracowaniu obejmują akty normatywne, opracowania i raporty prezentowane przez unijne instytucje oraz krajowe podmioty polityki regionalnej, dane Europejskiego Urzędu Statystycznego oraz urzędów statystycznych poszczególnych państw Inicjatywy Trójmorza.

Opracowanie zostało przygotowane przez Zespół Instytutu Europy Środkowej w Lublinie. Dziękujemy Ambasadorowi Republiki Austrii w Polsce **Andreasowi Stadlerowi** oraz Konsulowi Honorowemu Republiki Austrii w Lublinie **Piotrowi Majchrzakowi** za przygotowanie części dotyczącej regionów Austrii. Dziękujemy również za współpracę Panu **Bogdanowi Kawałko**, Dyrektorowi Departamentu Strategii i Rozwoju Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie.

*Beata Surmacz
Tomasz Stępniewski
Marlena Gołębiowska*

IDEA I CELE INICJATYWY TRÓJMORZA

Inicjatywa Trójmorza (3SI) stanowi prezydencką platformę współpracy regionalnej, powołaną w 2016 r. przez przedstawicieli dwunastu państw członkowskich Unii Europejskiej: Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier. Obszar obejmujący państwa należące do Inicjatywy Trójmorza stanowi prawie jedną trzecią całkowitej powierzchni Unii Europejskiej. Mieszka tu ponad 112 milionów ludzi.

Inicjatorami powstania tego formatu współpracy byli prezydenci Polski i Chorwacji – Andrzej Duda i Kolinda Grabar-Kitarović. W deklaracji przyjętej podczas szczytu założycielskiego w Dubrowniku wskazano, że 3SI ma służyć pogłębieniu integracji europejskiej i wzmocnieniu spójności UE, głównie poprzez rozwój infrastruktury komunikacyjnej, wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego i wspieranie gospodarki cyfrowej w Europie Środkowej, co pozwoli nadrobić zapóźnienia rozwojowe, wynikające z zaszłości historycznych.

Inicjatywa Trójmorza charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem instytucjonalizacji. 3SI nie jest klasyczną organizacją międzynarodową, co oznacza, że nie ma prawnie wiążącego dokumentu, np. statutu, który jednoznacznie określałby jej cele. Nie ma też sekretarza generalnego ani innych urzędników, którzy mogliby reprezentować ten format i wypowiadać się w jego imieniu. 3SI funkcjonuje głównie poprzez coroczne szczyty z udziałem głów państw członkowskich (lub ewentualnie przedstawicieli rządów). Dotychczas odbyło się 5 takich szczytów.

Pierwszy szczyt Inicjatywy odbył się w 2016 r. w Dubrowniku. Sformułowano na nim główne postulaty programu oraz określono zasadnicze obszary współpracy.

Kolejne spotkanie Inicjatywy Trójmorza odbyło się w 2017 r. w Warszawie, z udziałem prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa. Pewien przełom w działalności 3SI nastąpił w Bukareszcie w 2018 r., w którym po raz pierwszy

uczestniczyli przedstawiciele Komisji Europejskiej (KE) i Niemiec oraz gdzie zapadła decyzja o powołaniu Funduszu Inwestycyjnego Inicjatywy Trójmorza (TSIF). Został on zainaugurowany w 2019 r. na szczycie w Lublanie. Kolejne spotkania odbyły się w 2020 r. w Tallinnie (wirtualnie) i w 2021 r. w Sofii. Zbliżający się siódmy szczyt 3SI będzie gościł w Rydze. Status obserwatora w TSI posiadają obecnie Niemcy, USA, KE, Europejski Bank Inwestycyjny, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju oraz Bank Światowy.

Szczególnie istotne znaczenie dla Inicjatywy Trójmorza ma wspomniany TSIF, którego głównym celem jest pozyskiwanie środków na realizację różnego rodzaju projektów transgranicznych. Źródłem finansowania Funduszu mają być państwowe i międzynarodowe instytucje kapitałowe, docelowo jego budżet ma zaś wynieść 5 mld euro. Łączna wartość priorytetowych projektów (obecnie jest ich 90) wynosi tymczasem ok. 181 mld euro, natomiast potrzeby inwestycyjne na obszarze 3SI szacuje się na co najmniej 1,15 bln euro. Spośród dwunastu państw 3SI do Funduszu należy aktualnie dziewięć – poza nim pozostają wciąż Austria, Czechy i Słowacja. Polska wniosła do TSIF największy wkład, który wyniósł 750 mln euro.

Kolejnym przykładem zacieśniania współpracy ekonomicznej w ramach 3SI jest stworzenie wspólnego indeksu giełdowego. Indeks CEEplus, nazywany indeksem Trójmorza, wystartował w 2019 r. w trakcie Forum Ekonomicznego w Krynicy. List intencyjny w tej sprawie podpisali prezesi giełd z Grupy Wyszehradzkiej (Polski, Czech, Słowacji i Węgier) oraz Chorwacji, Rumunii i Słowenii. Zdecydowano, że za kalkulację i publikację indeksu CEEplus odpowiadać będzie największa z giełd regionu, czyli Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie.

Na płaszczyźnie infrastrukturalnej główną osią komunikacyjną dwunastu krajów ma być Via Carpatia. Szlak ten będzie biegł wzdłuż wschodniej granicy UE, przecinając

trasy łączące Europę Zachodnią z Rosją. Via Carpatia ma usprawnić przejazdy drogowe od litewskiego portu Kłajpeda aż do greckich Salonik, łącząc Litwę, Polskę, Słowację, Węgry, Rumunię, Bułgarię i Grecję. Aktualnie Polska jest liderem, jeśli chodzi o poziom realizacji tej ważnej inwestycji komunikacyjnej.

W deklaracji podsumowującej ostatni szczyt w Sofii pozytywnie oceniono dotychczasową działalność 3SI, podkreślając jej wymiar wewnątrzunijny i transatlantycki. Państwa członkowskie zaznaczyły, że Inicjatywa nie stanowi alternatywy lub konkurencji dla integracji europejskiej, a raczej jest istotnym uzupełnieniem dla polityki spójności UE. Nowa administracja amerykańska oficjalnie podtrzymała chęć angażowania się w Inicjatywę Trójmorza. W Sofii ponownie podkreślono ekonomiczny wymiar 3SI i zadeklarowano chęć kontynuacji współpracy w trzech strategicznych obszarach (infrastruktury, energetyki i cyfryzacji), a jednocześnie wzięto pod uwagę cele polityki klimatycznej UE.

Jeśli chodzi o zbliżający się szczyt w Rydze, to w łotewskiej wizji tego formatu dominuje podejście pragmatyczne, koncentrujące się na współpracy gospodarczej wokół konkretnych projektów drogowych (Rail Baltica, Via Baltica), energetycznych (głównie dotyczących źródeł odnawialnych), a także cyfrowych (technologia 5G). Wobec tego prezydent Łotwy Egils Levits podczas szczytu 3SI w Rydze planuje położyć nacisk na poszukiwanie prywatnego kapitału na ich dofinansowanie. Akcentowana jest także konieczność odejścia od *stricte* współpracy prezydenckiej na rzecz kooperacji międzyrządowej, parlamentarnej, samorządowej. W dyskursie publicznym pojawiają się również pomysły instytucjonalizacji współpracy trójmorskiej. Nie mniej ważne będzie jasne stanowisko państw Inicjatywy Trójmorza wobec agresji Rosji na Ukrainę.

REPUBLIKA AUSTRII

a) Ustrój i podział administracyjny

Zgodnie z art. 2 Federalnej Ustawy Konstytucyjnej Republiki Austrii Austria jest państwem federalnym, w skład którego wchodzi 9 krajów związkowych (Bundesländer). Austria posiada dwuizbowy system parlamentarny, składający się z Rady Narodowej (Nationalrat) oraz Rady Federalnej (Bundesrat). Pierwsza izba, Rada Narodowa, liczy 183 członków i wybierana jest w wyborach powszechnych w systemie proporcjonalnym. Jej kadencja trwa pięć lat. Druga izba, Rada Federalna, reprezentuje interesy poszczególnych krajów związkowych i tym samym stanowi ich delegację. Kraje związkowe są w niej reprezentowane proporcjonalnie do liczby obywateli, przy czym żaden kraj związkowy nie może mieć mniej niż trzech przedstawicieli w Radzie. Członkowie Rady Narodowej są wybierani przez Landtagi, tj. zgromadzenia ustawodawcze na szczeblu regionalnym. Rada Narodowa składa się z 62 deputowanych. Obie izby parlamentu mają różną rangę i znaczenie – zdecydowaną przewagę zarówno w sferze ustawodawczej, jak i kontrolnej rządu ma Rada Narodowa. Rada Federalna może wprowadzić wniesić sprzeciw wobec ustawy Rady Narodowej, ale nie jest on równoważny prawu weta. Obie izby mają natomiast duży współdziałanie w procesie decyzyjnym dotyczącym Unii Europejskiej

oraz kontroli polityki europejskiej realizowanej przez rząd federalny. Najwyższymi organami władzy wykonawczej w Austrii są rząd federalny i prezydent federalny. Rząd jest tworzony przez najsilniejszą partię w Radzie Narodowej lub koalicję partii, a na jego czele stoi kanclerz. W gabinecie mogą zasiadać również osoby spoza parlamentu. Kanclerz ma do swojej dyspozycji Urząd Kanclerski, który stanowi centrum koordynacyjne dla działań podejmowanych przez poszczególne ministerstwa. Zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji rząd jest również jednym z podmiotów posiadających inicjatywę ustawodawczą. Prezydent federalny jest wybierany w wyborach powszechnych. Jego kadencja trwa 6 lat z prawem jednej reelekcji. Sposób wyboru prezydenta nie definiuje jednakże jego kompetencji. Prezydent nie dysponuje prawem weta ustawodawczego i co do zasady nie posiada tzw. prerogatyw – akty prawne wymagają zawsze kontrasygnaty kanclerza lub właściwego ministra. Prezydent reprezentuje państwo na zewnątrz, mianuje i przyjmuje korpus dyplomatyczny i konsularny, posiada prawo łaski, prawo do wydawania rozporządzeń nadzwyczajnych i prawo do zarządzania referendum. Nadaje tytuły naukowe oraz mianuje urzędników państwowych i oficerów armii. W praktyce najczęściej pełni rolę arbitra łagodzącego wewnątrzpolityczne spory.

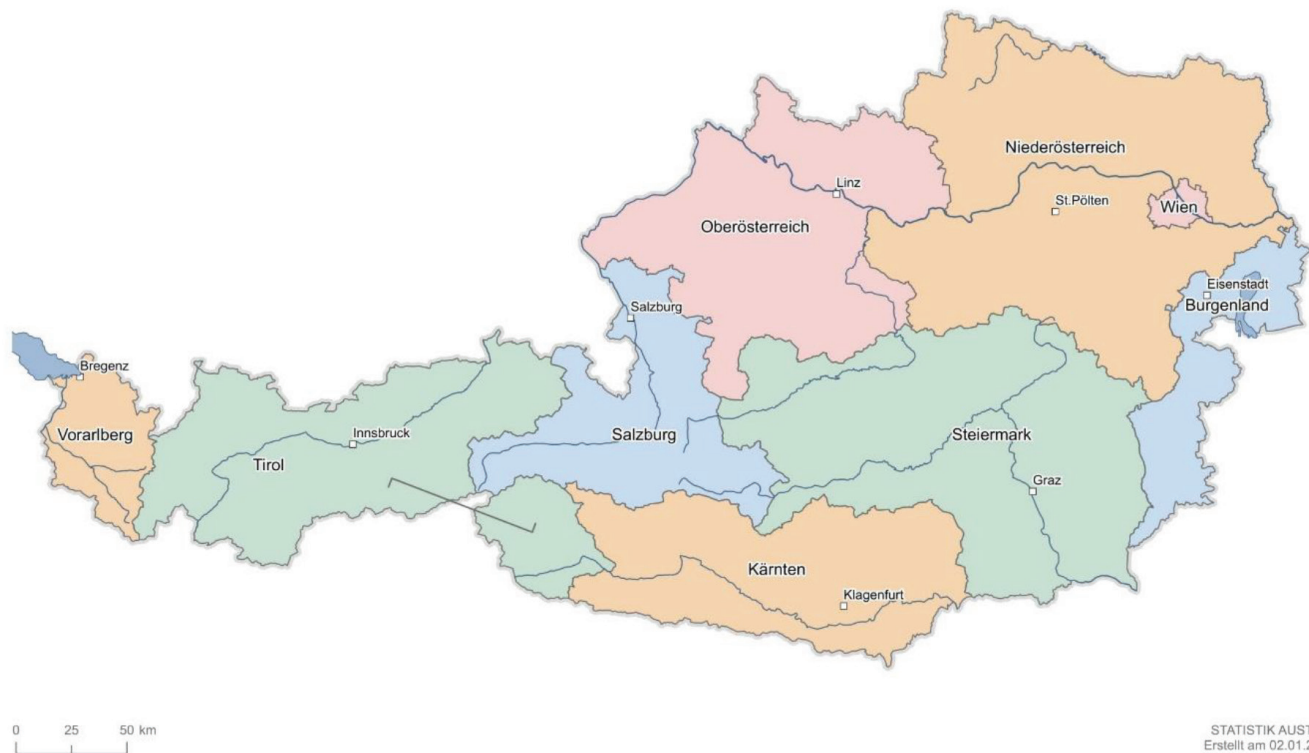
Austria posiada **trójstopniowy podział terytorialno-administracyjny**. Dzieli się na:

- 9 krajów związkowych (Burgenland, Karyntia, Dolna Austria, Górna Austria, Salzburg, Styria, Tyrol, Vorarlberg oraz Wiedeń), z których każdy ma własny system organów państwowych, tj. jednoizbowy parlament (Landtag) oraz administrację z szefem rządu na czele (Landeshauptmann),

- 93 okręgi (Bezirk),
- 2094 gminy (Gemeinde).

Kraje związkowe i gminy pełnią dualną rolę, czyli są instytucjami samorządowymi oraz reprezentantami federacji. W Austrii występuje ponadto 15 tzw. miast wydzielonych, przy czym wyjątek stanowi Wiedeń, który podzielony został na 23 dzielnice.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Austrii na kraje związkowe (stan na 21.04.2022 r.)

Źródło: <https://www.statistik.at>.

Podstawę ustrojową funkcjonowania austriackiego samorządu stanowią: Federalna ustawa konstytucyjna Republiki Austrii, ustawodawstwo krajów związkowych – osiem ordynacji gminnych dla gmin krajowych z wyjątkiem miasta Wiedeń oraz prawa miejskie dla miast posiadających własny statut.

Ustrój poszczególnych krajów związkowych reguluje konstytucja federalna. Każdy kraj związkowy posiada również swoją własną konstytucję, która definiuje strukturę lokalnych władz administracyjnych. Organem stanowiącym jest parlament krajowy (Landtag), wybierany w wyborach powszechnych, w systemie proporcjonalnym na pięcio- lub sześcioletnią kadencję. Przysługuje mu władza ustawodawcza, przy czym zakres jej prerogatyw jest ograniczony i de facto sprowadza się do prawa budowlanego, spraw z zakresu ochrony środowiska czy regulacji ustroju gmin. W sześciu krajach związkowych parlamenty mogą również wydawać stanowiska wiążące rządy krajowe w sprawach dotyczących Unii Europejskiej. Organem wykonawczym jest rząd krajowy (Landesregierung), którego premiera wybiera par-

lament krajowy, a zatwierdza prezydent Republiki Austrii. Premier jest jednocześnie urzędnikiem kraju związkowego i federacji. Reszta składu rządu jest wybierana przez parlament krajowy, przy czym istnieją dwa systemy wyboru, tj. proporcjonalny, zgodnie z którym każda partia polityczna w zależności od liczby miejsc w parlamencie krajowym posiada określoną liczbę ministerstw, oraz koalicyjny, zgodnie z którym rząd tworzą ugrupowania posiadające większość w parlamencie. Kraje związkowe posiadają uprawnienia w zakresie polityki lokalnej, ochrony środowiska naturalnego oraz kształtowania polityki kulturalnej. Premier rządu krajowego ma prawo reprezentować kraj związkowy na zewnątrz, a tym samym w zakresie jego kompetencji leży nawiązywanie partnerstw międzynarodowych, podpisywanie umów o współpracy czy realizacja projektów transgranicznych.

Należy dodatkowo podkreślić bardzo ważne uprawnienia krajów związkowych w zakresie szeroko rozumianej integracji europejskiej. Austriackie kraje związkowe już w późnych latach 80. nasiliły dążenia do rozszerzenia swoich

kompetencji w polityce zagranicznej. W konsekwencji przyjęto zasadę czynnej partycypacji austriackich regionów we współpracy transgranicznej, przy czym chodziło w niej nie tylko o zwiększenie ich autonomii w kontaktach międzynarodowych, ale przede wszystkim o udział poszczególnych krajów związkowych w realizacji tzw. europejskiej polityki Austrii. W 1992 r., tj. trzy lata przed uzyskaniem formalnego członkostwa w UE, austriackie regiony otrzymały uprawnienia do bezpośredniego uczestnictwa w europejskiej integracji w trzech obszarach kompetencji: informacji, „zajmowania stanowiska”, tj. formułowania opinii, oraz bezpośredniego udziału w proeuropejskiej polityce integracyjnej. De facto oznaczało to prawo krajów związkowych do równoprawnego z państwami członkowskimi UE kształtowania polityki unijnej. Instytucjonalnie prawo to oznacza do dziś funkcjonowanie dwóch instrumentów o charakterze polityczno-prawnym: konstytucyjne umocowanie do udziału w unijnym procesie decyzyjnym oraz możliwość uczestnictwa krajów związkowych w pracach Komitetu Regionów. Wprowadzenie ww. rozwiązań, ich dobra organizacja i sprawne funkcjonowanie przyczyniają się do wysokiej absorpcji znacznych kwot unijnych funduszy strukturalnych, a tym samym w konsekwencji do permanentnego zwiększania zdolności konkurencyjnych austriackich regionów w Europie i na świecie.

Podstawową jednostką samorządu terytorialnego w Austrii stanowi gmina. Obecny ustrój gmin Austrii został zagwarantowany w noweli ustawy zasadniczej wraz z ustawą federalną z 1962 r. Gmina tworzy tzw. korporację terytorialną z prawem do samorządu oraz okręg administracyjny. Posiada samodzielność gospodarczą. Partycypuje w części podatków krajowych oraz ma pełną swobodę w określaniu zakresu podatków lokalnych, z których pochodzi 50-60% jej dochodów. W celu wykonywania zadań własnych gmina może tworzyć związki gmin. Organem stanowiącym gminy jest rada gminy, wybierana na 5- lub 6-letnią kadencję. Organem wykonawczym jest zarząd gminy (rada miejska albo senat miasta w miastach wydzielonych), którego skład odzwierciedla proporcjonalnie układ sił politycznych w radzie gminy. W skład zarządu wchodzi burmistrz i jego zastępcy oraz ewentualnie pozostali członkowie. Burmistrz jest wybierany przez radę gminy lub w wyborach bezpośrednich. Reprezentuje on gminę na zewnątrz oraz wypełnia rolę organu wykonawczego. W każdej gminie funkcjonuje urząd gminy. Gminy wykonują zadania własne i zlecone. W ramach zadań własnych gmina posiada kompetencje w zakresie prowadzenia polityki społecznej, realizacji zamówień publicznych, polityki przestrzennej i rozwoju regionalnego, prowadzenia gospodarki wodno-ściekowej, utrzymania dróg lokalnych, organizacji transportu publicznego. Gmina odpowiada także za kwestie związane z bezpieczeństwem mieszkańców, za podstawową opiekę zdrowotną oraz politykę kulturalną. Działalność gminy w zakresie spraw własnych nie podlega zwierzchnictwu

administracyjnemu – podlega tylko nadzorowi. Do zadań zleconych gminie należą natomiast m.in. przeprowadzanie wyborów krajowych, prowadzenie spraw stanu cywilnego czy prowadzenie ksiąg wieczystych – zadania te są dotowane.

Miasta wydzielone to miasta powyżej 20 tys. mieszkańców, pełniące obowiązki administracyjne gminy oraz administracji okręgowej. De facto są one równoważne polskiej jednostce samorządu terytorialnego, określanej jako miasto na prawach powiatu.

Okręgi nie są jednostkami samorządu terytorialnego, ale organami administracji rządowej – zarówno federalnej, jak i rządu właściwego kraju związkowego. Nie są samodzielne ani wybieralne. Na ich poziomie nie występuje zatem odrębna administracja publiczna. Jej rolę pełni naczelnik okręgowy powoływany przez premiera rządu krajowego (Landesregierung), który nadzoruje samorząd gminy oraz jest w stosunku do niego organem wyższego stopnia w rozumieniu procedury administracyjnej. Naczelnicy okręgowi są podlegli naczelnikom krajowym w zakresie realizacji ustaw federalnych oraz jednocześnie podlegają rządowi krajowemu w zakresie realizacji ustaw krajowych.

Specyficzny status posiada Wiedeń. Jest on jednocześnie krajem związkowym oraz gminą samorządową. Status Wiednia jako stolicy federacji, gminy i kraju związkowego reguluje bezpośrednio Konstytucja Federalna. To wszystko przekłada się na wyjątkowy sposób organizacji władz miasta. Rada gminy jest w Wiedniu równocześnie parlamentem krajowym, a organ wykonawczy, którym w tym przypadku jest senat miejski, pełni również rolę rządu krajowego. W konsekwencji burmistrz Wiednia jest również premierem rządu krajowego. Burmistrz jest wybierany przez radę gminy (parlament krajowy) i stoi na czele administracji gminnej. Burmistrzowi podlegają też: członkowie senatu, którzy kierują resortami magistratu, 23 przewodniczących dzielnic i wszyscy pracownicy gminni. Jako premier kraju związkowego przekazuje ustawy parlamentu krajowego rządowi federalnemu. Reprezentuje również miasto Wiedeń na zewnątrz. Uprawnienie to umożliwia z jednej strony zakładanie przedstawicielstw za granicą, z drugiej mianowanie pełnomocników, którzy wypełniają zadania reprezentacyjne. Burmistrz jest też pośrednio przedstawicielem administracji federalnej wobec parlamentu krajowego. Przed radą gminy burmistrz odpowiada za własny zakres działania, natomiast za zakres pośredniej administracji federalnej przed odpowiednimi instytucjami państwowymi. Nie jest także możliwy bezpośredni wybór burmistrza Wiednia z powodu jednoosobowego sprawowania funkcji burmistrza i premiera kraju związkowego. Analogicznie 100 wiedeńskich radnych pełni podwójną funkcję – są oni bowiem równocześnie wybierani tak do parlamentu miejskiego (Gemeinderat), jak i do parlamentu kraju związkowego (Landtag). Obie

funkcje są sprawowane w tym samym czasie w unii personalnej, tzn. te same osoby są radnymi miejskimi i posłami do parlamentu krajowego, a Wiedeń ma przez to – jako gmina miejska i jako kraj związkowy – dwa personalnie identyczne parlamenty. Magistrat Wiednia jest odpowiednikiem administracji rządu krajowego, w związku z czym wyżsi urzędnicy magistratu odpowiadają urzędnikom (funkjom) w urzędzie krajowym. Wiedeń jako gmina jest podzielony na 23 dzielnice/okręgi (Gemeindebezirke),

w których wybiera się przedstawicielstwo okręgu z naczelnikami na czele. Realizują oni zadania powierzone im przez radę gminy. W zależności od rozpatrywanej sprawy posiedzenia rady odbywają się albo jako obrady rady gminnej Wiednia, albo jako obrady parlamentu krajowego. Organ wykonawczy, czyli senat miasta, składa się z burmistrza oraz radców senatu i podobnie jak rada konstruowany jest według zasady proporcjonalności w odniesieniu do reprezentowanych partii politycznych.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Austrii

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 21, w Austrii funkcjonuje 47 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 3 jednostki,
- NUTS 2 – regiony – 9 jednostek,
- NUTS 3 – podregiony – 35 jednostek.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Austrii

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
AT1 Austria Wschodnia (Ostösterreich)	AT11 Burgenland	AT111 Mittelburgenland AT112 Nordburgenland AT113 Südburgenland
	AT12 Dolna Austria (Niederösterreich)	AT121 Mostviertel-Eisenwurzen AT122 Niederösterreich-Süd AT123 Sankt Pölten AT124 Waldviertel AT125 Weinviertel AT126 Wiener Umland/Nordteil AT127 Wiener Umland/Südteil
	AT13 Wiedeń (Wien)	AT130 Wien
AT2 Austria Południowa (Südösterreich)	AT21 Karyntia (Kärnten)	AT211 Klagenfurt-Villach AT212 Oberkärnten AT213 Unterkärnten
	AT22 Styria (Steiermark)	AT221 Graz AT222 Liezen AT223 Östliche Obersteiermark AT224 Oststeiermark AT225 West- und Südsteiermark AT226 Westliche Obersteiermark
AT3 Austria Zachodnia (Westösterreich)	AT31 Górna Austria (Oberösterreich)	AT311 Innviertel AT312 Linz-Wels AT313 Mühlviertel AT314 Steyr-Kirchdorf AT315 Traunviertel
	AT32 Salzburg	AT321 Lungau AT322 Pinzgau-Pongau AT323 Salzburg und Umgebung
	AT33 Tyrol (Tirol)	AT331 Außerfern AT332 Innsbruck AT333 Osttirol AT334 Tyroler Oberland AT335 Tyroler Unterland
	AT34 Vorarlberg	AT341 Bludenz-Bregenzer Wald AT342 Rheintal-Bodenseegebiet

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Podmiotami polityki regionalnej w Austrii są kraje związkowe oraz Austriacka Konferencja Planowania Przestrzennego, które odpowiadają za wdrażanie Funduszy Europejskich.

Austriacka Konferencja Planowania Przestrzennego to organ powołany do życia wspólnie przez federację, kraje związkowe oraz miasta i gminy, którego głównym zadaniem jest ponadsektorowa koordynacja wszystkich zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i polityki regionalnej państwa. Pełni ona rolę Instytucji Zarządzającej (VB – Verwaltungsbehörde) dla wszystkich programów operacyjnych – poza tzw. programami sektorowymi, za które odpowiadają właściwe merytoryczne dla obszaru interwencji ministerstwa. Austriacka Konferencja Planowania Przestrzennego odpowiada za przygotowanie programów operacyjnych oraz zarządzanie nimi, przy czym należy wskazać, iż programy operacyjne w Austrii opracowuje się dla danego funduszu/instrumentu UE, np. Program Operacyjny Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a nie dla danych obszarów interwencji, jak to ma miejsce m.in. w Polsce, np. w ramach regionalnych programów operacyjnych. Jako Instytucja Zarządzająca Austriacka Konferencja Planowania Przestrzennego ustala zasady działania programów operacyjnych, a tym samym dba, aby wszystkie projekty były właściwie realizowane, przygotowuje procedury i kryteria wyboru projektów oraz ocenia i monitoruje postępy w realizacji poszczególnych programów. W wykonywaniu swoich zadań wspierana jest przez 15 regionalnych agencji finansujących (Förderstelle), które w nomenklaturze austriackiej pełnią również rolę Instytucji Zarządzających (VB), ale de facto stanowią ekwiwalent dla polskich Instytucji Pośredniczących. W rzeczywistości oznacza to, iż biuro Austriackiej Konferencji Planowania Przestrzennego przekazuje część swoich uprawnień instytucjom finansującym, które realizują zadania związane z obsługą konkretnych środków finansowych, tj. doradzają potencjalnym beneficjentom, wyjaśniają podstawy prawne i warunki, przyjmują wnioski o dofinansowanie, wybierają projekty kwalifikujące się do dofinansowania, wspierają beneficjentów przez cały etap realizacji projektu oraz są odpowiedzialne za kontrolę projektu (kontrola pierwszego poziomu). Wśród 15 agencji finansujących 4 to agencje federalne z siedzibą w Wiedniu. Pozostałe 11 agencji to regionalne agencje finansujące, za których funkcjonowanie odpowiedzialne są w całości kraje związkowe. Należy jednakże podkreślić, iż ich rolę pełnią różne podmioty, tj. nie tylko wyznaczone departamenty w urzędach krajowych, ale także powoływane przez kraje związkowe agencje, fundusze czy celowe spółki prawa handlowego, których właścicielem jest samorząd.

System realizacji Funduszy Europejskich w Austrii obejmuje ponadto funkcjonowanie dwóch dodatkowych instytucji, tj. Instytucji Certyfikującej oraz Instytucji Audytorowej. Obydwie funkcjonują na płaszczyźnie federalnej, ale ściśle współpracują z Instytucjami Zarządzającymi.

Instytucja Certyfikująca jest odpowiedzialna za zarządzanie finansowe programami operacyjnymi. W Austrii urząd certyfikacji znajduje się w Federalnym Ministerstwie Rolnictwa, Regionów i Turystyki, Departament VII/5. Do zadań Instytucji Certyfikującej należą w szczególności: składanie wniosków o płatność do Komisji Europejskiej, pozyskiwanie środków z UE, wypłata tych środków na rzecz projektodawców.

Instytucja Audytorowa jest odpowiedzialna za kontrolę systemową całej struktury przetwarzania funduszy UE, a także za wrywkową kontrolę zatwierdzonych projektów (kontrola drugiego poziomu). Kontrola finansowa programów EFRR w Austrii znajduje się również w Federalnym Ministerstwie Rolnictwa, Regionów i Turystyki, w Departamencie Kontroli Finansowej EFRR.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Austrii charakteryzowane będą jednostki tworzące państwo federalne, czyli kraje związkowe.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2021 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Burgenland	3 965	296 010	30 600
Karyntia	9 536	562 089	36 700
Dolna Austria	19 180	1 690 879	35 000
Górna Austria	11 983	1 495 608	43 400
Salzburg	7 155	560 710	50 400
Styria	16 399	1 247 077	38 300
Tyrol	12 648	760 105	44 500
Vorarlberg	2 602	399 237	45 700
Wiedeń	415	1 920 949	50 100

Źródło: <https://www.statistik.at>; <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/703733/umfrage/bruttoinlandsprodukt-bip-pro-kopf-in-oesterreich-nach-bundeslaendern/>.

Burgenland

Kraj związkowy Burgenland to najbardziej wysunięty na wschód i najmłodszy kraj związkowy Austrii – wszedł w skład państwa austriackiego na przełomie 1921/22 r. Graniczy ze Słowacją, Węgrami oraz Słowenią. W jego skład wchodzi 9 okręgów politycznych, w tym 2 miasta wydzielone Eisenstadt i Rust, oraz 171 gmin. Burgenland jest najmniejszym z krajów związkowych pod względem liczby ludności (3,31%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 75,1 osoby/km². Jest to właściwie jedyny austriacki region nizinny, charakteryzujący się mało zalesionymi obszarami stepowymi oraz licznymi jeziorami. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (68,4%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (28%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią tylko 3,5% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 30 600 euro i była to najniższa wartość wskaźnika w skali krajowej – stanowiła 68% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 33 107 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Burgenland, a tym samym największym ośrodkiem naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Eisenstadt. Gospodarczo Burgenland nie tworzy jednakże jednorodnego obszaru. Poprzez swoje położenie geograficzne poszczególne jego części są ściśle powiązane gospodarczo i komunikacyjnie z dużymi ośrodkami innych krajów związkowych, tj. z Wiedniem, Wiener Neustadt oraz Grazem. Spośród 136 600 zatrudnionych w 2020 r. 52 120 osób pracowało w innych krajach związkowych, przy czym 24 500 osób w Wiedniu. Pomimo niskiego udziału rolnictwa w strukturze wytwarzania PKB duża część miejscowej populacji pracuje w tym sektorze oraz w towarzyszącym mu przemyśle spożywczym. Bardzo wysoko rozwinięte są: sadownictwo, winiarstwo oraz produkcja zbóż i buraków cukrowych. Około 26% upraw ogólnokrajowych winorośli przypada na Burgenland, co w 2020 r. skutkowało produkcją niemal 618 000 hektolitrow wina – 42,5% wino białe, 57,5% wino czerwone. Praktycznie nie występują tu duże zakłady przemysłowe. Północny Burgenland ma bogate walory turystyczne – 34% obszaru kraju stanowią rezerwaty ochrony przyrody – a w jego południowej części znajdują się liczne uzdrowiska. W kraju związkowym swoją siedzibę ma sześć szkół wyższych: AIM Austrian Institute of Management, eLearnig Academy of Communication, Joseph Haydn Konservatorium des Landes Burgenland, Pädagogische Hochschule Burgenland Wirtschaftsförderungs-institut Österreich oraz Fachhochschule Burgenland, która jest wiodącą uczelnią w regionie.

Karyntia (Kärnten)

Kraj związkowy Karyntia jest położony w południowej Austrii. Graniczy ze Słowenią oraz Włochami. W jego skład wchodzi 10 okręgów politycznych, w tym dwa miasta wydzielone Klagenfurt i Villach, oraz 132 gminy. Karyntia należy do grupy mniejszych krajów związkowych pod względem liczby ludności (6,29%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 59,2 osoby/km². Na jej obszarze występuje głównie krajobraz wysokogórski, znajdują się tu również liczne jeziora. W zachodniej części położone są Wyższe Tury z najwyższym szczytem Austrii Grossglockner – 3798 m n.p.m., Alpy Karnickie oraz Alpy Gailtaleskie. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (64,4%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (34,2%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 1,4% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 36 700 euro, co stanowiło 81,48% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 30 708 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Karyntia, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Klagenfurt am Wörthersee. Główną gałęzią gospodarki jest eksploatacja lasów. Ponadto w Karyntii hoduje się owce, bydło domowe oraz trzodę chlewną. Wśród relatywnie niewielkich upraw rolnych znajdują się zboża oraz rośliny pastewne. Rozwinięty jest przemysł drzewny, papierniczy, metalowy i skórzaný. Na terenie kraju związkowego wydobywa się rudy cynku i ołowiu. Niebagatelną rolę w strukturze podmiotów gospodarczych odgrywa szeroko rozumiana branża turystyczna. Główny ośrodek akademicki Karyntii to Klagenfurt, gdzie swoją siedzibę mają Uniwersytet Klagenfurcki oraz Pädagogische Hochschule Kärnten Viktor Frankl Hochschule. W Klagenfurcie oraz trzech innych lokalizacjach na terenie Karyntii znajduje się ponadto Fachhochschule Kärnten – Carinthia University of Applied Sciences.

Dolna Austria (Niederösterreich)

Kraj związkowy Dolna Austria jest położony w północnej Austrii. Graniczy z Czechami, oraz Słowacją. W jego skład wchodzi 24 okręgi polityczne, w tym 4 miasta wydzielone Krems an der Donau, Sankt Pölten, Waidhofen an der Ybbs i Wiener Neustadt, oraz 573 gminy. Dolna Austria jest drugim największym po Wiedniu krajem związkowym pod względem liczby ludności (18,93%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 88,6 osoby/km². Jej krajobraz jest zróżnicowany i pod tym względem dzieli się na 4 regiony, tj. Weinviertel, Waldviertel, Mostviertel oraz Industrieviertel. Dolna Austria to kolebka dzisiejszego państwa austriackiego. Geograficznie w północnej części kraju związkowego oraz w dolinie Dunaju przeważają niziny, na południu

wznoszą się natomiast góry, których szczyty osiągają wysokość do 2000 m n.p.m. Jest to największy kraj związkowy pod względem powierzchni. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (66,7%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (30,9%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 2,4% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 35 000 euro, co stanowiło 77,71% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 33 327 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Dolna Austria, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Sankt Pölten. W Dolnej Austrii znajduje się najwięcej, w porównaniu z innymi krajami związkowymi, użytków rolnych, w tym gruntów ornych, sadów oraz winnic – wytwarza się tu 32% krajowej produkcji rolnej. Land zajmuje pierwsze miejsce w Austrii w uprawie pszenicy oraz buraków cukrowych. Wina pochodzące z Wachau, z okolic Wiednia, Gumpoldskirchen, Baden oraz Vöslau, są bardzo wysoko cenione i stanowią ok. 60% krajowej produkcji². Dolna Austria to także obszar obfitujący w bogactwa mineralne oraz tereny uprzemysłowione. Na północ od Dunaju znajdują się największe złoża ropy naftowej w Austrii, natomiast na południu, w Kotlinie Wiedeńskiej, usytuowane są duże zakłady przemysłu chemicznego, stalowego, metalurgicznego, tekstylnego, spożywczego oraz zakłady produkujące używki. Znajdują się tu ponadto duże elektrownie wodne, niezwykle ważne dla zaopatrzenia Austrii w energię elektryczną. W miejscowości Krems nad Dunajem mieści się największy austriacki rzeczny port przeładunkowy Freudenau. Bardzo ważną gałąź gospodarki regionu stanowi także turystyka³. Najważniejsze ośrodki akademickie Dolnej Austrii to: Donau-Universität Krems, Fachhochschule Krems, Ferdinand Porsche FernFH, Fachhochschule St. Pölten, Fachhochschule Wiener Neustadt, Pädagogische Hochschule Niederösterreich, Theresiansche Militärakademie oraz Danube Private University.

Górna Austria (Oberösterreich)

Kraj związkowy Górna Austria położony jest w północnej części Austrii. Graniczy z Czechami oraz Niemcami. W jego skład wchodzi 18 okręgów politycznych, w tym 3 miasta wydzielone Linz, Steyr i Wels, oraz 438 gmin. Górna Austria należy do grupy największych krajów związkowych pod względem liczby ludności (16,74%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 125,6 osoby/km². Kraj związkowy charakteryzuje się bardzo różnorodnym krajobrazem geograficznym. Na wyżynnych/pagórkowatych obszarach Górnej Austrii dobrze funkcjonują rolnictwo – najwyższy udział w hodowli trzody chlewnej i bydła w Austrii – oraz

turystyka. Dolna Austria zajmuje także drugie miejsce w kraju pod względem wydobycia ropy naftowej oraz gazu ziemnego. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (59,7%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (38,7%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 1,6% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 43 400 euro, co stanowiło 96,36% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 32 701 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Górna Austria, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Linz. Górna Austria jest jednym z wiodących regionów w Europie w dziedzinie technologii, wykształcenia i zatrudnienia. Prawie 25% czynnych zawodowo mieszkańców landu pracuje w nowoczesnym sektorze przemysłowym, który skoncentrowany jest w okolicach trzech głównych ośrodków: Linz, Wels, Steyr. Lokalny przemysł wykorzystuje z powodzeniem efekty synergii pomiędzy kilkoma dużymi koncernami i wieloma małymi oraz średnimi firmami, będącymi poddostawcami różnych części, podzespołów i komponentów. Główne branże to produkcja żelaza i stali, przemysł samochodowy, budowa maszyn i stalowych elementów budowlanych, przemysł aluminiowy, chemiczny i farmaceutyczny. Najważniejsze ośrodki akademickie Górnej Austrii to: Johannes Kepler Universität w Linz, Fachhochschule Oberösterreich, Universität für künstlerische und industrielle Gestaltung Linz, Pädagogische Hochschule Oberösterreich oraz Anton Brucker Privatuniversität i Katholische Privatuniversität Linz.

Salzburg

Kraj związkowy Salzburg położony jest w środkowej Austrii. Graniczy z Niemcami oraz Włochami. W jego skład wchodzi 6 okręgów politycznych, w tym jedno miasto wydzielone Salzburg, oraz 119 gmin. Salzburg należy do grupy najmniejszych krajów związkowych pod względem liczby ludności (6,28%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 78,6 osoby/km². Ziemia Salzburska jest drugim po Tyrolu najchętniej odwiedzanym regionem Austrii. Międzynarodową sławą cieszą się m.in. miejscowości uzdrowiskowe, takie jak Badgastein oraz Bad Hofgastein, słynące z ciepłych źródeł. Ważnymi ośrodkami sportów zimowych są m.in. Saalbach/Hinterglemm, Zell am See oraz Kaprun. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (73,4%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (25,9%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 0,7% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 50 400 euro, co stanowiło 111,9% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Tym samym Salzburg to niewielki, ale najbogatszy kraj związkowy Austrii.

² Österreich. Zahlen, Daten, Fakten, Statistik Austria, Wien 2022, s. 127.

³ https://austria.trade.gov.pl/pl/f/download/fobject_id:266370.

Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 29 292 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Salzburg, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Salzburg, wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. Miasto Salzburg jest, obok Wiednia, najczęściej odwiedzanym miastem Austrii i jednym z najważniejszych centrów kulturalnych Europy. Gospodarka Salzburga zajmuje czołowe miejsce w gospodarce austriackiej. Dominującymi branżami są przemysł elektrotechniczny, drzewny i papierowy. W okolicach stolicy kraju związkowego znajdują się również zakłady produkujące instrumenty optyczne. Bardzo ważną rolę odgrywa ponadto branża turystyczna. Najważniejsze ośrodki akademickie Salzburga to: Universität Salzburg, Fachhochschule Salzburg, Universität Mozarteum Salzburg, Paracelsus Medizinische Privatuniversität oraz Pädagogische Hochschule Salzburg Stefan Zweig.

Styria (Steiermark)

Kraj związkowy Styria położony jest w południowej Austrii. Stanowi część krainy historycznej o tej samej nazwie, położonej również w obszarze graniczącej z nią Republiki Słowenii. W jego skład wchodzi 13 okręgów politycznych, w tym jedno miasto wydzielone Graz, oraz 286 gmin. Styria należy do grupy największych krajów związkowych pod względem liczby ludności (13,96%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 76,4 osoby/km². Styria jest również drugim największym krajem związkowym Austrii pod względem zajmowanej powierzchni. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (63,6%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (34,3%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 2,1% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 38 300 euro, co stanowiło 85,04% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 31 173 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Styria, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Graz, które jest również drugim najludniejszym miastem Austrii. Styria jest jednym z wiodących regionów w Europie w dziedzinie technologii, wykształcenia i zatrudnienia. W Styrii dominuje przemysł motoryzacyjny, stalowy, elektroniczny, drzewny i spożywczy. Bardzo istotną rolę odgrywają również rolnictwo oraz przemysł wydobywczy – Styria posiada bogate złoża żelaza i wśród krajów związkowych zajmuje pierwsze miejsce w górnictwie. Z uwagi na walory geograficzne ważną rolę odgrywa ponadto turystyka – Styria stanowi pierwszy wybór jako destynacja urlopowa dla mieszkańców Austrii. Kraj związkowy Styria może pochwalić się

największym, w porównaniu z pozostałymi krajami związkowymi, udziałem wydatków na badania i rozwój – w roku 2019 przekroczył on 5% PKB. Istotną rolę odgrywa tu pięć uniwersytetów oraz kilkanaście ośrodków badawczo-rozwojowych ściśle powiązanych z przemysłem. Wspieranie nowoczesnego modelu edukacji sprawia, że co trzeci austriacki nowoczesny produkt (high-tech) pochodzi ze Styrii. Najważniejsze ośrodki akademickie Styrii to: Karl-Franzens-Universität Graz, Technische Universität Graz (Erzherzog-Johann-Universität), Medizinische Universität Graz, Universität für Musik und darstellende Kunst Graz, Montanuniversität Leoben, FH Joanneum, Fachhochschule Campus, Universitätszentrum Rottenmann oraz Pädagogische Hochschule Steiermark.

Tyrol (Tirol)

Kraj związkowy Tyrol położony jest w zachodniej Austrii, przy granicy z Niemcami, Włochami i Szwajcarią. W jego skład wchodzi 9 okręgów politycznych, w tym jedno miasto wydzielone Innsbruck, oraz 279 gmin. Tyrol należy do grupy mniejszych krajów związkowych pod względem liczby ludności (8,51%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 76,4 osoby/km². Tyrol jest trzecim co do wielkości austriackim krajem związkowym i zajmuje 15% powierzchni całego kraju. Składa się z Tyrolu Północnego oraz oddzielnego od niego terytorialnie (przez Salzburg) Tyrolu Wschodniego. Powierzchnia jest zdominowana przez tereny wysokogórskie. W całej powierzchni Tyrolu najwięcej, bo ponad 36% obszaru, zajmują lasy, a trochę więcej niż 25% obszaru stanowią tereny alpejskie – 573 szczyty osiągają wysokość co najmniej 3000 m n.p.m. Obszary zabudowane i tym samym zasiedlone to zaledwie 0,3% powierzchni Tyrolu. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (70,2%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (29,1%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 0,7% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 44 500 euro, co stanowiło 98,84% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 28 694 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Tyrol, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto wydzielone Innsbruck. Motorem napędowym gospodarki w Tyrolu jest branża turystyczna. Panują tu doskonałe warunki do uprawiania turystyki górskiej i alpinizmu oraz sportów zimowych. Niemniej gospodarka zdominowana jest przez bardzo nowoczesny sektor przemysłowy i usługowy. Jej ważną dziedzinę stanowi ponadto energetyka, oparta na doskonałych warunkach hydroenergetycznych. W Innsbrucku rozwinięty jest także przemysł włókienniczy i spożywczy. Słabo rozwinięte jest rolnictwo, ale na niżej położonych obszarach uprawia się ziemniaki i pszenicę. Nasłonecznione południowe stoki umożliwiają

uprawy jabłek i winorośli. W okolicach miejscowości Kaltern produkowane są wysokiej jakości wina. Gospodarka Tyrolu zdominowana jest przez małe firmy – niemal 90% stanowią mikroprzedsiębiorstwa. 50% wszystkich przedsiębiorstw to firmy jednoosobowe. Wśród nielicznych dużych podmiotów gospodarczych należy wymienić takie firmy, jak: Svarowski, Egger Spanplatten czy Sandoz. Najważniejsze ośrodki akademickie Tyrolu to: Leopold-Franzens-Universität Innsbruck, Management Center Innsbruck, Medizinische Universität Innsbruck, Innsbruck Private Universität für Gesundheitswissenschaften, Medizinische Informatik und Technik, Fachhochschule Kufstein Tirol, Pädagogische Hochschule Tirol.

Vorarlberg

Kraj związkowy Vorarlberg jest najdalej wysuniętym na zachód krajem związkowym Austrii. Graniczy z Niemcami, Szwajcarią oraz Liechtensteinem. W jego skład wchodzi 4 okręgi polityczne oraz 96 gmin. Vorarlberg jest drugim najmniejszym krajem związkowym pod względem liczby ludności (4,47%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 154,4 osoby/km². Jest to górzysta kraina pomiędzy Jeziorem Bodeńskim i Arlbergiem – północ od południa dzieli niespełna 95 km. Kraj związkowy w całości leży na obszarze Alp Wschodnich. Ze względu na ukształtowanie terenu – ok. 2/3 jego powierzchni znajduje się na wysokości powyżej 1000 m n.p.m. – zaledwie 30% terenów Vorarlbergu jest zamieszkałych. Pozostałą część stanowią tereny wysokogórskie. Osadnictwo skupia się w nizinie nadreńskiej, biegnącej wzdłuż zachodniej granicy kraju związkowego (i zarazem państwa), czyli wzdłuż granicznej rzeki Ren, wpadającej do Jeziora Bodeńskiego, gdzie mieszka 75% ludności. W tym pasie leżą wszystkie miasta, tworzące w praktyce jedną aglomerację. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (60,5%) oraz przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (39,0%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią jedynie 0,51% PKB kraju związkowego. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 45 700 euro, co stanowiło 101,47% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 31 945 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Stolicą kraju związkowego Vorarlberg, a tym samym największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym, jest miasto Bregenz. Choć Alpy stanowią atrakcję turystyczną, gospodarczo użytkowane są tylko doliny. Największą z nich jest dolina rzeki Ill, w której skupia się osadnictwo tego obszaru. W gospodarce Vorarlbergu dominuje turystyka, będąca głównym źródłem dochodu dla tego kraju związkowego. Vorarlberg jest uznawany za krainę sportów zimowych i kolebkę narciarstwa w Alpach. Ponadto dobrze rozwinięty jest przemysł odzieżowy, włókienniczy, sektor metalurgii, żelaza oraz spożywczy. Na obszarze tego kraju

związkowego funkcjonują również liczne elektrownie wodne, z których w prąd zaopatrywana jest nie tylko Austria, ale także Niemcy i kraje Beneluksu. Marginalne znaczenie ma rolnictwo – dominuje hodowla bydła. Specjalnością Vorarlbergu jest serowarstwo oraz produkcja infrastruktury narciarskiej – swoją siedzibę ma tu m.in. firma Doppelmayr. Najważniejszymi ośrodkami akademickimi Vorarlbergu jest położona w Dornbirn Fachhochschule Vorarlberg oraz Pädagogische Hochschule Vorarlberg.

Wiedeń (Wien)

Kraj związkowy Wiedeń jest jednocześnie stolicą i największym miastem Austrii. Liczy ponad 1,9 mln mieszkańców. Tym samym jest największym krajem związkowym pod względem liczby ludności (21,50%), średnia gęstość zaludnienia wynosi 4567 osób/km². Wiedeń położony jest nad Dunajem, we wschodniej części Austrii. Od granicy z Czechami i Słowacją oddalony jest ok. 70 km. Administracyjnie dzieli się na 23 dzielnice, które nie są samodzielnymi jednostkami administracyjnymi odpowiadającymi okręgom w innych krajach związkowych Austrii, a tylko częściami jednolitej administracji miejskiej. W strukturze wytwarzania PKB zdecydowanie dominują usługi (85,8%). Na drugim miejscu znajduje się przemysł, w tym przemysł wydobywczy, sektor energetyczny oraz budownictwo (14,2%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo mają śladowy udział w PKB kraju związkowego, a ich udział w strukturze wytwarzania statystycznie wynosi poniżej 1%. PKB per capita w 2021 r. wyniosło 50 100 euro, co stanowiło 111,23% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie roczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. wyniosło 28 511 euro (średnia dla Austrii to 31 059 euro).

Wiedeń jest ośrodkiem administracyjnym, przemysłowym, handlowo-usługowym, akademickim, turystycznym i kulturalnym o znaczeniu międzynarodowym, a jednocześnie siedzibą austriackich urzędów centralnych, związków wyznaniowych działających na terenie Austrii oraz licznych firm, stowarzyszeń, wyższych uczelni i organizacji międzynarodowych⁴. Miasto stanowi najważniejszy w skali kraju węzeł drogowy i kolejowy, posiada również międzynarodowy port lotniczy i sieć metra. Wiedeń to również centrum gospodarcze Austrii. Znajdują się tutaj zakłady obróbki metalu, zakłady elektroniczne, petrochemiczne, odzieżowe, papiernicze, poligraficzne, włókiennicze, skórzane, drzewne, porcelanowe oraz zakłady produkcji silników samochodowych. Swoją siedzibę ma tu większość kluczowych austriackich przedsiębiorstw⁵. Podobnie jak w Tyrolu, ok. 99% wszystkich przedsiębiorstw stanowią tu firmy małe i średnie. W porównaniu z pozostałymi krajami

⁴ Statistik Austria – Bevölkerung zu Jahresbeginn 2002-2020 nach Gemeinden, Gebietsstand 01.01.2020, www.statistik.at [30.04.2022].

⁵ <https://austria.trade.gov.pl/pl/austria/o-kraju/austriacki-elementarz/kraje-zwiazkowe-powiaty-gminy/2499,wieden.html> [30.04.2022].

związkowymi Wiedeń może pochwalić się drugim co do wielkości, po Styrii, udziałem wydatków na badania i rozwój – w roku 2019 osiągnął on poziom prawie 4% PKB⁶. Najważniejsze ośrodki akademickie Wiednia to: Uniwersytet Wiedeński, Uniwersytet Ekonomiczny w Wiedniu, Medizinische Universität Wien, Technische Universität Wien, Veterinärmedizinische Universität Wien, Universität für Bodenkultur Wien, Universität für Musik und darstellende Kunst Wien, Universität für angewandte Kunst Wien, Akademie Sztuk Pięknych w Wiedniu, Konservatorium Wien Privatuniversität, PEF Privatuniversität für Management, Webster University Vienna, TCM Privatuniversität Li Shi Zhen, Sigmund Freud PrivatUniversität Wien, Fachhochschule Technikum Wien, FH Campus Wien, Fachhochschule des bfi Wien, Fachhochschule der Wirtschaft Wien oraz Diplomatische Akademie Wien.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W ramach polityki spójności UE zaplanowanej w Wieloletnich Ramach Finansowych 2014–2020 Austria zarządzała dwoma ogólnokrajowymi programami operacyjnymi, tj. Programem Operacyjnym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (dalej: EFRR) oraz Programem Operacyjnym Europejskiego Funduszu Społecznego (dalej: EFS). W ówczesnym okresie programowania przyznano Austrii łącznie niemal 1,3 mld euro wsparcia, z czego w ramach EFRR 906,1 mln przeznaczonych zostało na regiony rozwinięte, tj. wszystkie kraje związkowe poza Burgenlandem, 72,3 mln euro na transformację kraju związkowego Burgenland oraz 257,3 mln euro na Europejską Współpracę Terytorialną. W ramach EFS Austria otrzymała dodatkowo 442,1 mln euro. Zgodnie z priorytetami określonymi w umowie partnerstwa większość inwestycji współfinansowanych ze środków UE została zrealizowana w obszarach związanych z rozwojem innowacji, wsparciem rynku pracy, w tym włączeniem społecznym oraz edukacją, a także w ramach przedsięwzięć mających na celu redukcję emisji CO₂ do atmosfery. Za prawidłowe wdrożenie i zarządzanie środkami UE odpowiedzialne było biuro Austriackiej Konferencji Zarządzania Przestrzennego, pełniące rolę Instytucji Zarządzającej. Dzięki tym inwestycjom Unia Europejska nadała znaczący impuls rozwojowi regionalnemu Austrii.

W latach 2021–2027, w ramach unijnej polityki spójności, Austria otrzyma z budżetu Unii Europejskiej 741,1 mln euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz nieco ponad 409,7 mln euro z Europejskiego

Funduszu Społecznego Plus⁷. Dodatkowo z budżetu Unii Europejskiej do Austrii popłynie 3,5 mld euro dotacji w ramach tzw. Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności oraz 135,8 mln euro z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji, przy czym ta druga kwota zostanie przeznaczona dla obszarów, dla których priorytet stanowi przejście na neutralność klimatyczną.

Jako obszary wsparcia dla inwestycji regionalnych, zgodnie z wytycznymi w sprawie pomocy regionalnej, kwalifikują się w Austrii obszary, na których mieszka łącznie 22,42% ludności Austrii, z wyjątkiem określonym w art. 107 ust. 3 lit. C Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Obecne ramy finansowania na lata 2021–2027 obejmują jednakże 20,59% populacji Austrii. Udział ludności wynoszący 1,83% pozostaje natomiast rezerwą, zgodnie z rozdziałem 7.6.1. ww. wytycznych. Wyznaczenie tych obszarów nastąpi w terminie późniejszym – po zatwierdzeniu „Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji” – a następnie spowoduje zmianę mapy obszaru objętego pomocą. Tym samym w chwili obecnej wsparcie z Unii Europejskiej obejmie następujące obszary: część kraju związkowego Burgenland, część Karyntii, część Dolnej Austrii, część obszaru Mühlviertel w Górnej Austrii, część obszaru Pinzgau-Pongau w Salzburgu, część Styrii, Tyrol Wschodni oraz część obszaru Lasu Bludenz-Bregenzer w kraju związkowym Vorarlberg.

Analogicznie do perspektywy finansowej 2014–2020 będą realizowane dwa ogólnokrajowe programy operacyjne. Za ich prawidłową implementację odpowiedzialne będą: Austriacka Konferencja Zarządzania Przestrzennego oraz 15 wspomagających ją agencji finansowych – przyznających i koordynujących wsparcie na poziomie krajów związkowych. Na dzień przygotowania niniejszej eksperyty nieznanym jest jeszcze dokładny podział finansowy środków UE na poszczególne obszary wsparcia.

Austria uczestniczy w realizacji dwóch europejskich strategii makroregionalnych, tj. Strategii Europejskiej dla regionu Dunaju (dalej: EUSDR) oraz Strategii makroregionalnej na rzecz Alp (dalej: EUSALP). W ramach EUSDR Austria brała i bierze aktywny udział w pracach wszystkich grup sterujących w obszarach priorytetowych oraz w realizacji tzw. alpejskiej strategii kosmicznej. Austria była ponadto koordynatorem trzech z 11 obszarów priorytetowych, tj. obszarów:

⁷ Analogicznie do perspektywy finansowej 2014–2020 Austria otrzyma w latach 2021–2027 również dotacje z Europejskiego Funduszu Rolnego na rozwój obszarów wiejskich w wysokości 4,1 mld euro oraz środki z Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Instrumentu na rzecz wsparcia finansowego w zakresie granic zewnętrznych i wiz w łącznej kwocie ok. 220 mln euro. Tym samym w perspektywie finansowej 2021–2027 w Austrii będzie reprezentowanych siedem z ośmiu funduszy Unii Europejskiej zapisanych w rozporządzeniu ogólnym UE.

⁶ Österreich. Zahlen, Daten, Fakten, Statistik Austria, Wien 2022, s. 139.

- 1a. Poprawa mobilności i multimodalności na śródlądowych drogach wodnych – koordynacja przez Federalne Ministerstwo Ochrony Klimatu, Środowiska, Energii, Mobilności, Innowacji i Technologii (BMK) wraz z Via Donau – we współpracy z Rumunią;
- 9. Inwestycje w ludzi i kwalifikacje – koordynacja przez Federalne Ministerstwo Pracy, Rodziny i Młodzieży wraz z Federalnym Ministerstwem Edukacji, Nauki i Badań – we współpracy z Mołdawią i Ukrainą;
- 10. Poprawa zdolności instytucjonalnej i współpracy: Miasto Wiedeń – we współpracy ze Słowenią.

Koordinatorem Krajowym realizacji EUSDR jest w Austrii Federalne Ministerstwo Spraw Europejskich i Międzynarodowych (BMEIA) we współpracy z Federalnym Ministerstwem Rolnictwa, Regionów i Turystyki (BMLRT). Na potrzeby prawidłowej realizacji strategii Austria stworzyła własną wewnętrzną platformę koordynacyjną, do której głównych działań należą: wzajemne informacje na temat działań w EUSDR i tych istotnych dla EUSDR, ich wspólna refleksja i w konsekwencji wypracowanie austriackiego stanowiska. W ramach platformy zaangażowani są przedstawiciele ministerstw federalnych, krajów związkowych, Austriackiego Związku Miast, Austriackiego Związku Gmin oraz partnerów gospodarczych i społecznych.

Od samego początku Austria odgrywa także aktywną rolę w kształtowaniu i wspieraniu rozwoju strategii UE dla regionu alpejskiego (EUSALP). Austriackie instytucje i podmioty były i są na różne sposoby zaangażowane w proces i wdrażanie strategii przestrzeni alpejskiej. Podobnie jak w przypadku EUSDR rozwinięty został horyzontalny monitoring EUSALP na poziomie krajowym, który jest prowadzony przez Krajowych Koordynatorów. W Austrii funkcję tę pełni Federalne Ministerstwo Spraw Europejskich i Międzynarodowych (BMEIA) we współpracy z Federalnym Ministerstwem Rolnictwa, Turystyki i Regionów. Ponadto w Radzie Wykonawczej EUSALP reprezentowane są kraje związkowe Tyrol i Karyntia. Austria aktywnie uczestniczy we wszystkich dziewięciu grupach działania i współprowadniczy trzem z nich, tj. 4. Mobilność, 6. Zasoby naturalne i kulturowe oraz 8. Zmiany klimatyczne i zapobieganie zmianom klimatycznym.

Udział w strategiach makroregionalnych

Austria uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej Dunaju (EUSDR),
- Strategii Unii Europejskiej na rzecz Regionu Alp (EUSALP).

*Andreas Stadler – Ambasador
Republiki Austrii w Polsce
Piotr Majchrzak – Konsul Honorowy
Republiki Austrii w Lublinie*

REPUBLIKA BUŁGARII

a) Ustrój i podział administracyjny

Bułgaria jest demokracją parlamentarną. Bułgarski parlament – Zgromadzenie Narodowe (Народно събрание) – jest jednoizbowy i składa się z 240 deputowanych wybieranych w wyborach bezpośrednich. Władzę wykonawczą sprawują prezydent oraz Rada Ministrów. Prezydent Bułgarii wybierany jest w wyborach bezpośrednich przez obywateli na pięcioletnią kadencję z możliwością jednej reelekcji. Wraz z prezydentem wybierany jest również wiceprezydent. Na czele Rady Ministrów stoi prezes Rady Ministrów, a w skład Rady wchodzi wiceprezesi Rady Ministrów oraz ministrowie.

Bułgaria jest unitarnym państwem republikańskim. Konstytucja wprowadza zasadę samorządności lokalnej (art. 135-146). Ustawa o organizacji administracyjno-terytorialnej wprowadza **dwustopniowy podział terytorium państwa** na:

- 28 obwodów (област),
- 266 gmin (община).

Ramy prawne podziału administracyjnego uregulowane są w konstytucji oraz w następujących aktach prawnych:

ustawie o organizacji terytorialno-administracyjnej Republiki Bułgarii oraz ustawie o samorządzie i administracji terenowej.

Obwód jest jednostką administracyjnoterytorialną prowadzącą politykę regionalną, realizującą władztwo państwa w terenie i zapewniającą zgodność interesów ogólnokrajowych i lokalnych. Na czele obwodu stoi naczelnik (областен управител). Jest on mianowany przez Radę Ministrów i odpowiada za realizację polityki państwa na poziomie obwodu. W praktyce rola naczelnika sprowadza się do czuwania nad spójnością między interesami państwa i władz samorządowych. W tym celu naczelnik realizuje kontrolę administracyjną. Ponadto zarządza mieniem państwowym na obszarze obwodu, nadzoruje egzekwowanie prawa i działalność obwodowych oddziałów struktur administracji centralnej, jest organizatorem i kierownikiem ochrony cywilnej, aktywności kulturalnej, ochrony środowiska oraz kieruje pomocą w przypadku klęsk żywiołowych. W wymienionych obszarach naczelnik może realizować również projekty międzynarodowe.

Gmina, zgodnie z art. 136 Konstytucji, jest podstawową jednostką administracyjnoterytorialną, w której realizowana jest samorządność lokalna. Obywatele uczestniczą

w zarządzaniu gminą zarówno przez wybrane przez siebie organy samorządu lokalnego, jak i bezpośrednio w drodze referendum i zgromadzenia ogólnego mieszkańców gminy. Gmina podzielona jest administracyjnie na magistraty (кметство) i rejony (райони). Te jednostki istnieją wyłącznie w obrębie gminy i w tym sensie ich samodzielność jest ograniczona⁸. Obowiązek utworzenia rejonów dotyczy miast o ludności powyżej 300 tys.

Organem samorządu lokalnego w gminie jest Rada Gminy, wybierana przez ludność danej gminy na okres czterech lat. Rada Gminy (Общински съвет) przyjmuje strategię, programy i plany rozwoju gminy, a także podejmuje decyzje w sprawie udziału gminy w stowarzyszeniach władz lokalnych w kraju i za granicą. Typową formą współpracy gmin w Bułgarii są miasta partnerskie. Dziedziny współpracy dotyczą gospodarki bądź kultury. W strukturach gminnej administracji działają komórki odpowiadające za współpracę międzynarodową, kontakty biznesowe oraz realizację polityk europejskich.

⁸ Art. 2 ust. 2 Ustawy o administracyjnoterytorialnej organizacji Republiki Bułgarii, <https://www.mrrb.bg/bg/zakon-za-administrativno-teritorial-noto-ustrojstvo-na-republika-bulgariya/>.

Organem władzy wykonawczej w gminie jest naczelnik gminy (кмет). Naczelnik gminy jest wybierany w bezpośrednich wyborach na czteroletnią kadencję. Jego zadaniem jest wdrażanie i realizacja polityk Rady Gminy, a także reprezentowanie gminy i zarządzanie pracownikami samorządowymi.

Kompetencje gminy obejmują:

- zarządzanie mieniem, przedsiębiorstwami i podmiotami gospodarczymi gminy, budżetem oraz gminną administracją, bezpieczeństwem publicznym, edukacją, usługami socjalnymi, aktywnością kulturalno-oświatową, robotami publicznymi, parkami i terenami zielonymi, sportem i wypoczynkiem, wodociągami i kanalizacją, turystyką, gospodarką odpadów, planowaniem przestrzennym, transportem publicznym, pielęgnacją i konserwacją zabytków i pomników kultury oraz ochroną środowiska.

W dziedzinach bezpieczeństwa publicznego, usług socjalnych, aktywności kulturalnej oraz ochrony środowiska kompetencje między władzami centralnymi i samorządowymi są wspólne.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Bułgarii na obwody (области)

Źródło: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-12_bg.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 36 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 2 jednostki,
- NUTS 2 – regiony – 6 jednostek,
- NUTS 3 – podregiony – 28 jednostek.

W Bułgarii podział na regiony NUTS 3 odpowiada podziałowi na obwody.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Bułgarii

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
BG3 – Bułgaria północna i południowo-wschodnia	BG31 – Północno-zachodni	BG311 – Widin BG312 – Montana BG313 – Wraca BG314 – Plewen BG315 – Łowecz
	BG32 – Północno-centralny	BG321 – Weliko Tyrnowo BG322 – Gabrowo BG323 – Ruse BG324 – Razgrad BG325 – Silistra
	BG33 – Północno-wschodni	BG331 – Warna BG332 – Dobricz BG333 – Szumen BG334 – Tyrgowiszte
	BG34 – Południowo-wschodni	BG341 – Burgas BG342 – Sliwen BG343 – Jambol BG344 – Stara Zagora
BG4 – Bułgaria południowo-zachodnia i południowo-centralna	BG41 – Południowo-zachodni	BG411 – Sofia (stolica) BG412 – Sofia BG413 – Blagowegrad BG414 – Pernik BG415 – Kiustendil
	BG42 – Południowo-centralny	BG421 – Płowdiw BG422 – Haskowo BG423 – Pazardzik BG424 – Smolian BG425 – Kyrdzali

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Do podmiotów polityki regionalnej w Bułgarii należą Rada Ministrów, minister rozwoju regionalnego, obwody i naczelnicy obwodów. Ustawa o rozwoju regionalnym tworzy zhierarchizowany system zarządzania polityką regionalną. Rada Ministrów przyjmuje narodową koncepcję rozwoju regionalnego i przestrzennego. Do kompetencji ministra rozwoju regionalnego należą m.in.: prowadzenie państwowej polityki rozwoju regionalnego przez zapewnienie spójności jej realizacji z innymi celami, organizacja i kontrola realizacji Narodowej koncepcji regionalnego i przestrzennego rozwoju na poziomie 2, organizacja i nadzór nad regionalną kontrolą przy realizacji programów operacyjnych.

Na mocy ustawy zostały również utworzone regionalne rady rozwoju (RRR) na poziomie NUTS 2. W skład RRR wchodzi przewodniczący, wiceprzewodniczący oraz członkowie, wspierani przez ekspertów. Członkami RRR są naczelnicy obwodów wchodzących w skład regionu planowania, a także naczelnicy gmin lub przewodniczący rad gminnych. Liczba przedstawicieli gmin uzależniona jest od liczby ludności w obwodach. Sekretarzem RRR jest naczelnik regionalnego wydziału Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. RRR aprobuje projekt zintegrowanej terytorialnej strategii rozwoju na poziomie 2, zarządza, koordynuje i kontroluje realizację strategii rozwoju, uczestniczy w procesie wyboru projektów, a także wyraża poparcie dla udziału bułgarskich partnerów w projektach partnerstwa transgranicznego współfinansowanych przez UE.

Naczelnicy obwodów wspierają administracje gminne na terytorium obwodu przy opracowywaniu i wdrażaniu planów zintegrowanego rozwoju gmin, wspierają wykonanie, nadzór i ocenę zintegrowanej strategii terytorialnej, koordynują realizację sektorowych dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju obwodu, wspierają przygotowanie projektów zgodnie z celami i priorytetami zintegrowanej strategii terytorialnej regionu na poziomie 2 oraz planami zintegrowanego rozwoju gmin na terytorium obwodu, a także nawiązują współpracę z innymi podmiotami w kraju i za granicą w celu regionalnego rozwoju i współpracy terytorialnej.

W obwodach z kolei istnieją obwodowe rady rozwoju (ORR), których przewodniczącym jest naczelnik obwodu. W skład ORR wchodzi naczelnicy gmin (кметове), po jednym przedstawicielu rady gminnej z każdej gminy, a także przedstawiciele obwodowych struktur krajowych organizacji pracodawców oraz pracowników państwowych.

Naczelnicy gmin (кметове) organizują prace nad planem zintegrowanego rozwoju gminy i przedstawiają go Radzie Gminy. Kontrolują wykonanie planu rozwoju regionalnego oraz przedstawiają roczne raporty z jego realizacji. Z kolei Rada Gminy przyjmuje plan zintegrowanego rozwoju gminy, dba o spójność planu rozwoju regionalnego z planem zagospodarowania przestrzennego oraz przyjmuje roczne raporty z wykonania planu rozwoju regionalnego.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Bułgarii, ze względu na dużą liczbę gmin, które są jednostkami samorządu terytorialnego, oraz ich niewielki potencjał terytorialny i demograficzny, do charakterystyki wybrano obwody będące jednostkami administracji rządowej w terenie.

Tabela 2. Powierzchnia, liczba ludności oraz dochód per capita obwodów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Widin	3 033	91 235	4 512
Montana	3 636	129 637	5 114
Wraca	3 620	168 727	7 942
Plewen	4 653	240 380	5 237
Łowecz	4 128	124 873	5 541
Weliko Tyrnowo	4 662	258 494	5 861
Gabrowo	2 023	122 702	7 473
Ruse	2 803	218 556	6 422
Razgrad	2 640	125 190	5 424
Silistra	2 846	109 271	4 237
Warna	3 818	472 654	7 971
Dobricz	4 720	173 831	5 200
Szumen	3 390	172 355	5 343
Tyrgowiszte	2 558	113 694	5 617
Burgas	7 748	412 684	5 703
Sliwen	3 544	186 495	4 394
Jambol	3 356	122 276	5 309
Stara Zagora	5 151	316 356	8 280
Sofia (stolica)	1 344	1 480 830	19 837
Sofia	7 059	229 041	8 745
Blagoewgrad	6 449	305 123	5 295
Pernik	2 390	120 880	4 770
Kiustendil	3 084	119 041	4 904
Płowdiw	5 973	668 334	7 471
Haskowo	5 533	233 415	4 641
Pazardżik	4 457	260 814	5 608
Smolian	3 193	105 421	6 135
Kyrdżali	3 209	150 836	5 628

Źródło: Narodowy Instytut Statystyczny 2020 r., <https://www.nsi.bg/bg/content/2215/бвп-регионално-ниво>.

Charakterystyka obwodów

W skład regionu północno-zachodniego wchodzi obwo- dy: Widin, Montana, Wraca, Plewen oraz Łowecz. Region jest jednym z najbiedniejszych w Unii Europejskiej. Cho- ciaz wymienione obwo- dy należą do najlepiej absorbu- jących fundusze unijne w Bułgarii, charakteryzują się naj- wyższym bezrobociem oraz najgorszymi wskaźnikami demograficznymi.

Obwód Widin

Położony jest w północno-zachodniej Bułgarii. Należy do najmniejszych obwodów pod względem liczby miesz- kańców (ok. 91 tys.). Jest również jednym z najbiedniej- szych – PKB na mieszkańca wynosi 4512 euro. Bezrobocie w obwodzie należy do najwyższych (16,1%). Jednocześnie jest to obwód o potencjale wynikającym z korzystnego położenia geograficznego na styku granic z Rumunią oraz Serbią. Wraz z powstaniem mostu między miastami Widin i Kalafat rola regionu z perspektywy transportowej znacz- nie wzrosła, odciążając jedyny dotychczas most na Duna- ju, znajdujący się na granicy bułgarsko-rumuńskiej Ruse – Giurgiu. Jednocześnie z Widin do Passau jest możliwość żeglugi śródlądowej. Jednakże drogi dojazdowe z Widin w głąb Bułgarii, stanowiące część europejskich korytarzy transportowych nr 7 i nr 4, wymagają dalszych inwestycji infrastrukturalnych.

Obwód Montana

Położony jest w północno-zachodniej Bułgarii. Zamiesz- kuje go ok. 129 tys. osób. Bezrobocie jest tu najwyższe w Bułgarii i wynosi 17,3%. Obwód należy również do naj- biedniejszych w Bułgarii, PKB na mieszkańca wynosi 5114 euro. Wkład obwo- du w PKB całego kraju to zaledwie 1%. W gospodarce regionu dominuje przemysł (68%), którego odsetek maleje jednak kosztem udziału usług oraz rol- nictwa. Obwód Montana od lat uznawany jest za jedno z najmniej atrakcyjnych miejsc dla inwestorów zagranicz- nych, m.in. ze względu na fakt, że przez jego terytorium nie przebiega żadna autostrada, a drogi obwodowe stan- owią jedynie 10% wszystkich dróg. Do atutów obwo- du można zaliczyć port w miejscowości Łom, który ma moż- liwość bezpośredniego połączenia kolejowego z portem w Salonikach.

Obwód Wraca

Położony jest w północno-zachodniej Bułgarii. W 10 gmi- nach obwo- du mieszka ok. 168 tys. osób. Bezrobocie wyno- si tu 10%. Na terytorium obwo- du nad Dunajem znajduje się siłownia jądrowa Kozłoduj. Działalność siłowni wpły- wa na względnie wysokie PKB obwo- du na mieszkańca (7942 euro). Cechą charakterystyczną obwo- du jest zróż- nicowany teren – od równin wzdłuż Dunaju po tereny pagórkowate o wysokości 150-300 m n.p.m. oraz górzyste w południowej części obwo- du. Osie głównego rozwoju skoncentrowane są wokół części transeuropejskiego kory- tarza transportowego nr 4: Wraca – Mezdra – Sofia oraz na Wraca – Kozłoduj. Źródłem zatrudnienia są przede wszyst- kim sektor przetwórstwa żywności, usługi oraz produkcja energii elektrycznej.

Obwód Łowecz

Położony jest w północno-zachodniej Bułgarii. W 8 gminach mieszka ok. 124 tys. osób. Według ostatnich dostępnych danych bezrobocie w obwodzie utrzymuje się na poziomie 5,6%, a PKB na mieszkańca wynosi 5541 euro. W obwodzie dominuje przemysł meblarski i farmaceutyczny, produkcja maszyn, materiałów budowlanych oraz wydobywanie drewna. Jednocześnie wyzwaniem dla obwodu, podobnie jak i dla całego regionu północno-zachodniego, jest stosunkowo niski odsetek zewnętrznych inwestycji, malejący odsetek średnich i dużych przedsiębiorstw oraz wzrost mikroprzedsiębiorstw.

Obwód Plewen

Położony jest w północno-zachodniej Bułgarii. W 11 gminach mieszka ok. 240 tys. osób. Bezrobocie w obwodzie wynosi 10%, a PKB per capita wynosi 5237 euro. Również w tym obwodzie w ciągu ostatniej dekady dostrzegalny jest wzrost sektora usług kosztem przemysłu. Na terytorium obwodu wydobywana jest ropa, produkowany jest cement i szkło, działają również przedsiębiorstwa włókiennicze i chemiczne. Jednak główną rolę w gospodarce obwodu odgrywają przemysł przetwórstwa spożywczego (ok. 40%) oraz rolnictwo (ok. 12%). Produkcja przemysłowa skoncentrowana jest wokół miasta obwodowego, a rolnictwo na jego peryferiach.

W północno-środkowej części Bułgarii leżą obwody Silistra, Gabrowo, Wielkie Tyrnowo, Ruse oraz Razgrad.

Obwód Silistra

Położony jest w północno-środkowej Bułgarii. W 7 gminach mieszka ok. 109 tys. osób. Jest to najbiedniejszy obwód Bułgarii. PKB na mieszkańca wynosi jedynie 4237 euro, a bezrobocie utrzymuje się na poziomie 14,5%. Silistra jest najbardziej rolniczym obwodem, w którym – jako jedynym w Bułgarii – odsetek rolnictwa jest wyższy niż przemysłu. W strukturze gospodarki obwodu największą rolę odgrywają usługi (56%), jednak widoczny jest niekorzystny trend malejącego sektora przemysłu i wzrostu rolnictwa. Silistra należy do obwodów o najniższym odsetku inwestycji zagranicznych w Bułgarii. Port w Silistrze oraz możliwości transportu wodnego nie wpływają zasadniczo na sytuację gospodarczą obwodu, a linia kolejowa do Silistry do dzisiaj nie została zelektryfikowana. Do 1999 r. w mieście obwodowym funkcjonowało lotnisko. Jest to obwód o zróżnicowanej strukturze etnicznej, gdzie muzułmanie stanowią ponad 30% wyznawców, a chrześcijanie ok. 43% populacji.

Obwód Gabrowo

Położony jest w południowej części północno-środkowej Bułgarii. W 4 gminach mieszka ok. 122 tys. osób. Gabrowo jest szóstym najbardziej uprzemysłowionym obwodem Bułgarii, z drugim, po stolicy, dochodem PKB na mieszkańca, wynoszącym 7473 euro. Bezrobocie utrzymuje się na poziomie 7%. Choć infrastrukturalnie obwód jest dobrze skomunikowany, a jego położenie w centrum kraju ma duży potencjał, to nadal czeka on na większe inwestycje w drogi szybkiego ruchu. Odsetek zatrudnionych osób z wykształceniem wyższym jest tu wysoki, ale problemem pozostaje starzejąca się populacja. Do znaczących inwestycji w obwodzie Gabrowo należy zakład Ideal Standard Vidima – producent ceramiki sanitarnej oraz wyposażenia łazienek. Rozwinięty jest również przemysł przetwórczy, który stanowi ponad połowę produkcji obwodu. Obecne są też: przemysł tekstylny, budowa maszyn czy przemysł lekki. Ważną rolę w obwodzie odgrywa centrum Innowacyjne Gabrowo, łączące samorząd z biznesem i nauką.

Obwód Ruse

Położony jest w północnej części północno-środkowej Bułgarii. W 8 gminach mieszka ok. 218 tys. osób. PKB na mieszkańca wynosi 6422 euro, a bezrobocie utrzymuje się na poziomie 4,5%. Miasto obwodowe Ruse jest jednym z ważniejszych centrów przemysłu w Bułgarii, a most na Dunaju Ruse – Giurgiu stanowi o strategicznym znaczeniu tego miasta nie tylko dla bułgarskiej gospodarki, ale również dla transportu towarów między Azją a Europą. Miasto jest dobrze skomunikowane, choć brakuje autostrad i nowoczesnych dróg szybkiego ruchu. Większość przemysłu skoncentrowana jest wokół stolicy obwodu. Dużą rolę w gospodarce regionu odgrywa sektor usług, a w Ruse znajduje się siedziba największej firmy przesyłkowej w Bułgarii: E-kont. Do większych przedsiębiorstw w obwodzie należą: zakłady produkcji biopaliw Astra-Bioplant, operator prywatnego portu Bulmarket sp. z o.o., Linamar, producent glinki porcelanowej Kaolin AD czy producent prochu Dunarit. W Ruse jest również uniwersytet, który ma swoje filie w Silistrze oraz Razgradzie.

Obwód Razgrad

Położony jest w środkowej części północno-środkowej Bułgarii. W 7 gminach mieszka ok. 125 tys. osób. Bezrobocie w obwodzie utrzymuje się na poziomie 11,7%, a PKB per capita wynosi 5424 euro. W obwodzie trzy czwarte przemysłu skoncentrowane jest w gminie Razgrad. Usługi stanowią prawie połowę gospodarki obwodu. Wśród przedsiębiorstw ważną rolę odgrywają zakłady farmaceutyczne Biovet, Huvepharma oraz Zavet, zakłady przetwórstwa kukurydzy oraz mąki, a także produkcji rur i części metalowych. W mieście Isperih działa zakład produkcji płyt

ceramicznych Han Asparuh. W obwodzie dominującą grupą etniczną są Turcy, którzy stanowią ok. 45% ludności.

Obwód Wielkie Tyrnowo

Położony jest w środkowej części północno-środkowej Bułgarii. W 10 gminach mieszka ok. 258 tys. osób. Stolicę obwodu stanowi dawna stolica Bułgarii i jednocześnie ważny ośrodek kultury. Nieopodal Wielkiego Tyrnowa leży również strategiczny węzeł kolejowy w Górnej Oriachowicy. Struktura gospodarki jest w dużej mierze zdominowana przez sektor usług handlowych i remontowych, a także sektor przetwórstwa oraz rolnictwa. W Wielkim Tyrnowie mieszczą się jedno z ważniejszych szkół wyższych w Bułgarii, a miejscowy uniwersytet ma swoje filie w Plewenie, Wracy, Sofii, Płowdiwie oraz Dobriczu. W mieście Swisztow znajduje się ponadto Wyższa Szkoła Ekonomiczna. Ważną rolę odgrywa również turystyka. Bezrobocie jest tu najniższe w Bułgarii północno-centralnej i utrzymuje się na poziomie 3,5%, a PKB na mieszkańca wynosi 5861 euro.

W północno-wschodniej części Bułgarii położone są obwody Warna, Dobricz, Tyrgowiszte i Szumen.

Obwód Warna

Położony jest we wschodniej części północno-wschodniej Bułgarii, nad Morzem Czarnym. W 12 gminach mieszka ok. 472 tys. osób, a PKB na mieszkańca wynosi 7971 euro. Obwód należy do najbardziej uprzemysłowionych w Bułgarii. Przez jego terytorium przebiegają trzy międzynarodowe korytarze transportowe: nr 7 (Dunajska droga wodna), nr 8 (Duras – Skopje – Sofia – Burgas – Warna) oraz nr 9 (Helsinki – Kijów – Ruse – Aleksandropolis). W Warnie jest 6 szkół wyższych. W szelfie zidentyfikowano złoża gazu, a na terytorium obwodu rudy manganitu, soli, wapnia i piasku. Główną rolę w gospodarce obwodu odgrywa przemysł, zwłaszcza stoczniowy, chemiczny oraz budowy silników. Produkowany jest węglan sodu, wodorotlenek sodu oraz polichlorek winylu. Ważną rolę odgrywają również gospodarka morska oraz turystyka. Bezrobocie wynosi 1,7%. Na wybrzeżu znajdują się znane ośrodki wypoczynkowe, takie jak Złote Piaski czy Albena. W tym obwodzie skumulowane jest również dwie trzecie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla północno-wschodniej Bułgarii.

Obwód Dobricz

Położony jest we wschodniej części północno-wschodniej Bułgarii. W 8 gminach mieszka ok. 173 tys. osób, a PKB na mieszkańca wynosi 5200 euro. Obwód nazywany jest również spichlerzem Bułgarii, gdzie 48% przemysłu należy

do branży spożywczo-przetwórczej. W regionie produkowane są: mąka, olej oraz produkty mleczarskie i mięsne. Do największych firm w regionie należą Plastchim, Agrokimikali oraz Sun Foods. W Dobriczu są filie Uniwersytetu Technicznego z Warny oraz Uniwersytetu z Szumenu. Niezależnie od urodzajnej gleby bezrobocie w obwodzie wynosi 8,6%.

Obwód Tyrgowiszte

Położony jest w zachodniej części północno-wschodniej Bułgarii. W 5 gminach mieszka ok. 113 tys. osób, a bezrobocie wynosi 10,4%. PKB na mieszkańca wynosi 5617 euro. Na terytorium obwodu ulokowane są dwa zakłady produkcji szkła i produktów szklanych, znajduje się także jeden z największych zakładów produkcji akumulatorów ołowio-kwasowych. Produkuje się tu również wino, tekstylia, oleje roślinne, meble oraz cegły i ceramikę z keramzytu.

Obwód Szumen

Położony jest w środkowej części północno-wschodniej Bułgarii. W 10 gminach mieszka ok. 172 tys. osób. Mimo że dominującą rolę odgrywa tu przemysł, to bezrobocie utrzymuje się na poziomie 13,9%, przy PKB na mieszkańca wynoszącym 5343 euro. Przemysł jest skoncentrowany wokół głównego miasta obwodu. W okolicach Szumenu obecne są inwestycje z kapitałem duńskim (Carlsberg), tureckim (Faf-metal) czy hiszpańskim (Roca). Do specyfiki tego obwodu należy produkcja krzemianów.

W południowo-wschodniej części Bułgarii znajdują się obwody Burgas, Jamboł, Sliwen oraz Stara Zagora.

Obwód Burgas

Położony jest we wschodniej części południowo-wschodniej Bułgarii, nad Morzem Czarnym. W 14 gminach mieszka ok. 412 tys. osób. Kluczową rolę w obwodzie odgrywa rafineria w Burgas, należąca do Lukoil, która wytwarza 70% produkcji przemysłowej regionu i dostarcza ponad 5% PKB Bułgarii. Ponadto wśród wielu sektorów gospodarki obwodu wyróżnić można przemysł włókienniczy, spożywczy oraz produkcji win. Do większych przedsiębiorstw należą również: producent stalowych prętów Promet Steel JSC, producent żywności Sevan czy producent płyt do przemysłu meblarskiego Kronospan. W Burgas są dwie szkoły wyższe. Wzdłuż wybrzeża rozwinięta jest ponadto turystyka, a niektóre z gmin w obwodzie – jak Sozopol czy Primorsko – należą do największych odbiorców unijnych funduszy. Bezrobocie w obwodzie Burgas wynosi 5,6%, a PKB na mieszkańca 5703 euro.

Obwód Jamboł

Położony jest we wschodniej części południowo-wschodniej Bułgarii. W 5 gminach mieszka ok. 122 tys. osób. W rozwoju gospodarczym szczególną rolę odgrywają mikro- i małe przedsiębiorstwa, które stanowią ok. 98% wszystkich przedsiębiorstw w tym obwodzie. Tak wysoki odsetek wynika z gospodarczej zapaści w regionie. PKB na mieszkańca wynosi 5309 euro. Niepełne dane Narodowego Instytutu Statystycznego (Национален Статистически Институт – NIS) dotyczące bezrobocia wskazują, że wynosi ono ok. 6,4%. Jamboł, wraz z obwodami z północno-zachodniej Bułgarii oraz Silistry, należy do obwodów borykających się z problemem depopulacji.

Obwód Sliwen

Położony jest w środkowej części południowo-wschodniej Bułgarii. W 4 gminach mieszka ok. 186 tys. osób. Również w tym obwodzie depopulacja i brak perspektyw wpływają na zasobność mieszkańców. Bezrobocie wynosi 9,2%, a PKB na mieszkańca 4394 euro. W obwodzie Sliwen do głównych sektorów gospodarki należą: usługi, rolnictwo i produkcja win. Wśród większych producentów win w regionie znajdują się Vini oraz Domejn Bojar.

Obwód Stara Zagora

Położony jest w zachodniej części południowo-wschodniej Bułgarii. W 4 gminach mieszka ok. 316 tys. osób. Obwód należy do najbardziej uprzemysłowionych w Bułgarii. Bezrobocie utrzymuje się na poziomie 3,2%, a PKB na mieszkańca wynosi 8280 euro. W samym mieście znajduje się również uniwersytet z filiami w miejscowościach Haskowo oraz Jamboł. W Starej Zagorze usytuowany jest kompleks energetyczny Marica Iztok, produkujący ok. 40% energii elektrycznej Bułgarii, który podłączony jest zarówno do bułgarskiej, jak i tureckiej sieci energetycznej. Ponadto wokół Starej Zagory działają przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, odlewów żeliwnych, formowania wtryskowego, a w gronie głównych inwestorów są Videoton, Heineken czy Belvedere Group. O dysproporcjach w południowo-wschodniej Bułgarii dobrze świadczą ulokowanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 2020 r. w poszczególnych okręgach: z 3,6 mln euro zagranicznych inwestycji ok. 70% ulokowano w Burgas, 25% w Starej Zagorze i 1% w Jambole.

Obwody Kyrdzali, Płowdiw, Pazardżik, Smolian i Haskowo leżą w południowo-centralnej części Bułgarii.

Obwód Kyrdzali

Położony jest w południowo-wschodniej części południowo-środkowej Bułgarii. W 7 gminach mieszka ok. 150 tys. osób. Ponad 75% ludności regionu stanowią wyznawcy islamu. Dane dotyczące bezrobocia sugerują jedynie 1,7%. Jednakże jest to spowodowane również dużą dynamiką wyjazdów mieszkańców tego obwodu do innych państw UE. PKB na mieszkańca wynosi 5628 euro. Gospodarka do niedawna oparta była przede wszystkim na wydobyciu złóż zawierających rudy metali szlachetnych oraz innych kopalin, a także na produkcji cyny, cynku, ołowiu oraz produktów z bentonitu, perlitu i zeolitu. W regionie rozwinięty jest również przemysł włókienniczy, w którym obecne są inwestycje zagraniczne z Grecji, Turcji, Niemiec i Holandii. Specyfiką obwodu, podobnie jak i całego pasma górskiego Rodopy, Riła i Pirin, czyli obwodów Smolian, Haskowo, Pazardżik i Błagoewgrad, jest uprawa tytoniu i produkcja produktów tytoniowych.

Obwód Smolian

Położony jest w zachodniej części południowo-centralnej Bułgarii. W 10 gminach mieszka ok. 305 tys. osób. Bezrobocie wynosi 9,0%, a PKB per capita 6135 euro. Terytorium obwodu stanowią wyłącznie tereny górzyste. Od południa obwód graniczy z Grecją i oferuje doskonałe warunki do górskiej turystyki. Ważnym elementem gospodarki są źródła wód mineralnych. Produkowana woda mineralna dominuje na bułgarskim rynku, a źródła termalne w Rodopach zachęcają do turystyki leczniczej. Ponadto do głównych działów gospodarki należą: przemysł spożywczy, naprawa samochodów oraz budownictwo. W Czepelare działa fabryka nart, która do 2019 r. należała do fińskiej firmy Amer Sports, a obecnie jest własnością chińskiej Mascot Bidco.

Obwód Haskowo

Położony jest we wschodniej części południowo-centralnej Bułgarii. W 11 gminach mieszka ok. 233 tys. osób. Obwód graniczy z Turcją i Grecją, a przez jego terytorium przebiegają dwa główne szlaki komunikacyjne: wschód-zachód oraz północ-południe, w tym paneuropejski korytarz transportowy X Salzburg – Stambuł. Poza typowym dla tej części Bułgarii przemysłem, takim jak produkcja win, rolnictwo, transport, budowa maszyn czy włókiennictwo, należy wspomnieć o produkcji formaliny, mocznika, żywicy formaldehydowej, tlenku azotu, azotanu sodu czy też dwutlenku siarki, jak również nawozów. Bezrobocie w Haskowie jest bardzo niskie – 1,6%, a PKB per capita wynosi 4641 euro.

Obwód Pazardżik

Położony jest w zachodniej części południowo-centralnej Bułgarii. W 12 gminach mieszka ok. 260 tys. osób. Obwód ma zróżnicowane ukształtowanie terenu. Jego północna część leży w Nizinie Trackiej, a południowa obejmuje partię środkowych i zachodnich gór Rodopy. Gospodarka regionu oparta jest na rolnictwie, hodowli, produkcji win oraz pozyskiwaniu i produkcji drewna. Wydobywana jest również miedź, a także produkowany kauczuk. Do głównych zakładów produkcyjnych w regionie należą: producent papieru Belovo AD, producent miedzi Asarel Medet AD, Biovet, należący do firmy Huvepharma, firma medyczna Bulpharma czy producent opakowań DS. Smith. Bezrobocie w obwodzie utrzymuje się na poziomie 7,5%, a PKB na mieszkańca wynosi 5608 euro.

Obwód Płowdiw

Położony jest w środkowej części południowo-centralnej Bułgarii. W 18 gminach mieszka ok. 660 tys. osób. Jest to drugi co do wielkości obwód w Bułgarii, który dostarcza ok. 7,5% PKB. Płowdiw jest drugim największym miastem w Bułgarii, z bezrobociem na poziomie 3,2% i PKB na mieszkańca wynoszącym 7471 euro. W mieście jest 8 szkół wyższych, a uniwersytet z Płowdiwu ma swoje filie w miejscowościach Kyrdżali oraz Smolian. Dogodne położenie obwodu korzystnie wpływa na rozwój transportu i firm transportowych, które dostarczają 7% PKB obwodu. Koło Płowdiwu znajduje się jedno z czterech funkcjonujących lotnisk dla lotów komercyjnych w Bułgarii. W gospodarce obwodu dominują usługi (57%) nad przemysłem (39%). W obwodzie zainwestowały takie firmy, jak: Liebherr-Hausgerette, Socotab, Schneider Electric, Shell Gas, William Hughes, Kaufland, Zobebe, Magna czy Mecalit. Swoje ośrodki produkcyjne mają również bułgarskie przedsiębiorstwa: KCM 2000 – producent metali kolorowych, EVN, Tabaco Trade i Tabaco Ventures czy firma transportowa PIMK. Dynamicznie rozwija się ponadto sektor IT oraz outsourcingu, a także elektroniki i podzespołów dla przemysłu samochodowego. Istniejąca od 1995 r. strefa ekonomiczna Trakia przyciągnęła ponad 114 inwestorów. W strefie zrealizowano inwestycje za ponad 1 mld euro. Wysokość bezpośrednich inwestycji w części południowo-centralnej w 2020 r. wyniosła 2,9 mln euro, z czego ok. dwóch trzecich zostało ulokowane w obwodzie Płowdiw.

W południowo-zachodniej części Bułgarii leżą obwody Sofia – miasto, Sofia – obwód, Błagoewgrad, Kiustendił oraz Pernik.

Obwód Błagoewgrad

Położony jest w południowej części południowo-zachodniej Bułgarii. W 14 gminach mieszka ok. 305 tys. osób. Obwód graniczy z Grecją i Macedonią Północną, a przez jego terytorium biegnie główna droga na osi północ-południe E-79, łącząca port w Salonikach z północą kontynentu. Nadal trwają prace nad zakończeniem budowy autostrady Struma, która usprawni transport przez wąwóz Kresna, stanowiący również naturalną barierę rozdzielającą klimat śródziemnomorski od kontynentalnego. Na południe od Kresny temperatury są znacznie wyższe i jest to jedyny obszar, na którym w Bułgarii rosną migdały. Główne obszary aktywności gospodarczej w obwodzie Błagoewgrad stanowią: przemysł spożywczy, produkcja win, tytoniu, gospodarka leśna i produkcja drewna oraz turystyka. Znajduje się tu również największy ośrodek narciarski – Bansko. Obwód jest bogaty w źródła termalne. Wydobywany jest tu także węgiel brunatny. W stolicy obwodu funkcjonują 3 szkoły wyższe, wśród których jest Uniwersytet Amerykański w Błagoewgradzie. Bezrobocie utrzymuje się na poziomie 8%, a PKB na mieszkańca wynosi 5295 euro.

Obwód Kiustendił

Położony jest w zachodniej części południowo-zachodniej Bułgarii. W 9 gminach mieszka ok. 119 tys. osób. Obwód graniczy z Macedonią Północną oraz Serbią. Czynna jest tu kopalnia węgla brunatnego oraz elektrociepłownia Bobow Doł, która jest jednym z największych producentów energii elektrycznej w Bułgarii. Na terytorium obwodu znajdują się również elektrownie wodne. Ze względu na dogodne warunki i rozwój sektora rolniczego, który stanowi ok. 11% gospodarki, obwód nazywany jest „sadem” Bułgarii. Niepełne dane o bezrobociu sugerują, że osiąga ono wartość poniżej 3%, a PKB per capita wynosi 4904 euro.

Obwód Pernik

Położony jest w zachodniej części południowo-zachodniej Bułgarii. W 6 gminach mieszka ok. 120 tys. osób. Obwód graniczy z Serbią. Do głównych branż gospodarki należy przemysł ciężki, w tym produkcja energii elektrycznej oraz ciepłej, a także stali. Rośnie również udział przemysłu tekstylnego oraz usług. Wskaźnik bezrobocia dla obwodu Pernik wynosi 7%, a PKB na mieszkańca to 4770 euro. Ze względu na bliskość stolicy wiele osób dojeżdża do pracy do Sofii.

Obwód Sofia

Położony jest w zachodniej części południowo-zachodniej Bułgarii. Jest to drugi co do wielkości obwód w Bułgarii, po Burgas. W 22 gminach mieszka ok. 229 tys. osób. Krajobraz regionu jest bardzo zróżnicowany – od Kotliny Sofijskiej po otaczające ją z każdej strony góry. Gospodarka obwodu sofijskiego jest również zróżnicowana i obejmuje szerokie spektrum inwestycji: od przemysłu spożywczego (m.in. Koka Kola, Mondelez, Olineza, Kenar), elektronicznego (m.in. Siemens, Inkotex, Grammer, Octa-light), wydobywania i produkcji miedzi (m.in. Aurubis, Chelopech mining) oraz metali szlachetnych po parki fotowoltaiczne i elektrownie wodne. Na terytorium obwodu, w gminie Bożuriszte, znajduje się również największy park logistyczny w Bułgarii. Potrzeby produkcyjne stolicy wpływają na niskie bezrobocie w obwodzie sofijskim, które utrzymuje się na poziomie 0,8%. PKB na mieszkańca wynosi 8745 euro.

Sofia

Położona jest w środku obwodu Sofia, w zachodniej części południowo-zachodniej Bułgarii. Sofia jest miastem o statusie obwodu i jednocześnie jedyną gminą podzieloną na rejony. W Sofii jest ok. 1,5 mln zarejestrowanych mieszkańców. Miasto dostarcza ok. 43% PKB Bułgarii (51 mld lewów w 2019 r.), a bezrobocie wynosi 2,7%. PKB na mieszkańca stolicy wynosi 19 837 euro. W Sofii mieszczą się główne urzędy administracji państwowej. Znajduje się tu również 16 szkół wyższych. Jest to miasto o najwyższych dochodach oraz najmniejszym odsetku ubóstwa w Bułgarii. Główną rolę odgrywa sektor usług, które stanowią 87%. W Sofii średnie wynagrodzenie brutto wynosi ok. 1000 euro (przy średniej dla kraju ok. 750 euro). Do głównych sektorów usług należą: IT, outsourcing i centra telefoniczne (call centers). W Sofii znajdują się również siedziby strategicznych przedsiębiorstw, takich jak Bułgarski Holding Energetyczny (BEH), Bulgargaz, Bułgarska Kompania Energetyczna czy producent miedzi Aurubis. Sofia jest także głównym beneficjentem funduszy unijnych za sprawą ciągłej rozbudowy siatki sofijskiego metra, a także przewlekłej budowy obwodnicy. W latach 2014-2020 firma stołeczna Metropoliten dostała dofinansowanie z EFS w wysokości 96,5 mln

euro. Bezpośrednie inwestycje w regionie południowo-zachodnim w 2020 r. wyniosły 16,3 mld euro, z czego 15,5 mld w samej stolicy i obwodzie sofijskim.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W latach 2014-2020 w Bułgarii realizowano projekty 7 programów operacyjnych w ramach unijnej polityki spójności. Ich wartość to 7,6 mld euro, z czego 5,1 mld euro przeznaczone było dla regionów o niższym rozwoju, 2,3 mld euro pozyskano w ramach Funduszu Spójności oraz 166 mln – z przeznaczeniem na Europejską Współpracę Terytorialną.

W ramach wieloletnich ram finansowych na okres 2021-2027 w ramach polityki spójności Bułgaria otrzyma ponad 10,2 mld euro, czego 2,6 mld w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego+ (ESF+), 5,745 mld w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF), 1,656 mld w ramach Funduszu Spójności (CF), 390 mln w ramach Instrumentu Łącząc Europę (CEF) oraz 134 mln w ramach Europejskiej Współpracy Transgranicznej (ETC). Cele porozumienia o partnerstwie będą realizowane za pomocą następujących programów: „Rozwój regionów”, „Konkurencyjność i innowacyjność przedsiębiorstw”, „Środowisko naturalne”, „Łączność transportowa”, „Program badań naukowych, innowacyjności i digitalizacji na rzecz inteligentnej transformacji”, „Edukacja”, „Rozwój zasobów ludzkich”, „Żywność i podstawowe wsparcie materialne”, „Pomoc techniczna” oraz „Morski, rybacki i akwakultury”. W nowym okresie finansowym nie wprowadzono zmian w sposobie zarządzania funduszami unijnymi. Tym samym kluczową rolę odgrywać będą ministerstwa na szczeblu centralnym.

Udział w strategiach makroregionalnych

Bułgaria uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR).

Spasimir Domaradzki

REPUBLIKA CHORWACJI

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Chorwacja jest republiką parlamentarną. Głową państwa jest prezydent, wybierany w wyborach bezpośrednich na pięcioletnią kadencję. Struktura władzy jest oparta na modelu, w którym funkcje prawodawcze, wykonawcze i sędownicze są od siebie oddzielone. Parlament pełni funkcję ustawodawczą i kontroluje władzę wykonawczą. Posłowie, których jest 151, są wybierani na czteroletnią kadencję. Władzę wykonawczą sprawuje premier wraz z rządem. Premier wybierany jest przez większość parlamentarną.

Chorwacja jest państwem unitarnym. Podział administracyjny państwa jest dwustopniowy:

- 21 żupanii,
- 127 miast i 428 gmin.

Miasto Zagrzeb ma szczególny status – posiada kompetencje zarówno miejskie, jak i żupańskie oraz odgrywa znaczącą rolę w wykonywaniu zadań administracyjnych państwa na swoim terytorium.

Poza konstytucją, która definiuje ustrój samorządu terytorialnego, status jednostek samorządu terytorialnego regulowany jest ustawą o samorządzie lokalnym i regionalnym z 2001 r., ustawą o usługach użyteczności publicznej oraz szczegółowo wieloma innymi specjalnymi ustawami.

Chorwacja podzielona jest na 21 jednostek samorządu regionalnego: 20 żupanii (Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Karlovačka, Sisačko-moslavačka, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska, Međimurska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Zagrebačka) oraz miasto Zagrzeb. Każda żupanii (poza Zagrzebiem, który jako stolica i największe miasto ma szczególny status zarówno miasta, jak i powiatu) składa się z miast i gmin. W sumie jest 127 miast (bez Zagrzebia) i 428 gmin. Największą gminą pod względem liczby ludności jest Viškovo z 14 445 mieszkańcami.

Zarówno gminy, miasta, żupanie, jak i miasto Zagrzeb są jednostkami samorządu terytorialnego, z wybieranymi w bezpośrednich wyborach władzami. W żupaniami władzę prawodawczą sprawują żupańskie sejmiki, tzw. skupštiny. Władzę wykonawczą sprawuje żupan, który, podobnie jak radni do sejmików, wybierany jest w wyborach bezpośrednich na czteroletnie kadencje. Realizacją zadań z zakresu administracji lokalnej zajmują się wydziały i służby administracyjne, którymi kierują osoby powoływane przez żupana. Zgromadzenie Miejskie miasta Zagrzebia jest organem przedstawicielskim obywateli miasta Zagrzebia, który przyjmuje akty w zakresie samorządu miasta Zagrzebia i wykonuje inne zadania zgodnie z prawem i przyjętym statutem miasta. Zgromadzenie

Miejskie składa się z 51 członków. Organem wykonawczym miasta Zagrzeb jest burmistrz. Rada Gminy w gminach (Rada Miejska w miastach) jest organem przedstawicielskim obywateli i organów samorządu terytorialnego, który podejmuje działania w zakresie jednostki samorządu terytorialnego oraz wykonuje inne zadania zgodnie z prawem i statutem. Władzę wykonawczą sprawuje wójt, a w gminach miejskich – burmistrz, którzy są wybierani w wyborach bezpośrednich.

Samorządy lokalne mogą świadczyć usługi publiczne należące do centralnej administracji państwowej. Realizacja tych zadań jest regulowana ustawą i finansowana z budżetu centralnego.

W zakresie kompetencji samorządowych żupanie mają zadania o znaczeniu regionalnym, do których należą w szczególności: szkolnictwo podstawowe i średnie; opieka zdrowotna finansowana przez rząd; planowanie regionalne i urbanistyczne; rozwój gospodarczy; infrastruktura

transportowa i drogowa; tworzenie i rozwój sieci placówek oświatowych, medycznych, pomocy społecznej i kultury; utrzymanie dróg publicznych; realizacja zagospodarowania przestrzennego.

Gminy i miasta w zakresie kompetencji samorządu mają zadania o znaczeniu lokalnym, które bezpośrednio dotyczą potrzeb obywateli, a nie są przypisane organom państwowym przez konstytucję lub inne ustawy. Należą do nich w szczególności: polityka mieszkaniowa; planowanie przestrzenne i urbanistyczne; usługi komunalne; opieka nad dzieckiem; opieka społeczna; podstawowa ochrona zdrowia; szkoły podstawowe; kultura, sport i rekreacja; ochrona konsumenta; ochrona środowiska; ochrona przeciwpożarowa i ochrona ludności; ruch lokalny.

Jednostki samorządu terytorialnego mogą współpracować z innymi krajowymi i zagranicznymi podmiotami samorządu terytorialnego.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Chorwacji na żupanie – stan na 26.04.2022 r.

Źródło: <https://www.total-croatia-news.com>.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 26 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 4 jednostki,
- NUTS 3 – podregiony – 21 jednostek.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Chorwacji

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
Chorwacja HRO	HR02 Chorwacja Panońska	HR021 Bjelovarsko-bilogorska żupania
		HR022 Virovitičko-podravska żupania
		HR023 Požeško-slavonska żupania
		HR024 Brodsko-posavska żupania
		HR025 Osječko-baranjska żupania
		HR026 Vukovarsko-srijemska żupania
		HR027 Karlovačka żupania
		HR028 Sisačko-moslavačka żupania
	HR03 Chorwacja Adriatycka	HR031 Primorsko-goranska żupania
		HR032 Ličko-senjska żupania
		HR033 Zadarska żupania
		HR034 Šibensko-kninska żupania
		HR035 Splitsko-dalmatinska żupania
		HR036 Istarska żupania
		HR037 Dubrovačko-neretvanska żupania
	HR05 Miasto Zagrzeb	HR050 Miasto Zagrzeb
	HR06 Północna Chorwacja	HR061 Međimurska żupania
		HR062 Varaždinska żupania
		HR063 Koprivničko-križevačka żupania
		HR064 Krapinsko-zagorska żupania
HR065 Zagrebačka żupania		

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Średniookresowe (5-10 lat) plany rozwoju regionalnego uchwalają sejmiki żupańskie, Zgromadzenie Miejskie miasta Zagrzebia, a także – w zakresie swoich kompetencji – rady miast lub gmin. Plan wdrożeniowy wprowadzają żupan, burmistrzowie oraz wójtowie. Jednocześnie zarówno gminy, jak i żupanie mogą podejmować współpracę międzynarodową z innymi podmiotami za granicą w ramach swoich kompetencji.

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Funduszy Unii Europejskiej we współpracy z Komisją Europejską jest organem odpowiedzialnym za przygotowanie strategicznych

dokumentów programowych na poziomie krajowym na okres finansowy 2021-2027 oraz do programowania nowej generacji dokumentów programowych, a tym samym przygotowania ram instytucjonalnych do procesu ich tworzenia.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Chorwacji charakterystyka dotyczy żupanii, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)*
Bjelovarsko-bilogorska żupania	2 640	102 295	9 026
Virovitičko-podravska żupania	2 024	70 666	7 778
Požeško-slavonska żupania	1 823	64 420	8 122
Brodsko-posavska żupania	2 030	130 782	8 116
Osječko-baranjska żupania	4 155	259 481	10 114
Vukovarsko-srijemska żupania	2 454	144 438	8 506
Karlovačka żupania	3 622	112 596	9 400
Sisačko-moslavačka żupania	4 468	140 549	9 594
Primorsko-goranska żupania	3 588	266 503	15 056
Ličko-senjska żupania	5 383	42 893	10 601
Zadarska żupania	3 646	160 340	11 410
Šibensko-kninska żupania	2 994	96 624	11 194
Splitsko-dalmatinska żupania	4 540	425 412	10 634
Istarska żupania	2 813	195 794	15 776
Dubrovačko-neretvanska żupania	1 781	115 862	14 503
Miasto Zagrzeb	641	769 944	23 468
Međimurska żupania	729	105 863	11 343
Varaždinska żupania	1 261	160 264	11 972
Koprivničko-križevačka żupania	1 748	101 661	9 993
Krapinsko-zagorska żupania	1 229	120 942	8 851
Zagrebačka żupania	3 062	301 206	10 644

* Dane dotyczące PKB per capita – 2019 r.

Bjelovarsko-bilogorska županija

Znajduje się w północno-zachodniej Chorwacji. W jej skład wchodzi 23 gminy, w tym 5 miejskich i 18 wiejskich. Powierzchnia żupanii wynosi 2640 km². Zamieszkała jest przez 102 295 osób. Gęstość zaludnienia to 38 osób/km². Średni dochód na mieszkańca wynosi 9026 euro. Największym ośrodkiem miejskim i jednocześnie stolicą żupanii jest Bjelovar z 36 tys. mieszkańców.

Pod względem gospodarczym jest to żupanija z rozwiniętym rolnictwem. Znajduje się tu znaczący przemysł spożywczy, którego ważną częścią jest produkcja i przetwórstwo mleka. W ten sposób mleczarnie z ich roczną wielkością produkcji zapewniają ponad 50% całkowitej podaży mleka w Chorwacji. Ważny jest także przemysł drzewny ze znacznymi mocami produkcyjnymi w zakresie tarcicy i desek, sklejk, forniru, sklejk litej i płycinowej mebli, parkietu, drewna i innych produktów. Istnieje także przemysł tekstylny oraz metalowy. Inżynieria mechaniczna specjalizuje się w produkcji maszyn, w tym w produkcji przyczep kempingowych i ciągników. Położenie żupanii korzystnie wpływa na rozwój ruchu drogowego, dlatego stale rośnie liczba firm transportowych.

W Bjelovarze siedziby mają m.in.: Sirela, zajmująca się produkcją serów; wytwórnia wafli i ciastek Koestlin; Pevex, posiadający sieć sklepów z wyposażeniem do domów; Troha-dil, produkujące okna i drzwi z PCV; Prima Commerce, zajmujący się produkcją i sprzedażą mebli; Iverica, zajmująca się produkcją materiałów drewnopochodnych, takich jak fornir itp.; Metalind, produkujący drzwi przeciwpożarowe; Elektrometal, zajmujący się montażem i instalacją; Hittner, produkujący maszyny rolnicze; Eso-Fofonjka, produkująca wyroby metalowe; oraz odlewnia żelaza Ljevaonica Bjelovar.

Virovitičko-podravska županija

W skład tej położonej w północno-wschodniej części kraju żupanii wchodzi 16 gmin – 3 miejskie i 3 wiejskie. Zajmuje ona obszar 2024 km². Zamieszkała jest przez 70 666 mieszkańców, czyli ok. 34 osób/km². PKB per capita wynosi 7778 euro. Największym miastem i jednocześnie stolicą żupanii jest Virovitica z 21 tys. mieszkańców.

Gospodarka żupanii jest zorientowana na eksport i regularnie wykazuje nadwyżkę w handlu, do czego przyczyniają się wysokiej jakości produkty, które są podstawą dobrych wyników w handlu. Za okres 01.01 – 31.12.2020 eksport żupanii wyniósł 121,5 mln euro, import 78 mln euro, a saldo handlu zagranicznego 43,5 mln euro. W strukturze dochodów ogółem gospodarki żupanii dominują: przemysł przetwórczy (końcowe przetwórstwo drewna, przemysł spożywczy, niemetalowy i metalowy), rolnictwo

(produkcja zbóż, tytoniu, buraków cukrowych, ziół, owoców, warzyw, pszczelarstwo i hodowla ryb) i handel.

Najważniejsze firmy w Vitroviticy to: Tvin, zajmujący się pozyskiwaniem i obróbką drewna; Silosi, która produkuje, handluje i magazynuje zboże; producent cukru Viro; Viržinija, zajmująca się produkcją oraz handlem tytoniem.

Požeško-slavonska županija

Znajduje się we wschodniej części kraju, w środkowej Sławonii. W jej skład wchodzi 5 gmin miejskich i 5 wiejskich. Obejmuje obszar 1823 km². Zamieszkała jest przez 64 420 osób. Gęstość zaludnienia to 35 osób/km². Średnie PKB wynosi 8122 euro per capita. Największym miastem i jednocześnie stolicą żupanii jest Požega z 22 tys. mieszkańców.

Najbardziej dochodowymi gałęziami są przemysł i rolnictwo, a następnie handel. Niewiele ponad 40% powierzchni stanowią pola uprawne. Rolnictwo jest najbardziej rozwinięte w okolicach miasta Požegi. Główne uprawy to: kukurydza, pszenica, słonecznik, rzepak, buraki cukrowe i winorośl. Hodowla trzody chlewnej jest zasadniczą gałęzią hodowli rolnej. Przemysł koncentruje się w Požedze. Działają tu następujące firmy: przemysł spożywczy (czekolada, słodycze i napoje): Zvečevo (dawniej Nestle, Stock); obróbka metali (odlewnia żelaza, sprzęt AGD): Plamen International, Color Enamel, Alles; przemysł tekstylny: Sloga IMK, Orlijava; obróbka drewna i produkcja mebli: Spin Vallis, Vallis Fagus; winiarstwo i sadownictwo: liczne prywatne winnice (Zrinščak, Galić, Glasnović, Bartolović, Romić, Bauer, Katušić) oraz produkcja brandy (winiaki owocowe Šimić, sadownictwo Boić). Problemem pozostaje negatywny trend demograficzny. Poprzedni spis powszechny z 2011 r. odnotowywał 78 tys. mieszkańców żupanii, podczas gdy obecny aż o 14 tys. mniej.

Brodsko-posavska županija

Znajduje się we wschodniej części kraju, przy granicy z Bośnią i Hercegowiną, i zajmuje 2030 km². W jej skład wchodzi 28 gmin, z których 2 są gminami miejskimi. Według spisu z 2021 r. żupanija liczy 130 782 mieszkańców, czyli aż o 17,5% mniej niż w 2011 r. Gęstość zaludnienia to 64 osoby/km². PKB per capita wynosi 8116 euro. Stolicą żupanii jest Slavonski Brod, który liczy 50 tys. mieszkańców.

Holding Đuro Đaković, jedna z największych i najbardziej znanych firm metalurgicznych (zakłady zbrojeniowe, maszyny rolnicze, wagony, energetyka i infrastruktura), ma swoją siedzibę w Slavonskim Brodzie. Produkcja rolna, wśród której wyróżnia się rolnictwo i hodowlę zwierząt, jest również ważną gałęzią gospodarki żupanii.

Osječko-baranjska żupanija

Znajduje się we wschodniej części kraju, przy granicy z Węgrami i Serbią. Zajmuje powierzchnię 4155 km². Zamieszkuje ją 259 481 osób. Gęstość zaludnienia to 62 osoby/km². W jej skład wchodzi 42 gminy, w tym 7 o charakterze miejskim. PKB per capita wynosi 10 114 euro. Stolicą żupanii jest Osijek z 96 tys. mieszkańców.

To ekonomiczne i kulturowe centrum wschodniej Chorwacji. Fabryka chemiczna Saponia jest największą fabryką zlokalizowaną na terenie Osijeku i głównym producentem detergentów, mydła i kosmetyków, którego produkty są uznawane w całym regionie za wysokiej jakości. Jest zdecydowanie największym eksporterem na terenie miasta. Inne branże to: browar regionalny Pivovara Osijek (pierwsze chorwackie piwo), cukrownia, a także fabryka cukierków Kandit. Fabryka szczotek Niveta, założona jako Siva w 1922 r., nadal działa. Oprócz tego ważnym ośrodkiem gospodarczym są Belišće, gdzie rozwinęły się: przemysł drzewny, papierniczy, chemiczny, produkcja tworzyw sztucznych, przemysł tekstylny, przemysł metalurgiczny, elektronika.

Osijek to centrum Sławonii i czwarte pod względem liczby mieszkańców miasto w Chorwacji. Główne instytucje to: Uniwersytet Josipa Juraja Strossmayera w Osijeku (założony w 1975 r., 18 tys. studentów), Chorwacki Teatr Narodowy, Muzeum Sławonii (założone w 1877 r.) i drukarnia z 1735 r.

Vukovarsko-srijemska żupanija

Jest najbardziej wysuniętą na wschód żupaniją w Chorwacji. Graniczy z Serbią oraz Bośnią i Hercegowiną. Zajmuje powierzchnię 2454 km². Gęstość zaludnienia to 58 osób/km². Liczba gmin wynosi 31, w tym 5 ma charakter miejski. PKB per capita wynosi 8506 euro. Żupaniją zamieszkuje 144 438 osób, z czego w Vukovarze, stolicy żupanii, mieszka nieco ponad 23 tys. osób.

Żupanija posiada bogate zasoby naturalne, z których najważniejsze to: grunty orne, lasy, złoża ropy naftowej, gazu, gliny i żwiru oraz rozwinięta sieć hydrograficzna. Rolnictwo jest, obok przemysłu spożywczego, najważniejszą działalnością o dominującej roli w ogólnej strukturze gospodarczej. Użytki rolne zajmują 150 856 ha, czyli 61,8% powierzchni powiatu, z czego 93% to grunty orne i ogrody, a pozostałe 7% to pastwiska, łąki, winnice i sady. 58% gruntów rolnych jest własnością prywatną, a pozostała część dawnego sektora socjalnego jest własnością państwa. W żupanii istnieją dobrze ustrukturyzowane moce produkcyjne do produkcji cukru i napojów spirytusowych, mleka i przetworów mlecznych, wyrobów młynarskich i piekarniczych, mięsa i wędlin, przetworów owocowo-warzywnych, wina, pasz dla zwierząt oraz przetwórstwa

i przetwórstwa nasion. Bogactwo dostępnej masy drewna wynosi ok. 20 mln m³, a roczna wydajność to ok. 290 tys. m³. Bogate złoża wysokiej jakości gliny, żwiru i piasku umożliwiły rozwój przemysłu materiałów budowlanych, zwłaszcza cegielni. Na obszarze Đeletovac znajdują się cenne szyby naftowe i gazowe, których roczna produkcja przed wojną wynosiła ok. 252 tys. ton ropy i 26 mln m³ gazu ziemnego. Obecnie najważniejszą działalnością związaną z obróbką metali jest produkcja maszyn rolniczych i osprzętu, w tym rozwój szeregu mniejszych podwykonawców z żupanii.

Vukovar posiada jeden z najważniejszych w tej części Europy portów rzecznych na Dunaju. Największe przedsiębiorstwa działające w Vukovarze to: Vupik – przemysł spożywczy, Borovo – przemysł obuwniczy, rzeczny Port Vukovar, hurtownie wielobranżowe Velepromet, fabryka leków Yasenka oraz fabryka biodiesla – Biodiesel Vukovar.

Karlovačka żupanija

Znajduje się w centralnej Chorwacji i zajmuje powierzchnię 3622 km². Zamieszkuje ją 112 596 osób. Gęstość zaludnienia to 31 osób/km². PKB per capita wynosi 9400 euro. Liczba gmin to 22, w tym 5 ma charakter miejski. Najważniejszym ośrodkiem miejskim i jednocześnie stolicą żupanii jest Karlovac z 55 tys. mieszkańców.

Głównymi gałęziami gospodarki są: produkcja, handel, budownictwo i transport. Stanowią one 88% całkowitych dochodów gospodarki żupanii. Przemysł wytwórczy jest najważniejszym motorem rozwoju technologicznego, eksportu i zatrudnienia. O jego wpływie na gospodarkę żupanii świadczą dane o jego wysokim udziale w całkowitym dochodzie gospodarki żupanii, wynoszącym 58%.

W mieście funkcjonuje kilka dużych firm, takich jak: Alstom Hrvatska czy Adriadiesel, reprezentujące branżę metalową, a także browar Karlovačka pivara oraz firma HS produkt, produkująca broń strzelecką.

Sisačko-moslavačka żupanija

Znajduje się w centralnej Chorwacji i zajmuje powierzchnię 4468 km². Zamieszkuje ją 140 549 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 31 osób/km². W jej skład wchodzi 19 gmin, w tym 6 ma charakter miejski. PKB per capita wynosi 9594 euro. Siedzibą żupanii jest Sisak z 40 tys. mieszkańców.

Główne obszary działalności gospodarczej na terenie żupanii to: przemysł, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu energetycznego, naftowego, petrochemicznego i chemicznego, hutnictwo i przetwórstwo metali, przemysł spożywczy oraz rolnictwo i leśnictwo, handel, gastronomia, budownictwo, transport i łączność. W ostatnim czasie w żupanii obserwuje się rozwój i zastosowanie

zaawansowanych technologii w przemyśle elektronicznym oraz znaczny rozwój przemysłu farmaceutycznego. W mniejszym stopniu reprezentowana jest także inna działalność gospodarcza oraz rzemiosło. Niewątpliwym odzwierciedleniem udanej ciągłości gospodarki żupanii na rynku zagranicznym są dane o handlu, który w ostatnich latach notuje stałą nadwyżkę towarową i duże pokrycie importu eksportem. Udział eksportu żupanii za granicę w całkowitym eksporcie Republiki Chorwacji wynosi ok. 3,3%, podczas gdy udział importu okręgu w całkowitym imporcie Republiki Chorwacji wynosi 1,2%. Najważniejszymi partnerami handlowymi w eksporcie żupanii są nadal państwa Unii Europejskiej (Austria, Włochy, Niemcy), a następnie państwa sąsiednie (Serbia, Bośnia i Hercegowina).

W Sisaku znajdują się: Rafineria Nafty Sisak, która należy do państwowego koncernu INA, a także producent napojów alkoholowych Segestica. Mlin i pekare Sisak zajmują się produkcją mąki i wypieków. W Sisaku siedzibę ma także Dunavski Lloyd Sisak, który jest jednym z większych operatorów transportu rzeczno-godowego w Chorwacji.

Primorsko-goranska żupanija

Znajduje się w zachodniej części kraju i zajmuje 3588 km². Od północy graniczy ze Słowenią. Zamieszkała jest przez 266 503 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 74 osoby/km². PKB per capita wynosi 15 056 euro. W jej skład wchodzi 14 gmin miejskich i 22 wiejskie. Stolicą żupanii i najważniejszym miastem jest Rijeka, zamieszkała przez 108 tys. mieszkańców.

Niezwykle korzystne położenie (przecięcie ważnych europejskich szlaków lądowych i morskich) sprawia, że region ten jest powiązany gospodarczo z morzem. Dlatego ten obszar, a zwłaszcza Rijeka jako centrum żupanii i trzecie największe miasto w państwie, przekształcił się w silny ośrodek morski z rozwiniętym portem, transportem morskim, budownictwem okrętowym i działalnością turystyczną mającą znaczenie dla całej Chorwacji. Druga część regionu – zalesiony i górzasty Gorski Kotar – pochwalić się może tradycyjnie silnym leśnictwem oraz przemysłem drzewnym.

Rijeka jest jednym z najsilniejszych chorwackich ośrodków transportowych i przemysłowych. Szczególnie rozwinął się przemysł stoczniowy (stocznia 3 Maja, część Uljanik Group, stocznia Viktor Lenac), ale także metalowy (silniki Diesla, dźwigi, platformy pływające, wyposażenie okrętowe itp.) i petrochemiczny czy produkcja drewna i produktów spożywczych, rafinacja oleju (rafineria) oraz poligrafia. Miasto jest siedzibą firmy spedycyjnej Jadrolinija oraz firmy przewozowej Autotrans. W Rijece znajduje się ważny port Luka Rijeka, a w pobliżu – na wyspie Krk – terminal LNG.

Rijeka jest ważnym ośrodkiem akademickim. Znajdują się tu: wyższa szkoła techniczna (Veleučilište) oraz uniwersytet (17 tys. studentów).

Ličko-senjska żupanija

Usytuowana na południu kraju, graniczy z Bośnią i Hercegowiną, ale ma także dostęp do morza. Zajmuje powierzchnię 5353 km². Zamieszkują ją 42 893 osoby. PKB per capita wynosi 10 601 euro. Gęstość zaludnienia to 8 osób/km². W skład żupanii wchodzi 12 gmin, w tym 4 mają charakter miejski. Najważniejszym ośrodkiem miejskim jest Gospić z 11 tys. mieszkańców.

Region ma charakter rolniczy. Ograniczony przemysł został praktycznie wyłączony po rozpadzie Jugosławii. Stanowi tradycyjne zaplecze siły roboczej dla Dalmacji.

Zadarska żupanija

Znajduje się w północnej części Dalmacji i zajmuje powierzchnię 3646 km². Gęstość zaludnienia wynosi 43 osoby/km². W skład żupanii wchodzi 6 gmin miejskich i 28 gmin wiejskich. Zamieszkuje ją 160 340 osób. PKB per capita wynosi 11 410 euro. Stolicą żupanii i jednocześnie jej największym miastem jest Zadar z 75 tys. mieszkańców.

Obszar Ravni Kotari stanowi większą część lądu żupanii, obejmując większość gruntów uprawnych i miast posiadających potencjał przemysłowy, rzemieślniczy, handlowy i komunikacyjny. Turystyka jest jedną z najważniejszych gałęzi przemysłu powiatu ze względu na położenie geograficzne, łagodny klimat, wcięte wybrzeże, czyste morze, liczne zatoki, zatoczki i plaże znajdujące się na obszarze 1300 km wybrzeża morskiego i wysp. Turystycznymi atrakcjami żupanii zadarskiej są również obszary o wyjątkowych walorach przyrodniczych: Velebit, Telaščica i Paklenica oraz przyległe parki narodowe Krka i Kornati na południu oraz Park Narodowy Jezior Plitwickich na północy.

Ważnym elementem gospodarki żupanii jest port w Zadrze. Ponadto miasto to jest siedzibą m.in. przedsiębiorstw branży turystycznej: Turisthotel, Tankercomerc, Tankerska plovdba, Falkensteiner Hotels & Resorts, a także wytwórni soków i napojów alkoholowych Makarska, fabryki maszyn SAS strojogradnja; Lignum, handlującego materiałami budowlanymi, oraz Aluflexpack novi z branży metalowej.

Šibensko-kninska żupanija

Położona jest w środkowej części wybrzeża dalmatyńskiego, w południowej części Chorwacji, i zajmuje powierzchnię 2994 km². Od północy graniczy z Bośnią i Hercegowiną. Liczba mieszkańców wynosi 96 624. Gęstość zaludnienia to 32 osoby/km². PKB per capita wynosi 11 194 euro. Żupanija składa się z 20 gmin, z których 5 ma charakter miejski. Stolicą i największym miastem żupanii jest Szybenik z 42 tys. mieszkańców.

Najliczniej reprezentowane gałęzie to rolnictwo, przemysł i turystyka. Dzięki inwestycjom zagranicznym i rządowym programom związanym z działalnością gospodarczą opracowano plany budowy stref przemysłowych i ekonomicznych. Najbardziej rozwiniętymi gospodarczo miastami są Szybenik i Drniš. Istotnym elementem gospodarki jest port w Szybeniku.

Splitsko-dalmatinska żupanija

Znajduje się w środkowej części Dalmacji. Od północy graniczy z Bośnią i Hercegowiną. Zajmuje powierzchnię 4540 km². Zamieszkała jest przez 425 tys. ludzi. Gęstość zaludnienia to 93 osoby/km². Składa się z 55 gmin, z których 16 to gminy miejskie. PKB per capita wynosi 10 634 euro. Stolicą żupanii jest Split, który liczy 342 tys. mieszkańców.

Najważniejszą działalnością gospodarczą jest turystyka, podczas gdy spada znaczenie produkcji i rolnictwa. Uprawiane są przede wszystkim oliwki, kapusta, winogrona, figi i truskawki. Obydwa stocznie (w Splicie i Trogirze) podupadają. Brodosplit to największa stocznia w Chorwacji. Zatrudnia ok. 2,3 tys. osób, zbudowała ponad 350 jednostek pływających, w tym wiele tankowców, zarówno typu panamax, jak i non-panamax, a także kontenerowce, masowce, pogłębiarki, platformy off-shore, fregaty, łodzie podwodne, łodzie patrolowe i statki pasażerskie. 80% zbudowanych statków jest eksportowanych do zagranicznych kontrahentów. Split jest największym ośrodkiem gospodarczym w Dalmacji, a także ważnym miastem przemysłowym oraz ośrodkiem komunikacyjnym. W mieście działają: port lotniczy, ważny dworzec kolejowy łączący Dalmację z Europą oraz terminal promowy, obsługujący rejsy m.in. do Rijeki, Dubrownika, na pobliskie wyspy oraz do Włoch. Znajduje się tu także węzeł komunikacji drogowej. W mieście rozwinął się przemysł stoczniowy, chemiczny, cementowy, drzewny, rybny oraz piwowarski. Split jest siedzibą licznych przedsiębiorstw, działa tu również uniwersytet (18 tys. studentów).

Istarska żupanija

Zajmuje powierzchnię 2813 km², a liczba ludności wynosi 425 412 osób. Gęstość zaludnienia to 69 osób/km². Żupanija składa się z 41 gmin, z których 10 ma charakter miejski. PKB per capita wynosi 15 776 euro. Jest najdalej wysuniętym na zachód regionem w Chorwacji. Od północy graniczy ze Słowenią. Najważniejszym miastem jest Pula, która liczy 105 tys. mieszkańców. Natomiast stolicą żupanii jest Pazin, który jest centrum administracyjnym liczącym ok. 9 tys. mieszkańców.

W regionie istnieje wysoko rozwinięty przemysł wytwórczy, z tradycyjnym rolnictwem, rybołówstwem, budownictwem i produkcją materiałów budowlanych (wapno, cement, cegła, kamień), handlem i transportem. Najbardziej rozwinięte gałęzie przemysłu to: obróbka metali, drewna (meblarstwa), szkła, tworzyw sztucznych, tekstyliów, tytoniu. Według wskaźników ekonomicznych wiodącą działalnością jest produkcja, turystyka i handel. Znaczne wysiłki podejmuje się w rolnictwie i produkcji żywności ekologicznej, uprawie winorośli i oliwek.

Branże gospodarcze w Puli to: przemysł stoczniowy, włókienniczy, turystyczny, przetwórczy, budowlany. Ważnymi firmami są: Bina Istra (przemysł budowlany), Put (przemysł budowlany), Grupa Arena Hospitality (turystyka), Duran (produkcja) oraz Uljanik (przemysł stoczniowy, przemysł elektroniczny).

Pula jest ważnym ośrodkiem akademickim i kulturowym. Na Uniwersytet Juraja Dobrili w Puli uczęszcza 2,4 tys. studentów.

Dubrovačko-neretvanska żupanija

Jest najdalej na południowy wschód położonym regionem Chorwacji. Zajmuje obszar 1781 km². Od północy graniczy z Bośnią i Hercegowiną, a od wschodu z Czarnogórą. Żupaniją zamieszkują 115 794 osoby. Gęstość zaludnienia wynosi 65 osób/km². PKB per capita wynosi 14 503 euro. Żupanija składa się z 22 gmin, z których 5 ma charakter miejski. Jej stolicą jest Dubrownik.

Najważniejszą gałęzią gospodarki jest turystyka. Piękna starówka Dubrownika i czyste morze przyciągają miliony turystów, dlatego Dubrownik i jego okolice są jednym z najpopularniejszych celów podróży turystów z całego świata. W żupanii rozwinęła się gospodarka morską. Ston jest siedzibą najstarszych europejskich warzelnicy soli z XIV wieku, gdzie sól jest nadal pozyskiwana i produkowana w stary, tradycyjny sposób. Mieszkańcy dolin Neretwy i Konavli zajmują się rolnictwem, a w mniejszym stopniu także hodowlą zwierząt. Na Pelješcu i Korčuli najważniejszymi gałęziami gospodarki są uprawa winorośli, produkcja autochtonicznych gatunków wina, uprawa oliwek

i budowa statków. Ważną gałęzią gospodarki jest wydobywanie i obróbka kamienia, głównie na wybrzeżu gminy Dubrownik.

Ważnym ośrodkiem akademickim jest Dubrownik. Na Uniwersytet w Dubrowniku uczęszcza ok. 2 tys. studentów. W Ploče znajduje się ważny port handlowy.

Miasto Zagrzeb

Miasto Zagrzeb położone jest w centrum Chorwacji. Zajmuje obszar 641 km² i zamieszkane jest przez 770 862 osoby. PKB per capita wynosi 23 468 euro.

Najważniejszymi gałęziami gospodarki w Zagrzebiu są: produkcja urządzeń elektrycznych oraz przemysł chemiczny, farmaceutyczny, tekstylny i spożywczy. Zagrzeb jest międzynarodowym centrum handlowo-biznesowym. Miasto Zagrzeb ma najwyższe nominalne PKB na mieszkańca w Chorwacji. Zagrzeb jest siedzibą 34% firm w Chorwacji. Zatrudnienie znajduje tu 38,4% chorwackiej siły roboczej. Znajdują się tu prawie wszystkie banki, firmy usługowe, a także transport publiczny. Zagrzeb jest siedzibą najważniejszych podmiotów gospodarczych w Chorwacji. Wśród nich wyróżniają się: Franck, Kraš, Croatia Airlines, Croatia osiguranje, Croatia Records, HT, A1 Croatia, INA, Konzum, Ledo, Pliva, RIZ, Tisak. Firmy w Zagrzebiu odpowiadały za 52% całkowitych obrotów i 60% całkowitego dochodu Chorwacji oraz 35% chorwackiego eksportu i 57% chorwackiego importu.

Oprócz Uniwersytetu w Zagrzebiu (72 tys. studentów), który jest instytucją publiczną, Zagrzeb jest także siedzibą dwóch prywatnych uniwersytetów: Chorwackiego Uniwersytetu Katolickiego i Międzynarodowego Uniwersytetu Libertas. W mieście znajduje się ponadto wiele uczelni publicznych i prywatnych. W Zagrzebiu działają 22 instytuty w dziedzinie nauk społecznych i przyrodniczych. Do najbardziej znanych instytucji należą: w dziedzinie nauk przyrodniczych – Instytut Ruđera Boškovića, Instytut Nauk Społecznych Ivo Pilara, a prace naukowe w zakresie nauk humanistycznych prowadzą Chorwacki Instytut Historii, Instytut Historii Sztuki i Instytut Archeologii. Zagrzeb jest także siedzibą działającej od 1866 r. Chorwackiej Akademii Nauk i Sztuki.

Međimurska županija

Županija zajmuje obszar 729 km² i zamieszkiwana jest przez 105 863 osoby. Gęstość zaludnienia wynosi 145 osób/km². Jest to najdalej na północ wysunięty region w Chorwacji, graniczący z Węgrami i Słowenią. PKB per capita wynosi 11 343 euro. Županija składa się z 25 gmin, z których 3 mają charakter miejski. Jej stolicą jest Čakovec z 15 tys. mieszkańców.

Przemysł jest bardziej rozwinięty w części centralnej i wschodniej, gdzie są większe miejscowości z niezbędną siłą roboczą i lokalnym rynkiem. W sektorze tym zatrudnienie znajduje ok. 22 tys. osób, z czego 60% w większych firmach. Rolnictwo było tradycyjnie rozwiniętą i istotną częścią gospodarki županii, dlatego też dziś istnieją: Agromediurje, Čakovečki Mlinovi, zajmujące się produkcją i przetwarzaniem zbóż, oraz Vajda, zajmująca się hodowlą bydła i przetwórstwem mięsnym.

Varaždinska županija

Znajduje się w północnej części kraju i zajmuje powierzchnię 1262 km². Graniczy ze Słowenią. Zamieszkała jest przez 160 264 ludzi. Gęstość zaludnienia to 126 osób/km². PKB per capita wynosi 11 972 euro. Županija składa się z 28 gmin, z których 6 ma charakter miejski. Stolicę županii – Varaždin – zamieszkuje 44 tys. osób.

Gospodarka županii koncentruje się na przemyśle wytwórczym, w szczególności w następujących gałęziach: przetwórstwo produktów mlecznych, produkcja napojów, przemysł pakowania mięsa, przemysł odzieżowy i tekstylny, przemysł metalowy, przemysł obuwniczy skórzany, produkcja wysokiej jakości mebli drewnianych i innych produktów z drewna.

Najbardziej rozwinięte gałęzie przemysłu w Varaždinie to: przemysł spożywczy (Vindija, Koka), budowlany (Zagorje-tehnoibeton, Hidroing), tekstylny (Varteks, VIS), obróbka metali (MIV) i obróbka drewna (Mundus).

Koprivničko-križevačka županija

Znajduje się w północnej części kraju. Graniczy z Węgrami i zajmuje obszar 1748 km². Zamieszkała jest przez 101 661 mieszkańców, a gęstość zaludnienia to 58 osób/km². PKB per capita wynosi 9993 euro. Składa się z 25 gmin, z których 3 mają charakter miejski. Stolicą županii jest Koprivnica, którą zamieszkuje 30 tys. osób.

Jest to obszar w przeważającej części nizinny, umożliwiający obfitą produkcję rolną, ze znacznym bogactwem leśnym i mineralnym oraz możliwościami rozwoju inwentarza żywego, uprawy winorośli i sadownictwa na wzgórzach Bilogory i Kalnika. Do tego należy dodać stosunkowo łagodny klimat umiarkowany kontynentalny. Prawie jedną trzecią powierzchni powiatu zajmują lasy dębowo-bukowe. Szczególne znaczenie dla żupanii mają surowce mineralne. W 2019 r. w żupanii działały 1993 podmioty, które wygenerowały łączne przychody w wysokości 12,4 mld kun chorwackich (ok. 1,8 mld euro) i zatrudniały 18 285 pracowników. Wiodącą działalnością jest przemysł wytwórczy z dominującym przemysłem spożywczym, handlowym, budowlanym i rolniczym. W Koprivnicy podstawą ekonomiczną jest przemysł spożywczy (Podravka, Carlsberg Croatia), farmaceutyczny (Belupo), drzewny, papierniczy (Bilokalnik, Hartman), skórzany, metale oraz produkcja materiałów budowlanych.

Krapinsko-zagorska żupanija

Zajmuje powierzchnię 1229 km² i zamieszkują ją 120 942 osoby. W jej skład wchodzi 32 gminy, w tym 7 o charakterze miejskim. PKB per capita wynosi 8851 euro. Żupanija znajduje się w północnej części kraju i graniczy ze Słowenią. Gęstość zaludnienia to 98 osób/km². Stolicą żupanii jest Krapina, która ma niecałe 13 tys. mieszkańców.

Przemysł przetwórczy jest najważniejszą gałęzią gospodarki oraz bardzo ważnym wskaźnikiem orientacji gospodarczej i podstawą wzrostu. Gospodarka jest głównie zorientowana na eksport i ma dodatnie saldo handlu zagranicznego. Wagę i sukces eksportu podkreśla również fakt, że firmy regionu generują 32,3% łącznych przychodów na rynkach zagranicznych.

Najważniejsze produkty eksportowe pochodzą od firm będących jednocześnie najważniejszymi eksporterami. W szczególności są to: opakowania szklane, formy szklane, przedzie wiskozowe i syntetyczne, pojemniki i wyposażenie kontenerów, garnitury męskie, części siedzeń dla przemysłu motoryzacyjnego, opakowania kartonowe (skrzynie), konstrukcje żelazne, płytki, wyroby ceramiczne, inne wyroby metalowe itp.

W Krapinie znajduje się prywatna Techniczna Szkoła Wyższa „Hrvatsko Zagorje”.

Zagrebačka żupanija

Powierzchnia żupanii, która znajduje się w centralnej Chorwacji, wynosi 3060 km². Graniczy ona ze Słowenią. Składa się z 34 gmin, z których 9 ma charakter miejski. Zamieszkała jest przez 301 206 osób. PKB per capita wynosi 10 644 euro. Gęstość zaludnienia to 98 osób/km². Stolicą żupanii jest Zagrzeb, który sam nie należy do tej żupanii.

Region stanowi de facto przedmieście Zagrzebia oraz sypialnie dla siły roboczej stolicy. Przemysł i handel zapewniają dwie trzecie dochodów, następnie rolnictwo i transport. Rolnictwo jest najbardziej rozwinięte w rejonie Vrbovec, a uprawa winorośli w rejonie Zeliny i Jastrebarsko. W pobliżu Ivanić-Gradu znajdują się złoża ropy naftowej i gazu ziemnego. W wielu miejscowościach na terenie żupanii znajdują się liczne mniejsze przedsiębiorstwa przemysłowe.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W ramach unijnej polityki spójności **w perspektywie na lata 2014-2020** w Chorwacji wdrażano dwa programy operacyjne o łącznej wartości **ok. 8,6 mld euro** – z tego 5,8 dla regionów słabiej rozwiniętych, 2,6 w ramach Funduszu Spójności i 66 mln na Europejską Współpracę Terytorialną.

Środki przyznane Republice Chorwacji **w perspektywie na lata 2021-2027** wynoszą prawie 14 mld euro i nieco ponad 11 mld euro z funduszu Next Generation EU. Na politykę spójności przeznaczony będzie z tego 8,7 mld euro.

Udział w strategiach makroregionalnych

Chorwacja uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR),
- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Adriatycko-Jońskiego (EUSAIR).

Jan Muš

REPUBLIKA CZESKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Zgodnie z konstytucją Republika Czeska jest demokracją parlamentarną z systemem politycznym opartym na wolnej konkurencji partii i ruchów politycznych. Głową państwa jest prezydent wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Organem ustawodawczym jest dwuizbowy parlament Republiki Czeskiej, składający się z izby niższej parlamentu (Poslanecká sněmovna) oraz izby wyższej (Senát Parlamentu České republiky). Organami władzy wykonawczej są prezydent oraz rząd. Struktura terytorialna administracji publicznej w Czechach jest odzwierciedleniem szeregu reform, z których najważniejsze miały miejsce w latach 1997, 2003 oraz 2021. Obecny podział administracyjny państwa funkcjonuje na mocy ustawy č. 51/2020 Sb. w sprawie terytorialnego podziału administracyjnego państwa (Zákon o územně správním členění státu), przygotowanej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Republiki Czeskiej.

Podział terytorialny jest dwustopniowy. Podstawę ogólnego podziału terytorialnego państwa stanowią:

- 6253 okręgi administracyjne gmin z rozszerzonymi uprawnieniami (správní obvody obcí s rozšířenou působností – SO ORP),
- 14 okręgów samorządowych krajów (obvody samosprávných krajů).

Okręg administracyjny kraju, z wyjątkiem okręgu administracyjnego miasta stołecznego Pragi, jest podzielony na okręgi administracyjne gmin z rozszerzonymi uprawnieniami. Ustawa utrzymała obowiązujący dotychczas podział na powiaty (okresy) jako jednostki terytorialne, których granice wyznaczają okręgi administracyjne gmin z rozszerzonymi uprawnieniami. Republika Czeska liczy łącznie 76 powiatów. Stolica Praga nie należy do żadnego z nich, a jej terytorialnie określone dzielnice miasta (1-10) stanowią wydzielone obwody, które zgodnie z prawem znajdują się na poziomie kompetencji powiatów.

W chwili obecnej w Republice Czeskiej funkcjonuje dwuszczeblowa struktura samorządu terytorialnego z podziałem na gminy oraz kraje. Ich prawo do samorządu jest zapisane w konstytucji (Rozdział pierwszy: art. 8, Rozdział siódmy: art. 99-105). Kraje będące wyższymi jednostkami samorządu terytorialnego (*vyšší územní samosprávné celky*), które są wspólnotami terytorialnymi obywateli z prawem do samorządu (*právo na samosprávu*), zostały utworzone w 2000 r. na mocy ustawy konstytucyjnej o utworzeniu wyższych jednostek samorządu terytorialnego, a kompetencje samorządowe nabyły na podstawie ustawy o krajach (*zákon o krajích*). Strukturę dochodów gmin i krajów uregulowano ustawą z 29 czerwca 2000 r. o podziale dochodów z niektórych podatków pomiędzy jednostki samorządu terytorialnego i niektóre państwowe fundusze. Obecnie w Republice Czeskiej istnieje 6258 gmin oraz 14 wyższych jednostek samorządu terytorialnego (13 krajów oraz stolica – wydzielone miasto Praga).

Kraj w Republice Czeskiej stanowi terytorialną wspólnotę obywateli, którzy mają prawo do samorządu. Organem samodzielnie administrującym krajem jest jego zarząd (*zastupitelstvo*). Członkowie zarządu kraju wybierają gubernatora (*Hejtman*) oraz jego zastępcę. Organem wykonawczym kraju jest jego rada, w skład której wchodzi gubernator (*Hejtman*), jego zastępca oraz osoby wybrane spośród członków zarządu (*zastupitelstva*). Gubernator reprezentuje kraj na zewnątrz, pełni podwójną rolę jako przewodniczący organu stanowiącego i wykonawczego samorządowego kraju. Kolejnym organem regionu jest Urząd kraju (Krajský úřad), który realizuje zadania nałożone przez zarząd (*zastupitelstvo*) lub radę (*rada*), a także wykonuje zadania delegowane, których nie powierza się radzie czy zarządowi. Na czele urzędu stoi dyrektor (*ředitel*), który odpowiada przed gubernatorem. Kraje dysponują budżetem, na który składają się wpływy podatkowe oraz dotacje państwa. Stanowią one średnio dwie trzecie dochodów krajów w państwie. Na poziomie regionalnym decyduje się de facto o siódmej części budżetu państwa. Za te pieniądze regiony finansują m.in. edukację, usługi socjalne, transport publiczny czy zintegrowaną służbę zdrowia. Kraj w Republice Czeskiej posiada własny majątek i własne dochody określone przez prawo. W stosunkach prawnych działa we własnym imieniu i ponosi odpowiedzialność wynikającą z tych stosunków. Celem działalności kraju jest dbanie o wszechstronny rozwój swojego terytorium i potrzeby jego mieszkańców.

natora (*Hejtman*) oraz jego zastępcę. Organem wykonawczym kraju jest jego rada, w skład której wchodzi gubernator (*Hejtman*), jego zastępca oraz osoby wybrane spośród członków zarządu (*zastupitelstva*). Gubernator reprezentuje kraj na zewnątrz, pełni podwójną rolę jako przewodniczący organu stanowiącego i wykonawczego samorządowego kraju. Kolejnym organem regionu jest Urząd kraju (Krajský úřad), który realizuje zadania nałożone przez zarząd (*zastupitelstvo*) lub radę (*rada*), a także wykonuje zadania delegowane, których nie powierza się radzie czy zarządowi. Na czele urzędu stoi dyrektor (*ředitel*), który odpowiada przed gubernatorem. Kraje dysponują budżetem, na który składają się wpływy podatkowe oraz dotacje państwa. Stanowią one średnio dwie trzecie dochodów krajów w państwie. Na poziomie regionalnym decyduje się de facto o siódmej części budżetu państwa. Za te pieniądze regiony finansują m.in. edukację, usługi socjalne, transport publiczny czy zintegrowaną służbę zdrowia. Kraj w Republice Czeskiej posiada własny majątek i własne dochody określone przez prawo. W stosunkach prawnych działa we własnym imieniu i ponosi odpowiedzialność wynikającą z tych stosunków. Celem działalności kraju jest dbanie o wszechstronny rozwój swojego terytorium i potrzeby jego mieszkańców.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Czeskiej na kraje – stan na 26.04.2022 r.

Źródło: Administrative divisions of the Czech Republic with the analysed micro-regions denoted by numbers, https://www.researchgate.net/figure/Administrative-divisions-of-the-Czech-Republic-with-the-analysed-micro-regions-denoted-by_fig1_46535726 [20.04.2022].

Obowiązki i kompetencje krajów określa dedykowana im ustawa, na mocy której do kompetencji krajów należą:

- Zarządzanie regionem oraz jego budżetem, inicjatywa ustawodawcza. Rada kraju może zgłaszać projekty ustaw do Izby Deputowanych, a także składać skargi do Trybunału Konstytucyjnego.
- Regionalna opieka i infrastruktura zdrowotna. Władze samorządowe mogą decydować o tworzeniu i likwidacji placówek zdrowia, mają wpływ na to, jaka opieka będzie świadczona w szpitalach, w tym m.in. na liczbę łóżek czy oddziałów szpitalnych.
- Edukacja. Władze samorządowe kraju mają uprawnienia do powoływania dyrektorów szkół średnich i zawodowych oraz możliwość ogłoszenia postępowania kwalifikacyjnego na stanowiska dyrektorskie.
- Transport i infrastruktura drogowa. Władze samorządowe decydują o stanie taboru transportu publicznego oraz częstotliwości kursów, są odpowiedzialne za budowę i remonty dróg II i III klasy, mają wpływ na budowę i lokalizację autostrad poprzez zatwierdzanie planów zagospodarowania przestrzennego.
- Służby socjalne. Samorząd na poziomie kraju jest odpowiedzialny za programy wsparcia dla osób zagrożonych wykluczeniem ekonomicznym oraz za infrastrukturę socjalną.
- Opieka nad zabytkami. Władze samorządowe są odpowiedzialne za realizację państwowej opieki nad zabytkami, realizację planów konserwacji i restauracji zabytków.
- Ochrona przyrody. Samorząd jest odpowiedzialny za ochronę przyrody czy ochronę powietrza, przygotowanie koncepcji gospodarki odpadami w regionie.
- Współpraca regionalna i międzynarodowa. Samorząd jest odpowiedzialny za współpracę międzyregionalną i międzynarodową.

Od początku swojego istnienia kraje nawiązują stosunki międzynarodowe oraz rozwijają partnerstwa z regionami i obszarami w innych państwach. Oprócz partnerstw są częścią instytucji międzynarodowych i współpracują z różnymi podmiotami (np. Stałym Przedstawicielstwem Republiki Czeskiej przy UE). Podstawą tych partnerstw jest zdobywanie i przekazywanie doświadczeń, pomysłów, a jednocześnie oferowanie możliwości zaprezentowania regionu jako partnera zagranicznego.

Gmina jest podstawową samorządną terytorialną wspólnotą obywateli. Tworzy jednostkę terytorialną, którą wyznacza granica gminy. Status prawny i zadania gmin reguluje ustawa nr 128/2000 o gminach, z późniejszymi zmianami. Pozycja samorządowa gmin, w tym ich funkcjonowanie, ma charakter osobowy, terytorialny i ekonomiczny. Kluczowym prawem wynikającym z samodzielnej kompetencji jest prawo gminy do własności majątkowej oraz do gospodarowania według własnego budżetu. Ustawa o gminach przewiduje również funkcjonowanie miast statutowych. Obecnie w Republice Czeskiej jest 27 miast statutowych. Na mocy powszechnie obowiązującego statutu miasta te mają prawo określać dzielnice lub okręgi posiadające własne organy samorządowe. Do przykładowych zadań gminy należą: zarządzanie gminą, jej majątkiem, środkami finansowymi i podatkami lokalnymi, realizacja gminnego budżetu, zarządzanie urzędem gminy, wydawanie i wykonywanie aktów lokalnych, nakładanie kar administracyjnych, ochrona zdrowia obywateli, ochrona przeciwpożarowa, edukacja na poziomie podstawowym. Gminy mogą współpracować z gminami innych państw i być członkami międzynarodowych stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego. Związki gmin mogą współpracować ze związkami gmin innych państw. Przedmiotem współpracy mogą być wyłącznie działania będące przedmiotem działalności związku gmin, który zawarł umowę o wzajemnej współpracy. Każda licząca co najmniej 3 tys. mieszkańców gmina może być miastem. Decyzję taką ogłasza przewodniczący Izby Poselskiej po zapoznaniu się z oświadczeniem rządu.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonują 23 jednostki NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 8 jednostek,
- NUTS 3 – podregiony – 14 jednostek.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2 2021 w Republice Czeskiej

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [20.04.2022].

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
CZ0 Republika Czeska	CZ01 Praga	CZ010 Hlavní město Praha
	CZ02 Střední Čechy	CZ020 Kraj środkowoczeski
	CZ03 Jihozápad	CZ031 Kraj południowoczeski
		CZ032 Kraj pilzneński
	CZ04 Severozápad	CZ041 Kraj karlowarski
		CZ042 Kraj ustecki
	CZ05 Severovýchod	CZ051 Kraj liberecki
		CZ052 Kraj hradecki
CZ053 Kraj pardubicki		
CZ06 Jihovýchod	CZ063 Kraj Vysočina	
	CZ064 Kraj południowomorawski	
CZ07 Střední Morava	CZ071 Kraj ołomuniecki	
	CZ072 Kraj zlínski	
CZ08 Moravskoslezsko	CZ080 Kraj morawsko-śląski	

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [20.04.2022].

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Podmiotem polityki regionalnej w Republice Czeskiej jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Fundusze UE dla Republiki Czeskiej są rozdzielane za pośrednictwem programów operacyjnych. Ministerstwa pełnią w programach rolę koordynatorów. W okresie programowym 2007-2013 fundusze dla regionów zostały podzielone na 7 regionalnych programów operacyjnych (RPO) przeznaczonych dla całego terytorium Republiki Czeskiej z wyjątkiem miasta stołecznego. W okresie programowym na lata 2014-2020 realizowane dotychczas programy regionalne włączone zostały do tzw. Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (IROP) na lata 2014-2020. W okresie finansowania na lata 2021-2027 IROP będzie kontynuowany. Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego (IROP) zarządza Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Część kadry zarządzającej IROP określa na jest jako Organ Zarządzający IROP. Organ ten zgłasza nabory do składania projektów, ustala warunki składania projektów oraz wydaje decyzję o przyznaniu dotacji. Oceny projektów i ich zatwierdzenia dokonuje Centrum Rozwoju Regionalnego Republiki Czeskiej. Biura regionalne Centrum znajdują się w każdej stolicy kraju, gdzie istnieje możliwość konsultowania projektów IROP.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Czech charakterystyka dotyczy krajów, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym.

Według danych za 2020 r. Republikę Czeską zamieszkiwało 10 701 777 mieszkańców, czyniąc Czechy 10. pod względem ludności państwem w UE. Powierzchnia państwa wynosi 78 868 km², co czyni Republikę Czeską 14. pod względem wielkości państwem w UE.

Tabela 2. Charakterystyka krajów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Praga	496	1 335 084	64 600
Kraj środkowoczeski	10 928	1 397 997	26 800
Kraj południowoczeski	10 058	643 551	23 771
Kraj pilzneński	7 649	591 041	25 735
Kraj karlowarski	3 310	293 311	18 530
Kraj ustecki	5 339	817 004	20 963
Kraj liberecki	3 163	442 476	22 322
Kraj hradecki	4 759	550 803	26 000
Kraj pardubicki	4 519	522 856	22 934
Kraj Wysoczyna	6 796	508 852	23 549
Kraj południowomorawski	7 188	1 195 327	27 450
Kraj ołomuniecki	5 272	630 522	22 708
Kraj zlínski	3 963	580 119	24 816
Kraj morawsko-śląski	5 427	1 192 834	22 800

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [20.04.2022].

Praga

Jest stolicą Republiki Czeskiej oraz najważniejszym ośrodkiem politycznym, gospodarczym, edukacyjnym i kulturalnym państwa. Praga to zarówno stolica państwa, kraj, jak i miasto statutowe. Jest siedzibą najwyższych organów ustawodawczych, administracyjnych i politycznych państwa. Miasto ma powierzchnię 496 km² i zamieszkuje je ponad 1 335 000 osób. Praga stanowi główne centrum komunikacyjne, gospodarcze i kulturalne państwa. Jest siedzibą kilkunastu szkół wyższych, w tym m.in. założonego w 1348 r., najstarszego w Republice Czeskiej Uniwersytetu Karola, Politechniki Czeskiej (České vysoké učení technické v Praze), Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Akademii Sztuk Pięknych czy Akademii Sztuk Scenicznych. Praga charakteryzuje się

rozwinęty sektor usług (84,8% wartości dodanej brutto). W 2020 r. odpowiadała za wytwarzanie 27% PKB państwa, zaś jej wskaźnik PKB per capita osiągnął 217,4% średniej dla państwa, zajmując najwyższe miejsce ze wszystkich regionów. Praga stanowi najpopularniejszą destynację turystyczną w Republice Czeskiej, w 2019 r., tj. przed pandemią COVID-19, w hotelach, pensjonatach i kempingach stolicy odnotowano ponad 8 mln gości.

Kraj środkowoczeski (Středočeský kraj)

Największy kraj w Republice Czeskiej pod względem obszaru, liczby gmin oraz liczby ludności. Jego powierzchnia, licząca 10 928,5 km², zajmuje blisko 14% terytorium Czech i jest prawie dwukrotnie większa od średniej powierzchni krajów w państwie. Zaraz po Pradze kraj środkowoczeski ma najgęstszą sieć komunikacyjną w państwie. Kraj charakteryzuje się rozwiniętą produkcją rolną i przemysłową. PKB brutto na mieszkańca w 2020 r. stanowiło 89,4% średniego poziomu PKB na mieszkańca w państwie, plasując region na trzecim miejscu w Republice Czeskiej. Wartość dodana brutto (WDB) w kraju osiągnęła w 2020 r. 602,5 mld koron czeskich, co przekładało się na udział 11,6% wartości krajowej, stanowiąc drugi co do wielkości wskaźnik, po Pradze. Istotny wpływ na ten wynik miały m.in. udział przemysłu motoryzacyjnego oraz korzystne położenie kraju, który otacza stolicę państwa. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju środkowoczeskim wyniosły odpowiednio: 52,2% – usługi, 45,4% – przemysł oraz 2,4% – rolnictwo. Produkcja rolna wyróżnia się głównie produkcją roślinną, uprawą pszenicy, jęczmienia, buraków cukrowych oraz uprawą owoców, warzyw i kwiatów. W kraju środkowoczeskim swoje siedziby ma ponad 351 tys. podmiotów gospodarczych. W statystyce organizacyjnej kraj charakteryzuje się wysokim udziałem osób samozatrudnionych. Największym pracodawcą w kraju i jednocześnie w Czechach jest ŠKODA AUTO, a.s., zlokalizowana w miejscowości Mladá Boleslav.

Kraj południowoczeski (Jihočeský kraj)

Znajduje się w południowej części państwa. Jest to kraj o najniższej gęstości zaludnienia w całym państwie. W 2020 r. mieszkało tu 643 551 osób. Powierzchnia kraju wynosi 10 058 km², co stanowi 12,8% terytorium państwa. W związku z tym kraj jest drugim, po kraju środkowoczeskim, największym regionem w państwie. Największym ośrodkiem miejskim są Czeskie Budziejowice. W 2020 r. kraj południowoczeski tworzył 4,9% PKB państwa, zaś w przeliczeniu na mieszkańca osiągnął 82,7% średniej dla Republiki Czeskiej, zajmując tym samym ósme miejsce. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju południowoczeskim wyniosły odpowiednio: 55,1% dla sektora usług, 40,5% dla przemysłu i 4,4% dla rolnictwa. W rolnictwie dominowała uprawa zbóż, roślin oleistych

i pasz. W przemyśle dominuje przemysł motoryzacyjny, w tym produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczepek oraz produkcja artykułów spożywczych. Przedsiębiorstwa budowlane w regionie odpowiadały za 7,1% produkcji państwa. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w regionie w 2020 r. było niższe od średniej krajowej o 10,1%. Na koniec 2020 r. w statystycznym rejestrze podmiotów gospodarczych zarejestrowane były 166 853 podmioty. Największą część stanowiła działalność handlowa. Wśród najważniejszych podmiotów gospodarczych w kraju znajdowały się instytucje prowadzące działalność w zakresie: inżynierii i produkcji maszyn oraz ich części, energetyki i przetwórstwa żywności.

Kraj pilzneński (Plzeňský kraj)

Znajduje się w południowo-zachodniej części Republiki Czeskiej. Ma najdłuższą granicę na południowym zachodzie z Niemcami (Bawaria). Kraj pilzneński jest trzecim co do wielkości regionem w Czechach pod względem powierzchni (7649 km²) i dziewiątym pod względem liczby ludności (578 tys.) – 5,4% ogółu ludności Republiki Czeskiej. Jest drugim najsłabiej zaludnionym krajem państwa, po kraju południowoczeskim. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju pilzneńskim wyniosły odpowiednio: 55,3% dla sektora usług, 41,4% dla przemysłu i 3,3% dla rolnictwa. Centrum stanowi Pilzno, będące czwartym co do wielkości miastem w Republice Czeskiej, zamieszkanym przez 169 tys. osób. W stolicy kraju znajdują się Uniwersytet Zachodnioczeski oraz Wydział Lekarski Uniwersytetu Karola w Pradze. Kraj pilzneński jest jednym z przeciętnie rozwiniętych gospodarczo regionów w Czechach, wytwarzającym ok. 5,5% PKB Republiki Czeskiej. Pod względem udziału w PKB na mieszkańca zajmuje piąte miejsce w porównaniu z innymi krajami, głównie ze względu na wysokie wyniki gospodarcze miasta Pilzno, które według szacunków generuje prawie dwie trzecie całkowitego PKB kraju pilzneńskiego. Do najważniejszych branż reprezentowanych w kraju pilzneńskim należą: inżynieria, przemysł spożywczy, przemysł materiałów budowlanych i ceramicznych, produkcja i dystrybucja energii oraz metalurgia. Firmy z kapitałem zagranicznym stanowią ok. 3,4% ogółu przedsiębiorstw przemysłowych w kraju – jest to wartość dwukrotnie wyższa od średniej krajowej. W obrębie Czech kraj pilzneński należy do obszarów o długookresowo niższej stopie bezrobocia, która wynosi ok. 2,55% (2021). Na dzień 31 grudnia 2020 r. w kraju pilzneńskim zarejestrowanych było 147 671 podmiotów gospodarczych, co stanowi 5,0% udziału w ogólnej liczbie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Republice Czeskiej. Najwięcej podmiotów działało w sektorach handlu, przemysłu i budownictwa. Najwięksi pracodawcy w regionie to: Szpital Uniwersytecki Pilzno, Uniwersytet Zachodnioczeski w Pilźnie oraz firmy zlokalizowane w strefach przemysłowych w Pilźnie oraz w strefach budowanych wzdłuż autostrady D5.

Kraj karlowarski (Karlovarský kraj)

Znajduje się w zachodniej części Republiki Czeskiej. Na dzień 31 grudnia 2020 r. mieszkało tu 293 311 osób, co stanowi 2,8% ludności Republiki Czeskiej. Ze swoją powierzchnią (3310 km²) kraj ten jest jednym z najmniejszych w państwie, zajmując 4,2% terytorium Republiki Czeskiej. Region Karlowych Warów jest szczególnie znany ze swoich uzdrowisk. Znajdują się tam znane ośrodki uzdrowiskowe, takie jak Mariańskie Łaźnie, Franciszkowe Łaźnie, Łaźnie Kynžvart i Jáchymov. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju karlowarskim wyniosły odpowiednio: 63,9% dla sektora usług, 33,7% dla przemysłu i 2,4% dla rolnictwa. W 2020 r. kraj karlowarski tworzył ok. 1,7% PKB Republiki Czeskiej, zaś wskaźnik PKB per capita osiągnął 62,4% średniej dla całego państwa. W 2020 r. w kraju było zarejestrowanych 74 177 podmiotów gospodarczych, z czego dominującym sektorem była działalność usługowa. Wśród największych i najważniejszych pracodawców w kraju karlowarskim znajdują się m.in.: spółka Sokolovská uhelná, a.s., zajmująca się głównie wydobywaniem i przerobem węgla brunatnego, oraz Witte Nejde, specjalizująca się w produkcji zamków, klamek dla producentów samochodów.

Kraj ustecki (Ústecký kraj)

Znajduje się w północno-zachodniej części Czech. Jego powierzchnia wynosi 5339 km² (6,8% powierzchni państwa). Populacja kraju wynosi 817 004 osoby. Występują tu 4 obszary, które znacznie różnią się specjalizacją gospodarczą, strukturą osadniczą i społeczną oraz stopniem zniszczenia środowiska. Okolice miast Chomutov, Most, Teplice i częściowo Ústí nad Labem charakteryzuje typowa koncentracja przemysłu, duża gęstość zaludnienia i obecność większych miast, zaś w strukturze gospodarczej dominuje przemysł (energetyka, górnictwo węglowe i produkcja chemiczna). Pozostałą część kraju charakteryzują obszary rolnicze oraz wyżynne ze znikomym udziałem przemysłu w strukturze gospodarczej. Kraj ustecki przez dekady był centrum energetycznym państwa (wydobywanie węgla brunatnego, elektrownie węglowe, energetyka). Skupienie się na przemyśle ciężkim w istotnym stopniu wpłynęło na skład zawodowy i edukacyjny ludności, toteż wraz z restrukturyzacją przemysłu i usług nastąpił znaczący wzrost bezrobocia. Produkcja rolna w latach 90. XX wieku przeszła okres silnego spadku w regionie, ale nadal utrzymała swoją pozycję w uprawie chmielu. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju usteckim wyniosły odpowiednio: 52,5% dla sektora usług, 45,6% dla przemysłu i 1,9% dla rolnictwa. W 2020 r. kraj ustecki tworzył ok. 5,3% PKB Republiki Czeskiej, zaś wskaźnik PKB per capita osiągnął 69,8% średniej dla państwa.

Kraj liberecki (Liberecký kraj)

Znajduje się na północy Republiki Czeskiej. Jego północny kraniec tworzy 20-kilometrową granicę państwową z Republiką Federalną Niemiec oraz 130-kilometrową granicę z Polską. Kraj ten ma głównie charakter przemysłowy. Obecny jest tu przemysł szklarski i jubilerski, a także produkcja i przetwórstwo tworzyw sztucznych, inżynieria mechaniczna oraz przemysł motoryzacyjny. Terytorium kraju libereckiego jest integralną częścią utworzonego w 1991 r. Euroregionu Neisse – Nisa – Nysa. W stolicy regionu, Libercu, znajduje się Uniwersytet Techniczny. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju libereckim wyniosły odpowiednio: 52,2% – usługi, 45,4% – przemysł oraz 2,4% – rolnictwo. W 2020 r. kraj tworzył 3,2% PKB państwa, zaś wskaźnik PKB per capita osiągnął 76,2% średniej dla Republiki Czeskiej.

Kraj hradecki (Královéhradecký kraj)

Znajduje się w północno-wschodniej części Republiki Czeskiej. Z powierzchnią 4759 km² kraj ten zajmuje ok. 6% powierzchni Republiki Czeskiej. Na dzień 30 września 2021 r. liczył 550 803 mieszkańców, co stanowiło 5,1% ogółu ludności Republiki Czeskiej. Głównym ośrodkiem regionu jest statutowe miasto Hradec Králové z 92 683 mieszkańcami. Drugim co do wielkości miastem z 29 958 mieszkańcami jest Trutnov. Kraj hradecki jest piątym w Republice Czeskiej regionem charakteryzującym się największym udziałem użytków rolnych i gruntów ornych. Według stanu na 31 grudnia 2020 r. użytki rolne stanowiły 58% ogólnej powierzchni kraju, grunty orne 39%, a lasy 31%. Region można scharakteryzować jako rolniczo-przemysłowy z bogato rozwiniętą turystyką. Przemysł koncentruje się w dużych miastach, zaś intensywne rolnictwo w regionie Łaby. W 2020 r. kraj tworzył 4,7% PKB Republiki Czeskiej. Wskaźnik PKB per capita osiągnął tu 90,4% średniej krajowej na mieszkańca, w związku z czym kraj hradecki znalazł się na trzecim miejscu wśród regionów. Gospodarka regionu zatrudnia łącznie ok. 265 tys. osób, z czego 31% w przetwórstwie przemysłowym, 12% w handlu hurtowym i detalicznym, 6% w budownictwie, 4,7% w transporcie i magazynowaniu, 6,8% w ochronie zdrowia i pomocy społecznej, 7,4% w edukacji, 5,4% w administracji publicznej i obronności. W przemyśle najważniejszy jest przemysł wytwórczy, w którym dominuje produkcja pojazdów samochodowych, produkcja urządzeń elektrycznych oraz produkcja tekstyliów. Na granicy z Polską rozwija się wiele form współpracy transgranicznej. Jedną z nich jest Euroregion Glacensis, który powstał w 1995 r. na pograniczu polsko-czeskim.

Kraj pardubicki (Pardubický kraj)

Znajduje się we wschodniej części historycznych Czech, ale obejmuje również północno-zachodni kraniec historycznego terytorium Moraw. Z powierzchnią 4519 km² (5,7% powierzchni Republiki Czeskiej) jest piątym najmniejszym regionem w Republice Czeskiej. Według stanu na 31 grudnia 2020 r. kraj liczył 522 856 mieszkańców, co stanowi 4,9% ogółu ludności państwa. 59,8% powierzchni kraju pardubickiego stanowią użytki rolne, natomiast grunty orne – 43,2%. W wartości dodanej brutto dominują usługi – 53,6%. Udział przemysłu w WDB wynosi 42,8%, a rolnictwa – 3,6%. PKB na mieszkańca w 2020 r. wyniosło 82% średniej dla całego państwa. Region tworzy 4% PKB Republiki Czeskiej. Szkolnictwo wyższe w kraju reprezentuje Uniwersytet Pardubicki.

Kraj Wysoczyna (Kraj Vysočina) z siedzibą w Gławie

Jest jednym z największych krajów w Republice Czeskiej (6795,73 km²). Na koniec 2020 r. Wysoczyna liczyła prawie 509 tys. mieszkańców, co stanowi trzecią najniższą populację wśród krajów Republiki Czeskiej. Wraz z krajami południowoczeskim i południowomorawskim jest zaangażowana w szereg działań w zakresie współpracy transgranicznej z Austrią. Wyniki gospodarcze kraju są niższe, niż wynosi średnia dla całego państwa. Udział regionu w PKB w ostatnich latach wynosił ok. 4%. W 2020 r. PKB na mieszkańca kraju wyniosło ponad 445 tys. koron czeskich, czyli 83,7% średniej dla Czech. Na koniec 2020 r. w statystycznym rejestrze podmiotów gospodarczych kraju figurowało 116,4 tys. podmiotów. W Czechach Wysoczyna znalazła się więc na przedostatnim miejscu, przed krajem karłowarskim, który biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców, wskazuje na niższy poziom aktywności gospodarczej. Ważną pozycję w kraju zajmuje rolnictwo (produkcja ziemniaków i nasion oleistych, hodowla bydła).

Kraj południowomorawski (Jihomoravský kraj)

Położony jest w południowo-wschodniej części Republiki Czeskiej, w pobliżu granicy z Austrią i Słowacją. Z powierzchnią 7187,83 km² i liczbą ludności prawie 1 179 000 należy do największych w państwie. Jego usytuowanie na historycznym połączeniu, na osi północ-południe, jest stosunkowo korzystne z geograficznego punktu widzenia. W Unii Europejskiej graniczy ze Słowacją i Austrią, a w państwie z krajami południowoczeskim, pardubickim, ołomunieckim, zlińskim i Wysoczyną. Kraj południowomorawski należy do regionów o dużym potencjale gospodarczym. Szczególnie w ostatnich latach rośnie liczba podmiotów gospodarczych z zakresu informatyki,

telekomunikacji, tworzenia oprogramowania i innych dziedzin high-tech. Znacząco wspiera też rozwój inkubatorów technologicznych i biotechnologicznych przeznaczonych dla firm typu start-up. Wytworzone PKB stanowi 10,8% PKB Republiki Czeskiej. Osiągnięty udział PKB odpowiada udziałowi ludności regionu w populacji Czech, który wynosi 11,1%. Ze względu na przemysłowe tradycje stolicy kraju – Brna – i okolic przemysł nadal zajmuje znaczącą pozycję w gospodarce, stanowiąc 33% całkowitej wartości dodanej brutto regionu. Ważną częścią współpracy regionalnej, wspieranej głównie przez Biuro Regionalne Regionu Południowomorawskiego, jest tworzenie mikroregionów. Współpraca transgraniczna rozwija się również w Euroregionie Pomoraví, który łączy regiony Weinviertel, Morawy Południowe i Słowację Zachodnią. Siedzibą kraju jest Brno, będące drugim co do wielkości miastem Republiki Czeskiej, zarówno pod względem liczby ludności, jak i powierzchni, a także największym ośrodkiem miejskim na Morawach. Liczące ok. 382 tys. mieszkańców miasto jest jednym z najważniejszych ośrodków edukacyjnych w Republice Czeskiej. Znajduje się tu kilkanaście szkół wyższych, w których studiuje 83 tys. studentów. Miasto jest także jednym z ważniejszych ośrodków gospodarczych, z rozwiniętym przemysłem wytwórczym oraz sektorem nowych technologii.

Kraj ołomuniecki (Olomoucký kraj)

Jest położony w środkowej części Moraw i rozciąga się na ich północną część. Powierzchnia kraju wynosi 5267 km² i stanowi 6,7% całkowitej powierzchni Czech. Należy on zatem do mniejszych krajów, zajmując ósme miejsce wśród 14 regionów Republiki Czeskiej. Z liczbą 622 813 mieszkańców (stan na 31 grudnia 2021 r.) kraj zajmuje szóste miejsce wśród 14 regionów Republiki Czeskiej (stanowi 6,1% ogółu ludności Republiki Czeskiej). Na północy kraj ołomuniecki graniczy z Polską (104 km), ponadto na wschodzie z krajem morawsko-śląskim, na południu z krajem południowomorawskim i zlińskim, a na zachodzie z krajem pardubickim. PKB na mieszkańca w 2020 r. wyniosło 78,8% średniej dla państwa. Kraj tworzy 4,7% PKB Republiki Czeskiej. W wartości dodanej brutto w kraju ołomunieckim, tak jak w większości krajów, dominują usługi – 57,5%. Udział przemysłu w WDB w 2020 r. wyniósł 39,2%, a rolnictwa – 3,2%. Grunty rolne w kraju zajmują 53,0%. Liczne są również tereny leśne (34,9% całkowitej powierzchni regionu), zwłaszcza na północy, w powiecie Jeseník (59,5%) i w powiecie Šumperk (48,5%). Siedzibą kraju jest liczące ok. 101 tys. mieszkańców miasto Ołomuniec, będące centrum regionu i znaczącym ośrodkiem akademickim, z drugim najstarszym uniwersytetem w państwie (Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu). Miasto stanowi także ważną destynację turystyczną, z drugim po Pradze największym historycznym obszarem miejskim w Republice Czeskiej.

Kraj zliński (Zlínský kraj)

Jest położony we wschodniej części Republiki Czeskiej, a jego wschodni kraniec stanowi granicę ze Słowacją. Graniczy z krajem południowomorawskim na południowym zachodzie, krajem ołomunieckim na północnym zachodzie i krajem morawsko-śląskim na północy. Z powierzchnią 3963,04 km² jest czwartym najmniejszym krajem w państwie. Na koniec 2020 r. w kraju zlińskim mieszkało 580 tys. mieszkańców. Siedzibą regionu jest liczące ok. 74 tys. mieszkańców, wyróżniające się funkcjonalistyczną architekturą miasto Zlín. Pod względem PKB kraj zajmuje 10. miejsce w Republice Czeskiej (4,6%). W 2020 r. średnia wartość PKB na mieszkańca w regionie osiągnęła wartość 452 650 koron czeskich (85,1%). Potencjał przemysłowy kraju tworzą przedsiębiorstwa produkcyjne, które stanowią 15,0% wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Są to głównie firmy z branży metalowej i drzewnej. Ze względu na nachylenie i nierówny teren dużej części kraju uprawa jest trudna. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju zlińskim wyniosły odpowiednio: 47,3% – usługi, 50,2% – przemysł oraz 2,5% – rolnictwo.

Kraj morawsko-śląski (Moravskoslezský kraj)

Jest najgęściej zaludnionym (poza Pragę) krajem w Republice Czeskiej (12,2% ludności mieszka na 6,9% powierzchni państwa). Leży w północno-wschodniej części Republiki Czeskiej. Na północy i wschodzie graniczy z polskimi województwami – śląskim i opolskim, na południowym wschodzie z krajem żylińskim na Słowacji. W ramach organizacji regionalnej Republiki Czeskiej graniczy z krajem ołomunieckim. Transgraniczny charakter kraju stwarza możliwości efektywnej współpracy, przez co działają tu 4 euroregiony – Beskidy, Pradziad, Silesia i Śląsk Cieszyński. Historycznie większość kraju morawsko-śląskiego stanowiła jeden z najważniejszych obszarów przemysłowych. Główna część kraju, skupiona wokół miast Ostrawa, Hawirzów, Karwina i Frýdek-Místek, należy do najgęściej zaludnionych obszarów Republiki Czeskiej. Stolica kraju – Ostrawa – to trzecie co do wielkości miasto w Republice Czeskiej. W Ostrawie mieszka ok. 285 tys. mieszkańców, natomiast całą aglomerację Ostrawy zamieszkuje ok. 1 mln mieszkańców, tworząc tym samym drugą największą, po Pradze, aglomerację miejską w Republice Czeskiej. Miasto jest znaczącym ośrodkiem gospodarczym i edukacyjnym Republiki Czeskiej. W regionie znajduje się kilka uniwersytetów, w tym m.in. Wysoká škola báňská – Politechnika Ostrawska, Uniwersytet Ostrawski i Uniwersytet Śląski w Opawie. Kraj morawsko-śląski jest znaczącym ośrodkiem produkcji metalurgicznej, a jednocześnie koncentruje się tu wydobycie prawie całej produkcji węgla kamiennego w Czechach

(choć ilość wydobycia spada). Oprócz tradycyjnych gałęzi przemysłu w kraju wzrasta także produkcja i dystrybucja energii elektrycznej, gazu i wody, produkcja środków transportu oraz przemysł chemiczny i farmaceutyczny. Udziały sektorów w wartości dodanej brutto w kraju morawsko-śląskim wyniosły odpowiednio: 54,7% – usługi, 43,62% – przemysł oraz 1,7% rolnictwo. PKB na mieszkańca w 2020 r. wyniosło 78,0% średniej dla państwa. Kraj tworzy 8,7% PKB Republiki Czeskiej.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Na okres **programowania 2014-2020** z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (EFSiI) dla Czech przeznaczono prawie 24 mld euro. W okresie tym Czechy czerpały finanse z 10 programów tematycznych, z których największe środki w latach 2014-2020 kumulowane były w programach Zintegrowany Regionalny Program Operacyjny (4,76 mld euro), Program Operacyjny Transport, Program Operacyjny Przedsiębiorczość, Program Operacyjny Środowisko, Program Operacyjny Badania, Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich oraz Program Operacyjny Zatrudnienie.

W ramach Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych przeważają projekty realizowane w ramach: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego *EFRR* (ERDF) – 51,3%, Funduszu Spójności FS (CF) – 21%, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – 14,2% oraz Europejskiego Funduszu Społecznego – 13,2%, które w największym stopniu skoncentrowane były na tworzeniu miejsc pracy, wspieraniu firm i otoczenia biznesowego, poprawie warunków infrastrukturalnych, środowiskowych oraz rozwoju zasobów ludzkich.

W okresie programowym na lata 2014-2020 realizowane dotychczas programy regionalne w ramach ROP włączone zostały do tzw. Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020, zarządzanego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, a nie jak dotychczas – przez regiony. Celami Zintegrowanego Programu Operacyjnego – Rozwój Regionalny na lata 2014-2020 były: rozwój infrastruktury transportu publicznego, innowacyjne formy turystyki i wsparcie sektorów kultury, poprawa efektywności energetycznej budynków, infrastruktury publicznej i promowanie strategii niskoemisyjnych, rozwój usług z zakresu integracji społecznej i ochrony zdrowia, rozwój infrastruktury edukacyjnej, zintegrowany rozwój miejski i terytorialny, rozwój ICT w ramach terytorialnej administracji publicznej oraz wzrost zdolności instytucjonalnej i efektywności terytorialnej administracji publicznej, wsparcie pozyskiwania dokumentacji planistycznej i programowej regionów i gmin. Do 1 stycznia 2021 r. podpisano

z beneficjentami 10 383 umowy o dofinansowanie projektów w kwocie 122 mld koron czeskich (całkowita alokacja na ten okres wyniosła 125 mld koron czeskich), wartość wydatków beneficjentów rozliczonych na poziomie państwa wyniosła blisko 61 mld koron czeskich. Przedstawione dane dotyczą programu IROP na lata 2014-2020. Wspierane projekty mogą być realizowane do 2023 r.

Tabela 2. Zrealizowane i rozliczone projekty w krajach 2014-2020

Kraj	Wartość w koronach czeskich	Liczba projektów
Praga*	2 145 684 919	57
Kraj środkowoczeski	7 896 816 527	797
Kraj południowoczeski	5 279 839 380	616
Kraj pilzneński	3 179 477 947	385
Kraj karlowarski	1 892 881 959	253
Kraj ustecki	3 166 103 078	373
Kraj liberecki	2 440 836 117	273
Kraj hradecki	4 709 541 266	534
Kraj pardubicki	2 886 058 663	459
Kraj Wysoczyna	3 698 074 801	379
Kraj południowomorawski	7 473 317 417	608
Kraj ołomuniecki	4 522 782 626	585
Kraj morawsko-śląski	7 708 674 735	898
Kraj zliński	3 756 898 979	577
Razem	60 756 988 416	6 794

* W przypadku projektów realizowanych w stolicy państwa – projekt ma zasięg ogólnopaństwowy.

Źródło: Oficjalna strona programu IROP na lata 2014-2020, <https://irop.mmr.cz/cs/ostatni/web/novinky/irop-hodnoti-uspechy-za-obdobi-2014-2020>.

W okresie programowym na lata 2021-2027 Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (IROP) będzie kontynuowany. Priorytetem programu jest zrównoważony rozwój terytorialny, poprawa infrastruktury, poprawa usług publicznych i administracji publicznej oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju gmin, miast i regionów. Program obejmuje 13 krajów Republiki Czeskiej z wyłączeniem Pragi. Jako cele IROP wytyczono 3 główne kierunki, tj. zapewnienie zrównoważonego rozwoju w regionach, zapewnienie zrównoważonego rozwoju terytorium państwa, poprawę usług publicznych i zarządzania w celu zwiększenia konkurencyjności w Europie. Wśród działań, które mają wypełnić wskazane cele, znajdują się m.in.: rozwój infrastruktury transportowej dróg drugiej klasy, rozwój mobilności miejskiej, rewitalizacja miast i gmin, czysta i aktywna mobilność, rozwój lokalny kierowany przez społeczność, rozwój dziedzictwa kulturowego i turystyki, poprawa wydajności administracji publicznej (eGovernment i cyberbezpieczeństwa), poprawa jakości i dostępności usług socjalnych i zdrowotnych oraz infrastruktury edukacyjnej, rozwój infrastruktury opieki zdrowotnej, społecznej i edukacyjnej. Na program przeznaczone zostanie 4,8 mld euro.

Udział w strategiach makroregionalnych

Republika Czeska uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR).

Szczepan Czarnecki

REPUBLIKA ESTOŃSKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Estonia jest republiką parlamentarną. Władza ustawodawcza należy do jednoizbowego parlamentu (Riigikogu), składającego się ze 101 posłów wybieranych w wyborach bezpośrednich, które odbywają się co 4 lata. Szef rządu – premier – jest mianowany przez prezydenta i zatwierdzany przez parlament. Odpowiada on za władzę wykonawczą należącą do rządu. Głowa państwa – prezydent – jest wybierany przez parlament lub kolegium elektorów na 5 lat.

W świetle konstytucji z 1992 r. Estonia jest państwem unitarnym (art. 2)⁹. **Organizacja terytorialna jest dwustopniowa:**

- 64 gminy wiejskie (vald) i 15 miast (linn). Według stanu na styczeń 2021 r. najmniejsza gmina Estonii, Ruhnu (wyspa na Morzu Bałtyckim, należąca do regionu Saare), ma 140 mieszkańców, a największa, Tallinn, liczy 438 341 osób.
- 15 prowincji/regionów (maakonnad). Są to jednostki administracji państwowej, które stanowią zdecentra-

lizowany szczebel władzy centralnej. Nie są to samorządy lokalne, nie posiadają oddzielnie wybieranych organów przedstawicielskich lub innych znaczących niezależnych kompetencji. Do końca 2017 r. każdy z regionów miał swój zarząd regionu (maavalitsus), na którego czele stał starosta (maavanem). Starostowie byli powoływani przez rząd centralny i reprezentowali go na poziomie regionów. Po reformie administracyjno-terytorialnej z 2017 r. organy te zostały zlikwidowane, a ich zadania zostały przekazane ministerstwom, innym organom rządowym (np. agencjom) lub gminom. Tym samym w Estonii nie istnieje regionalny szczebel samorządowy, a gminy są jedynym szczeblem samorządowym.

Samorząd lokalny jest prawem gwarantowanym przez konstytucję, która stanowi, że wszystkie sprawy lokalne są określane i zarządzane przez władze lokalne, które wykonują swoje obowiązki w sposób autonomiczny, zgodnie z prawem (art. 154). Samorząd lokalny działa na podstawie ustawy o organizacji samorządu lokalnego z 2 czerwca 1993 r. Była ona wielokrotnie zmieniana – w obecnej postaci została przyjęta 16 czerwca 2021 r. i obowiązuje od 18 października 2021 r.¹⁰ Ustawa ta definiuje funkcje,

⁹ Constitution of the Republic of Estonia, <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html> [15.04.2022].

¹⁰ Riigi Teataja, Local Government Organisation Act, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/530082021001/consolide> [07.05.2022].

zadania i organizację samorządu lokalnego, a także relacje pomiędzy poszczególnymi organami władzy samorządowej oraz pomiędzy samorządem lokalnym a władzami centralnymi. **Rada gminy** (volikogu), której ustrój jest definiowany w rozdziale 2 przedmiotowej ustawy, jest organem ustawodawczym gminy i składa się z członków, których liczba zależy od wielkości demograficznej gminy, wybieranych w bezpośrednich wyborach powszechnych na czteroletnią kadencję. Rada miejska mianuje i może odwołać przewodniczącego rady oraz burmistrza. W pracy wspierają ją komisje sektorowe. Rozdział 3 przedmiotowej ustawy poświęcony jest z kolei lokalnym władzom wykonawczym, które tworzą **samorząd lokalny** (valitsus) oraz **burmistrz** (vallavanem w gminach wiejskich i linnapea w miastach). W skład samorządu lokalnego wchodzi burmistrz oraz członkowie mianowani przez burmistrza po uzyskaniu zgody rady. Członkowie samorządu nie mogą zasiadać w radzie gminy. Burmistrz jest mianowany przez radę gminy na czteroletnią kadencję. Jest on przedstawicielem samorządu lokalnego, ale nie może być przewodniczącym rady miejskiej.

Konstytucja Estonii wprowadza w art. 154 rozróżnienie na zadania samorządowe („sprawy lokalne”) i zadania ogólnokrajowe („obowiązki rządu krajowego”). Samorząd lokalny ma ogólne uprawnienia do podejmowania decyzji w sprawach zadań samorządowych i ich organizowania, tj. do decydowania i zarządzania wszystkimi sprawami życia lokalnego bez specjalnego upoważnienia. **Nie da się ustalić wyczerpującej listy zadań samorządowych, czyli ich zamkniętego katalogu, ponieważ mogą one mieć charakter obowiązkowy lub dobrowolny.** Te pierwsze wynikają z zapisów ustawy o organizacji samorządu lokalnego – należą do nich uprawnienia delegowane, np. organizowanie usług świadczenia opieki społecznej, organizowanie działalności kulturalnej, sportowej i młodzieżowej, zarządzanie gospodarką mieszkaniową i komunalną, zapewnienie utrzymania czystości i gospodarowanie odpadami, koordynowanie planowania przestrzennego, lokalnego transportu publicznego. Natomiast dobrowolne zadania samorządowe to zadania, w przypadku których samorząd lokalny nie jest zobligowany do realizacji, ale może to zrobić w każdej chwili. Wynika to z faktu, że

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Estońskiej na prowincje (stan na 29.04.2022 r.)

Źródło: Counties Of Estonia Map, <https://www.worldatlas.com/upload/4a/46/b4/counties-of-estonia-map.png> [15.04.2022].

samorząd ma tzw. prawo do odkrywania nowych zadań w sferze spraw lokalnych (zagadnienia, które wyrastają ze społeczności lokalnej, dotyczą jej i nie należą do kompetencji żadnego organu państwowego). Zaliczane są do nich m.in. następujące zadania: współpraca z innymi (w tym zagranicznymi) samorządami, organizowanie różnych imprez kulturalnych, stwarzanie możliwości do rozwoju turystyki i rekreacji czy tworzenie określonych jednostek strukturalnych.

Większość gmin estońskich utrzymuje stosunki i ma podpisane umowy o przyjaźni i współpracy z władzami lokalnymi za granicą, z których większość znajduje się w państwach bałtyckich i nordyckich. Estońskie władze lokalne są reprezentowane, za pośrednictwem stowarzyszenia krajowego, w Komitecie Regionów Unii Europejskiej (pełne członkostwo od przystąpienia w 2004 r.). Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Europy (CLRAE) to kolejne ważne międzynarodowe forum dla samorządów lokalnych Estonii. Stowarzyszenie Estońskich Miast i Gmin (AECM) jest członkiem Rady Gmin i Regionów Europy (CEMR), Zjednoczonych Miast i Samorządów Lokalnych (UCLG) oraz Konferencji Peryferyjnych Morskich Regionów Europy (CPMR). AECM jest również aktywnie zaangażowane we Współpracę Subregionalną Państw Morza Bałtyckiego (BSSSC).

Obecny podział administracyjny został wprowadzony przez ustawę o reformie administracyjnej, przyjętą 7 czerwca 2016 r. (weszła w życie 1 stycznia 2017 r.)¹¹. Zgodnie z nią wszystkie jednostki samorządu terytorialnego muszą liczyć co najmniej 5 tys. mieszkańców (§ 3). Do końca 2016 r. jednostki samorządowe, które nie spełniały tego kryterium, mogły z własnej inicjatywy negocjować fuzje (§ 2). Ponieważ na początku 2017 r. tych kryteriów nie spełniało 26 jednostek samorządu terytorialnego, inicjowanie połączeń przeszło do kompetencji rządu. Ostatecznie reforma została zakończona przed wyborami samorządowymi w październiku 2017 r. Celem reformy było zwiększenie możliwości jednostek samorządu terytorialnego – gmin, oraz zapewnienie bardziej spójnego rozwoju regionalnego, jak określono w § 1 ustawy o reformie administracyjnej. Ustawa nie przewidywała zmian w obszarze polityki i kompetencjach samorządów lokalnych.

¹¹ Riigi Teataja, *Administrative Reform Act*, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/514072016004/consolide/current> [15.04.2022].

Samorządy regionalne wraz ze starostami zostały zniesione w ramach reformy administracyjnoterytorialnej z 2017 r., a ich zadania z dniem 1 stycznia 2018 r. zostały przekazane ministerstwom, innym organom rządowym lub gminom¹². Każdy z organów rządowych może stworzyć własną strukturę terytorialną, która nie musi być zgodna ze strukturą terytorialną innych organów ani z liczbą regionów. Wraz z tą zmianą administracja terytorialna została w zasadzie zniesiona, ponieważ regiony straciły na znaczeniu i funkcjonują głównie jako najniższy poziom współpracy pomiędzy gminami. W związku z powyższym – **pomimo tego, że istnieją regiony, polityka nie jest tworzona na szczeblu regionalnym**. Istnieją agencje regionalne, które realizują politykę zarządzaną centralnie na poziomie regionalnym i zapewniają koordynację w niektórych obszarach. Kompetencje władz prowincji/regionów są bardzo ograniczone i dotyczą głównie zadań związanych z planowaniem rozwoju regionu (Regionalne Centra Rozwoju) oraz rejestracją ludności (m.in. rejestracja rozwodów, małżeństw, procedur związanych z nazwiskami, a nawet zmianą płci). Ponadto na poziomie prowincji/regionu funkcjonują wspólne centra oraz związki samorządów lokalnych, które zarządzają transportem publicznym w obrębie prowincji, promocją zdrowia, organizacją imprez kulturalnych oraz wydarzeń edukacyjnych na szczeblu regionalnym. Natomiast w wielu obszarach polityki prowincji/regiony nie mają żadnych kompetencji.

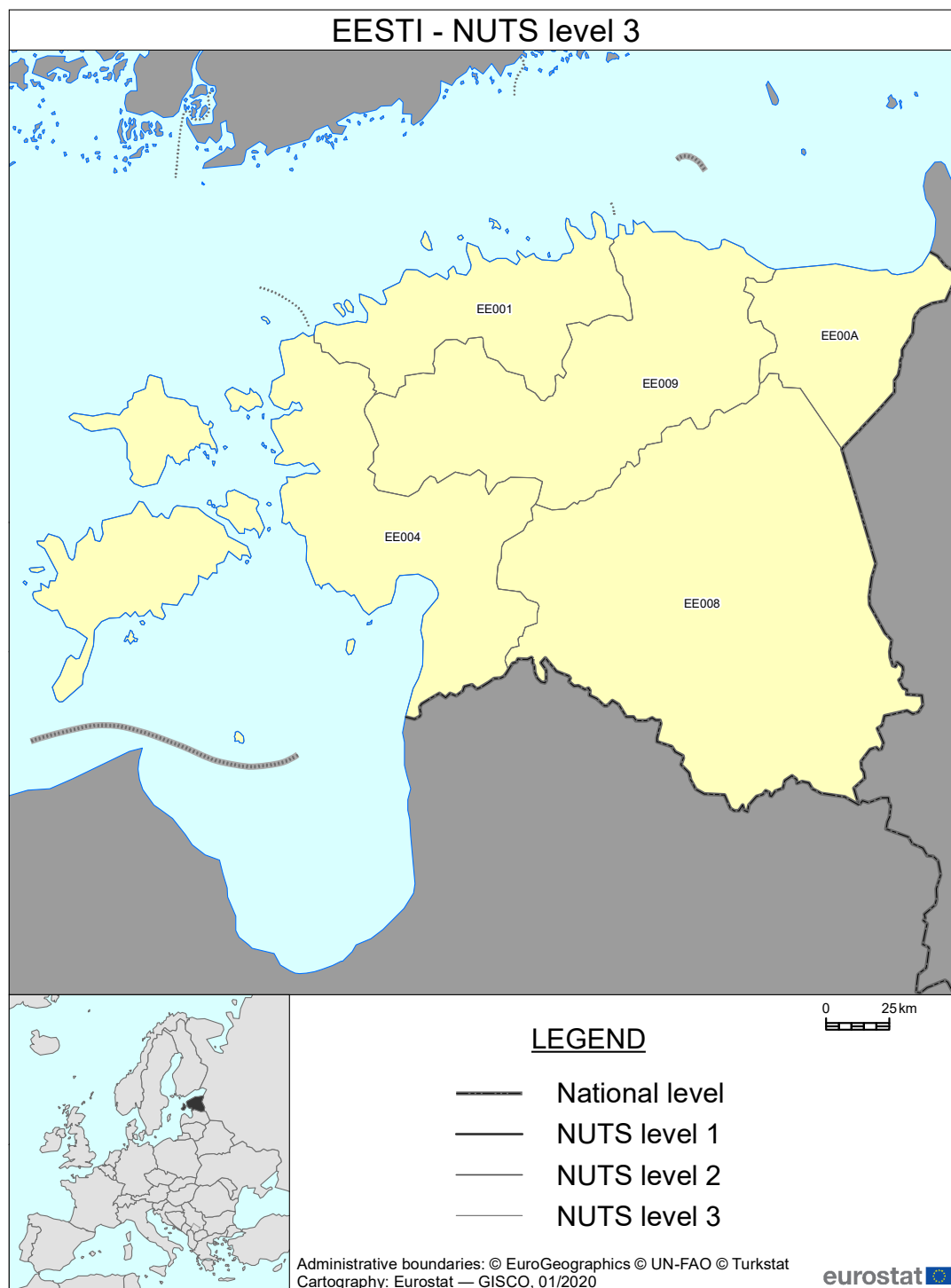
b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 7 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 1 jednostka,
- NUTS 3 – podregiony – 5 jednostek.

¹² Riigi Teataja, *Maavalitsuste tegevuse lõpetamisest tulenev Vabariigi Valitsuse seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus* [Act Amending the Government of the Republic Act and Other Acts Regarding the Abolishment of County Governments], <https://www.riigiteataja.ee/akt/104072017001> [15.04.2022].

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Estońskiej

Źródło: Estonia – NUTS 3, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/345175/7451602/2021-NUTS-3-map-EE.pdf> [15.04.2022].

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
EE0 Estonia	EE00 Estonia	EE00A Estonia Północno-Wschodnia (Kirde-Eesti) EE001 Estonia Północna (Põhja-Eesti) EE004 Estonia Zachodnia (Lääne-Eesti) EE008 Estonia Południowa (Lõuna-Eesti) EE009 Estonia Centralna (Kesk-Eesti)

Poziom NUTS 3 łączy regiony (maakond) w następujące grupy:

- EE001 Estonia Północna (Põhja-Eesti) – region Harju (ze stolicą państwa – Tallinnem);
- EE004 Estonia Zachodnia (Lääne-Eesti) – regiony Hiiu, Lääne, Pärnu i Saare;
- EE009 Estonia Centralna (Kesk-Eesti) – regiony Järva, Lääne-Viru i Rapla;
- EE00A Estonia Północno-Wschodnia (Kirde-Eesti) – region Ida-Viru;
- EE008 Estonia Południowa (Lõuna-Eesti) – regiony Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi i Võru.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Ministerstwo Finansów Estonii jest podmiotem polityki regionalnej, który analizuje i monitoruje rozwój poszczególnych regionów/prowincji oraz zapewnia włączenie priorytetów polityki regionalnej do wszystkich pozostałych obszarów polityki krajowej. Opracowuje i dostarcza wytyczne oraz dokumenty pomocnicze, na których oparta jest polityka regionalna. Poprzez Departament Rozwoju Regionalnego koordynuje pracę różnych sieci współpracy, za pośrednictwem których wymieniane są informacje na poziomie krajowym. Uczestniczy w pracach kilku międzynarodowych grup roboczych przy Unii Europejskiej i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Ponadto wspiera regiony/prowincje, w których funkcjonują organizacje rozwoju (MARO, maakondlikud arendusorganisatsioonid), przygotowujące strategię rozwoju powiatu i koordynujące jej realizację.

Państwowe Centrum Usług Wspólnych (est. Riigi Tugiteenuste Keskus – RTK, ang. State Shared Service Center – SSSC) jest agencją rządową podlegającą Ministerstwu Finansów. Pełni zadania instytucji zarządzającej, która udziela informacji o programach, dokonuje wyboru projektów oraz monitoruje ich realizację. SSSC działa od 1 stycznia 2013 r. Początkowo świadczyło usługi w zakresie

księgowości dla czterech ministerstw: Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Społecznych oraz Ministerstwa Spraw Gospodarczych i Komunikacji. SSSC świadczy różne usługi pomocnicze na rzecz centralnych agencji rządowych (które zawarły stosowną umowę o świadczeniu usług pomocniczych) oraz pełni funkcję instytucji zarządzającej i płatniczej dla funduszy strukturalnych Unii Europejskiej i programów transgranicznych (od września 2018 r.); Biura Łącznikowego ds. funduszy norweskich i EOG; a także, w przypadkach określonych prawem, zadania jednostki wdrażającej.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Estonii, ze względu na dużą liczbę gmin, które są jednostkami samorządu terytorialnego, oraz ich niewielki potencjał terytorialny i demograficzny, do charakterystyki wybrano prowincje, będące jednostkami administracji rządowej w terenie.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Harju	4 327	605 029	28 928
Hiiu	1 032	9 315	8 073
Virumaa Wschodnia	2 972	134 259	11 665
Jõgeva	2 545	28 442	9 295
Järva	2 674	30 174	12 609
Lääne	1 816	20 444	10 314
Virumaa Zachodnia	3 696	58 862	12 966
Põlva	1 823	24 647	7 758
Parnawa	5 419	86 185	11 883
Rapla	2 765	33 282	9 541
Saaremaa	2 938	33 083	11 712
Tartu	2 993	153 317	19 280
Valga	1 917	28 204	7 981
Viljandi	3 422	46 161	12 388
Võru	2 305	35 415	8 496

Źródło: Statistics Estonia, Statistical database, <https://andmed.stat.ee/en/stat>.

Prowincja Harju (Harju county)

Prowincja Harju jest położona w północnej części Estonii. W jej skład wchodzi 16 gmin (4 miasta, w tym stolica Estonii – Tallinn – i 12 samorządów wiejskich). Jest największym regionem Estonii pod względem liczby ludności (45,53%), średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 140 osób/km². PKB w 2020 r. wyniosło 17 604,83 mln euro, co stanowiło 65,6% PKB całego państwa. W strukturze

wytwarzania PKB dominują usługi (79,5%) oraz przemysł i budownictwo (20,2%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią tylko 0,3% PKB prowincji. Prowincję Harju charakteryzuje ponadprzeciętna wartość wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniosła ona 28 927,62 euro, co stanowiło 143,3% w porównaniu z tym wskaźnikiem dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1653 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym, naukowym i kulturalnym jest Tallinn. W Tallinnie swoją siedzibę mają największe firmy estońskie, w tym Eesti Energia, AS (państwowa grupa energetyczna, wartość w 2021 r.: 2092,57 mln euro, obecna również na rynku polskim – Enefit), Tallink Grupp (prywatna firma działająca w sektorze transportu, wartość w 2021 r.: 1200,84 mln euro) czy Riigi Kinnisvara (państwowa spółka działająca w branży deweloperskiej, wartość w 2021 r.: 922,39 mln euro) oraz banki: Swedbank, Luminor Bank, SEB Pank, często należące do grup międzynarodowych. Tallinn jest również miastem uniwersyteckim. Do największych uczelni należą: Uniwersytet w Tallinnie (TLU, 7 tys. studentów), Tallinn University of Technology (TalTech, 9,2 tys. studentów) oraz Estonian University of Life Sciences (EMU, 3 tys. studentów).

Prowincja Hiiu (Hiiu county)

Prowincja Hiiu jest położona w północno-zachodniej części Estonii. W jej skład wchodzi 1 gmina, obejmująca drugą co do wielkości wyspę Estonii – Hiiumaa (1018 km²), oraz szereg mniejszych wysp i wysepek. Jest najmniejszym regionem Estonii pod względem liczby ludności (tylko 0,7% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 9 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Hiiu jest najmniejszą jednostką – PKB w 2020 r. wyniosło 75,62 mln euro, co stanowiło 0,3% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (50,4%) oraz przemysł i budownictwo (41,5%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią 8,1% PKB prowincji. Prowincja Hiiu jest jedną z biedniejszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 8072,53 euro, co stanowiło 40,0% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1163 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym i jedynym miastem jest Kärdla (nieco ponad 3 tys. mieszkańców). Najważniejsze sektory gospodarki to: handel, przemysł (zwłaszcza przemysł drzewny i tworzyw sztucznych), budownictwo, turystyka (zwłaszcza w sezonie letnim), transport oraz rolnictwo i rybołówstwo.

Prowincja Virumaa Wschodnia (Ida-Viru county)

Prowincja Virumaa Wschodnia jest położona w północno-wschodniej części Estonii. W jej skład wchodzi 8 gmin (4 miasta i 4 gminy wiejskie). Jest jednym z większych regionów Estonii pod względem liczby ludności (10,10%), średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 45 osób/km². PKB w 2020 r. wyniosło 1555,81 mln euro, co stanowiło 5,8% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują przemysł i budownictwo (53,2%) oraz usługi (46,0%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią tylko 0,8% PKB prowincji. PKB per capita tej prowincji w 2020 r. wyniosło 11 665,17 euro, co stanowiło 57,8% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1202 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Centrum administracyjne znajduje się w Jõhvi (nieco ponad 10 tys. osób), a największym miastem jest Narva (trzecie co do wielkości miasto w Estonii, zamieszkiwane przez ok. 53 tys. osób). Na terenie prowincji znajdują się 2 kolegia uniwersyteckie: Tartu University Narva College i TalTech Virumaa College oraz dwa centra szkolnictwa zawodowego. W 2021 r. kilku znanych estońskich przedsiębiorców otworzyło szkołę kodowania w Jõhvi. Virumaa Wschodnia to przede wszystkim obszar przemysłowy. Znajdują się tam kopalnie łupków naftowych i największy kompleks elektrowni w Estonii – Narva Elektriijaamad (należący do Eesti Energia), składający się z dwóch elektrowni: Eesti i Balti, w których energia elektryczna wytwarzana jest z łupków naftowych. Największe przedsiębiorstwa działają w przemyśle chemicznym (Viru Keemia Grupp, NPM Silmet, AS Velsicol, EuroChem, Eastman) oraz przemyśle metalowym i maszynowym (Fortaco Well Technology, Hanza Mechanics). Eksport, import oraz tranzyt towarów jest możliwy poprzez główny port regionu – Port Sillamäe, który znajduje się w północno-wschodniej Estonii, 25 km od granicy Unii Europejskiej z Rosją, i jest otwarty i żeglowny przez cały rok.

Prowincja Jõgeva (Jõgeva county)

Prowincja Jõgeva jest położona we wschodniej Estonii. W jej skład wchodzi 3 gminy wiejskie. Należy do grupy mniejszych regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,14% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 11 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Jõgeva jest stosunkowo niewielką jednostką – PKB w 2020 r. wyniosło 263,26 mln euro, co stanowiło 1,0% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (50,9%) oraz przemysł i budownictwo (35,7%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo stanowią 13,4% PKB prowincji (jeden z regionów z największym udziałem tego działu).

Prowincja Jõgeva jest jedną z biedniejszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 9294,80 euro, co stanowiło 46,0% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1222 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Centrum administracyjne znajduje się w największym mieście regionu, którym jest Jõgeva (ok. 5,5 tys. mieszkańców). Jednym z ważniejszych sektorów gospodarki jest rolnictwo. Najbardziej znane przedsiębiorstwa rolne to: Orkla Eesti AS (fabryka w Põltsamaa znana jest przede wszystkim jako producent soków, konserw warzywnych, zup, musztardy i wina), Epiim (jeden z największych w Estonii producentów i eksporterów sera, masła i mleka w proszku), Scanola Baltic (producent olejów) oraz Sadala Agro (uprawa zbóż oraz rozmnażanie i sprzedaż kwalifikowanych nasion). Równie ważne są rybołówstwo (region graniczy od wschodu z jeziorem Pejpus, które jest jednym z większych jezior w Europie) oraz przemysł drzewny (Estonian Plywood oraz Lemeks – producenci sklejk, Palmako – wytwórca architektury ogrodowej, Baltania – znana z toryfikacji biomasy, Scandiwood – producent paneli podłogowych), ale także przemysł metalowy (Birger – producent kontenerów hakowych (typ HL), Kitzinger Progress – wyroby i konstrukcje stalowe).

Prowincja Järva (Järva county)

Prowincja Järva położona jest w centralnej części Estonii. W jej skład wchodzi 3 gminy: 2 gminy wiejskie oraz 1 gmina miejska. Należy do grupy mniejszych regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,27% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 11 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Järva jest stosunkowo niewielką jednostką – PKB w 2020 r. wyniosło 379,04 mln euro, co stanowiło 1,4% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB udział przemysłu i budownictwa (43,8%) jest nieznacznie wyższy niż sektora usług (42,6%). Rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 13,6% PKB prowincji (jeden z regionów z największym udziałem tego działu). Prowincja Järva jest jedną z bogatszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 12 609,28 euro, co stanowiło 62,5% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1418 euro i było zbliżone do średniej dla Estonii, która wynosiła 1515 euro.

Centrum administracyjne znajduje się w największym mieście regionu, którym jest Paide (ok. 8 tys. mieszkańców). Przez prowincję przebiegają dwie główne drogi krajowe (E263 oraz droga krajowa nr 5), przecinające się w Mäo, co ułatwia dostęp do wszystkich regionów Estonii. Wzdłuż tych dróg zlokalizowanych jest kilka parków

przemysłowych (np. w Türi). Prowincja Järva ma charakter rolny – duży areał pól i łąk umożliwia funkcjonowanie kilku przedsiębiorstw rolniczych i przemysłu spożywczego (np. E-Piim, EuroLeib). Prowincja jest znana z przedsiębiorstw zajmujących się obróbką i inżynierią drewna, które wykorzystują gęste lasy. Firmy z tego sektora (Graanul Invest – producent peletu drzewnego, Stora Enso – koncern zajmujący się wytwarzaniem materiałów odnawialnych, obecny również w Lublinie, czy Thermoarena – producent drewna modyfikowanego termicznie) są skłonne do innowacji i produkcji high-tech/clean-tech. Dobrze rozwinięte są również produkcja materiałów budowlanych i przemysł metalowy.

Prowincja Lääne (Lääne county)

Prowincja Lääne jest położona w północno-zachodniej części Estonii. W jej skład wchodzi 3 gminy: 2 gminy wiejskie oraz 1 gmina miejska. Należy do grupy mniejszych regionów Estonii pod względem liczby ludności (1,54% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 10 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Lääne jest jedną z mniejszych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 210,51 mln euro, co stanowiło 0,8% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (61,3%) oraz przemysł i budownictwo (31,1%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 5,7% PKB prowincji. Prowincja Lääne jest jedną z biedniejszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 10 314,34 euro, co stanowiło 51,1% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1237 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym i jedynym miastem jest Haapsalu (nieco ponad 9,4 tys. mieszkańców), w którym znajduje się również centrum administracyjne. Najważniejsze sektory gospodarki to handel, przemysł (zwłaszcza przemysł drzewny, np. producent mebli Hella Baltic, oraz przemysł metalowy – Haapsalu Metal), turystyka (zwłaszcza w sezonie letnim), transport oraz rolnictwo i rybołówstwo. Firmy z sektora drzewnego mają znaczącą pozycję pod względem liczby zatrudnionych oraz wielkości produkcji przemysłowej. Stopniowo przeszły one od produkcji tarcicy do wytwarzania wyrobów finalnych: sklejk, forniru, płyt pilśniowych, okien i drzwi, mebli, domów z bali, domów prefabrykowanych.

Prowincja Virumaa Zachodnia (Lääne-Viru county)

Prowincja Virumaa Zachodnia jest położona w północnej części Estonii. W jej skład wchodzi 8 gmin (1 miejska i 7 gmin wiejskich). Jest jednym z większych regionów

Estonii pod względem liczby ludności (4,43%), średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 16 osób/km². PKB w 2020 r. wyniosło 761,87 mln euro, co stanowiło 2,8% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB udział poszczególnych sektorów jest zbilansowany: przemysł i budownictwo (38,2%), usługi (37,7%), natomiast rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 24,1% PKB prowincji. Również PKB per capita należy do wyższych w Estonii i w 2020 r. wyniosło 12 966,17 euro, co stanowiło 64,2% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1233 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Centrum administracyjne oraz ważny regionalny ośrodek aktywności przemysłowej znajduje się w największym mieście prowincji – Rakvere (ok. 15 tys. mieszkańców). Inne znaczące regiony przedsiębiorcze obejmują miasta Kunda i Tapa, w których można znaleźć kilka ważnych gałęzi przemysłu. Największe przedsiębiorstwa w prowincji działają w branży spożywczej (HKScan Estonia i OG Elektra) oraz drzewnej (Estonian Cell – producent masy celulozowej i papieru, część Grupy Heinzel, JELD WEN – producent drzwi, Flexa – produkcja mebli). Branża materiałów budowlanych obejmuje cementownię Kunda Nordic Tsement (należy do grupy HeidelbergCement Group) oraz Wienerberger AS – producenta dachówek ceramicznych, cegieł i płytek klinkierowych (należy do grupy Wienerberger). Istotny wpływ na rozwój przemysłu w regionie mają duże projekty infrastrukturalne, zwłaszcza rozbudowa portu Kunda i rozwój szlaków żeglugowych w tym regionie.

Prowincja Põlva (Põlva county)

Prowincja Põlva jest położona w południowo-wschodniej części Estonii. W jej skład wchodzi 3 gminy miejskie. Należy do grupy mniejszych regionów Estonii pod względem liczby ludności (1,85% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 14 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Põlva jest jedną z mniejszych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 190,95 mln euro, co stanowiło 0,7% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (51,9%) oraz przemysł i budownictwo (31,3%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 16,8% PKB prowincji. Prowincja Põlva zajmuje ostatnie miejsce pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 7759,94 euro, co stanowiło tylko 38,4% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1324 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym i jedynym miastem jest Põlva (ok. 5,5 tys. mieszkańców), w którym znajduje się również centrum administracyjne. Jednym z charakterystycznych aspektów otoczenia biznesu w prowincji

Põlva jest duży udział mikroprzedsiębiorstw, np. działająca w branży farmaceutycznej Acino Estonia OÜ. Główne sektory gospodarki to: rolnictwo (Atria Eesti AS – producent wieprzowiny, Tere Piim AS – przetwórstwo mleczne), leśnictwo (Peetri Puit OÜ – producent drewna klejonego warstwowo) i rybołówstwo. Turystyka odgrywa ważną rolę w regionie, podobnie jak w sąsiednich regionach. Znajduje się tu Räpina Paberivabrik AS – największy producent narożników opakowań w państwach bałtyckich i nordyckich (również w pierwszej trójce na świecie pod względem tego asortymentu).

Prowincja Parnawa (Pärnu county)

Prowincja Parnawa jest położona w południowo-zachodniej części Estonii, przy granicy z Łotwą. W jej skład wchodzi 7 gmin: 1 miejska i 6 wiejskich. Jest największym regionem Estonii pod względem powierzchni oraz należy do grupy większych regionów pod względem liczby ludności (6,49% ludności Estonii). Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 16 osób/km². Pod względem gospodarczym prowincja Parnawa jest jedną z większych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 1023,84 mln euro (4. miejsce), co stanowiło 3,8% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (57,6%) oraz przemysł i budownictwo (36,8%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 5,6% PKB prowincji. Prowincja Parnawa plasuje się wysoko (6. miejsce) także pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 11 883,48 euro, co stanowiło 58,9% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło tylko 1185 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym jest Parnawa (czwarte co do wielkości miasto Estonii, ok. 40 tys. mieszkańców), w której znajduje się również centrum administracyjne. Najważniejsze sektory gospodarki to: handel, przemysł (zwłaszcza przemysł drzewny, np. Metsä Wood, Nordic Fiberboard OÜ, oraz przemysł elektroniczny – Note Pärnu), turystyka (zwłaszcza w sezonie letnim) oraz rolnictwo i rybołówstwo. Firmy z sektora transportowego wykorzystują port w Parnawie, który znajduje się w południowo-zachodniej części Estonii, u ujścia rzeki Parnawa, i w ostatnich latach stał się znaczącym portem regionalnym w południowo-zachodniej i południowej Estonii.

Prowincja Rapla (Rapla county)

Prowincja Rapla jest położona w zachodniej części Estonii. W jej skład wchodzi 4 gminy wiejskie. Należy do grupy średnich regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,5% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 12 osób/km². Pod względem gospodarczym prowincja Rapla jest jedną ze średnich jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 317,41 mln euro,

co stanowiło 1,2% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB udział usług (46,6%) oraz przemysłu i budownictwa (45,3%) jest zbliżony, podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 8,2% PKB prowincji. Prowincja Rapla jest jedną z uboższych jednostek pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 9540,57 euro, co stanowiło tylko 47,3% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1263 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Centrum administracyjne znajduje się w mieście Rapla (ok. 5,1 tys. mieszkańców). Centrum regionu Rapla znajduje się zaledwie 50 km od stolicy, co zapewnia szybki dostęp do międzynarodowego lotniska, portów towarowych i pasażerskich. Znajduje się również w pobliżu innych węzłów komunikacyjnych, takich jak porty Paldiskach i port w Parnawie. Przez region przebiega też Via Baltica, ponadto obecnie trwa budowa infrastruktury kolejowej Rail Baltica.

Przedsiębiorstwa w prowincji są bardzo zróżnicowane, działa tu wiele MŚP. Ponadto kilka dużych międzynarodowych korporacji, takich jak Lallemand (Kanada), OI Production (USA), Lindström (Szwecja), utworzyło tutaj swoje jednostki produkcyjne. Większość firm zajmuje się produkcją wyrobów z drewna i mebli (Vindor OÜ, Kohila Vineer OÜ, Arca Nova Element OÜ, Cube House OÜ), metali (Oniar OÜ, Norcar-BSB Eesti AS), tworzyw sztucznych (O-I Production Estonia, Krynicki Glass Recycling OÜ). To właśnie liczebność i różnorodność małych przedsiębiorstw jest głównym atutem życia gospodarczego w tym regionie.

Prowincja Sarema (Saare county)

Prowincja Sarema jest położona w zachodniej części Estonii i obejmuje wyspy: Sarema, Muhu i Ruhnu. W jej skład wchodzi 3 gminy wiejskie. Należy do grupy średnich regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,49% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 11 osób/km². Pod względem gospodarczym prowincja Sarema jest jedną ze średnich jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 388,01 mln euro, co stanowiło 1,4% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (60,8%) oraz przemysł i budownictwo (34,2%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 5,0% PKB prowincji. Prowincja Sarema jest także w środku stawki pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 11 712,07 euro, co stanowiło 58% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1209 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym i centrum administracyjnym jest Kuressaare (ok. 13,3 tys. mieszkańców). Najważniejsze sektory gospodarki to: handel, przemysł (zwłaszcza przemysł drzewny oraz metalowy, np. Sigma Polymer Group), turystyka (zwłaszcza w sezonie letnim, np. OÜ Gospa, AS Kuressaare Sanatorium, OÜ SPA Tours i OÜ Arensburg), transport oraz rolnictwo (Saaremaa Meat and Dairy industries) i rybołówstwo (OÜ Vettel, AS Läätsa Kalatööstus). Obecne są również firmy z branży elektronicznej (Enerpoint Saare OÜ, Ionix Systems OÜ, OÜ Merinvest and Trelleborg Industrial Products Estonia OÜ).

Prowincja Tartu (Tartu county)

Prowincja Tartu jest położona we wschodniej części Estonii, przy granicy z Łotwą. W jej skład wchodzi 7 gmin: 1 miejska i 6 wiejskich. Jest drugim co do wielkości regionem Estonii pod względem liczby ludności (11,54% ludności Estonii) i jednym z większych pod względem powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 51 osób/km². Pod względem gospodarczym prowincja Tartu również jest na drugim miejscu – PKB w 2020 r. wyniosło 2968,12 mln euro, co stanowiło 11,1% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (73,3%) oraz przemysł i budownictwo (24,1%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują tylko 2,6% PKB prowincji. Prowincja Tartu plasuje się wysoko (2. miejsce) także pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 19 280,38 euro, co stanowiło 95,5% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1542 euro i było nieco wyższe niż średnia dla całej Estonii (1515 euro).

Prowincja Tartu jest zintegrowanym systemem gospodarczym i obszarem pracy, którego centrum znajduje się w Tartu – największym mieście prowincji i jej centrum administracyjnym. To drugie co do wielkości miasto Estonii (ok. 95 tys. mieszkańców) i jednocześnie ważny ośrodek gospodarczy, naukowy i kulturalny. Tartu jest centrum usługowym i logistycznym dla całej południowej Estonii – posiada dobrze rozwiniętą infrastrukturę oraz doskonały system komunikacyjny, łączący autostrady, kolej i regionalne lotnisko (Reola). Jest to jedyne regionalne lotnisko w Estonii, na którym linia lotnicza obsługuje regularne połączenia międzynarodowe (między Tartu a Helsinkami w Finlandii; obsługiwane przez Finnair). Lotnisko Tartu jest także siedzibą Estonian Aviation Academy – państwowej profesjonalnej instytucji szkolnictwa wyższego, zajmującej się nauczaniem i szkoleniem specjalistów dla estońskich i międzynarodowych przedsiębiorstw i organizacji lotniczych.

Tartu jest znane jako pierwsze miasto w Estonii, które wdrożyło mobilny parking, i pierwsze miasto na świecie, które zbudowało sieć szerokopasmową łączącą wszystkie szkoły i budynki publiczne (w 2000 r.), w tym największy i najstarszy uniwersytet w Estonii – Uniwersytet w Tartu (UT, ok. 14 tys. studentów). Od 2016 r. Tartu jest gospodarzem największego festiwalu start-upowego w państwach bałtyckich, sTARTUp Day, który gromadzi start-upy, tradycyjnych przedsiębiorców, inwestorów, innowatorów i studentów.

Główne branże w gminach wiejskich w tej prowincji to: rolnictwo (Salvest AS, Nõo Lihatoöstus AS, Maag Grupp AS, A Le Coq AS, Valio Eesti AS), leśnictwo (Lasita Maja OÜ, Tarmeko, Vara Saeveski OÜ) i rybołówstwo; przemysł metalowy i inżynieria mechaniczna (HANZA Mechanics, METEC, TORM Metall); budownictwo (Saint-Gobain Glass Estonia SE, Kodumaja AS, RPC Promens) oraz produkcja i działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (Playtech, Mooncascade, Axinom, Nortal).

Prowincja Valga (Valga county)

Prowincja Valga jest położona w południowej części Estonii, przy granicy z Łotwą. W jej skład wchodzi 3 gminy wiejskie. Należy do grupy mniejszych regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,12% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 15 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Valga jest jedną z mniejszych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 224,62 mln euro, co stanowiło 0,8% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują przemysł i budownictwo (49,1%) oraz usługi (41,6%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 9,3% PKB prowincji. Prowincja Lääne jest jedną z biedniejszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 7981,41 euro, co stanowiło tylko 39,5% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. należało do najniższych w Estonii i wynosiło tylko 1164 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym miastem i centrum administracyjnym jest Valga (ok. 13 tys. mieszkańców), położona na granicy estońsko-łotewskiej i będąca miastem bliźniaczym dla miasta Valka. Region Valga to obszar przemysłowo-rolniczy, ale także obszar znanego ośrodka rekreacyjno-sportowego Otepää, który co roku od 21 grudnia do 20 marca nosi tytuł Zimowej Stolicy Estonii. Głównymi obszarami zainteresowania w regionie są następujące dziedziny gospodarki: produkcja wyrobów z drewna (producent listew drewnianych Combiwood OÜ, producent sklejki UPM-Kymmene Otepää AS), budownictwo, produkcja rolno-spożywcza, hodowla zwierząt oraz handel hurtowy.

Prowincja Viljandi (Viljandi county)

Prowincja Viljandi jest położona w południowej części Estonii, przy granicy z Łotwą. W jej skład wchodzi 4 gminy: 1 miejska i 3 wiejskie. Należy do grupy średnich regionów Estonii pod względem liczby ludności (3,47% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 14 osób/km². Pod względem gospodarczym prowincja Viljandi jest jedną z większych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 571,3 mln euro, co stanowiło 2,1% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB dominują usługi (49,1%) oraz przemysł i budownictwo (41,6%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 9,3% PKB prowincji. Prowincja Viljandi plasuje się wysoko (5. miejsce) także pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 12 387,7 euro, co stanowiło 61,4% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wynosiło 1266 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym jest Viljandi (szóste co do wielkości miasto Estonii, ok. 17 tys. mieszkańców), w którym znajduje się również centrum administracyjne. Siedzibę w tym mieście ma Estońskie Centrum Muzyki Tradycyjnej, które organizuje każdego lata Viljandi Folk Music Festival, przyciągający do miasta ok. 30 tys. gości. W powiecie reprezentowane są ważne przedsiębiorstwa przemysłowe, technologiczne i usługowe. Główny nacisk kładziony jest na przemysł drzewny, papierniczy i meblarski (AS Viljandi Aken ja Uks, Dold Puidutööstus OÜ, Viiratsi Saeveski AS, Eesti Hõövellist OÜ). Inne dziedziny produkcji przemysłowej obejmują również tekstylia (Delux Production OÜ, Mivar-Viva AS, Bed Factory Sweden OÜ), przemysł maszynowy (producent pomp Kolmeks AS) i obróbkę metali (Viljandi Metall AS). Tradycyjnie rolnictwo i przemysł spożywczy odgrywają znaczącą rolę w gospodarce regionu (Scandagra Eesti AS). Jedną z ważnych instytucji edukacyjnych w tym regionie jest Olustvere School of Service and Rural Economics.

Prowincja Võru (Võru county)

Prowincja Võru jest położona w południowo-wschodniej części Estonii i jako jedyna graniczy z dwoma państwami: Federacją Rosyjską na wschodzie oraz Łotwą na południu. W jej skład wchodzi 5 gmin: 4 gminy wiejskie oraz 1 gmina miejska. Należy do grupy średnich regionów Estonii pod względem liczby ludności (2,67% ludności Estonii) oraz powierzchni. Średnia gęstość zaludnienia wynosi nieco ponad 15 osób/km². Również pod względem gospodarczym prowincja Võru jest jedną z mniejszych jednostek – PKB w 2020 r. wyniosło 299,34 mln euro, co stanowiło 1,1% PKB całego państwa. W strukturze wytwarzania PKB

dominują przemysł i budownictwo (46,3%) oraz usługi (45,9%), podczas gdy rolnictwo, leśnictwo i rybactwo generują 7,8% PKB prowincji. Prowincja Võru jest jedną z biedniejszych pod względem wskaźnika PKB per capita – w 2020 r. wyniósł on 8496,28 euro, co stanowiło tylko 42,1% średniej dla całego państwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w czwartym kwartale 2020 r. wyniosło 1248 euro (średnia dla Estonii to 1515 euro).

Największym ośrodkiem gospodarczym jest Võru (ok. 12,5 tys. mieszkańców), w którym znajduje się również centrum administracyjne. Główne sektory gospodarki regionu Võru to: leśnictwo i przetwórstwo drewna (Toftan AS), przemysł meblarski, przemysł spożywczy (producent serów Valio Eesti AS) oraz turystyka. Powiat jest strategicznie położony na szlakach handlowych między wschodem a zachodem Europy – jest to lokalizacja odpowiednia dla sektora transportowego i logistyki (Psków – 100 km, Ryga – 220 km).

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

Umowa partnerstwa pomiędzy Komisją Europejską a Estonią, określająca kierunki interwencji w latach 2014-2020 trzech polityk unijnych w Estonii – polityki spójności, wspólnej polityki rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa – została podpisana 20 czerwca 2014 r. W tym okresie budżetowym Unii Europejskiej (wydatkowanie środków zakończy się z końcem 2023 r.) Estonia otrzymała łącznie 4,4 mld euro wsparcia w ramach pięciu funduszy strukturalnych i inwestycyjnych.

Na podstawie umowy partnerskiej, pod kierownictwem Ministerstwa Finansów, został przygotowany **Program operacyjny funduszy polityki spójności**, który został zatwierdzony przez Komisję Europejską 10 grudnia 2014 r. Program operacyjny opisuje cele szczegółowe i oczekiwane rezultaty wykorzystania instrumentów unijnych w różnych obszarach działalności, które otrzymują dofinansowanie, a także działania i ich finansowanie. Ten Program operacyjny został zasilony środkami z trzech funduszy, tj. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Na jego łączny budżet (3,59 mld euro) składa się 2,46 mld euro dla regionów słabiej rozwiniętych (cała Estonia jest klasyfikowana jako taki region), 1,07 mld euro w ramach Funduszu Spójności oraz 55,4 mln euro na programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

Ponadto wspomniana umowa partnerska stała się podstawą przygotowania przez Ministerstwo Rolnictwa Estonii **dwóch kolejnych programów operacyjnych**, tj. Programu Operacyjnego dla Estońskiego Planu Rozwoju

Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (726 mln euro w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)) oraz Programu Operacyjnego dla Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego 2014-2020 (101 mln euro w ramach Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR)).

Przygotowanie Programu Operacyjnego opierało się na założeniu, że europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne są jednorazową dźwignią do osiągnięcia znaczących zmian w Estonii, a ich wykorzystanie musi prowadzić do skoku rozwojowego odczuwalnego w poszczególnych regionach/prowincjach. W Estonii do realizacji polityki regionalnej wykorzystywane są zarówno krajowe, jak i unijne fundusze strukturalne. W celu poprawy warunków rozwojowych w poszczególnych regionach/prowincjach Estonii oraz ukierunkowania rozwoju regionalnego kraju wdrażane są różne programy wsparcia. Część z nich ma na celu wspieranie konkretnych regionów, np. program Virumaa Wschodnia 2018-2022 (zrównanie rozwoju tej prowincji z resztą Estonii), program Estonia Południowo-Wschodnia 2015-2020 (wzmocnienie działalności gospodarczej w prowincjach Põlva, Valga i Võru). Z kolei pozostałe dostępne są dla wszystkich prowincji Estonii, np. program wsparcia realizacji strategii rozwoju powiatów (zwiększenie dostępności usług niezbędnych do wzrostu gospodarczego i poprawy jakości życia), program dla obszarów słabo zaludnionych (zapewnienie dobrych warunków życia rodzinom mieszkającym na słabo zaludnionych obszarach wiejskich).

Państwowe Centrum Usług Wspólnych (SSSC), które pełniło funkcje instytucji zarządzającej w perspektywie finansowej 2014-2020, będzie pełniło te same zadania również w odniesieniu do środków z funduszy UE na lata 2021-2027. W tym okresie Estonia otrzyma 3,37 mld euro w ramach funduszy strukturalnych UE oraz ok. 860 mln euro w ramach Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności (początkowo Estonia miała otrzymać 1,1 mld euro, ale kwota ta ulegnie zmniejszeniu ze względu na szybszy niż zakładano wzrost PKB w latach 2020-2021; ostateczna wysokość będzie znana w czerwcu 2022 r.). Wskazano na sześć celów realizacji polityki spójności w latach 2021-2027: bardziej inteligentna Estonia, zielona Estonia, bardziej zjednoczona Estonia, Estonia społeczna, Estonia włączająca społecznie oraz sprawiedliwa transformacja. Wszystkie cele uwzględniają równowagę regionalną, a przewidziane środki i mechanizmy wdrażania mają wspomóc rozwój regionalny.

Udział w strategiach makroregionalnych

Estonia uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego (EUSBSR).

Damian Szacawa

REPUBLIKA LITEWSKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Podstawowymi zasadami ustroju Litwy są republikańska i demokratyczna forma państwa, zasada suwerenności narodu, zasada legalizmu oraz ochrona praw człowieka. Litwa jest państwem unitarnym. Zgodnie z litewską konstytucją, uchwaloną w 1992 r., władzę ustawodawczą w Republice Litewskiej sprawuje Sejm (Seimas) złożony ze 141 posłów – przedstawicieli narodu, którzy są wybierani na okres czterech lat w oparciu o powszechne, równe, bezpośrednie prawo wyboru podczas tajnego głosowania. Na czele państwa stoi prezydent, wybierany na kadencję pięcioletnią w powszechnym, równym, bezpośrednim i tajnym głosowaniu. Kandydować na prezydenta może obywatel Republiki Litewskiej z pochodzenia, który mieszka na Litwie co najmniej od trzech lat, ukończył czterdzieści lat przed dniem wyborów i posiada pełnię praw publicznych. Ta sama osoba może zostać wybrana na prezydenta

nie więcej niż dwa razy z rzędu. Władza sędziowska należy do niezależnych sądów.

Podział administracyjny na Litwie jest dwustopniowy. Od 1994 r., zgodnie z ustawą o jednostkach administracyjnych terytorium Republiki Litewskiej i ich granicach¹³, jednostkami administracyjnymi terytorium Republiki Litewskiej są powiaty (apskritis, okręgi) i gminy (rajonas, rejony)¹⁴ (art. 1) (Mapa 1). Na terytorium Republiki Litewskiej istnieje:

- 10 powiatów,
- 60 gmin.

¹³ Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911/asr> [4.05.2022].

¹⁴ Teritorijos administracinis suskirstymas, <https://osp.stat.gov.lt/regionine-statistika-pagal-statistikos-sritis> [4.05.2022].

Gmina (rajonas) jest podstawową jednostką administracyjną, podczas gdy powiat jest wyższą jednostką administracyjną terytorium Republiki Litewskiej, zarządzaną przez rząd Republiki Litewskiej (art. 2 według wspomnianej ustawy, nowelizacja z 2010 r.). W praktyce powiaty nie posiadają żadnych kompetencji i są jedynie jednostkami statystycznymi (ich stolice znajdują się w Wilnie, Kłajpedzie, Kownie, Mariampolu, Olicie, Poniewieżu, Szawlach, Tauragach, Teliszach i Uciane). Do 2010 r. funkcjonowała ustawa o zarządzie powiatów, określająca zadania starostów w powiatach, jednak po reformie ich funkcje przejęły samorządy i konkretne ministerstwa. Na obszarach powiatów tworzone są rady rozwoju regionalnego, w skład których wchodzi członkowie delegowani przez rady samorządowe gmin i podmioty społeczno-gospodarcze. Model ten uzasadniony jest wielkością tego państwa oraz tym, że wyższe jednostki administracyjne wymienione są w konstytucji, w art. 123 (do tej pory nie było prób zmiany konstytucji w tym względzie). W ustawie o jednostkach administracyjnych terytorium Republiki Litewskiej i ich granicach wymienione są także starostwa (seniūnija) (art. 3). Błędem byłoby jednak

wnoszenie o trójstopniowym podziale administracyjnym, gdyż starostwa są częściami (oddziałami) administracji gminnej (art. 31 ustawy o samorządzie terytorialnym, wraz z poprawkami z 2018 r.¹⁵). Mogą być one tworzone na obszarze gmin i wykonywać zadania delegowane przez rady gmin. W praktyce mają zwiększyć dostępność instytucji samorządowych dla społeczeństwa.

Jednoszczeblowy system samorządowy na Litwie przyznaje władzę samorządową (savivaldybė) w gminach (rajonas), podczas gdy powiatowe jednostki administracyjne (apskritis) nie posiadają samorządu i są jednostkami administracji rządowej. Ogólne regulacje w zakresie podziału administracyjnego i samorządu znajdują się w ustawie zasadniczej. Konstytucja Litwy nie określa liczby szczebli samorządu terytorialnego ani też nazw jednostek tego samorządu. Wprawdzie art. 120 Konstytucji Litwy posługuje się określeniem w liczbie mnogiej „samorządy”, ale nie oznacza to konieczności tworzenia różnych

¹⁵ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas 1994, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/mEurKsnKz> [4.05.2022].

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Litewskiej na gminy

Źródło: Lietuvos administracinis suskirstymas, https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvos_administracinis_suskirstymas [20.08.2022].

szczebli samorządu terytorialnego, ale też nie zakazuje wieloszczeblowości samorządu. Konstytucja Litwy wyraźnie określa jeden z organów samorządu, jakim są właściwe rady samorządowe. Rady samorządowe mogą być więc powoływane na różnych szczeblach samorządu. Zgodnie z art. 120 Konstytucji Litwy, samorządy działają w sposób wolny i samodzielny, w ramach określonych przez konstytucję i ustawy, a państwo wspiera samorządy. Zasadę udziału samorządu w wykonywaniu władzy publicznej wyraża wprost litewska ustawa o samorządzie terytorialnym z 1994 r.¹⁶

Do niezależnych funkcji gmin (art. 6) należą:

- sporządzanie i zatwierdzanie budżetu gminy, ustalenie opłat lokalnych, gospodarowanie, użytkowanie i rozporządzanie gruntami i innymi nieruchomościami będącymi własnością gminy, tworzenie i utrzymywanie instytucji publicznych (edukacyjnych, ochrony zdrowia, opieki społecznej), przedsiębiorstw komunalnych i innych osób prawnych gminy, organizowanie i wykonywanie prac geodezyjnych, nadzór nad muzeami, teatrami, domami kultury, wydawanie pozwoleń na budowę, tworzenie regionalnych rad rozwoju, organizowanie bezpłatnych dowozów do szkół i domów dla uczniów zamieszkałych na wsi, tworzenie jednostek obszarów łowieckich i zmiana ich granic, tworzenie warunków do integracji społecznej osób niepełnosprawnych, udział w przygotowaniu i realizacji planów rozwoju regionalnego, utrzymanie i gospodarowanie zielenią, ustalanie trybu prowadzenia handlu i innych usług na targowiskach i w miejscach publicznych, organizowanie opieki nad cmentarzami, współdziałanie w zapewnianiu porządku publicznego, opracowywanie i wdrażanie środków zapobiegania przestępczości i inne.

¹⁶ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas 1994, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr> [4.05.2022].

Do funkcji państwowych (przekazywanych gminom przez państwo) gmin (art. 7) należą:

- rejestracja aktów stanu cywilnego, zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpożarowego, udział w zarządzaniu parkami państwowymi, organizowanie wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego, zawodowego i poradnictwa zawodowego, wydawanie bezpłatnych posiłków uczniom w szkołach utworzonych przez gminę oraz w szkołach niepaństwowych mających siedzibę na terenie gminy, zarządzanie i rozporządzanie gruntami państwowymi oraz ich użytkowanie, nadzór nad użytkowaniem i prawidłowościami języka państwowego, zarządzanie dokumentami archiwalnymi powierzonymi gminom, świadczenie podstawowej pomocy prawnej gwarantowanej przez państwo, zapewnienie opieki społecznej osobom ze znacznym stopniem niepełnosprawności i inne.

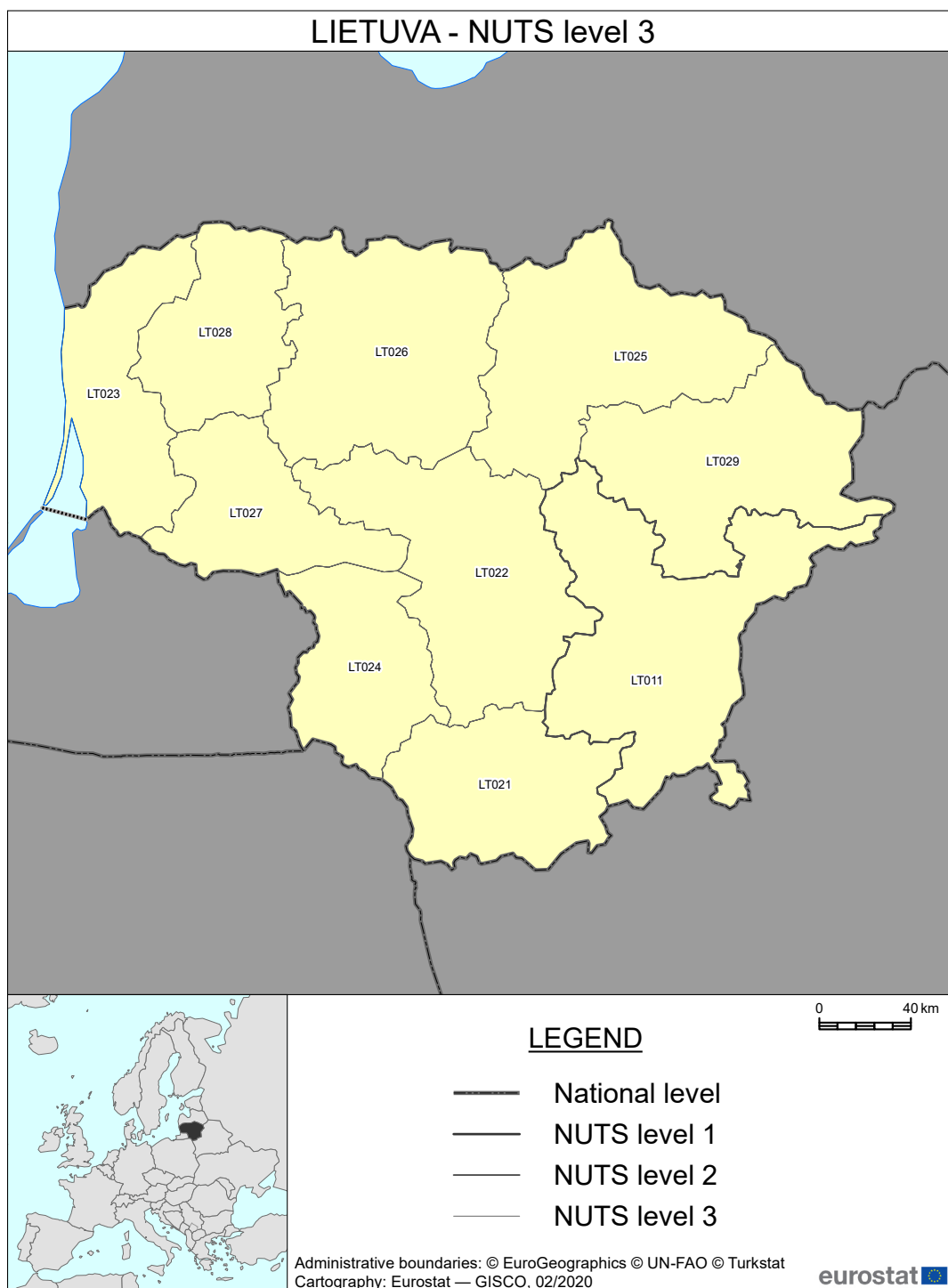
W zakresie współpracy międzynarodowej i polityki regionalnej do kompetencji rad gmin należą: podejmowanie decyzji dotyczących łączenia się w związki gmin, współpracy z gminami państw obcych lub przystępowania do międzynarodowych organizacji samorządowych (art. 16 ustawy o samorządzie lokalnym), a także zawierania umów o współpracy między gminą a instytucjami państwowymi, innymi gminami lub instytucjami zagranicznymi. Jeśli chodzi o politykę regionalną, gminy biorą udział w przygotowywaniu i realizacji planów rozwoju regionalnego. Dla osiągnięcia wspólnych celów gmina może zawierać umowy o wspólnych działaniach lub umowy o wspólne zamówienia publiczne z instytucjami państwowymi, radami rozwoju regionalnego i/lub innymi gminami (art. 5). Gmina może też przenieść wykonywanie funkcji administracyjnych i usług publicznych na inną gminę za obopólnym porozumieniem rad gmin, lub przekazać radzie rozwoju regionalnego (funkcjonującej na poziomie powiatu) wykonanie określonych zadań.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 13 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 2 jednostki,
- NUTS 3 – podregiony – 10 jednostek.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Litewskiej

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

W 2016 r. uchwałą rządu Republiki Litewskiej „W sprawie formowania się regionu stołecznego i regionu Litwy Środkowej i Zachodniej” utworzono dwa regiony (NUTS 2): region stołeczny z gmin powiatu wileńskiego oraz region Litwy Środkowej i Zachodniej z Olity, Kowna, Kłajpedy, Mariampola, Poniewieża, Szawli, Taurogów, Telszy i Uciały. Jednostki NUT 3 pokrywają się więc z podziałem na powiaty (*apskritis*) na Litwie. Dokonano tego, aby uniknąć utraty części środków finansowych Unii Europejskiej w nadchodzącej perspektywie finansowej (region wileński jest znacznie bardziej rozwinięty gospodarczo niż pozostałe terytorium Litwy).

Tabela 1. Jednostki NUTS na Litwie

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
LT0 – Litwa	LT01 – Region stołeczny	LT011 – Powiat wileński
	LT02 – Region Litwy Środkowej i Zachodniej	LT021 – Powiat olicki LT022 – Powiat kowieński LT023 – Powiat kłajpedzki LT024 – Powiat mariampolski LT025 – Powiat poniewieski LT026 – Powiat szawelski LT027 – Powiat tauroski LT028 – Powiat telszański LT 029 – Powiat uciański

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background> [20.08.2022].

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Ustawa o rozwoju regionalnym Republiki Litewskiej z 2000 r. wskazuje podmioty odpowiedzialne za tworzenie i realizację krajowej polityki regionalnej. Są to:

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest najważniejszym podmiotem odpowiedzialnym za realizację krajowej polityki regionalnej, formułuje krajową politykę regionalną, organizuje, koordynuje i kontroluje jej realizację; przygotowuje Program Rozwoju Regionalnego; występuje z propozycjami do innych instytucji państwowych; doradza radom rozwoju regionalnego zgodnie z ich kompetencjami w zakresie przygotowywania, wdrażania i monitorowania realizacji planów rozwoju regionalnego; ocenia, czy projekty planów rozwoju regionalnego i ich zmiany są zgodne z celami polityki regionalnej państwa; monitoruje stan realizacji wskaźników oddziaływania i rezultatu oraz warunków wstępnych ustalonych w planach rozwoju regionalnego oraz występuje do rad rozwoju regionalnego z propozycjami rewizji planów rozwoju regionalnego;

kontroluje wykorzystanie środków budżetu państwa przeznaczonych na działalność rad rozwoju regionalnego oraz administruje środkami budżetu państwa przeznaczonymi na realizację Programu Rozwoju Regionalnego; udziela pomocy metodycznej i technicznej instytucjom i organom państwowym w sprawach przygotowania i realizacji działań na rzecz rozwoju regionalnego.

Inne resorty również mogą być zaangażowane w kształtowanie krajowej polityki regionalnej, m.in. poprzez przedkładanie Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i radom rozwoju regionalnego wniosków dotyczących włączenia zapisów do dokumentów w zakresie kształtowania polityki regionalnej, a także dokonywanie oceny projektów i planów, zgodnie ze swoimi kompetencjami. Ponadto rząd zatwierdza Program Rozwoju Regionalnego oraz inne programy rozwoju przyczyniające się do osiągnięcia celu i zadań polityki regionalnej państwa, a także podejmuje decyzje o finansowaniu zmniejszenia dysproporcji społeczno-gospodarczych.

Krajowa Rada Rozwoju Regionalnego jest kolegialnym organem doradczym rządu i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w zakresie kształtowania i realizacji polityki regionalnej państwa. W jej skład wchodzi przedstawiciele ministerstw oraz innych instytucji i organów państwowych, przewodniczący kolegiów rad rozwoju regionalnego, a także przedstawiciele organizacji pracodawców i związków zawodowych. Spotyka się co najmniej raz w roku, jej decyzje nie są prawnie wiążące.

Rady Rozwoju Regionalnego są osobami prawnymi powołanymi przez gminy danego powiatu, które planują i koordynują realizację polityki regionalnej państwa na terenie tego powiatu, działają na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu oraz współpracy gmin w ramach powiatu. W ich skład wchodzi przedstawiciele ministerstw oraz innych instytucji i organów państwowych, przedstawiciele Stowarzyszenia Gmin Litwy, organizacji pracodawców i związków zawodowych.

Oznacza to, że ani region stołeczny oraz Litwy Środkowej i Zachodniej (NUTS 2), ani jednostki w ramach NUTS 3 nie mają uprawnień oraz prawa do otrzymywania bezpośredniego wsparcia finansowego ze strony Unii Europejskiej. Jest ono zarządzane i dysponowane za pośrednictwem scentralizowanego systemu krajowego. Na poziomie powiatu rady rozwoju regionalnego zaangażowane są w prace na poziomie planowania rozwoju regionalnego. Funkcje realizacji polityki regionalnej państwa powierzono instytucjom administracji państwowej – rządowi i Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, a w mniejszym zakresie – również radom rozwoju regionalnego. Organem odpowiedzialnym za koordynację i realizację krajowej polityki regionalnej jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Litwy, ze względu na dużą liczbę gmin, które są jednostkami samorządu terytorialnego, oraz ich wielki potencjał terytorialny i demograficzny do charakterystyki wybrano powiaty będące jednostkami administracji rządowej w terenie.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2021 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Powiat wileński	9 730	810 290	25 400
Powiat olicki	5 418	132 422	10 500
Powiat kowieński	8 086	565 628	17 700
Powiat kłajpedzki	5 222	317 742	15 100
Powiat mariampolski	4 466	138 697	10 500
Powiat poniewieski	7 878	214 628	11 000
Powiat szawelski	8 537	262 483	11 500
Powiat tauroski	4 408	93 719	8 200
Powiat telszański	4 350	132 071	10 700
Powiat uciański	7 191	126 993	9 100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://www.stat.gov.lt/> [20.08.2022].

Powiat wileński

Powiat wileński położony jest w południowo-wschodniej Litwie. Składa się z 8 gmin (*rajonas*) i 16 miast, z czego największe to Wilno, Elektreny i Wiłkomierz. Powiat wileński jest największym (jego powierzchnia stanowi 14,9% obszaru Litwy), najbardziej zaludnionym i najbogatszym (PKB per capita wynosi 25,4 tys. euro, co stanowi 145,2% średniej krajowej) regionem na Litwie. Zamieszkuje go 29,7% ludności Litwy. 59,7% mieszkańców to Litwini, 23,0% – Polacy, 10,3% – Rosjanie, a 3,3% – Białorusini. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 83 osoby/km².

Powiat wileński to obszar z nowoczesną, konkurencyjnie rozwijającą się gospodarką, ze średnią zarobków (brutto) wynoszącą 1034,6 euro (2018). Centrum regionu stanowi Wilno – stolica państwa – najważniejszy ośrodek historyczny, kulturowy, turystyczny, komunikacyjny (lotnisko Wilno) i naukowy (Uniwersytet Wileński). Powiat wileński odpowiada za 29,8% krajowego przemysłu, 10% rolnictwa i 37,5% budownictwa. Rozwija się tu również produkcja drewna, metalowa, chemiczna, farmaceutyczna, materiałów budowlanych, celulozowo-papiernicza, tekstylna, szwalnicza, obuwnicza, spożywcza, maszynowa. Powiat przyciąga ok. 65% inwestycji zagranicznych Litwy. Powiat wileński

posiada bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe. Jest również regionem turystycznym: wileńskie Stare Miasto oraz Państwowy Rezerwat Kulturowy Kiernów wpisane są na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W strukturze PKB powiatu wileńskiego dominują usługi – 83%, a następnie budownictwo – 9%, przemysł – 7% i rolnictwo – 1%. Przez powiat wileński przebiegają trasy Wilno – Mińsk (Białoruś), Wilno – Kowno, Wilno – Dyneburg (Łotwa).

Powiat olicki

Powiat olicki położony jest w południowej części kraju, przy granicy z Polską i Białorusią. Jego powierzchnia stanowi 8,3% powierzchni Litwy. Liczba mieszkańców stanowi 4,7% ludności Litwy. Powiat składa się z 8 gmin. 94% ludności to Litwini, 2,4% – Polacy, 1,7% – Rosjanie, a 0,6% – Białorusini. 60,9% populacji mieszka w miastach. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 25,5 osoby/km². Powiat olicki jest najbardziej zalesionym obszarem Litwy (44% zalesienia), tu znajdują się także obszary chronione: Rezerwat Biosfery Žuvintas (najstarsze chronione terytorium Litwy), Rezerwat Čepkeliai, Park Narodowy Dzūkija, Park Regionalny Niemna i inne. Jest to obszar ze średnią zarobków (brutto) wynoszącą 771,9 euro (2018). PKB per capita wynosi 10,5 tys. euro, co stanowi 59,9% średniej krajowej. Powiat olicki odpowiada za 3,4% krajowego przemysłu, 4,6% rolnictwa i 3,5% budownictwa. Grunty rolne zajmują 37,5% powierzchni powiatu.

Powiat kowieński

Powiat kowieński znajduje się w środkowej części Litwy. Graniczy z powiatem szawelskim i poniewieskim na północy, wileńskim na wschodzie, olickim na południu oraz powiatami mariampolskim i tauroskim na zachodzie. Składa się z 8 gmin oraz 14 miast, z czego największe to Kowno, Kiejdany, Koszedary i Rosienie. Centrum powiatu stanowi Kowno. Powierzchnia powiatu to 12,4% powierzchni całego terytorium Litwy. Populacja powiatu wynosi 20,2% ludności kraju. 72% ludności mieszka w miastach. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 70 osób/km². Najgęściej zaludniona jest gmina miejska Kowno, najłabiej rejon rosieński.

Powiat kowieński jest regionem dynamicznie rozwijającą się gospodarki, biznesu i nowych technologii, ośrodkiem naukowym (Uniwersytet Kowieński), kultury i turystyki, z dobrze rozwiniętą międzynarodową infrastrukturą transportową i logistyczną (lotnisko w Kownie). PKB per capita wynosi 17,7 tys. euro, co stanowi 101,5% średniej krajowej. Średnia zarobków (brutto) to 909,2 euro (2018). 28,1% powiatu stanowią lasy. Powiat kowieński odpowiada za 23,7% krajowego przemysłu, 17% rolnictwa i 22,6% budownictwa. Produkuje się tu głównie meble, tkaniny, leki, produkty spożywcze i nawozy mineralne. Na terenie Kowna powołano Wolną Strefę Ekonomiczną. Najważniejsze trasy transportowe to Via Baltica i trasa Wilno-Kłajpeda.

Powiat kłajpedzki

Powiat kłajpedzki znajduje się na zachodzie Litwy, nad Morzem Bałtyckim i Zalewem Kurońskim. Graniczy z powiatem telszańskim na północnym wschodzie i wschodzie oraz tauroskim na południowym wschodzie. Na północy powiat graniczy z Łotwą, na południu (tj. na Mierzei Kurońskiej) z obwodem kaliningradzkim (Rosja). Do powiatu należy 7 gmin.

Powierzchnia powiatu stanowi 8% powierzchni całego terytorium Litwy. Populacja powiatu to 11,2% ludności kraju. 84,2% ludności powiatu kłajpedzkiego to Litwini, 11,4% – Rosjanie, 1,3% – Ukraińcy, 1,0% – Białorusini, 0,3% – Niemcy, 0,3% – Polacy, a 0,2% – Łotysze. 73,4% ludności to mieszkańcy miast. Gęstość zaludnienia wynosi 60,8 osoby/km². Zalesienie stanowi 24,7% obszaru powiatu. Obszary chronione to: Park Narodowy Mierzei Kurońskiej, północne obrzeża Żmudzkiego Parku Narodowego, Nadmorski Park Regionalny, a także Park Regionalny Deltę Niemna.

Średnia zarobków (brutto) wynosi 887,2 euro (2018). Powiat kłajpedzki odpowiada za 13% krajowego przemysłu, 8,4% rolnictwa i 11% budownictwa. Dynamicznie rozwija się przemysł stoczniowy i remontowy, przemysł celulozowo-papierniczy, meblarski, tekstylny, spożywczy i tytoniowy. Najważniejszym miastem dla gospodarki powiatu jest Kłajpeda, gdzie skupiają się największe i najważniejsze przedsiębiorstwa powiatu (terminal w Butingė). Wolna Strefa Ekonomiczna w Kłajpedzie ma duże znaczenie dla rozwoju gospodarczego. Gminy powiatu dysponują największymi na Litwie zasobami bursztynu, a także torfem, żwirem i piaskiem. Powiat odpowiada za 10,8% inwestycji zagranicznych Litwy. Użytki rolne zajmują 54,0% powierzchni powiatu. Ważną branżą jest także rybołówstwo. Powiat kłajpedzki jest regionem turystycznym. Najwięcej turystów przyciąga Mierzeja Kurońska, Neringa, Połaga z piaszczystymi plażami i uzdrowiskami. Jest to również znaczący ośrodek nauki (Uniwersytet Kłajpedzki), kultury i komunikacji (lotnisko w Poładze).

Powiat mariampolski

Powiat mariampolski znajduje się w południowo-zachodniej części Litwy. Graniczy od północy z powiatem tauroskim, od wschodu z kowieńskim, od południowego wschodu z olickim, od południa z Polską, a od zachodu z obwodem kaliningradzkim (Federacja Rosyjska). Jego powierzchnia stanowi 6,8% powierzchni Litwy. Liczba ludności to 4,8% ludności kraju. Do powiatu należy 5 gmin. Największe miasto to Mariampol, siódme co do wielkości na Litwie.

98,5% ludności powiatu to Litwini, 0,6% – Rosjanie, 0,2% – Polacy i 0,1% – Niemcy. 49,6% ludności mieszka w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 31,6 osoby/km². Największe rzeki to Szeszupa i Szyrwina. 21,7% terenu powiatu pokrywają lasy. Obszary chronione to: Park Regionalny Panemuniai, Wisztyniecki Park Regionalny oraz kilka rezerwatów krajowych. Powiat mariampolski odpowiada za 3,7% krajowego przemysłu, 11,1% rolnictwa i 2,1% budownictwa. Rozwinięty jest przemysł spożywczy, tekstylny, meblarski, chemiczny, metalowy oraz obróbki drewna. Użytki rolne zajmują 67,1% powierzchni powiatu.

Jest to obszar z konkurencyjnie rozwijającą się gospodarką, ze średnią zarobków (brutto) wynoszącą 1057,2 euro (2018). PKB per capita wynosi 10,5 tys. euro, co stanowi 60,1% średniej krajowej. Pełni ważną rolę tranzytową (z Białorusi do obwodu kaliningradzkiego, z Polski na Litwę). Przez powiat mariampolski przebiegają trasy Via Baltica, Mariampolė – Kaliningrad (Federacja Rosyjska), Wilno – Mariampol, Kowno – Suwałki (Polska).

Powiat poniewieski

Powiat poniewieski znajduje się w północno-wschodniej części Litwy. Graniczy z powiatem uciańskim na wschodzie, wileńskim na południowym wschodzie, szawelskim na zachodzie i kowieńskim na południu. Na północy powiat graniczy z Łotwą. Jego powierzchnia stanowi 12,1% powierzchni Litwy. Liczba ludności to 7,4% ludności kraju. Centrum powiatu stanowi Poniewież. Powiat obejmuje 6 gmin.

96,3% ludności powiatu to Litwini, 2,5% – Rosjanie, 0,3% – Ukraińcy. 59% ludności mieszka w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 27,8 osoby/km². Zalesienie stanowi 27,3% obszaru powiatu. Powiat poniewieski odpowiada za 7,5% krajowego przemysłu (z czego 50% to przemysł spożywczy), 14% rolnictwa i 6,5% budownictwa. Rozwija się tu także branża budowlana, przemysł szklarski, chemiczny (tworzywa sztuczne), tekstylny, produkcja części samochodowych. Użytki rolne zajmują 50% powierzchni powiatu. Średnia zarobków (brutto) wynosi 801,0 euro (2018). Najważniejsze trasy transportowe to Via Baltica i Wilno – Poniewież – Kłajpeda.

Powiat szawelski

Powiat szawelski położony jest na północy Litwy. Graniczy z okręgiem telszańskim na zachodzie, okręgiem tauroskim na południowym zachodzie, kowieńskim na południu i poniewieskim na wschodzie. Na północy powiat szawelski graniczy z Łotwą. Na tym obszarze położonych jest 15 miast, z czego największe to Szawle, czwarte pod względem liczby mieszkańców w tym kraju, a także Radziwiliszki i Kurszany. Okręg dzieli się na 7 gmin.

Jego powierzchnia stanowi 13,1% powierzchni Litwy. Liczba ludności to 9,8% ludności kraju. 95,4% ludności powiatu to Litwini, 3,0% – Rosjanie, a 0,4% – Ukraińcy, Białorusini, Łotysze, Polacy i inni. 61,9% ludności mieszka w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 31,1 osoby/km². Najgęściej zaludniony obszar to miasto Szawle. Zalesienie stanowi 27,5% obszaru powiatu. W pobliżu Szawli znajduje się Góra Krzyży, która jest miejscem o dużym znaczeniu religijnym.

Średnia zarobków (brutto) wynosi 772,8 euro (2018). Powiat szawelski odpowiada za 7,5% krajowego przemysłu, 17,7% rolnictwa i 6% budownictwa. Rozwinięty jest przemysł chemiczny, budowlany, spożywczy i maszynowy. Powiat odpowiada za 1,5% inwestycji zagranicznych Litwy. Grunty rolne zajmują 54,4% powierzchni powiatu. Najważniejsze trasy przebiegają z Łotwy w kierunku obwodu kaliningradzkiego (Federacja Rosyjska), Tallinna (Estonia) i Warszawy.

Powiat tauroski

Powiat tauroski położony jest w zachodniej części kraju. Graniczy od północy z powiatem telszańskim, od północnego wschodu z powiatem szawelskim, od wschodu z kowieńskim, od południowego wschodu z mariampolskim, od zachodu kłajpedzkim, a od południowego zachodu z obwodem kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Pod względem liczby ludności powiat jest najmniejszy na Litwie (3,6% ludności kraju). Jego powierzchnia stanowi 6,8% powierzchni Litwy. W jego skład wchodzi 4 gminy.

8,7% ludności powiatu to Litwini, 0,6% – Rosjanie, 0,2% – Niemcy, a 0,1% – Ukraińcy, Białorusini, Polacy, Łotysze i inni. 41,5% populacji mieszka w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 21,7 osoby/km². Zalesienie stanowi 33% obszaru powiatu. Powiat tauroski odpowiada za 1,7% krajowego przemysłu, 6,1% rolnictwa i 1,8% budownictwa. Średnia zarobków (brutto) wynosi 731,0 euro (2018). Rozwinął się tu przemysł budowlany, meblarski i spożywczy. Powiat odpowiada za 0,1% inwestycji zagranicznych Litwy. Użytki rolne zajmują 50,0% powierzchni powiatu.

Przez powiat tauroski przebiega linia kolejowa Radziwiliszki – obwód kaliningradzki, a także ważne szlaki drogowe: Wilno – Kłajpeda oraz Petersburg (Rosja) – obwód kaliningradzki.

Powiat telszański

Powiat telszański położony jest w północno-zachodniej części Litwy. Graniczy z powiatem kłajpedzkim na zachodzie, powiatem tauroskim na południu i szawelskim na wschodzie. Na północy graniczy z Łotwą. Jego powierzchnia stanowi 6,7% powierzchni Litwy – jest to najmniejszy pod względem powierzchni powiat na Litwie. Ludność powiatu stanowi 4,9% ludności Litwy. Najważniejszym miastem są Telsze. Do powiatu należą 4 gminy.

97,4% ludności powiatu to Litwini, 1,5% – Rosjanie, 0,2% – Białorusini, a 0,2% – Ukraińcy. 59,0% ludności mieszka w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 30,8 osoby/km². Lasy stanowią 36,1% obszaru powiatu. Obszary chronione to: Żmudzki Park Narodowy, część Parku Regionalnego Salantai, Park Regionalny Venta oraz Park Regionalny Varniai.

Średnia zarobków (brutto) wynosi 818,3 euro (2018). Powiat telszański odpowiada za 5,2% krajowego przemysłu, 5,8% rolnictwa i 6,1% budownictwa. Najważniejszą gałęzią przemysłu jest sektor naftowy (spółka ORLEN Lietuva posiada rafinerię w Możejkach). Powiat odpowiada za 9,9% inwestycji zagranicznych Litwy. Grunty rolne zajmują 44,0% powierzchni powiatu.

Powiat uciański

Powiat uciański położony jest w północno-wschodniej części Litwy. Graniczy z powiatem poniewieskim na północy i północnym zachodzie oraz z powiatem wileńskim na południowym zachodzie, południu i południowym wschodzie. Powiat graniczy także z Łotwą na północnym wschodzie i Białorusią na wschodzie. Największym miastem regionu jest Uciana. Powierzchnia powiatu stanowi 11,0% powierzchni Litwy. Liczba ludności to 4,9% ludności kraju. Powiat składa się z 6 gmin. 55,4% to ludność w miastach. Gęstość zaludnienia wynosi 18,0 osób/km². W powiecie znajdują się: największe jezioro na Litwie (Drukšiai, którego powierzchnia wynosi 4480 ha, z czego 1000 ha na Białorusi), najdłuższe jezioro na Litwie (Asveja, którego długość z zatokami to 29,7 km) i najgłębsze jezioro na Litwie (Tauragnas, o głębokości 62,5 m). Lasy stanowią 34% obszaru powiatu.

Średnia zarobków (brutto) wynosi 775,8 euro (2018). Powiat uciański odpowiada za 4,3% krajowego przemysłu, 5,8% rolnictwa i 2,5% budownictwa. Rozwinięty jest przemysł meblarski, budowlany i spożywczy. Wydobywa się torf, piasek kwarcowy i żwir. Powiat odpowiada za 0,6% inwestycji zagranicznych Litwy. Grunty rolne zajmują 31,4% terytorium powiatu. Na terenie powiatu znajduje się najczęściej odwiedzany park narodowy – Auksztocki Park Narodowy, z kolei w Ignalinie znajduje się największe na Litwie centrum sportów zimowych.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W ramach polityki spójności UE **w perspektywie na lata 2014-2020** na Litwie wdrażano jeden program operacyjny o łącznej wartości ok. 6,9 mld euro. W tym 4,63 mld euro dla regionów słabiej rozwiniętych (całe państwo jest klasyfikowane jako region słabiej rozwinięty), 2,05 mld euro w ramach Funduszu Spójności, 113,7 mln euro na Europejską Współpracę Terytorialną, 31,8 mln euro na inicjatywę na rzecz zatrudnienia ludzi młodych.

W ramach unijnej polityki spójności **w perspektywie na lata 2021-2027** na Litwie będą wdrażane programy operacyjne o łącznej wartości 6,4 mld euro.

Udział w strategiach makroregionalnych

Litwa uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego (EUSBSR).

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

REPUBLIKA ŁOTEWSKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

System ustrojowy Łotwy oparty jest na zasadach demokracji parlamentarnej. Jednoizbowy parlament wybierany jest w powszechnych, równych, bezpośrednich, tajnych wyborach na okres 4 lat. Składa się ze 100 deputowanych. Wybory do parlamentu odbywają się co cztery lata w pierwszą sobotę października. Sejm (Saeima) ma znaczącą rolę w ustroju państwa. Jest jedyną instytucją państwową, która może przyjmować ustawy i ma również prawo do zmiany Satversme (ustawy zasadniczej Republiki Łotewskiej – konstytucji). Parlament wybiera prezydenta, zatwierdza i nadzoruje rząd oraz mianuje i zatwierdza najwyższych urzędników państwowych. Saeima odgrywa także ważną rolę w polityce zagranicznej państwa. Prezydent wybierany jest na cztery lata. Może on być w każdym momencie odwołany przez parlament. Do odwołania prezydenta potrzebna jest inicjatywa minimum 1/2 członków parlamentu i poparcie jej przez większość kwalifikowaną głosujących – 2/3 składu izby. Władza wykonawcza należy do Gabinetu Ministrów. Władzę sądowniczą tworzą niezawisli sędziowie, którzy podlegają wyłącznie prawu.

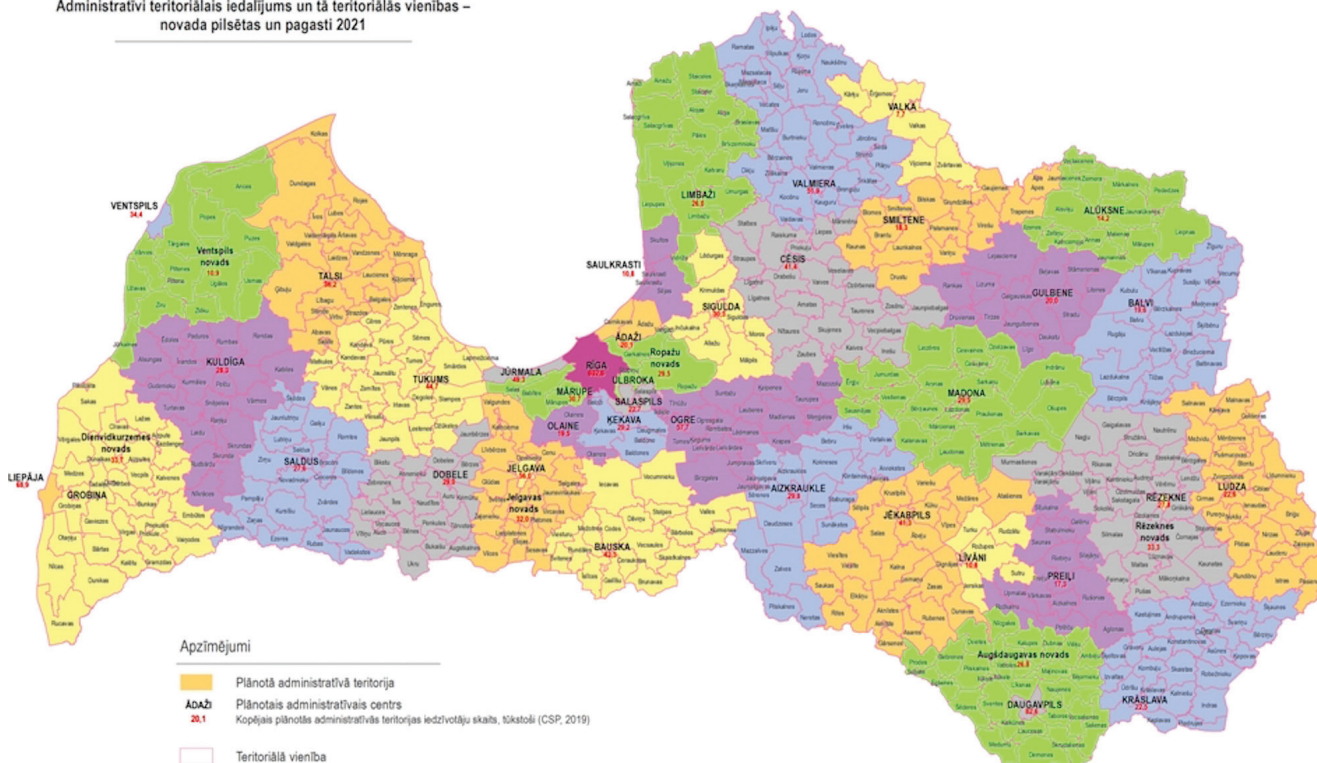
Zgodnie z ustawą o terytoriach administracyjnych i obszarach zaludnionych¹⁷ **podział administracyjny jest jednostopniowy**, a podstawowymi jednostkami administracyjnymi Łotwy są miasta państwowe i gminy. W latach 2009-2020 na Łotwie istniało 110 gmin i 9 miast wydzielonych. Miały one własne rady miejskie i organy administracyjne. Reforma administracyjna z 23 czerwca 2020 r. (weszła w życie 1 lipca 2021 r.) wprowadziła następujące zmiany: dotychczasowych 119 gmin zostało zredukowanych do 43¹⁸ większych jednostek (Mapa 1). W każdej z nich ustanowiono główne miasto regionalne. Drugą jednostką są miasta państwowe, których po reformie jest 10: Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jurmala, Lipawa, Ogre, Rēzekne, Ryga, Valmiera i Ventspils. Ustawa ta wskazywała również, że zostaną utworzone regiony administracyjne w miejscowościach: Kurzeme, Zemgale, Ryga, Vidzeme i Latgale (art. 12), będące nowym modelem współpracy państwa i samorządów, a ich głównym zadaniem miało być zmniejszanie dysproporcji w rozwoju regionalnym. Jednak wskutek braku porozumienia politycznego zrezygnowano z tego postulatu (poprawki z grudnia 2021 r. usuwają wspomniany artykuł z ustawy).

¹⁷ Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums 2020, <https://likumi.lv/ta/id/315654-administrativo-teritoriju-un-apdzivoto-vietu-likums> [6.05.2020].

¹⁸ Początkowo przewidywano, że na Łotwie powstaną 42 samorzady, ale Trybunał Konstytucyjny uznał przyłączenie gminy Varakļāni do gminy Rēzekne za niezgodne z konstytucją. Ostatecznie gmina Varakļāni ma nadal funkcjonować jako samodzielna jednostka terytorialna.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Łotewskiej na gminy

Administratīvi teritoriālais iedalījums un tā teritoriālās vienības – novada pilsētas un pagasti 2021

Źródło: Delfi.lv, https://g1.delphi.lv/images/pix/file52219123_atr-karte-992-701-10062020-2.jpg [20.08.2022].

Samorząd na Łotwie ma charakter jednoszczelbowy. Zgodnie z ustawą o gminach (1994)¹⁹ samorzady wypełniają zadania:

- autonomiczne funkcje określone w ustawie, funkcje delegowane przez administrację państwową, funkcje należące do kompetencji innych jednostek samorządu terytorialnego, których wykonywanie zostało przekazane właściwemu samorządowi, zadania administracyjne, których wykonanie zostało powierzone samorządom terytorialnym przez instytucje administracji publicznej, funkcje autonomiczne, realizowane jako inicjatywy dobrowolne.

Do funkcji autonomicznych gminy należą:

- organizowanie i świadczenie usług publicznych (zaopatrzenie w wodę i ciepło; gospodarowanie odpadami, odprowadzanie ścieków), budowa, przebudowa i utrzymanie jakości ulic, dróg i placów; oświetlenie ulic, zakładanie i utrzymanie parków, placów i terenów zielonych; kontrola zbiórki i wywozu odpadów, zakładanie i utrzymywanie cmentarzy, określanie trybu korzystania z lasów, organizacja kształcenia dzieci i młodzieży, zapewnienie dzieciom w wieku przedszkolnym i szkolnym miejsc w placówkach oświatowo-wychowawczych, pomoc organizacyjna i finansowa placówkom

dydaktyczno-wychowawczym, promowanie tradycyjnych wartości kulturowych i rozwoju twórczości narodowej (pomoc organizacyjna i finansowa dla instytucji kulturalnych, wspieranie ochrony zabytków kultury), zapewnienie dostępności opieki zdrowotnej, a także propagowanie zdrowego stylu życia i sportu wśród mieszkańców, świadczenie pomocy społecznej (pomoc socjalna dla rodzin o niskich dochodach, zapewnienie osobom starszym miejsc w domach opieki, tworzenie domów dziecka, zapewnienie zakwaterowania bezdomnym), wspieranie działalności gospodarczej, ograniczanie bezrobocia, wydawanie zezwoleń i koncesji na prowadzenie działalności gospodarczej, dbanie o porządek publiczny, określanie trybu użytkowania i zabudowy gruntu, prowadzenie rejestracji stanu cywilnego, zbieranie i udostępnianie informacji niezbędnych do statystyk publicznych, organizowanie usług transportu publicznego, realizacja ochrony praw dziecka na właściwym terytorium administracyjnym.

Ponadto Gabinet Ministrów może, w trybie określonym w ustawie o ustroju administracji publicznej z 2002 r., zawierać umowy publicznoprawne z jednostkami samorządu terytorialnego dotyczące wykonywania niektórych zadań wchodzących w zakres funkcji administracji publicznej (art. 17).

¹⁹ Par pašvaldībām, <https://likumi.lv/ta/id/57255-par-pasvaldibam> [6.05.2022].

Szczególne funkcje pełni gmina Ryga:

- współuczestniczy w zapewnieniu warunków niezbędnych do funkcjonowania centralnych instytucji państwowych, zagranicznych przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych oraz organizacji międzynarodowych, zapewnia warunki przyjmowania delegacji zagranicznych i utrzymania związanych z tym obiektów reprezentacji narodowej należących do samorządu terytorialnego, uczestniczy w utrzymaniu i rozwoju obiektów zabytkowych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, obiektów kulturalno-historycznych o znaczeniu narodowym oraz infrastruktury kulturalnej; uczestniczy w utrzymaniu i rozwoju systemów komunikacyjnych i infrastruktury transportowej o znaczeniu krajowym.

Ustawa o gminach nie wymienia żadnych innych uprawnień i zadań samorządów w zakresie współpracy międzynarodowej.

Na Łotwie istnieją dodatkowo tzw. regiony planowania krajowego (Mapa 2), które są tzw. pochodnymi jednostkami publicznymi (jednostka terytorialna posiadająca własne

autonomiczne kompetencje, które realizuje w imieniu organów zarządzających). Są to: Kurlandia, Łatgalia, Ryga, Liwonia i Semigalia. Zostały powołane w czerwcu 2006 r. w celu zapewnienia planowania rozwoju regionalnego, koordynacji, współpracy pomiędzy samorządami i innymi instytucjami administracji publicznej (art. 5)²⁰. Są one de facto jednostkami administracji rządowej i są nadzorowane przez Ministerstwo Ochrony Środowiska i Rozwoju Regionalnego. Do kompetencji regionu planowania należą planowanie i koordynacja współpracy samorządów i innych instytucji administracji publicznej, w tym:

- opracowanie zasad, celów i priorytetów długofalowego rozwoju regionu, opracowanie dokumentów rozwoju długoterminowego i średniookresowego oraz zarządzanie i monitorowanie realizacją projektów rozwoju regionalnego, ocenianie i opiniowanie spójności dokumentów planowania na szczeblu regionalnym i lokalnym oraz zgodności z wymogami aktów prawnych, ocenianie i opiniowanie wniosków projektowych samorządów lub osób fizycznych dotyczących uzyskania wsparcia państwa na rozwój regionalny.

²⁰ Reģionālās attīstības likums 2002, <https://likumi.lv/doc.php?id=61002> [6.05.2022].

Mapa 2. Regiony planowania krajowego w Republice Łotewskiej

Źródło: Plānošanas reģioni, <https://www.varam.gov.lv/lv/planosanas-regoni> [20.08.2022].

Organami decyzyjnymi w regionach planowania są Rady Rozwoju Regionu Planowania. Rada ta wybierana jest spośród deputowanych właściwych samorządów w czasie zgromadzenia przewodniczących samorządów wchodzących w skład regionu planowania. Rada Rozwoju Regionu

Planowania zatwierdza regulamin i budżet regionu planowania, może tworzyć, reorganizować i likwidować instytucje i spółki kapitałowe regionu planowania, decydować o członkostwie w stowarzyszeniach i fundacjach oraz delegować określone zadania administracyjne na osoby fizyczne.

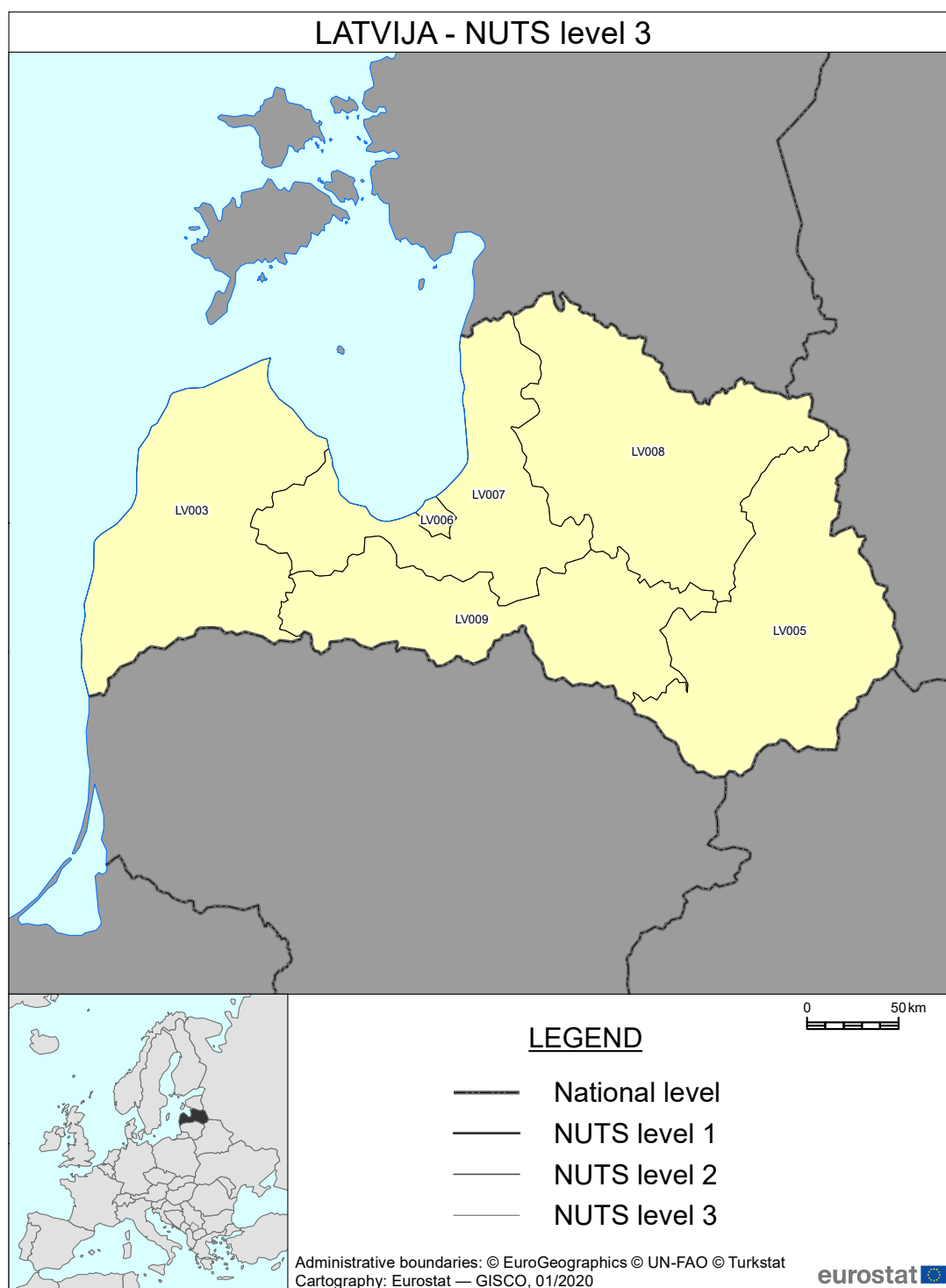
Posiedzenia Rady Rozwoju Regionu Planowania są otwarte, mogą w nich brać udział przedstawiciele administracji publicznej, instytucji międzynarodowych, stowarzyszeń i fundacji, przedsiębiorców i innych samorządów należących do regionu planowania. Przewodniczący Rady może reprezentować Radę w instytucjach państwowych i samorządowych, a także w organizacjach międzynarodowych. Rady mogą również nawiązywać współpracę międzynarodową z instytucjami samorządowymi i administracji państwowej.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 8 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 1 jednostka,
- NUTS 3 – podregiony – 6 jednostek.

Mapa 3. Klasyfikacja NUTS w Republice Łotewskiej

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Jednostki NUTS na Łotwie

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
LV0 – Łotwa	LV00 – Łotwa	LV003 – Kurlandia (Kurzeme) LV005 – Łatgalia (Latgale) LV006 – Ryga miasto (Rīga) LV007 – Region ryski (Pierīga) LV008 – Liwonia (Vidzeme) LV009 – Semigalia (Zemgale)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background> [20.08.2022].

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

W ramach polityki regionalnej kompetencje podzielone są pomiędzy:

1. Gabinet Ministrów – zatwierdza wytyczne polityki regionalnej; określa tryb realizacji, oceny i finansowania państwowych środków wsparcia rozwoju regionalnego, procedury monitorowania i oceny rozwoju regionalnego oraz tryb przyznawania i wykorzystywania dotacji celowych na inwestycje dla jednostek samorządu terytorialnego.

2. Ministerstwo Ochrony Środowiska i Rozwoju Regionalnego to instytucja wiodąca w zakresie opracowywania, realizacji i nadzorowania polityki regionalnej państwa, a także koordynacji realizacji działań wspierających rozwój terytorialny. Ministerstwo Ochrony Środowiska i Rozwoju Regionalnego określa podstawowe zasady, cele i priorytety długoterminowego rozwoju regionów, zarządza i nadzoruje opracowywanie i wdrażanie dokumentów dla regionu.

3. Rady Rozwoju Regionu Planowania – wśród ich zadań znalazły się: opracowywanie, wdrażanie i monitorowanie dokumentów planowania na poziomie regionalnym; ocena planów zagospodarowania przestrzennego samorządów pod kątem ich zgodności z wymogami aktów prawnych; koordynacja współpracy z samorządami w zakresie planowania, opracowywania i realizacji projektów; tworzenie sieci kontaktów między specjalistami ds. planowania i rozwoju regionalnego; zapewnienie współpracy samorządów z instytucjami na szczeblu krajowym i międzynarodowym w zakresie realizacji działań wspierających rozwój regionalny.

4. Komisje Współpracy Regionów Planowania – tworzone w każdym z regionów planowania w celu zapewnienia koordynacji i współpracy z instytucjami szczebla krajowego i regionem planowania (jej przedstawiciele powoływani są przez Radę Rozwoju Regionu Planowania oraz przez ministerstwo).

d) Charakterystyka potencjału regionów planowania krajowego

W przypadku Łotwy, ze względu na dużą liczbę gmin, które są jednostkami samorządu terytorialnego, oraz ich niewielki potencjał terytorialny i demograficzny, a także brak jednostek administracji rządowej w terenie, do charakterystyki wybrano regiony planowania krajowego będące jednostkami terytorialnymi posiadającymi własne autonomiczne kompetencje, które realizują w imieniu organów zarządzających (Ministerstwo Ochrony Środowiska i Rozwoju Regionalnego).

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Kurlandia	16 054	270 498	12 000
Łatgalia	14 547	304 032	7 800
Ryga	10 438	1 089 960	14 500
Liwonia	19 770	211 309	10 900
Semigalia	10 742	254 461	10 300

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://stat.gov.lv/lv> [20.08.2022].

Kurlandia

Kurlandia to region nadmorski, z 36-kilometrową linią brzegową. Na południu region graniczy z litewskim kulturalno-historycznym regionem Żmudzi, na wschodzie z regionami Semigalią i Rygą. Najbardziej wysuniętym na północ punktem Kurlandii jest przylądek Kolka, który jest częścią Parku Narodowego Slītere. Region obejmuje dwa miasta państwowe oraz 5 gmin. Kurlandia zajmuje 24,85% terytorium Łotwy. Gęstość zaludnienia wynosi 17,5 osoby/km². Mieszkańcy miast stanowią 71%. Ludność w wieku produkcyjnym to 61,2% populacji regionu. Wskaźnik zatrudnienia (15-74 lata) wynosi 63,2%, a stopa bezrobocia – 7,4%. Pod względem narodowości region zamieszkuje: 77,3% Łotyszy, 13,5% Rosjan, 1,9% Białorusinów, 2,4% Ukraińców i 0,6% Polaków. W regionie znajduje się ponad 200 jezior i rzek. W północnej części Kurlandii znajduje się Park Narodowy Slītere.

Kurlandia odpowiada za 13% krajowego przemysłu, 23,3% rolnictwa, 11% budownictwa, 11,2% transportu i 13% usług. Największy udział przedsiębiorstw przemysłowych znajduje się w miastach Liepāja i Ventspils oraz na ich przedmieściach. Jednak ważne przedsiębiorstwa przemysłowe znajdują się również w Brocēni, Tukums i Saldus oraz na terenach przyległych. Średnie miesięczne zarobki brutto

w 2021 r. wyniosły 1062 euro. Podstawą systemu transportowego i tranzytowego na Łotwie jest multimodalny korytarz tranzytowy wschód-zachód, którego jednym z miejsc docelowych są porty w regionie. Obejmuje dwa porty międzynarodowe, cztery małe porty, główne ropociągi, linie kolejowe i drogowe o strategicznym znaczeniu narodowym, łączące porty Liepāja i Ventspils z Rygą, a także lotniska w Liepāja i Ventspils i w pobliżu Tukums.

Łatgalia

Łatgalia graniczy z Federacją Rosyjską na wschodzie, Republiką Białorusi na południowym wschodzie i Republiką Litewską na południu. Jest najbardziej wysuniętym na wschód regionem Łotwy. Obejmuje dwa miasta państwowe oraz 7 gmin. Łatgalia stanowi 22,52% całego terytorium Łotwy i 16% populacji. Największe miasta to Daugavpils i Rēzekne. Pod względem narodowości region zamieszkuje: 46,3% Łotyszy, 36% Rosjan, 4,9% Białorusinów, 1,3% Ukraińców i 6,3% Polaków. Łatgalia odpowiada za 8% krajowego przemysłu, 9,9% rolnictwa, 4,6% budownictwa, 4,7% transportu i 7,8% usług. Średnie miesięczne zarobki brutto w 2021 r. wyniosły 880 euro. Bezrobocie wynosiło 14,4% i było najwyższe w kraju.

Pod względem obrotów w regionie dominuje sektor transportu i logistyki (13,82%), a następnie: przemysł (12,79%), budownictwo (12,58%), leśnictwo (11,06%) oraz produkcja artykułów spożywczych i napojów (10,74%). W 2021 r. w Łatgalii działały 14 733 firmy. Największe przedsiębiorstwa (pod względem obrotów netto) działające w regionie to: Preiļu siera (przetwórstwo spożywcze), Daugavpils Lokomotīvu Remonta Rūpnīca (transport kolejowy), Latvijas Maiznieks (przetwórstwo spożywcze) i Daugavpils reģionālā slimnīca (ochrona zdrowia). Najważniejszym ośrodkiem naukowym jest Uniwersytet w Daugavpils.

Ryga

Ryga jest regionem stołecznym Łotwy. Składa się z dwóch miast państwowych oraz 7 gmin. Powierzchnia stanowi 16,2% całkowitej powierzchni Łotwy. Jest to najgęściej zaludniony region, zamieszkiwany przez 50,5% całej populacji państwa. Pod względem narodowości region zamieszkuje: 56,7% Łotyszy, 29,1% Rosjan (36% w samej stolicy), 3,2% Białorusinów, 2,8% Ukraińców i 1,5% Polaków. W regionie Rygi znajdują się dwa parki narodowe: południowo-zachodnia część Parku Narodowego Gauja i Park Narodowy Ķemeri, a także część Rezerwatu Biosfery Północnego Vidzeme, obszary krajobrazu chronionego (Ādaži) i wiele pomników przyrody.

Region Rygi jest gospodarczym centrum kraju. Odpowiada za 57,4% krajowego przemysłu, 22% rolnictwa, 69,1% budownictwa, 77,9% transportu i 57,5% usług. Tu koncentruje się 78% wszystkich bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Region ma szczególne znaczenie gospodarcze – nad Zatoką Ryską Morza Bałtyckiego znajduje się Wolny Port Ryga i cztery mniejsze porty. Region Ryga pełni również znaczącą rolę historyczną, kulturową, naukową (Uniwersytet Łotewski) i turystyczną. Średnie miesięczne zarobki brutto w 2021 r. wyniosły 1343 euro. Region jest węzłem dla krajowych i międzynarodowych organizacji transportu towarowego i pasażerskiego. Szczególne znaczenie mają przecinające się w regionie międzynarodowe korytarze wschód-zachód TEN-T (European Road Network) oraz korytarz Północ-Południe Via Baltica. Port lotniczy Ryga jest największym lotniskiem w państwach bałtyckich.

Liwonia

Liwonia zajmuje północno-wschodnią część Łotwy, a jej terytorium obejmuje środkową i wschodnią część kulturalnej i historycznej Liwonii oraz północno-zachodnią Łatgalię. Obszar obejmuje 11 gmin.

Jest największym regionem planowania krajowego i stanowi niemal jedną trzecią (30,6%) całego obszaru Łotwy. Populacja stanowi 9,5% ogółu mieszkańców kraju. Gęstość zaludnienia wynosi 15 osób/km². 58% populacji mieszka w miastach. Pod względem narodowości region zamieszkuje: 87,7% Łotyszy, 7,9% Rosjan, 1,2% Białorusinów, 0,8% Ukraińców i 0,7% Polaków. Znaczącą część regionu pokrywają lasy. Generalnie region charakteryzuje się niską gęstością zabudowy i wysokim udziałem krajobrazów naturalnych o niskim wpływie człowieka. Liwonia odpowiada za 9,5% krajowego przemysłu, 20,6% rolnictwa, 6% budownictwa, 2,6% transportu i 9% usług. Średnie miesięczne zarobki brutto w 2021 r. wyniosły 990 euro.

Semigalia

Semigalia znajduje się w środkowej części Łotwy, na południe od Rygi. Graniczy z Litwą. Składa się z jednego miasta państwowego Jelgava oraz 5 gmin. Semigalia stanowi 16,6% całkowitej powierzchni kraju. 6% powierzchni regionu to miasta, w których zamieszkuje około połowy ludności regionu. Pod względem narodowości region zamieszkuje: 72,2% Łotyszy, 16,1% Rosjan, 3,6% Białorusinów, 1,7% Ukraińców i 1,5% Polaków. Większość regionu znajduje się na równinie. Przecinają go dwie największe rzeki Łotwy: Dźwina i Lielupe. Dzięki stosunkowo żyznym glebom, w przeszłości region ten nazywany był łotewskim spichlerzem. Jakość większości gruntów w Semigalii jest prawie o 50% wyższa niż na innych obszarach wiejskich w kraju. Lasy pokrywają 40,2% terytorium regionu. Tu znajdują się też znaczne pokłady torfu, gliny, dolomitu, kopalnie wapienia, żwiru i piasku.

Semigalia odpowiada za 12% krajowego przemysłu, 23,4% rolnictwa, 9,1% budownictwa, 3,5% transportu i 11,6% usług. Najważniejszymi sektorami gospodarki narodowej w Semigalii są przemysł i rolnictwo, w tym pozyskiwanie drewna. Średnie miesięczne zarobki (brutto) w 2021 r. wyniosły 1061 euro. W regionie znajduje się 60 chronionych obszarów przyrodniczych o znaczeniu europejskim, które są włączone do ujednoczonej sieci NATURA 2000, w tym Park Przyrody Tērvete. Region jest również ważnym węzłem tranzytowym – drogi krajowe, regionalne i lokalne tworzą gęstszą sieć drogową niż średnia krajowa. Rozwija się tu przemysł i rolnictwo. Znajduje się tu również jedna z największych instytucji szkolnictwa wyższego w kraju – Łotewski Uniwersytet Rolniczy.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W ramach polityki spójności UE **w perspektywie na lata 2014-2020** na Łotwie wdrażano jeden program operacyjny o łącznej wartości ok. 4,5 mld euro. W tym 3,04 mld euro dla regionów słabiej rozwiniętych (całe państwo jest klasyfikowane jako region słabiej rozwinięty), 1,35 mld euro w ramach Funduszu Spójności, 93,6 mln euro na Europejską Współpracę Terytorialną, 29 mln euro na inicjatywę na rzecz zatrudnienia ludzi młodych.

Oznacza to, że w tym okresie Łotwa była czwartym co do wielkości odbiorcą netto spośród wszystkich państw członkowskich UE, a w latach 2014-2020 otrzymała z budżetu UE ok. 3000 euro per capita.

W ramach unijnej polityki spójności **w perspektywie na lata 2021-2027** na Łotwie będą wdrażane programy operacyjne o łącznej wartości ok. 4,24 mld euro²¹.

Udział w strategiach makroregionalnych

Łotwa uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego (EUSBSR).

²¹ ES fondi 2021-2027, <https://www.esfondi.lv/es-fondi-2021---2027> [6.05.2022].

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

RZECZPOSPOLITA POLSKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Polska na mocy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. jest republiką parlamentarną. Władzę ustawodawczą stanowi dwuizbowy parlament: Sejm – liczący 460 posłów, oraz Senat – liczący 100 senatorów. Obie izby wybierane są na 4-letnią kadencję w wyborach powszechnych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym, a w przypadku Sejmu także równych i bezpośrednich. Władzę wykonawczą sprawują prezydent oraz Rada Ministrów oraz podległe jej centralne i terenowe organy administracji rządowej. Prezydent jest wybierany w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym na 5-letnią kadencję,

z prawem jednej reelekcji. Radę Ministrów tworzy Prezes Rady Ministrów wraz z podległymi mu ministrami. Władzę sądowniczą stanowią niezależne i niezawisłe sądy oraz trybunały.

Polska jest państwem unitarnym. Według stanu na 1 stycznia 2022 r. **trójstopniowy podział administracyjny Polski** obejmował:

- 16 województw,
- 314 powiatów i 66 miast na prawach powiatu,
- 2477 gmin (w tym 302 gminy miejskie, 662 gminy miejsko-wiejskie i 1513 gmin wiejskich).

Mapa 1. Podział administracyjny Rzeczypospolitej Polskiej na województwa i powiaty (stan na 01.01.2022 r.)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Podział administracyjny Polski, <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/podzial-administracyjny-polski/> [19.04.2022].

Ustrój władzy lokalnej w Polsce opiera się na dualizmie administracyjnym, czyli na istnieniu obok siebie administracji rządowej i samorządowej. Administracja rządowa powołana jest do realizacji polityki państwa oraz ogólnego zarządzania sprawami publicznymi i reprezentowana jest w województwach przez wojewodę – jako przedstawiciela rządu w terenie. Natomiast administracja samorządowa powołana jest do zarządzania sprawami regionalnymi i lokalnymi. Podmiotowość i samodzielność administracji samorządowej wyrażona jest w Konstytucji RP (Rozdział VII) oraz skonkretyzowana w ustawach samorządowych: Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie

województwa. Jednostkami samorządu terytorialnego – trójszczeblowego – są województwo, powiat i gmina.

Organami stanowiącymi jednostek samorządu terytorialnego są w województwach – sejmik, a w powiatach i gminach – rada. Organami wykonawczymi są w województwach – zarząd województwa na czele z marszałkiem, w powiatach – zarząd powiatu na czele ze starostą, w gminach – wójt, burmistrz lub prezydent miasta (w zależności od wielkości i charakteru gminy). Organami nadzoru nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego są Prezes Rady Ministrów i wojewodowie, a w zakresie spraw finansowych regionalne izby obrachunkowe.

Kompetencje samorządu terytorialnego określa art. 163 Konstytucji, który stanowi, że „samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne nie zastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych”. W ustawach samorządowych doprecyzowano kompetencje poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.

- Do zadań samorządu województwa należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze wojewódzkim, niezastrzeżonych ustawami na rzecz organów administracji rządowej, w tym pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, pobudzanie aktywności gospodarczej, podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa oraz kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.
- Do zadań samorządu powiatowego należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze powiatowym, niezastrzeżonych ustawami na rzecz organów administracji rządowej, w zakresie edukacji publicznej, promocji i ochrony zdrowia, pomocy społecznej, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, polityki prorodzinnej, wspierania osób niepełnosprawnych, transportu zbiorowego i dróg publicznych, kultury oraz ochrony zabytków, kultury fizycznej i turystyki, geodezji, kartografii i katastru, gospodarki nieruchomości, administracji architektoniczno-budowlanej, gospodarki wodnej, ochrony środowiska i przyrody, rolnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, ochrony przeciwpowodziowej, przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy, ochrony praw konsumenta, utrzymania obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, obronności, promocji powiatu, współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych i działalności w zakresie telekomunikacji.
- Do zadań samorządu gminy należy wykonywanie zadań publicznych o charakterze powiatowym, niezastrzeżonych ustawami na rzecz organów administracji rządowej, w zakresie ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomości, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,

go, wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz, działalności w zakresie telekomunikacji, lokalnego transportu zbiorowego, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych, wspierania rodziny i pieczy zastępczej, gminnego budownictwa mieszkaniowego, edukacji publicznej, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków, kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, targowisk i hal targowych, utrzymania obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, polityki prorodzinnej, wspierania i upowszechniania idei samorządowej, promocji gminy, współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Jednostki samorządu terytorialnego są wyposażone w materialne środki umożliwiające realizację nałożonych im zadań.

W kwestii kompetencji w zakresie współpracy międzynarodowej i regionalnej zgodnie z art. 146 ust. 1 Konstytucji, to Rada Ministrów prowadzi politykę – w tym zagraniczną – Rzeczypospolitej Polskiej. Równocześnie w art. 172 ust. 1 wskazano, że „jednostka samorządu terytorialnego ma prawo przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń społeczności lokalnych i regionalnych oraz współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw”. Najszerze kompetencje w tym zakresie otrzymał samorząd województwa. W ustawie o samorządzie województwa wyszczególniono, że samorząd województwa może współpracować z organizacjami międzynarodowymi i regionami innych państw, zwłaszcza sąsiednich. Województwa prowadzą swoją współpracę zagraniczną na podstawie uchwalonych przez sejmik województwa *Priorytetów współpracy zagranicznej województwa*, w których określone zostają główne cele współpracy zagranicznej, priorytety geograficzne przyszłej współpracy oraz zamierzenia co do przystępowania do międzynarodowych zrzeszeń regionalnych.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 97 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 7 jednostek (grupujące województwa),
- NUTS 2 – regiony – 17 jednostek (grupujące województwa lub ich części),
- NUTS 3 – podregiony – 73 jednostki (grupujące powiaty).

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Rzeczypospolitej Polskiej

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
PL2 Makroregion południowy	PL21 Małopolskie	PL213 Miasto Kraków PL214 Krakowski PL217 Tarnowski PL218 Nowosądecki PL219 Nowotarski PL21A Oświęcimski
	PL22 Śląskie	PL224 Częstochowski PL225 Bielski PL227 Rybnicki PL228 Bytomski PL229 Gliwicki PL22A Katowicki PL22B Sosnowiecki PL22C Tyski
PL4 Makroregion północno-zachodni	PL41 Wielkopolskie	PL411 Piłski PL414 Koniński PL415 Miasto Poznań PL416 Kaliski PL417 Leszczyński PL418 Poznański
	PL42 Zachodniopomorskie	PL424 Miasto Szczecin PL426 Koszaliński PL427 Szczecinecko-pyrzycki PL428 Szczeciński
	PL 43 Lubuskie	PL431 Gorzowski PL432 Zielonogórski
PL5 Makroregion południowo-zachodni	PL51 Dolnośląskie	PL514 Miasto Wrocław PL515 Jeleniogórski PL516 Legnicko-głogowski PL517 Wałbrzyski PL518 Wrocławski
	PL52 Opolskie	PL523 Nyski PL524 Opolski
PL6 Makroregion północny	PL61 Kujawsko-pomorskie	PL613 Bydgosko-toruński PL616 Grudziądzki PL617 Inowrocławski PL618 Świecki PL619 Włocławski
	62 Warmińsko-mazurskie	PL621 Elbląski PL622 Olsztyński PL623 Ełcki
	PL63 Pomorskie	PL633 Trójmiejski PL634 Gdański PL636 Słupski PL637 Chojnicki PL638 Starogardzki

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
PL7 Makroregion centralny	PL71 Łódzkie	PL711 Miasto Łódź PL712 Łódzki PL713 Piotrkowski PL714 Sieradzki PL715 Skierniewicki
	PL72 Świętokrzyskie	PL721 Kielecki PL722 Sandomiersko-jędrzejowski
PL8 Makroregion wschodni	PL81 Lubelskie	PL811 Bialski PL812 Chełmsko-zamojski PL814 Lubelski PL815 Puławski
	PL82 Podkarpackie	PL821 Krośnieński PL822 Przemyski PL823 Rzeszowski PL824 Tarnobrzeski
	PL84 Podlaskie	PL841 Białostocki PL842 Łomżyński PL843 Suwalski
PL9 Makroregion województwo mazowieckie	PL91 Warszawski stołeczny	PL911 Miasto Warszawa PL912 Warszawski wschodni PL913 Warszawski zachodni
	PL92 Mazowiecki regionalny	PL921 Radomski PL922 Ciechanowski PL923 Płocki PL924 Ostrołęcki PL925 Siedlecki PL926 Żyrardowski

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Polityka regionalna w Unii Europejskiej realizowana jest w ramach polityki spójności. Podstawowym dokumentem, który określa współpracę Unii Europejskiej z Polską w zakresie polityki spójności, są Umowy Partnerstwa. To uzgodnione z Komisją Europejską strategie wykorzystania Funduszy Europejskich, które określają cele i sposób

inwestowania funduszy unijnych z polityki spójności. Zgodnie z zawieranimi przez Polskę Umowami Partnerstwa w ostatnich perspektywach finansowych instytucją zarządzającą dla **programów krajowych jest Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej**, natomiast dla każdego z **programów regionalnych – samorządy województw**. Fundusze zarządzane są w tym przypadku nie przez władze centralne, ale przez instytucje samorządowe – czyli marszałków województw.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Polski charakterystyka dotyczy województw, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Województwo dolnośląskie	19 947	2 900 163	13 700
Województwo kujawsko-pomorskie	17 971	2 072 373	15 100
Województwo lubelskie	25 123	2 108 270	11 100
Województwo lubuskie	13 988	1 011 592	9 300
Województwo łódzkie	18 219	2 454 779	11 100
Województwo małopolskie	15 183	3 410 901	13 200
Województwo mazowieckie	35 559	5 423 168	22 100
Województwo opolskie	9 412	982 626	12 500
Województwo podkarpackie	17 846	2 127 164	11 600
Województwo podlaskie	20 187	1 178 353	10 700
Województwo pomorskie	18 323	2 343 928	9 400
Województwo śląskie	12 333	4 517 635	10 000
Województwo świętokrzyskie	11 710	1 233 961	13 000
Województwo warmińsko-mazurskie	24 173	1 422 737	13 500
Województwo wielkopolskie	29 826	3 498 733	9 800
Województwo zachodniopomorskie	22 905	1 696 193	9 600

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Województwo dolnośląskie

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej Polsce i graniczy z Niemcami i Czechami oraz z trzema województwami: lubuskim, wielkopolskim i opolskim. Zajmuje 7. miejsce pod względem wielkości województw (6,4%) oraz 5. miejsce pod względem liczby ludności województw (7,6%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 145 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Wrocław (642 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Legnica, Jelenia Góra i Wałbrzych.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 43,8 mld euro, co stanowiło 8,4% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 2. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (60,2%), następnie przemysł (31,0%), budownictwo (7,6%). Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo mają niewielkie znaczenie w wytwarzaniu PKB (1,2%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (110,5%). Wśród największych pracodawców można wskazać KGHM Polska Miedź S.A. GK w Lubinie, AmRest Holdings we Wrocławiu, CCC Spółka Akcyjna w Polkowicach, Grupa Impel Wrocław oraz Bank Zachodni WBK S.A. GK we Wrocławiu. Wśród dolnośląskich uczelni największy jest Uniwersytet Wrocławski.

Województwo kujawsko-pomorskie

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w północno-centralnej Polsce i graniczy z pięcioma województwami: pomorskim, warmińsko-mazurskim, mazowieckim, łódzkim i wielkopolskim. Zajmuje 10. miejsce pod względem wielkości województw (5,7%) oraz 10. miejsce pod względem liczby ludności województw (5,4%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 115 osób/km². Największymi ośrodkami i równocześnie stolicami województwa są Toruń (199 tys. mieszkańców) i Bydgoszcz (344 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Grudziądz i Włocławek.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 23,0 mld euro, co stanowiło 4,4% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 9. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (60,4%), następnie przemysł (27,9%), budownictwo (7,9%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (3,7%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (95,5%). Wśród największych pracodawców można wskazać Atos IT Services w Bydgoszczy, Majster Budowlane Abc we Włocławku czy Filmar w Toruniu. Wśród kujawsko-pomorskich uczelni największy jest Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Województwo lubelskie

Województwo lubelskie położone jest we wschodniej Polsce i graniczy z Ukrainą i Białorusią oraz z czterema województwami: podlaskim, mazowieckim, świętokrzyskim i podkarpackim. Zajmuje 3. miejsce pod względem wielkości województw (8,0%) oraz 9. miejsce pod względem liczby ludności województw (5,5%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 83 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Lublin (339 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Zamość, Chełm i Biała Podlaska.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 19,6 mld euro, co stanowiło 3,7% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 16. miejsce na tle pozostałych województw. Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w wytwarzaniu PKB zapewnił drugi najwyższy wynik w Polsce (5,6%). Także udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął trzeci najwyższy wynik w Polsce (66,0%). W strukturze PKB po usługach uplasował się przemysł (21,1%), a następnie budownictwo (7,3%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (95,8%). Wśród największych pracodawców można wskazać Emperia Holding S.A. GK w Lublinie, Black Red White S.A. GK w Biłgoraju oraz Stokrotka Sp. z o.o. w Lublinie. Wśród lubelskich uczelni największe są Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

Województwo lubuskie

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej Polsce i graniczy z Niemcami oraz z trzema województwami: zachodniopomorskim, wielkopolskim i dolnośląskim. Zajmuje 13. miejsce pod względem wielkości województw (4,5%) oraz 15. miejsce pod względem liczby ludności województw (2,6%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 72 osób/km². Największymi ośrodkami i równocześnie stolicami województwa są Gorzów Wielkopolski (123 tys. mieszkańców) i Zielona Góra (141 tys. mieszkańców).

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 11,2 mld euro, co stanowiło 2,1% PKB Polski, a w przeliczeniu dało 10. miejsce na tle pozostałych województw. Udział przemysłu w wytwarzaniu PKB osiągnął najwyższy wynik w Polsce (32,9%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (57,4%), następnie budownictwo (6,8%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (3,0%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (94,4%). Wśród największych pracodawców można wskazać Faurecia w Gorzowie Wielkopolskim, Swiss Krono w Żarach oraz Arctic Paper Kostrzyń. Wśród lubuskich uczelni największy jest Uniwersytet Zielonogórski.

Województwo łódzkie

Województwo łódzkie położone jest w środkowej Polsce i graniczy z sześcioma województwami: kujawsko-pomorskim, mazowieckim, opolskim, śląskim, świętokrzyskim i wielkopolskim. Zajmuje 9. miejsce pod względem wielkości województw (5,8%) oraz 6. miejsce pod względem liczby ludności województw (6,4%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 134 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Łódź (672 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Skiernewice i Piotrków Trybunalski.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 32,4 mld euro, co stanowiło 6,2% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 5. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (62,1%), następnie przemysł (28,5%), budownictwo (6,2%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (3,2%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (100,8%). Wśród największych pracodawców można wskazać Samsung Electronics Polska BSH oraz Barry Callebaut w Łodzi. Wśród łódzkich uczelni największy jest Uniwersytet Łódzki.

Województwo małopolskie

Województwo małopolskie położone jest w południowej Polsce i graniczy ze Słowacją oraz z trzema województwami: śląskim, świętokrzyskim i podkarpackim. Zajmuje 12. miejsce pod względem wielkości województw (4,9%) oraz 4. miejsce pod względem liczby ludności województw (8,9%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 225 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Kraków (780 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Tarnów i Nowy Sącz.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 42,6 mld euro, co stanowiło 8,1% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 7. miejsce na tle pozostałych województw. Udział budownictwa w wytwarzaniu PKB osiągnął w tym województwie najwyższy wynik w Polsce (9,4%). Także udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął drugi najwyższy wynik w Polsce (68,2%). W strukturze PKB kolejno po usługach uplasował się przemysł (21,1%), natomiast niewielki udział mają rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (1,3%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (107,9%). Wśród największych pracodawców można wskazać Tesco Polska w Krakowie, Grupa Azoty S.A. GK w Tarnowie-Mościcach oraz Capgemini Polska Sp. z o.o. w Krakowie. Największym miastem akademickim jest Kraków. Wśród małopolskich uczelni największy jest Uniwersytet Jagielloński.

Województwo mazowieckie

Województwo mazowieckie położone jest w środkowo-wschodniej Polsce i graniczy z sześcioma województwami: kujawsko-pomorskim, lubelskim, łódzkim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Zajmuje 1. miejsce pod względem wielkości województw (11,4%) oraz 1. miejsce pod względem liczby ludności województw (14,1%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 153 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa, a także całego państwa jest Warszawa (1 794 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Radom, Siedlce, Płock i Ostrołęka.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 120,0 mld euro, co stanowiło aż 22,9% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 1. miejsce na tle pozostałych województw. Udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął najwyższy wynik w Polsce (73,0%). W strukturze PKB kolejno uplasowały się przemysł (17,3%), następnie budownictwo (7,1%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (2,5%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było znacznie wyższe niż w gospodarce narodowej (127,0%). Wśród największych pracodawców można wskazać PKN Orlen, Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo oraz PGE Polska Grupa Energetyczna. Największym miastem akademickim jest Warszawa. Wśród mazowieckich uczelni największe są Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Województwo opolskie

Województwo opolskie położone jest w południowo-zachodnim regionie Polski, graniczy z Czechami oraz czterema województwami: dolnośląskim, wielkopolskim, łódzkim i śląskim. Zajmuje ostatnie, 16. miejsce pod względem wielkości województw (3,0%) oraz również ostatnie, 16. miejsce pod względem liczby ludności województw (2,6%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 104 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Opole (128 tys. mieszkańców).

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 10,5 mld euro, co stanowiło 2,0% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 11. miejsce na tle pozostałych województw. Udział przemysłu w wytwarzaniu PKB osiągnął trzeci najwyższy wynik w Polsce (31,1%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (57,8%), następnie budownictwo (8,5%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (2,6%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (99,3%). Wśród największych pracodawców można wskazać Grupę Velux w Namysłowie, Coroplast w Strzelcach Opolskich i Marcagaglia Poland w Kluczborku. Wśród opolskich uczelni największy jest Uniwersytet Opolski.

Województwo podkarpackie

Województwo podkarpackie położone jest w południo-wschodniej Polsce i graniczy z Ukrainą, Słowacją oraz z trzema województwami: małopolskim, świętokrzyskim i lubelskim. Zajmuje 11. miejsce pod względem wielkości województw (5,7%) oraz 8. miejsce pod względem liczby ludności województw (5,5%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 119 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Rzeszów (197 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Krosno, Tarnobrzeg i Przemyśl.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 20,1 mld euro, co stanowiło 3,8% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 15. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (60,2%), następnie przemysł (30,8%) i budownictwo (7,5%). Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo mają niewielkie znaczenie w wytwarzaniu PKB (1,6%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (92,3%). Wśród największych pracodawców można wskazać Nowy Styl Sp. z o.o. w Krośnie, Pratt & Whitney S.A. w Rzeszowie oraz Sanok Rubber Company S.A. w Sanoku. Wśród podkarpackich uczelni największy jest Uniwersytet Rzeszowski.

Województwo podlaskie

Województwo podlaskie położone jest w północno-wschodniej Polsce i graniczy z Litwą i Białorusią, oraz z trzema województwami: warmińsko-mazurskim, mazowieckim i lubelskim. Zajmuje 6. miejsce pod względem wielkości województw (6,5%) oraz 14. miejsce pod względem liczby ludności województw (3,1%), a średnia gęstość zaludnienia jest najniższa w Polsce, wynosi ok. 58 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Białystok (297 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Suwałki i Łomża.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 11,8 mld euro, co stanowiło 2,3% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 12. miejsce na tle pozostałych województw. Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w wytwarzaniu PKB osiągnął najwyższy wynik w Polsce (7,1%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (62,5%), następnie przemysł (22,6%) i budownictwo (7,8%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (96,8%). Wśród największych pracodawców można wskazać SM Mlekovita w Wysokiem Mazowieckiem, Mlekoop w Grajewie i Suempol w Bielsku Podlaskim. Wśród podlaskich uczelni największy jest Uniwersytet w Białymstoku.

Województwo pomorskie

Województwo pomorskie położone jest w północnej Polsce i graniczy z Morzem Bałtyckim, z Rosją (poprzez Mierzeję Wiślaną) oraz z czterema województwami: warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. Zajmuje 8. miejsce pod względem wielkości województw (5,9%) oraz 7. miejsce pod względem liczby ludności województw (6,1%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 128 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Gdańsk (471 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Gdynia, Sopot i Słupsk.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 30,5 mld euro, co stanowiło 5,8% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 6. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (64,3%), następnie przemysł (25,2%) budownictwo (8,4%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (2,1%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (108,1%). Wśród największych pracodawców można wskazać PHU Depo, Elszyk oraz RTB Developer w Gdańsku. Wśród pomorskich uczelni największy jest Uniwersytet Gdański.

Województwo śląskie

Województwo śląskie położone jest w południowej części Polski, graniczy z Czechami i Słowacją oraz z czterema województwami: łódzkim, świętokrzyskim, małopolskim i opolskim. Zajmuje 14. miejsce pod względem wielkości województw (3,9%) oraz 2. miejsce pod względem liczby ludności województw (11,8%), a średnia gęstość zaludnienia jest najwyższa w Polsce, wynosi ok. 364 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa są Katowice (291 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Bielsko-Biała, Bytom, Chorzów, Częstochowa, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jastrzębie, Jaworzno, Mysłowice, Ruda Śląska, Piekary Śląskie, Rybnik, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze i Żory.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 61,0 mld euro, co stanowiło 11,6% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 4. miejsce na tle pozostałych województw. Udział przemysłu w wytwarzaniu PKB osiągnął drugi najwyższy wynik w Polsce (32,9%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (58,5%), a następnie budownictwo (7,8%). Rolnictwo ma niewielkie znaczenie w wytwarzaniu PKB (0,8%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (106,6%). Wśród największych pracodawców można wskazać Polską Grupę Górniczą, PPHU Specjał oraz Tauron

Polska Energia S.A. Wśród śląskich uczelni największy jest Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Województwo świętokrzyskie

Województwo świętokrzyskie położone jest w południowo-wschodniej części Polski i graniczy z sześcioma województwami: mazowieckim, lubelskim, podkarpackim, małopolskim, śląskim i łódzkim. Zajmuje 15. miejsce pod względem wielkości województw (3,7%) oraz 13. miejsce pod względem liczby ludności województw (3,2%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 105 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa są Kielce (193 tys. mieszkańców).

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 12,1 mld euro, co stanowiło 2,3% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 13. miejsce na tle pozostałych województw. Udział budownictwa w wytwarzaniu PKB osiągnął trzeci najwyższy wynik w Polsce (8,8%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (60,5%), a następnie przemysł (26,4%) i rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (4,2%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (94,1%). Wśród największych pracodawców można wskazać Cersanit w Ostrowcu Świętokrzyskim, Pilkington w Sandomierzu oraz Barlinek S.A. w Kielcach. Wśród świętokrzyskich uczelni największy jest Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Województwo warmińsko-mazurskie

Województwo warmińsko-mazurskie położone jest w północno-wschodniej Polsce i graniczy z Rosją (obwód kaliningradzki) oraz z czterema województwami: podlaskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim i pomorskim. Zajmuje 4. miejsce pod względem wielkości województw (7,7%) oraz 12. miejsce pod względem liczby ludności województw (3,7%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 59 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Olsztyn (171 tys. mieszkańców). Innym miastem na prawach powiatu jest Elbląg.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 13,6 mld euro, co stanowiło 2,6% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 14. miejsce na tle pozostałych województw. Udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w wytwarzaniu PKB osiągnął trzeci najwyższy wynik w Polsce (5,6%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (61,5%), następnie przemysł (25,6%) i budownictwo (7,4%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (92,2%). Wśród największych pracodawców można wskazać Res Energy BGW w Olsztynie, Konter w Kurzętniku, Wimax Mazury w Iławie. Wśród

warmińsko-mazurskich uczelni największy jest Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

Województwo wielkopolskie

Województwo wielkopolskie położone jest w środkowo-zachodniej Polsce i graniczy z siedmioma województwami: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim, opolskim, pomorskim i zachodniopomorskim. Zajmuje 2. miejsce pod względem wielkości województw (9,5%) oraz 3. miejsce pod względem liczby ludności województw (9,1%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 117 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Poznań (532 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Konin i Leszno.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 52,2 mld euro, co stanowiło 10,0% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 3. miejsce na tle pozostałych województw. W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują usługi (60,2%), następnie przemysł (28,6%), budownictwo (7,6%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (3,6%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było niższe niż w gospodarce narodowej (97,8%). Wśród największych pracodawców można wskazać Volkswagen Poznań, Kompanię Piwowarską i Clar System S.A. Największym miastem akademickim jest Poznań, a wśród wielkopolskich uczelni największy jest Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Województwo zachodniopomorskie

Województwo zachodniopomorskie położone jest w północno-zachodniej Polsce i graniczy z Morzem Bałtyckim, z Niemcami oraz z trzema województwami: pomorskim, wielkopolskim i lubuskim. Zajmuje 5. miejsce pod względem wielkości województw (7,3%) oraz 11. miejsce pod względem liczby ludności województw (4,4%), a średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 74 osób/km². Największym ośrodkiem i równocześnie stolicą województwa jest Szczecin (398 tys. mieszkańców). Inne miasta na prawach powiatu to Koszalin i Świnoujście.

W 2020 r. PKB w województwie osiągnęło wartość 19,3 mld euro, co stanowiło 3,7% PKB Polski, a w przeliczeniu na mieszkańca dało 8. miejsce na tle pozostałych województw. Udział budownictwa w wytwarzaniu PKB osiągnął 3. najwyższy wynik w Polsce (8,9%). W strukturze PKB – podobnie jak w pozostałych województwach – dominują jednak usługi (66,6%), a następnie przemysł (21,6%) i rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (2,9%). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2020 r. było wyższe niż w gospodarce narodowej (100,6%). Wśród największych pracodawców można wskazać Polską Żeglugę

Morską w Szczecinie, Euroafrica Linie Żeglugowe oraz Grupę Azoty Zakłady Chemiczne „Police”. Wśród zachodniopomorskich uczelni największy jest Uniwersytet Szczeciński.

Prezentowane dane dotyczą 2020 r., w przypadku liczby studentów – stanu na dzień 31 grudnia 2020 r., a struktury wytwarzania PKB ze względu na brak nowszych danych – 2019 r.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W ramach unijnej polityki spójności **w perspektywie na lata 2014-2020** w Polsce wdrażano programy operacyjne o łącznej wartości **ok. 77,6 mld euro**, z tego: 6 krajowych programów operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (ok. 60% środków) oraz 16 programów regionalnych zarządzanych przez marszałków województw (ok. 40% środków – ponad **31 mld euro**). 23,2 mld euro przekazano w ramach Funduszu Spójności.

W ramach unijnej polityki spójności **w perspektywie na lata 2021-2027** w Polsce będą wdrażane programy operacyjne o łącznej wartości **ok. 72,2 mld euro** oraz ponadto Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji o wartości ok. 3,8 mld – tj. łącznie ok. 76 mld euro. Podobnie jak w latach 2014-2020 również w nowej perspektywie fundusze z polityki spójności trafią do programów realizowanych na poziomie krajowym (ok. 60% środków) oraz regionalnym poprzez 16 programów regionalnych zarządzanych przez marszałków województw (ok. 40% środków – ponad **28 mld euro**).

Podział funduszy na programy regionalne w obu perspektywach prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Podział funduszy na programy regionalne w Polsce w perspektywie 2014-2020 oraz 2021-2027

Nazwa regionu	Perspektywa 2014-2020	Perspektywa 2021-2027
Województwo dolnośląskie	2,25 mld euro	1,67 mld euro
Województwo kujawsko-pomorskie	1,90 mld euro	1,75 mld euro
Województwo lubelskie	2,23 mld euro	2,27 mld euro
Województwo lubuskie	0,90 mld euro	0,86 mld euro
Województwo łódzkie	2,25 mld euro	2,29 mld euro
Województwo małopolskie	2,87 mld euro	2,32 mld euro
Województwo mazowieckie	2,08 mld euro	2,00 mld euro
Województwo opolskie	0,90 mld euro	0,92 mld euro
Województwo podkarpackie	2,1 mld euro	2,18 mld euro
Województwo podlaskie	1,21 mld euro	1,25 mld euro
Województwo pomorskie	1,86 mld euro	1,67 mld euro
Województwo śląskie	3,47 mld euro	2,79 mld euro
Województwo świętokrzyskie	1,36 mld euro	1,40 mld euro
Województwo warmińsko-mazurskie	1,72 mld euro	1,73 mld euro
Województwo wielkopolskie	2,45 mld euro	1,67 mld euro
Województwo zachodniopomorskie	1,60 mld euro	1,61 mld euro
Suma	31 mld euro	28 mld euro

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z portalu <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>.

Udział w strategiach makroregionalnych

Polska uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego (EUSBSR).

Marlena Gołębiowska

RUMUNIA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Rumunia jest państwem unitarnym. Pod względem ustrojowym jest to republika parlamentarna z systemem półprezydenckim. Dwuizbowy parlament jest wybierany w wyborach powszechnych na czteroletnią kadencję. Prezydent jest wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję (urząd może być sprawowany przez jedną osobę maksymalnie dwie kadencje). Prezesa i członków Rady Ministrów powołuje prezydent po otrzymaniu większości głosów w parlamencie.

Funkcjonują dwa stopnie administracji terytorialnej:

- W ramach pierwszego stopnia rozróżnia się gminy wiejskie (comune, jest ich 2862), miasta (oraşe, 216) oraz municypia (municipii; 103; status ten otrzymują miasta największe i najbardziej znaczące gospodarczo).
- Drugi szczebel administracji stanowią województwa (judete, w polskiej literaturze tłumaczy się je również jako „okręgi”), których łącznie jest 42 – do liczby tej zalicza się też miasto stołeczne Bukareszt, które posiada status województwa.

Jednostki pierwszego stopnia administracji są jednostkami samorządowymi. Według Konstytucji Rumunii „władzami administracji publicznej urzeczywistniającymi samorządność lokalną w gminach i w miastach są przedstawicielskie

rady lokalne oraz burmistrzowie wybierani w sposób określony ustawą” (art. 121/1).

Na poziomie województw funkcjonuje dualizm władzy centralnej i samorządowej. Władzą administracji publicznej w województwie jest **Rada**, wybierana w wyborach powszechnych na czteroletnią kadencję, oraz **prefekt**, który jest mianowany przez rząd. Prefekt jest przedstawicielem rządu na szczeblu lokalnym. Konstytucja podkreśla, że „między prefektami, z jednej strony, a radami wojewódzkimi oraz ich przewodniczącymi, z drugiej strony, nie zachodzą stosunki podległości” (art. 123/4).

Na poziomie województw Rada sprawuje władzę prawodawczą, a jej szczególnym zadaniem jest „koordynowanie działalności rad gminnych i miejskich w celu realizacji usług publicznych o znaczeniu wojewódzkim” (konstytucja, art. 122/1). Prefekt sprawuje natomiast władzę wykonawczą, koordynuje działanie wszelkich instytucji podlegających Radzie Ministrów, oraz kontroluje Radę Województwa w zakresie zgodności przyjmowanych przez nią aktów prawnych z prawem krajowym.

Podział terytorialny na województwa, gminy i miasta jest określony przez konstytucję. Liczba i kształt województw pozostają prawie niezmiennie od 1968 r. (jednym wyjątkiem jest utworzenie woj. Ilofov w 1995 r.). Rumuński samorząd nie został objęty szeroką i dogłębną reformą. Niemniej po roku 1989 w uwarunkowaniach prawnych funkcjonowania samorządu wprowadzono szereg mniejszych zmian,

które miały dostosować funkcjonowanie administracji terytorialnej do warunków państwa demokratycznego. Proces ten nabrał szczególnego tempa w okresie akcesji do UE i był w dużej mierze warunkowany wymogami akcesyjnymi. Należy podkreślić, że Rumunia jest postrzegana jako państwo silnie scentralizowane. Odzwierciedla to również fakt, że zadania własne województw dotyczą dość ograniczonego zakresu (zob. poniżej).

Ponadto w Rumunii funkcjonuje również osiem Regionów Rozwojowych (RR), które nie są jednak jednostkami administracyjnymi i nie posiadają osobowości prawnej. Regiony te są tworzone przez kilka województw, a ich funkcjonowanie jest związane przede wszystkim z podziałem funduszy z Unii Europejskiej (szerzej poniżej).

Mapa 1. Podział administracyjny Rumunii na województwa (județe) z zaznaczonymi Regionami Rozwojowymi

Źródło: Mapę opracował Jakub Pieńkowski.

Do najważniejszych zadań własnych województw należy:

- zarządzanie lotniskami regionalnymi;
- zarządzanie własnością publiczną i prywatną województwa;
- zarządzanie instytucjami kultury o znaczeniu wojewódzkim;
- administracja jednostek zdrowia publicznego województwa;
- podstawowe usługi socjalne.

Województwa dzielą również szereg zadań z administracją centralną, m.in.: zarządzanie infrastrukturą drogową, edukacją, opieką medyczną, usługami socjalnymi dla osób z pro-

blemami społecznymi, podstawowymi usługami socjalnymi, usługami specjalistycznymi w zakresie ochrony dzieci.

Ustawa o lokalnej administracji publicznej z 2001 r. (Legea administrației publice locale nr 215/2001) stwierdza, że jednostki terytorialne mają prawo przyłączać się do stowarzyszeń międzynarodowych w celu ochrony, rozwoju i promocji swoich interesów. Wszelkie inicjatywy w tym zakresie muszą być zgłaszane do Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Administracji. **W przypadku województw decyzję o włączeniu się we współpracę lub zrzeszenie międzynarodowe podejmuje Rada Województwa** (Legae 215/2001, art. 11.4, at. 16.1, art. 18.6.P).

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonują 53 jednostki NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 3 jednostki,
- NUTS 2 – regiony – 8 jednostek (zgodnie z podziałem na Regiony Rozwojowe),
- NUTS 3 – podregiony – 42 jednostki (zgodne z podziałem na województwa, w tym Bukareszt).

Mapa 3. Wykaz jednostek NUTS 3 2021 w Rumunii

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3	
RO1 Macroregiunea Unu	RO11 Nord-Vest	RO11 Nord-Vest	
		RO111 Bihor	
		RO112 Bistrița-Năsăud	
		RO113 Cluj	
		RO114 Maramureș	
		RO115 Satu Mare	
	RO12 Centru	RO116 Sălaj	
		RO121 Alba	
		RO122 Brașov	
		RO123 Covasna	
		RO124 Harghita	
		RO125 Mureș	
RO2 Macroregiunea Doi	RO21 Nord-Est	RO211 Bacău	
		RO212 Botoșani	
		RO213 Iași	
		RO214 Neamț	
		RO215 Suceava	
		RO216 Vaslui	
	RO22 Sud-Est	RO221 Brăila	
		RO222 Buzău	
		RO223 Constanța	
		RO224 Galați	
		RO225 Tulcea	
		RO226 Vrancea	
RO3 Macroregiunea Trei	RO31 Sud-Muntenia	RO311 Argeș	
		RO312 Călărași	
		RO313 Dâmbovița	
		RO314 Giurgiu	
		RO315 Ialomița	
		RO316 Prahova	
		RO317 Teleorman	
	RO32 București-Ilfov	RO321 București	
		RO322 Ilfov	
	RO4 Macroregiunea Patru	RO41 Sud-Vest Oltenia	RO411 Dolj
			RO412 Gorj
			RO413 Mehedinți
RO414 Olt			
RO415 Vâlcea			
RO42 Vest		RO421 Arad	
		RO422 Caraș-Severin	
		RO423 Hunedoara	
		RO424 Timiș	

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Za realizację polityki regionalnej oraz zarządzanie środkami UE odpowiada obecnie Ministerstwo Inwestycji i Projektów Europejskich (dot. również zarządzania środkami z funduszy UE na lata 2021-2027).

Na poziomie konsultacyjnym oraz wykonawczym ministerstwo współpracuje z Regionami Rozwojowymi, których jest osiem: Północny Wschód, Północny Zachód, Centrum, Zachód, Południowy Wschód, Południowy Zachód, Południe-Muntenia (podział na RR odpowiada klasyfikacji NUTS 2). Regiony zrzeszają województwa, nie są jednak odrębnymi jednostkami administracyjnymi i nie posiadają osobowości prawnej.

Regiony zarządzane są przez Radę Rozwoju Regionalnego (RRR), w skład której wchodzi przewodniczący Rad Wojewódzkich. Zadaniem RRR jest koordynowanie całej polityki rozwojowej, analiza i opracowanie strategii rozwojowych, zatwierdzanie regionalnych programów rozwojowych, zatwierdzanie kryteriów, priorytetów i celów rozdzielania środków z Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Organami wykonawczymi są Agencje Rozwoju Regionalnego. Są to instytucje państwowe, podlegające pod Ministerstwo Inwestycji i Projektów Europejskich oraz posiadające odrębną osobowość prawną. Ich zadaniem jest rozwój strategii, pozyskiwanie środków, identyfikowanie i implementowanie programów finansowych, a także oferowanie usług stymulujących rozwój ekonomiczny, współpracę i przedsiębiorczość.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Rumunii charakterystyka dotyczy województw/obwodów, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym. Ze względu na ich dużą liczbę do szerszej charakterystyki wybrano kilkanaście z nich o zróżnicowanym potencjale.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Bihor	7 544,3	560 203	9 300
Bistrița-Năsăud	5 355,2	277 849	8 200
Cluj	6 674,4	709 585	15 800
Maramureș	6 304,4	458 636	8 200
Satu-Mare	4 417,9	331 207	8 800
Sălaj	3 864,4	209 939	9 200
Alba	6 241,6	328 879	11 200
Brașov	5 363,1	553 520	13 400
Covasna	3 709,8	201 475	8 300
Harghita	6 638,9	301 465	8 500
Mureș	6 713,9	533 186	9 000
Sibiu	5 432,5	401 301	12 400
Bacău	6 620,5	581 442	7 400
Botoșani	4 985,7	376 562	6 000
Iași	5 475,6	792 692	9 100
Neamț	5 896,1	438 460	7 000
Sucava	8 553,5	623 019	6 800
Vaslui	5 318,4	372 040	5 200
Brăila	4 765,8	285 916	9 200
Buzău	6 102,6	409 162	7 700
Constanța	7 071,3	672 152	12 500
Galați	4 466,3	500 213	7 800
Tulcea	8 498,8	192 101	8 600
Vrancea	4 857	317 567	7 200
Argeș	6 826,3	575 027	10 500
Călărași	5 087,9	280 252	6 900
Dâmbovița	4 054,3	487 115	8 000
Giurgiu	3 526	263 263	5 400
Ialomița	4 529	254 405	8 600
Prahova	4 715,9	712 447	10 800
Teleorman	5 789,8	328 867	6 800
București	237,9	1 835 258	30 300
Ilfov	1 583,3	486 744	12 900
Dolj	7 414	621 410	9 000
Gorj	5 601,7	311 985	12 000
Mehedinți	4 932,9	238 907	6 700
Olt	5 498,3	389 730	7 600
Vâlcea	5 764,8	348 377	7 200
Arad	7 754,1	415 910	11 700
Caraș-Severin	8 519,8	269 551	8 600
Hunedoara	7 062,7	380 105	9 200
Timiș	8 696,7	705 914	14 800

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Charakterystyka wybranych województw:

Sucava (Suczawa)

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Północny Wschód, przy granicy z Ukrainą. Stosunkowo duże: powierzchnia wynosi 8553,5 km², liczba ludności 623 019, co daje gęstość zaludnienia 73,3 osoby/km². PKB w 2020 r. wyniosło 4,4 mld euro, a PKB per capita 6800 euro. Najważniejszymi branżami lokalnej gospodarki są leśnictwo, branża spożywcza i restauracyjna oraz produkcja komponentów mechanicznych. Miasto Sucava, korzystając z przygranicznego położenia, rozwinęło się jako ważne centrum handlu detalicznego (centra handlowe, supermarkety). Okolice Sucawy to największe skupisko polskiej mniejszości w Rumunii, która stanowi 2,6% populacji województwa. Region znany jest ze średniowiecznych monasterów, które są również atrakcją turystyczną.

Iași (Jassy)

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Północny Wschód, przy granicy z Republiką Mołdawii. Jego powierzchnia wynosi 5475,6 km². Jest jednym z największych pod względem liczby ludności. Zamieszkują je 792 692 osoby, a gęstość zaludnienia wynosi 146,9 osoby/km². PKB w 2020 r. wyniosło ok. 8 mld euro, a PKB per capita 9100 euro. Lokalna gospodarka opiera się przede wszystkim na rolnictwie, rozwija się również branża IT, farmaceutyczna i samochodowa. Miasto Iași, stolica województwa, jest najważniejszym ośrodkiem akademickim we wschodniej Rumunii. Region ten charakteryzują silne związki społeczne i gospodarcze z Republiką Mołdawii.

Maramureș (Maramuresz)

Województwo znajduje się w Regionie Rozwojowym Północny Zachód, przy granicy z Ukrainą. Jego powierzchnia wynosi 6304,4 km², zamieszkuje je 458 636 osób, co daje gęstość zaludnienia 73,2 osoby/km². Jedno z najmniej zamożnych: PKB w 2020 r. wyniosło ok. 4 mld euro, natomiast PKB per capita 8200 euro. Lokalna gospodarka zdominowana jest przez rolnictwo oraz górnictwo. Duża część tamtejszych gospodarstw rolnych pracuje w oparciu o rolnictwo tradycyjne, gospodarstwa mają charakter rodzinny; w regionie znajdują się również kopalnie rud metali oraz zakłady przemysłowe związane z obróbką tego surowca. Stolicą województwa jest miasto Baia Mare, związane z tradycjami górniczymi. Region ten postrzegany jest jako atrakcyjny pod względem kulturowym i często odwiedzany jest przez turystów z Polski. Jego najważniejszą marką jest widoczna obecność kultury tradycyjnej (w tym kultury pasterskiej) oraz wieloetniczność – Rumuni stanowią ok.

81% mieszkańców, pozostałą część społeczności tworzą przede wszystkim Ukraińcy oraz przedstawiciele mniejszych grup etnicznych (Huculi, Rusini) i Niemcy.

Satu-Mare

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Północny Zachód, przy granicach z Węgrami i Ukrainą. Powierzchnia wynosi 4417,9 km². Zamieszkuje je 331 207 osób, co daje gęstość zaludnienia 75,4 osoby/km². W 2020 r. PKB wyniosło 2,8 mld euro, a PKB per capita 8800 euro. Dogodne, przygraniczne położenie powoduje, że region przyciąga inwestorów zagranicznych, przede wszystkim z branży tekstylnej, samochodowej i spożywczej. Województwo charakteryzuje duża wieloetniczność: Rumuni stanowią 57% populacji, natomiast Węgrzy 34%.

Cluj (Kluż)

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Północny Zachód, w historycznym regionie Transylwania. Jego powierzchnia wynosi 6674,4 km². Jedno z największych pod względem liczby ludności: zamieszkuje je 709 585 mieszkańców, gęstość zaludnienia wynosi 106,8 osoby/km². Województwo to jest jednym z najprężniej rozwijających się pod względem gospodarczym. W 2020 r. PKB wyniosło 12,4 mld euro, natomiast PKB per capita 15 800 euro. Znajduje się na drugim miejscu (po Bukareszcie) pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych; cieszy się również jednym z najwyższych średnich dochodów. W regionie rozwija się przemysł samochodowy oraz sektor IT – ponad 30% pracowników jest zatrudnionych w tym sektorze lub usługach z nim związanych. Stolica województwa, Cluj-Napoca, w której znajduje się Universitatea Babeş-Bolyai, jest jednym z dwóch najważniejszych ośrodków akademickich w Rumunii (obok Bukaresztu). Cluj-Napoca jest również ważnym centrum kultury węgierskiej w Rumunii. Jest to region wieloetniczny – Rumuni stanowią ok. 80% mieszkańców województwa, Węgrzy ok. 16%.

Braşov (Braszków)

Województwo znajduje się w Regionie Rozwojowym Centrum. Dość niewielkie, zajmuje 5363,1 km², zamieszkuje je jednak 553 520 osób, co daje dużą, jak na Rumunię, gęstość zaludnienia – 103,6 osoby/km². W 2020 r. PKB wyniosło ok. 8,2 mld euro, natomiast PKB per capita 13 400 euro. Region ten został silnie zindustrializowany w czasach komunizmu, kiedy powstały m.in. fabryki samolotów wojskowych i zakłady przemysłu spożywczego oraz chemicznego. Ponadto jest to ważne centrum turystyki górskiej, narciarskiej i kulturowej. Region jest bogaty w zabytki (zamki, pałace i kościoły), do najbardziej

znanych i rozpoznawalnych w całej Europie należą pałac królewski w Peles oraz tzw. Zamek Drakuli w Bran. Region jest również historycznie i kulturowo związany z osadnictwem niemieckim.

Sibiu (Sybin)

Województwo to część Regionu Rozwojowego Centrum. Jest stosunkowo niewielkie: jego powierzchnia wynosi 5432,5 km², liczba ludności 401 301 mieszkańców, natomiast gęstość zaludnienia 74,2 osoby/km². Jedno z najszybciej rozwijających się gospodarczo województw w ostatnich latach. W 2020 r. PKB wyniosło 5,4 mld euro, natomiast PKB per capita 12 400 euro. Posiada jeden z najwyższych poziomów inwestycji zagranicznych. Dominuje branża maszynowo-samochodowa, spożywcza i tekstylna. Województwo Sibiu jest ważnym ośrodkiem turystycznym, bazującym na walorach krajobrazowych oraz historycznych – szczególne znaczenie ma tu stolica województwa, miasto Sibiu, które posiada piękną starówkę. Miasto Sibiu jest również postrzegane jako przykład rumuńskiego *success story* – miejsca, które w kilka lat zmieniło się ze zrujnowanego miasteczka w jedno z najbardziej atrakcyjnych w Europie Środkowej (czego zwieńczeniem było pełnienie honorów Europejskiej Stolicy Kultury w 2007 r.). Historycznie związane jest z osadnictwem niemieckim. Sukces miasta jest zaś kojarzony z okresem burmistrzostwa Klausea Iohannisa, obecnego prezydenta Rumunii.

Timiș

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Zachód, przy granicach z Węgrami i Serbią. Jest województwem największym pod względem terytorialnym (8696,7 km²) oraz jednym z największych pod względem liczby ludności: zamieszkuje je 705 924 osoby, a gęstość zaludnienia wynosi 81,6 osoby/km². Województwo jest jednym z najprężniej rozwijających się gospodarczo. PKB w 2020 r. wyniosło ok. 11,2 mld euro, a PKB per capita 14 800 euro. Oddziały posiadają tam światowi i europejscy liderzy z branży IT (Microsoft, Intel, Nokia, Huawei), inżynierjno-mechanicznej (Continental, Draxlamaier) oraz elektronicznej (Felxtronics, Dura). Przez region przebiegają też ważne europejskie szlaki komunikacyjne (paneuropejski korytarz transportowy IV). Stolica regionu, miasto Timișoara, jest ważnym ośrodkiem akademickim – największą i najważniejszą uczelnią w regionie jest Uniwersytet Zachodni w Timișoarze.

Mehedinți

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Południowy Zachód, przy granicach z Bułgarią oraz Serbią. Stosunkowo niewielkie: jego powierzchnia wynosi 4932,9

km², natomiast liczba ludności 238 907 mieszkańców, co daje gęstość zaludnienia 49,9 osoby/km². PKB w 2020 r. wyniosło ok. 2 mld euro, natomiast PKB per capita 6700 euro. Gospodarka regionu jest mocno związana z przemysłem energetycznym (elektrownie wodne na Dunaju). Występuje duże zróżnicowanie w ramach województwa: część północna jest zindustrializowana (znajdują się tam zakłady przemysłu spożywczego, chemicznego, tekstylnego i mechanicznego), natomiast południe jest zdominowane przez rolnictwo.

Călărași

Województwo znajduje się w Regionie Rozwojowym Południe-Muntenia, nad rzeką Dunaj, przy granicy z Bułgarią. Jego powierzchnia wynosi 5087,9 km². Jest niewielkie pod względem liczby ludności: zamieszkują je zaledwie 280 252 osoby, co daje gęstość zaludnienia 57,6 osoby/km². Jest również dość ubogie: PKB w 2020 r. wyniosło 1,9 mld euro, a PKB per capita 6900 euro. W gospodarce i strukturze zatrudnienia dominuje rolnictwo. Region wytwarza ok. 3% krajowej produkcji rolnej. W stolicy województwa, mieście Călărași, znajduje się również duży i znaczący w skali kraju zakład metalurgiczny.

Argeș

Województwo położone jest w Regionie Rozwojowym Południe-Muntenia. Stosunkowo duże: powierzchnia wynosi 6826,3 km², a liczba ludności 575 027, co daje gęstość zaludnienia 85,3 osoby/km². PKB w 2020 r. wyniosło ok. 6,3 mld euro, natomiast PKB per capita 6900 euro. Jest jednym z najbardziej uprzemysłowionych województw, znajdują się w nim fabryki samochodów Dacia (Renault) oraz ARO. Wydobywa się tam ropę i węgiel, ponadto znajduje się tam również zakład badań i produkcji nuklearnej, w którym wytwarzane jest paliwo nuklearne do elektrowni atomowej w Cernavodă.

Galați (Gałac)

Województwo położone jest na południowym wschodzie, na wybrzeżu Morza Czarnego, obejmuje część delty Dunaju. Jego powierzchnia wynosi 500 213 km², zamieszkiwane jest przez 500 213 osób, co daje gęstość zaludnienia 99,9 osoby/km². PKB w 2020 r. wyniosło ok. 4,2 mld euro, a PKB per capita 7800 euro. Ludność zatrudniona jest przede wszystkim w rolnictwie, rybołówstwie, branży transportowo-logistycznej (transport rzeczny i obsługa portu) oraz przemyśle metalurgicznym – w regionie tym wytwarza się 55% rumuńskiej produkcji metalurgicznej. Stolica województwa, miasto Galați, jest również ośrodkiem akademickim – znajdujący się tam Danube University stara się rozwijać współpracę międzynarodową.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W Rumunii zarządzanie rozwojem regionalnym oraz alokacją środków ma bardzo scentralizowany charakter. Kluczową rolę odgrywają Ministerstwo Inwestycji i Projektów Europejskich oraz podlegające mu Agencje Rozwoju Regionalnego. Województwa biorą udział w procesie decyzyjnym przede wszystkim poprzez Rady Rozwoju Regionalnego, które opracowują strategie rozwojowe oraz zatwierdzają regionalne programy rozwojowe, kryteria, priorytety i cele rozdzielania środków z Funduszu Rozwoju Regionalnego (warto podkreślić, że programy, kryteria i priorytety są jedynie zatwierdzane przez RRR, a nie opracowywane). Pozyskiwanie środków przez województwa odbywa się w procesie konkursów grantowych realizowanych przez Ministerstwo lub Agencje Rozwoju Regionalnego.

W latach 2014-2020 w ramach polityki spójności w Rumunii alokowano łącznie ok. 23 mld euro, z czego 6,93 mld z Funduszu Spójności. Prawie cała Rumunia, z wyjątkiem Bukaresztu, mieści się w kategorii „regionów słabo rozwiniętych” (*less developed region*). W oparciu o tę kategorię w kraju alokowano 15,6 mld euro (przede wszystkim z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego). Niestety, brakuje informacji o alokacji środków w poszczególnych województwach lub regionach rozwojowych, co może wynikać z silnej centralizacji procesu ich dystrybucji.

Brakuje również szczegółowych informacji na temat planowanej alokacji środków w latach 2021-2027. Rumunia bardzo długo opóźniała przedstawienie programów operacyjnych dotyczących funduszy regionalnych. Rząd skupił się na Funduszu Odbudowy, natomiast kwestia funduszy regionalnych stanęła w miejscu. Na opracowanie programów operacyjnych negatywnie wpłynął również kryzys rządowy z jesieni 2021 r. oraz dymisja ministra inwestycji i projektów regionalnych na początku kwietnia 2022 r.

Udział w strategiach makroregionalnych

Rumunia uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR).

Piotr Oleksy

REPUBLIKA SŁOWACKA

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

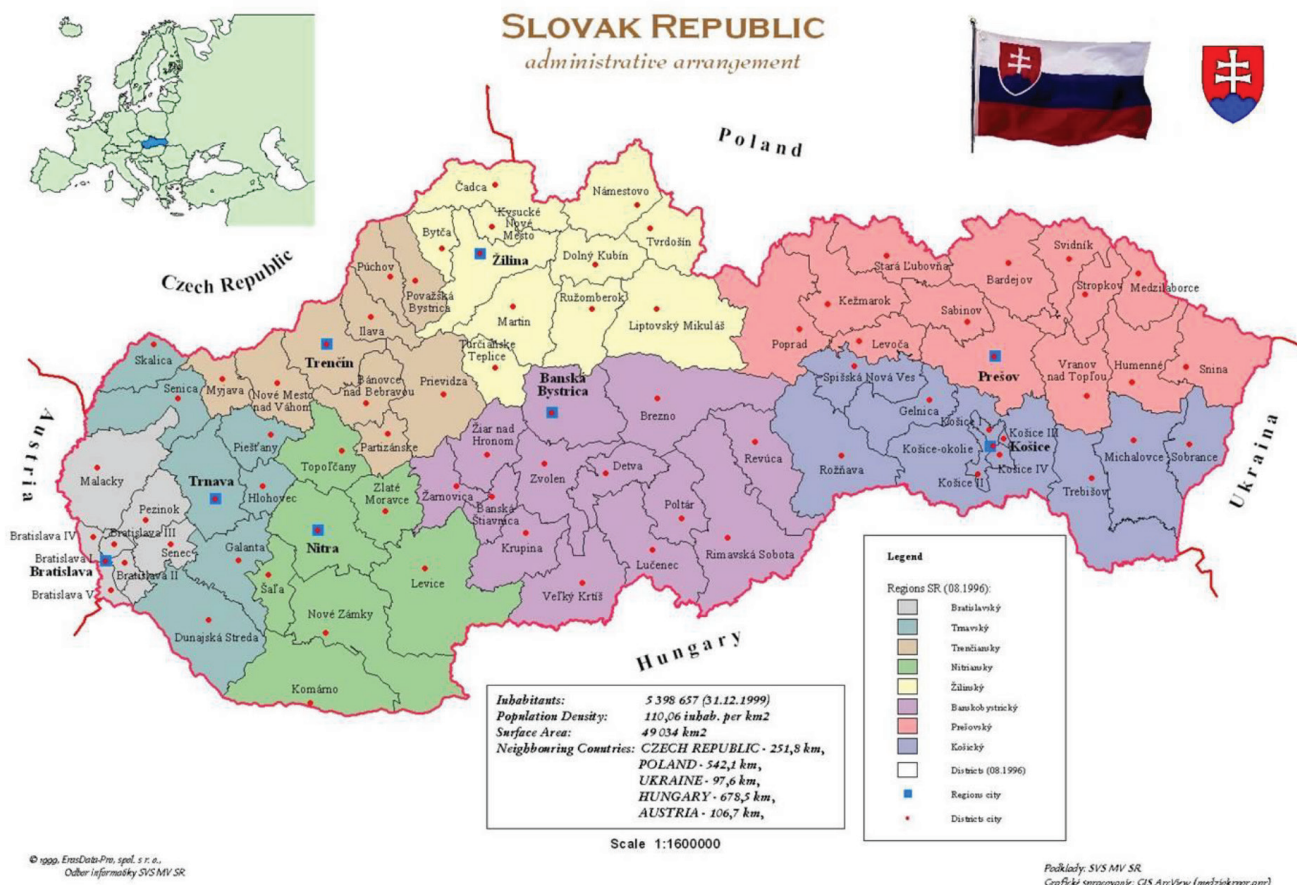
Zgodnie z konstytucją z 1992 r. (kilkakrotnie nowelizowaną) Słowacja jest republiką z parlamentarno-gabinetowym systemem rządów. Władzę ustawodawczą stanowi jednoizbowy parlament – Rada Narodowa (Národná rada Slovenskej republiky) – liczący 150 posłów wybieranych w pięcioprzymiotnikowych wyborach na czteroletnią kadencję. Władzę wykonawczą reprezentują prezydent oraz rząd. Prezydent Słowacji jest wybierany w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję, z prawem jednej reelekcji. Najwyższym organem władzy wykonawczej na Słowacji jest rząd (Vláda Slovenskej republiky). Składa się

on z premiera, który kieruje jego pracami, wicepremierów i ministrów. Premier mianowany jest przez prezydenta, a na wniosek premiera głowa państwa powołuje również ministrów. Władzę sądowniczą na Słowacji stanowią niezależne sądy (Sąd Konstytucyjny – Ústavný súd, Sąd Najwyższy – Najvyšší správny súd, oraz sądy niższych instancji).

Słowacja jest państwem unitarnym. Od 1 lipca 1996 r. **podział administracyjny jest trójstopniowy**. Słowacja dzieli się na:

- 8 krajów (kraj),
- 79 powiatów (okres),
- 2890 gmin (obec).

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Słowackiej (z uwzględnieniem krajów i powiatów)

Źródło: Źzemné a správne usporiadanie Slovenskej republiky, <https://www.minv.sk/?uzemne-a-spravne-ustporiadanie-slovenskej-republiky> [20.04.2022].

Gminy dzielą się na zwykłe (2750) i miejskie (140). Ponadto prawa miejskie posiadają dzielnice dwóch największych miast Słowacji: Bratysławy i Koszyc (Bratysława podzielona jest na 5 dzielnic, a Koszyce na 4 dzielnice). Kraje i gminy są jednostkami samorządu terytorialnego, natomiast powiaty mają tylko statystyczny charakter. Podział administracyjny Słowacji z uwzględnieniem krajów i powiatów prezentuje mapa 1.

Samorząd terytorialny na Słowacji reaktywowano 6 września 1990 r., przyjmując ustawę o ustroju gminy. Oddzielne dwie regulacje ustawowe uchwalono dla ustrojów samorządowych dwóch największych słowackich miast – Bratysławy oraz Koszyc. O samorządzie terytorialnym mówi również rozdział IV (art. 64-71) konstytucji Słowacji z 1992 r. Gminy stanowią na Słowacji podstawowe jednostki samorządu terytorialnego i podziału administracyjnego. Stanowią one odpowiedniki gmin w Polsce, są jednak od nich dużo mniejsze, ponieważ z reguły obejmują obszar jednej wsi. Gminy są osobami prawnymi, które posiadają osobowość prawną, uzyskują dochody, gospodarują własnym

majątkiem i środkami pieniężnymi. Organami gmin są gminne przedstawicielstwa (obecne zastupiteľstvo) oraz starostowie. Deputowani przedstawicielstw wybierani są w wyborach bezpośrednich przez mieszkańców gminy na czteroletnią kadencję. Natomiast starosta jest przedstawicielem gminy, reprezentuje ją na zewnątrz i jest jej najwyższym organem wykonawczym. Kadencja starosty trwa 4 lata.

Do zadań gminy zalicza się: zbieranie lokalnych podatków i opłat, budowę i utrzymanie dróg lokalnych, administrowanie cmentarzami komunalnymi, obiektami związanymi z kulturą oraz zabytkami, sportem i atrakcjami turystycznymi. Gmina prowadzi działania na rzecz rozwoju kultury, sztuki, sportu i rekreacji. Zapewnia usługi publiczne, m.in. transport publiczny, gospodarkę odpadami komunalnymi, utrzymanie czystości w gminie, planowanie gospodarki przestrzennej, oświetlenie publiczne, zaopatrzenie w wodę, utrzymanie kanalizacji i oczyszczanie ścieków, zarządzanie targami, prowadzenie policji gminnych oraz pomoc socjalną.

Do kompetencji gminnego przedstawicielstwa zalicza się zatwierdzanie umów o współpracy międzynarodowej, a także członkostwo gmin w stowarzyszeniach międzynarodowych. Samorząd gminny uzyskał możliwość współpracy z jednostkami administracji terytorialnej lub z urzędami innych państw realizującymi funkcje zarządzania lokalnego. W ustawie o samorządzie gminnym zapisano również, że umowa lub członkostwo w stowarzyszeniu nie może być niezgodne ze słowackim ustawodawstwem lub interesem publicznym.

Najwyższym stopniem podziału administracyjnego Słowacji są kraje. Utworzono je na podstawie ustawy z 4 lipca 2001 r. o samorządzie wyższych jednostek terytorialnych (ustawa o samorządowych krajach). Nazwy wszystkich ośmiu krajów odpowiadają nazwom miast, w których znajdują się siedziby ich władz. Organami krajów są: przedstawicielstwo wyższej jednostki terytorialnej (zastępicielstwo samosprávneho kraja) i przewodniczący wyższej jednostki terytorialnej (predseda samosprávneho kraja). Deputowani przedstawicielstwa wybierani są na czteroletnią kadencję w wyborach powszechnych. Przewodniczący wybierany jest na czteroletnią kadencję na podstawie powszechnego, równego i bezpośredniego prawa wyborczego w tajnym głosowaniu. Przewodniczący jest organem wykonawczym, pełni funkcję administracyjną i reprezentuje kraj na zewnątrz.

Do kompetencji krajów należą:

- rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny regionów, zarządzanie budżetem własnym, inwestycjami i zamówieniami publicznymi, współpraca międzynarodowa i ponadregionalna, planowanie regionalne, opieka społeczna i świadczenie usług socjalnych, opieka zdrowotna, w tym tworzenie szpitali, zarządzanie niepu-

bliczną opieką zdrowotną (jak szpitale psychiatryczne i usługi dentystyczne), edukacja, w tym szkoły średnie, zawodowe, artystyczne, budowa i utrzymanie budynków, wynagradzanie nauczycieli, transport, w tym budowa i utrzymanie dróg wojewódzkich, koordynacja systemu kolejowego na terenie regionów, polityka kulturalna, w tym prowadzenie teatrów regionalnych, bibliotek, muzeów, galerii i domów kultury, turystyka, w tym planowanie i rozwój turystyki regionalnej, polityka sportowa, polityka młodzieżowa, polityka farmaceutyczna, w tym wydawanie licencji dla aptek ogólnodostępnych, sprawowanie kontroli nad aptekami ogólnodostępnymi, podejmowanie decyzji dotyczących rezerw farmaceutycznych, obrona cywilna (we współpracy z organami państwowymi).

Na Słowacji współpracę międzynarodową na szczeblu regionalnym uregulowała ustawa o samorządowych krajach z 2001 r. Zgodnie z nią, kraje mogą w zakresie swoich kompetencji współpracować z jednostkami samorządu terytorialnego oraz urzędami innych państw wykonującymi regionalne funkcje. Ponadto, mogą się one stawać członkami międzynarodowych stowarzyszeń, a także ich organów. Ustawa zakłada, że współpraca powinna być realizowana na podstawie umowy o współpracy zawierającej wykaz współpracujących ze sobą członków i ich siedzib, zakres działalności, a także perspektywę czasową, w jakiej ma być podpisana. W umowie o współpracy międzynarodowej, podobnie jak w przypadku polskich rozwiązań, jest wymagana jej zgodność z ustawodawstwem krajowym oraz przyjętymi przez Słowację zobowiązaniami międzynarodowymi. Wchodzi ona w życie dopiero na podstawie uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego podjętej bezwzględną większością głosów.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 na Słowacji funkcjonuje 13 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 4 jednostki,
- NUTS 3 – podregiony – 8 jednostek.

Mapa 2. Jednostki NUTS 2021 w Republice Słowackiej

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [20.04.2022].

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021 na Słowacji

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
SK0 Słowacja	SK1 Kraj bratysławski	SK010 Kraj bratysławski
	SK2 Zachodnia Słowacja	SK021 Kraj trnawski SK022 Kraj trenczyński
	SK3 Środkowa Słowacja	SK031 Kraj żyliński SK032 Kraj bańskobystrzycki
	SK4 Wschodnia Słowacja	SK041 Kraj preszowski SK042 Kraj koszycki

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [20.04.2022].

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Podziałem środków UE na szczeblu centralnym na Słowacji zajmuje się Ministerstwo Inwestycji, Rozwoju Regionalnego i Informatyzacji Republiki Słowackiej (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, MIRRI). Do jego głównych zadań zalicza się: zarządzanie, koordynację i nadzór nad wykorzystaniem funduszy unijnych, informatyzację państwa, politykę inwestycji i rozwój regionalny.

W obszarze funduszy UE MIRRI koordynuje przestrzeganie Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027, decyduje o wiążących planach i zarządzaniu kryzysowym programami operacyjnymi oraz zapewnia realizację celów strategicznych Słowacji w dziedzinie finansowania środkami unijnymi. W obszarze rozwoju regionalnego MIRRI wspiera natomiast działalność centrów rozwoju powiatów, zatwierdza i przekazuje zatwierdzone przez rząd dotacje i wpłaty regionalne na projekty samorządowe w najslabiej rozwiniętych powiatach oraz ocenia realizację planów działań we współpracy z władzami lokalnymi.

Na szczeblu regionalnym środkami unijnymi zajmują się kraje, które pełnią rolę instytucji pośredniczących. Do ich zadań należy zarządzanie i wdrażanie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (*Integrovaný regionálny operačný program*, IROP). W ramach krajów funkcjonują Departamenty Wdrażania Programów Operacyjnych, które podlegają kompetencji przewodniczącego wyższej jednostki terytorialnej. Posiadają one dwie odrębne jednostki organizacyjne: dział realizacji projektów oraz dział zarządzania i koordynacji. W każdym kraju (poza bratysławskim) działają Centra Poradnictwa, które udzielają porad i informacji potencjalnym beneficjentom programów UE.

W 2019 r. rząd Słowacji powołał Radę Rządu Republiki Słowackiej ds. Polityki Spójności 2021-2027. Jest to organ doradczy i koordynacyjny we wszystkich sprawach dotyczących polityki spójności w obecnym okresie

programowania. Rada m.in. koordynuje proces przygotowania Umowy Partnerstwa oraz programów operacyjnych na lata 2021-2027, nadzoruje we współpracy z odpowiednimi instytucjami wdrażanie funduszy UE w okresie programowania 2021-2027. Rada liczy obecnie 33 członków i składa się z przedstawicieli rządu, samorządowców (w tym przedstawicieli wszystkich krajów) oraz partnerów społeczno-gospodarczych.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Słowacji charakterystyka dotyczy krajów, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności w tys.	PKB per capita (euro)
Kraj bratysławski	2 053	677 024	26 189,74
Kraj trnawski	4 146	565 324	10 456,21
Kraj trenczyński	4 502	312 020	8 148,27
Kraj nitrzański	6 344	671 508	9 755,8
Kraj żyliński	6 809	691 136	10 119,25
Kraj bańskobystrzycki	9 454	643 102	7 796,32
Kraj preszowski	8 973	827 028	8 510,85
Kraj koszycki	6 754	802 092	11 102,82

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database>; <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/regional> [20.04.2022].

Kraj bratysławski

Kraj bratysławski jest położony w południowo-zachodniej części Słowacji, przy granicy z Austrią i Węgrami. Jest to jednocześnie najmniejszy i najlepiej rozwinięty gospodarczo słowacki region. W 2020 r. aktywnych zawodowo było w nim 52,9% ogółu mieszkańców. Stopa bezrobocia wynosiła tam 3,4% i była najniższa na Słowacji. Średnie nominalne miesięczne zarobki sięgały 1704 euro i były najwyższe w całym państwie (były wyższe od średniej krajowej o 28%). W regionie zarejestrowanych było 94,8 tys. podmiotów gospodarczych.

Największym ośrodkiem administracyjnym, gospodarczym, naukowym i kulturalnym regionu i jednocześnie całego państwa jest Bratysława (ok. 475 tys. mieszkańców). W stolicy ponad połowa przedsiębiorstw i ok. 40% osób samozatrudnionych działa w sektorze usług, nauce, technologii oraz w handlu hurtowym i detalicznym, ponadto rozwinięty jest sektor napraw samochodów i motocykli. Pod względem PKB kraj bratysławski jest najbardziej wydajnym regionem na Słowacji. Wielkość regionalnego PKB stanowi 28,1% PKB

państwa. W kraju bratysławskim najlepiej rozwinięty jest przemysł chemiczny, motoryzacyjny, mechaniczny, elektryczny oraz spożywczy. W 2020 r. obroty przedsiębiorstw przemysłowych sięgnęły 31,3 mld euro, z czego główna część pochodziła z przedsiębiorstw z siedzibą w stolicy. W przemyśle zatrudnionych było 84,6 tys. osób. Kraj bratysławski jest drugim co do wielkości producentem winogron na Słowacji. Jest także trzecim najczęściej odwiedzanym przez turystów regionem tego państwa. W roku akademickim 2019/2020 w Bratysławie działało jedenaście uczelni wyższych, w tym m.in. Uniwersytet Komeńskiego, Słowacki Uniwersytet Techniczny, Uniwersytet Ekonomiczny.

Kraj trnawski

Kraj trnawski jest położony w zachodniej części Słowacji, przy granicy z Republiką Czeską, Austrią i Węgrami. W 2020 r. ludność aktywna zawodowo stanowiła 51,1% populacji regionu. Długookresowy trend spadkowy stopy bezrobocia został zastąpiony w 2020 r. nieznacznym wzrostem o 0,4 p.p. do 5%. Średnie nominalne miesięczne zarobki wzrosły do 1278 euro i były o 4,1% niższe od średniej krajowej. Według danych na koniec 2020 r. w kraju trnawskim zarejestrowanych było 27 tys. podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstwa i osoby samozatrudnione działały głównie w sektorach usług, naukowo-technicznym, produkcji przemysłowej i w budownictwie.

Centrum administracyjnym i gospodarczym regionu jest Trnawa (ok. 63 tys. osób). Kraj trnawski jest drugim najbardziej produktywnym regionem rolniczym Słowacji. Grunty rolne zajmują 69,3% powierzchni kraju. Udział gruntów ornych jest najwyższy na Słowacji. Rozmieszczenie przemysłu w regionie jest nierównomierne terytorialnie: część północna i środkowa ma charakter przemysłowy, a część południowa przemysłowo-rolniczy. Najbardziej rozwinięta jest produkcja mleka i przetworów mlecznych, mięsa i przetworów mięsnych, cukru, wyrobów cukierniczych i win musujących. Szczególne znaczenie dla rozwoju regionu mają źródła geotermalne i lecznicze, które są wykorzystywane w uzdrowiskach Pieszczany i Smrdáky. Głównym ośrodkiem szkolnictwa wyższego jest miasto Trnawa, które jest siedzibą m.in. Uniwersytetu Trnawskiego i Uniwersytetu św. Cyryla i Metodego. W regionie znajdują się również Uniwersytet w Sládkovičovie i Uniwersytet Środkowoeuropejski w Skalicy.

Kraj trenczyński

Kraj trenczyński jest położony w północno-zachodniej części Słowacji, przy granicy z Republiką Czeską. Ma charakter przemysłowo-rolniczy. W 2020 r. ludność aktywna zawodowo stanowiła 50,2% populacji regionu. Stopa bezrobocia spadała tam do 2019 r. W 2020 r. odnotowała wzrost o 1 p.p. w porównaniu z ubiegłym rokiem i był to drugi najniższy wskaźnik na Słowacji (3,9%). Poziom śred-

nich nominalnych zarobków miesięcznych był o 7% niższy niż średnia dla Słowacji i osiągnął 1240 euro. Wielkość regionalnego PKB prezentowała wartość 8110 mln euro, co stanowiło 8,6% PKB Słowacji w 2019 r. Na koniec 2020 r. zarejestrowanych było w kraju 20,1 tys. przedsiębiorstw i 32,8 tys. osób samozatrudnionych. Przedsiębiorstwa koncentrowały swoją działalność w sektorze handlu hurtowego, detalicznego oraz naprawy pojazdów samochodowych i motocykli. Osoby samozatrudnione prowadziły działalność głównie w budownictwie.

Centrum administracyjnym regionu jest Trenczyn (ok. 54 tys. mieszkańców). Grunty rolne zajmują dwie piąte całkowitej powierzchni kraju. W niższych i cieplejszych częściach regionu uprawia się jęczmień, buraki cukrowe i pszenicę. Przemysł w regionie jest bardzo zróżnicowany. Dobrze rozwija się sektor maszynowy i elektryczny, wydobywczy, włókienniczy i odzieżowy oraz produkcja szkła, skóry i żywności. W 2020 r. obroty przedsiębiorstw przemysłowych sięgnęły 10,3 mld euro. Sektor zatrudnił 86 048 osób. Odpowiada to najwyższemu zatrudnieniu w branży przemysłowej w stosunku do innych regionów. Chociaż liczba turystów była jedną z niższych na Słowacji w 2020 r., obsłużono 201 tys. odwiedzających. Regionalne szkolnictwo wyższe reprezentują Uniwersytet Aleksandra Dubčeka w Trenczynie i Uniwersytet DTI w Dubnicy nad Wagiem.

Kraj nitrzański

Kraj nitrzański jest położony w południowo-zachodniej części Słowacji, przy granicy z Węgrami. W 2020 r. udział ludności aktywnej zawodowo wyniósł 49,8% populacji regionu. Stopa bezrobocia w latach 2010-2019 spadała, ale w 2020 r. wzrosła o 0,6 p.p. do wartości 5,2%. Przeciętne miesięczne zarobki były o 10,7% niższe od średniej krajowej i osiągnęły poziom 1191 euro. Na koniec 2020 r. w regionie funkcjonowało 31,4 tys. podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstwa prowadziły swoją działalność głównie w sektorach handlu, usług, naukowo-technicznym i w przemyśle, a osoby samozatrudnione pracowały w budownictwie oraz handlu i przemyśle.

Centrum administracyjnym regionu jest Nitra (ok. 79 tys. mieszkańców). Kraj zarządza największym obszarem gruntów rolnych na Słowacji (464,1 tys. ha). Jest jednym z największych producentów zbóż, roślin oleistych, strączkowych i winogron na Słowacji. Przemysł jest zróżnicowany, dominuje tu stolica regionu – Nitra. Bardzo ważnym przedsiębiorstwem jest producent samochodu Jaguar Land Rover. Główne gałęzie przemysłu to przemysł motoryzacyjny, elektryczny, maszynowy, spożywczy, chemiczny i gumowy. Ważna fabryka chemiczna Duslo, a.s. znajduje się w mieście Šaľa. W 2020 r. region odwiedziło 180 tys. turystów. W kraju funkcjonują uniwersytety – Słowacki Uniwersytet Rolniczy i Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze oraz Uniwersytet w Komarnie.

Kraj żyliński

Kraj żyliński jest położony w północno-zachodniej części Słowacji, przy granicy z Republiką Czeską i Polską. Jest on jednym z najważniejszych regionów gospodarczych Słowacji. W 2020 r. odsetek ludności aktywnej zawodowo wyniósł tam 49,4% populacji. W 2020 r. stopa bezrobocia wzrosła o 1 p.p. do poziomu 5,5%. Średnie nominalne miesięczne zarobki wyniosły 1238 euro i były niższe o 7,1% od średniej krajowej. Na koniec 2020 r. działalność gospodarczą w kraju żylińskim prowadziło 31,8 tys. osób prawnych (85,9% z nich to przedsiębiorstwa) i 53,6 tys. osób fizycznych (94,5% z nich to osoby samozatrudnione). Przedsiębiorstwa koncentrowały swoją działalność głównie w sektorze handlu hurtowego i detalicznego, następnie w przemyśle, budownictwie i działalności naukowo-technicznej. Wielkość PKB wytworzonego w regionie stanowiła 11,4% PKB państwa.

Centrum administracyjnym i gospodarczym regionu jest Żylin (ok. 81,5 tys. mieszkańców). Rozległe góry w kraju żylińskim przesądzają o tym, że udział gruntów rolnych (35,1%) jest najniższy w porównaniu z innymi regionami. Największym przedsiębiorstwem przemysłowym w regionie jest zakład samochodowy KIA koło Żyliny. Produkcja maszyn rozwija się na Poważu i w regionie turczańskim, produkcja żelaza i elektroniki na Orawie, a produkcja papieru w miastach Żyliny i Ružomberok. Duże znaczenie mają również elektrownie wodne na rzece Wag. Największa uczelnia w regionie – Uniwersytet Żyliński – ma siedzibę w Żylinie. Ponadto w regionie jest zlokalizowany Katolicki Uniwersytet w Ružomberoku oraz Akademia Sił Zbrojnych w Liptowskim Mikulaszu. Liczne zabytki kulturowe i historyczne oraz obszary górskie północnej Słowacji przyciągnęły największą liczbę turystów w porównaniu z innymi regionami. W 2020 r. region odwiedziło 815,9 tys. gości. Region dysponował również największą liczbą obiektów noclegowych na Słowacji (1125).

Kraj bańskobystrzycki

Kraj bańskobystrzycki jest położony w południowej części centralnej Słowacji, przy granicy z Węgrami. Jest to największy powierzchniowo region tego państwa. Ludność aktywna zawodowo tworzy 50,7% ludności kraju. Stopa bezrobocia spadała do 2019 r., osiągając poziom 7,9%. Na tym samym poziomie utrzymało się również w 2020 r. Średnie nominalne miesięczne zarobki wyniosły 1180 euro i były drugimi najniższymi w porównaniu z innymi regionami. Były niższe od średniej krajowej o 11,5%. Według statystyki gospodarczej do końca 2020 r. zarejestrowanych było 27,7 tys. podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstwa koncentrowały swoją działalność w sektorze działalności usługowej, naukowej i technicznej (15%) oraz w przemyśle (12,8%). Najwięcej osób samozatrudnionych (ponad jedna piąta) pracowało w budownictwie. W 2019 r. regionalne PKB stanowiło 8,7% PKB krajowego.

Centrum administracyjnym regionu jest Bańska Bystrzyca (ok. 76,5 tys. mieszkańców). Grunty rolne średniej jakości stanowią 43,1% terytorium regionu. Liczebność owiec w regionie od dawna jest największa w skali całego państwa. Kraj charakteryzuje się również największą powierzchnią pokrytą lasami, które tworzą prawie połowę jego obszaru. Pozyskiwanie drewna (głównie w północnej i północno-wschodniej części kraju) przewyższa wartości z innych regionów. Przemysł ukierunkowany jest głównie na produkcję metali i wyrobów metalowych, produkcję wyrobów z surowców niemetalicznych, produkcję artykułów spożywczych i napojów oraz produkcję maszyn. W Bańskiej Bystrzycy swoje siedziby mają Uniwersytet Mateja Bela i Akademia Sztuk Pięknych, natomiast w Bańskiej Szczawnicy zlokalizowana jest Akademia Muzyki i Sztuki im. Jána Albrechta. Bogactwo obszarów górskich północnej części regionu jest szeroko wykorzystywane w turystyce zimowej. W 2020 r. region odwiedziło 418,6 tys. turystów.

Kraj preszowski

Kraj preszowski jest położony w północno-wschodniej części Słowacji, przy granicy z Polską i Ukrainą. W 2020 r. ludność aktywna zawodowo stanowiła 48,3% całej populacji regionu. Z powodu braku możliwości pracy mieszkańcy kraju często migrowali ekonomicznie do innych regionów Słowacji lub za granicę. Do 2019 r. stopa bezrobocia gwałtownie spadała, ale w 2020 r. wzrosła o 2 p.p. do poziomu 12,1%. Był to najwyższy poziom bezrobocia na Słowacji. Średnie miesięczne zarobki wyniosły 1091 euro i były niższe w kraju. Wielkość PKB wytworzonego w regionie stanowiła 9,3% PKB Słowacji. Na koniec 2020 r. było 28,8 tys. podmiotów gospodarczych działających w regionie.

Centrum administracyjnym regionu jest Preszów (ok. 83,5 tys. mieszkańców). Grunty rolne zajmują 41,5% całkowitej powierzchni kraju. Prawie dwie piąte to grunty orne. Region znany jest z największej produkcji ziemniaków. Branża przemysłowa w regionie jest zróżnicowana. Ważnymi sektorami są: produkcja metali, drewna, żywności, sprzętu elektrycznego i maszynowego, chemii, tekstyliów i odzieży. Przemysł koncentruje się głównie w miastach powiatowych. Do najważniejszych przedsiębiorstw regionu należą: Tatragónka w Popradzie, Lear Corporation Seating Slovakia w Preszowie, Pivovary TOPVAR, a.s., MECOM GROUP w Humennym, MILK-AGRO w Preszowie. Uniwersytet w Preszowie i College of International Business ISM Slovakia mają siedziby w Preszowie. Naturalne piękno regionu stworzyło dogodne warunki do rozwoju turystyki. W 2020 r. region odwiedziło ok. 654,6 tys. turystów. Największym zainteresowaniem cieszyły się Tatry Wysokie i Podtatrze.

Kraj koszycki

Kraj koszycki jest położony w południowo-wschodniej części Słowacji, przy granicy z Węgrami i Ukrainą. W 2020 r. udział ludności aktywnej zawodowo wyniósł 46,5%, a stopa bezrobocia 8,8% populacji regionu. Oferty pracy koncentrowały się głównie w Koszycach i jego okolicach. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wyniosło 1237 euro i było niższe od średniej krajowej o 7,2%. W 2020 r. w regionie funkcjonowało 65 795 podmiotów gospodarczych. Pod względem tworzenia PKB Słowacji (11,7% udziału w PKB w 2019 r.) i istniejącej bazy ekonomicznej kraj koszycki jest jednym z najważniejszych regionów państwa.

Centrum administracyjnym i gospodarczym regionu są Koszyce (ok. 240 tys. mieszkańców). Grunty rolne zajmują 333 tys. ha, co stanowi prawie połowę powierzchni regionu; ponad trzy piąte z nich to grunty orne, a jedna trzecia to użytki zielone i łąki. Specyfiką kraju jest region Tokaj, gdzie uprawia się i produkuje znane wino tokajskie. Główne gałęzie gospodarki to hutnictwo, inżynieria, produkcja żywności, elektrotechnika, górnictwo, produkcja materiałów budowlanych, paliw i energetyki oraz budownictwo i rolnictwo. Istotna w regionie jest produkcja żywności i przetwórstwo rolne. Szkolnictwo wyższe koncentruje się w Koszycach, gdzie znajdują się cztery uniwersytety: Uniwersytet im. P.J. Šafárika, Uniwersytet Techniczny, Uniwersytet Medycyny Weterynaryjnej i prywatny Uniwersytet Zarządzania Bezpieczeństwem. Turystyka w regionie ma bardzo korzystne warunki do rozwoju ze względu na potencjał przyrodniczy i liczne zabytki kulturowe i historyczne. W 2020 r. w 369 obiektach noclegowych zakwaterowano blisko 227 tys. turystów.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

Słowacja w latach 2014-2020, za pośrednictwem 9 programów krajowych, skorzystała z finansowania UE w wysokości 16,6 mld euro (stan na styczeń 2022 r.). Stanowiło to średnio 3070 euro na osobę według liczby ludności z 2014 r. W ramach istotnego z punktu widzenia regionów Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) UE przekazano Słowacji w poprzednim okresie programowania 1 894 842 772 euro. Większość tych środków została wydatkowana na walkę z wykluczeniem społecznym, rozwój infrastruktury transportowej i energetycznej oraz na edukację. Analiza implementacji ERDF na Słowacji pokazuje bardzo niskie wykorzystanie środków unijnych w latach 2015-2019 i znaczny postęp po zmianie rządu w latach 2020-2021. Mimo to, według danych Komisji Europejskiej z 5 maja br., stronie słowackiej udało się wydać zaledwie nieco ponad 40% wszystkich środków.

Jeśli chodzi o szczebel regionalny, według danych MIRRI z 31 grudnia 2020 r., najlepiej z wdrażaniem funduszy unijnych radziły sobie trzy słowackie kraje: żyliński, preszowski i koszycki (tabela 3).

Tabela 3. Implementacja środków z europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych z podziałem na kraje (stan z 31.12.2020 r.)

Nazwa regionu	Stan kontraktowania środków UE w euro	Stan wykorzystania środków UE w euro
Kraj żyliński	2 294 018 467	1 290 192 375
Kraj preszowski	1 828 942 113	650 270 707
Kraj koszycki	1 533 692 382	753 887 199
Kraj trenczyński	1 483 938 709	627 414 465
Kraj bańskobystrzycki	1 430 386 796	528 912 023
Kraj nitrzański	1 194 636 745	447 098 445
Kraj trnawski	944 215 550	300 055 282
Kraj bratysławski	705 982 054	200 440 368

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Informácia o stave implementácie európskych štrukturálnych a investičných fondov v programovom období 2014-2020, <https://www.mirri.gov.sk> [20.04.2022].

Słowacja ma obecnie możliwość skorzystania ze środków z wieloletnich ram finansowych UE i Funduszu Odbudowy (Next Generation EU) na lata 2021-2023 w wysokości 26,1 mld euro (w cenach bieżących). Podział tych środków ma wyglądać następująco: 49% (12,8 mld euro) ma pójść na politykę spójności (odpowiedzialnym resortem jest MIRRI), 24% (6,4 mld euro) zostanie przeznaczony na Krajowy Plan Odbudowy (podmiotem odpowiedzialnym ma być Ministerstwo Finansów), 19% (4,9 mld euro) przekazane zostanie na Wspólną Politykę Rolną (odpowiedzialnym resortem jest Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi), 8% (2 mld euro) to inne programy UE (np. Erasmus+, instrument Łącząc Europę, Digital Europe itp.) – w tym przypadku strona słowacka będzie musiała konkurować o zdobycie pieniędzy z innymi państwami. Należy podkreślić, że Słowacja ma trzecią co do wielkości alokację polityki spójności w całej UE. Państwo to wynegocjowało 2354 euro na mieszkańca na okres 7 lat (kwota w cenach bieżących na cały okres programowania na lata 2021-2027). Brakuje danych, jak środki UE zostaną podzielone w regionach.

Udział w strategiach makroregionalnych

Słowacja uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR).

Łukasz Lewkowicz

REPUBLIKA SŁOWENII

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Słowenia jest republiką parlamentarną z proporcjonalnym systemem wyborczym. W Słowenii władza jest w rękach obywateli. Władzę ustawodawczą sprawuje jednoizbowy parlament, w którym zasiada 90 posłów wybieranych na czteroletnie kadencje. Władza wykonawcza należy do rządu, a władza sądownicza jest oddzielona od władzy ustawodawczej i wykonawczej. Głową państwa jest prezydent wybierany bezpośrednio przez obywateli na pięcioletnią kadencję.

Słowenia jest zdecentralizowanym państwem unitarym **o dwustopniowym podziale administracyjnym**. Składa się ze zdecentralizowanych jednostek administracji państwowej (upravne enote) oraz gmin (občine), które są podmiotami administracji lokalnej samorządowej. Słowenia składa się z:

- 58 jednostek administracji państwowej,
- 212 gmin, wśród których status miast mają: Lublana, Maribor, Kranj, Koper, Celje, Novo Mesto, Velenje, Nova Gorica, Krško, Ptuj, Murska Subota, Slovenj Gradec).

Przyjęta w 1991 r. konstytucja gwarantuje samorządność terytorialną (art. 9 i art. 138-144). Utorowało to drogę do powstania w październiku 1994 r. gmin, które zastąpiły istniejące wcześniej „wspólnoty społeczno-polityczne”. Ustawa o samorządzie lokalnym, przyjęta w 1993 r., ustanowiła gminy jako podstawowe samorządne wspólnoty lokalne w Słowenii.

Jednostki administracji państwowej wykonują na szczeblu regionalnym zadania administracji rządowej wchodzące w zakres kompetencji odpowiednich ministerstw. Na czele jednostki stoi kierownik, powoływany przez ministra administracji publicznej. Jednostki te nie mają jednak statusu samorządu terytorialnego.

Status jednostek samorządu terytorialnego mają natomiast gminy i jako takie pozostają niezależne od władz centralnych. Rada gminy (občinski svet) jest organem samorządowym gminy i składa się z członków wybieranych w bezpośrednich wyborach powszechnych na czteroletnią kadencję. Rada jest odpowiedzialna za podejmowanie głównych decyzji przez gminę, takich jak uchwalanie przepisów lokalnych, planów zagospodarowania przestrzennego i budżetu gminy, a także podejmowanie decyzji o nabyciu lub sprzedaży mienia gminnego. Burmistrz (župan) jest organem wykonawczym gminy

i jest wybierany w powszechnych wyborach bezpośrednich na czteroletnią kadencję. Reprezentuje gminę i stoi na czele lokalnej administracji. Burmistrz powołuje swoich zastępców spośród członków rady.

Zgodnie z art. 140 konstytucji do kompetencji gminy należą:

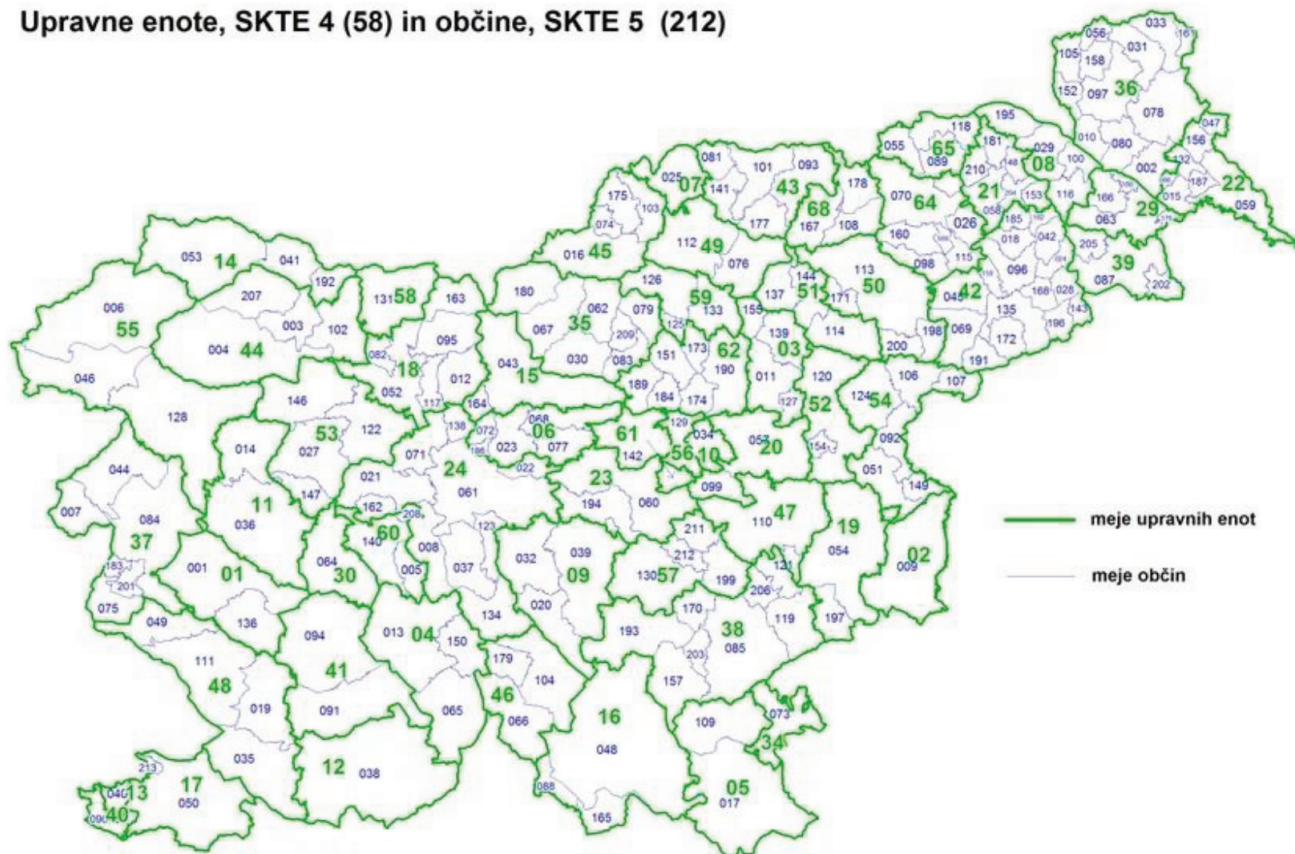
- sprawy lokalne: pomoc i ratownictwo w przypadku klęsk żywiołowych, oświata, opieka nad dziećmi, pomoc rodzinie i młodzieży, domy wypoczynkowe, opieka społeczna, mieszkalnictwo, urbanistyka oraz planowanie przestrzenne, woda, energia i ścieki, cmentarze, ochrona środowiska, kultura, sport i wypoczynek, promocja rolnictwa, rozwój gospodarczy gminy, promocja turystyki, zarządzanie mieniem komunalnym, budowa i utrzymanie lokalnych dróg, organizacja służb komunalnych.

Organy państwowe nadzorują legalność pracy władz gminnych.

Gminy nie posiadają wydzielonych kompetencji do współpracy międzynarodowej czy regionalnej *per se*. Niemniej taka współpraca nie jest zabroniona. Gminy mogą zawierać umowy o współpracy międzyregionalnej w obszarach, które im podlegają, jak rozwój przedsiębiorczości, oświata, turystyka czy gminna infrastruktura.

Mapa 1. Podział administracyjny Republiki Słowenii (stan na 21.04.2022 r.)

Upravne enote, SKTE 4 (58) in občine, SKTE 5 (212)

Vira: Statistični urad Republike Slovenije in Geodetska uprava Republike Slovenije

Źródło: Statistyczny urząd Republiki Słowenii oraz Geodetyczna administracja Republiki Słowenii.

b) Jednostki NUTS

Zgodnie z rewizją NUTS 2021 w państwie funkcjonuje 15 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 1 jednostka,
- NUTS 2 – regiony – 2 jednostki,
- NUTS 3 – podregiony – 12 jednostek.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 w Republice Słowenii

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
S10 Słowenia	S103 Wschodnia Słowenia	SI031 Pomurski Region Statystyczny
		SI032 Podrawski Region Statystyczny
		SI033 Karyński Region Statystyczny
		SI034 Sawiński Region Statystyczny
		SI035 Zasawski Region Statystyczny
		SI036 Posawski Region Statystyczny
		SI037 Region Statystyczny Południowo-Wschodnia Słowenia
		SI038 Primorsko Kraiński Region Statystyczny
	S104 Zachodnia Słowenia	SI041 Środkowosłoweński Region Statystyczny
		SI042 Goreński Region Statystyczny
		SI043 Goriciński Region Statystyczny
		SI044 Region Statystyczny Wybrzeże – Krasz

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Kluczowym podmiotem polityki regionalnej jest Ministerstwo Rozwoju Gospodarczego i Technologii. Prowadzone w ramach tego ministerstwa polityki rozwoju regionalnego promują szeroko pojęty zrównoważony rozwój, wzmacniają potencjał rozwojowy i eliminują bariery rozwojowe we wszystkich regionach Słowenii przy jednoczesnym zachowaniu zasobów i możliwości rozwoju przyszłych pokoleń. Programy rozwoju regionalnego mają wykroczyć poza granice, tj. obejmować współpracę z regionami w sąsiednich krajach. W Słowenii istnieje 12 regionów statystycznych, w każdym z nich działa Agencja Rozwoju Regionalnego, wykonująca zadania dotyczące rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturowego w regionie oraz opracowująca, koordynująca, monitorująca i oceniająca programy rozwoju regionalnego.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Słowenii ze względu na dużą liczbę gmin, które są jednostkami samorządu terytorialnego, oraz niewielki potencjał terytorialny i demograficzny, a także dużą liczbę jednostek administracji rządowej w terenie, do charakterystyki wybrano jednostki terytorialne do celów statystycznych na poziomie NUTS 3.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Pomurski Region Statystyczny	1 337	114 397	15 705
Podrawski Region Statystyczny	2 170	326 510	18 887
Karyński Region Statystyczny	1 041	70 835	18 694
Sawiński Region Statystyczny	2 384	258 345	20 954
Zasawski Region Statystyczny	485	57 148	12 287
Posawski Region Statystyczny	885	75 893	19 456
Region Statystyczny Południowo-Wschodnia Słowenia	2 675	145 859	23 096
Primorsko Kraiński Region Statystyczny	1 456	53 092	16 154
Środkowosłoweński Region Statystyczny	2 555	554 823	32 620
Goreński Region Statystyczny	2 137	207 842	20 790
Goriciński Region Statystyczny	2 325	118 421	20 707
Region Statystyczny Wybrzeże – Krasz	1 044	116 871	22 894

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps>.

Pomurski Region Statystyczny (Pomurska statistična regija)

Region znajduje się w północno-wschodniej części Słowenii. Zajmuje powierzchnię 1337 km². Od północy graniczy z Węgrami. Zamieszkuje go 114 397 osób, a gęstość zaludnienia wynosi 85 osób/km². W 2019 r. PKB regionu wyniosło 1,796 mld euro, natomiast PKB na mieszkańca jest w tym regionie dość niskie – 15 075 euro. Najważniejszym ośrodkiem miejskim jest tu Murska Subota z 11 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 57,3% usługi, 39,9% przemysł, 2,7% rolnictwo.

Region ma charakter rolniczy. Uprawy polowe zajmują ponad trzy czwarte całkowitej powierzchni użytków rolnych (dwa razy więcej niż średnia w Słowenii). Z jednej strony, warunki klimatyczne oraz dobra gleba sprawiają, że jest to region o najwyższej produkcji roślinnej w Słowenii, z drugiej zaś, położenie geograficzne i słaba infrastruktura stawiają go w niekorzystnej sytuacji gospodarczej.

Podrawski Region Statystyczny (Podravska statistična regija)

Region zajmuje powierzchnię 2170 km². Znajduje się w północno-wschodniej części kraju. Od północnego wschodu graniczy z Austrią, a od południowego wschodu – z Chorwacją. Zamieszkały jest przez 326 510 mieszkańców. PKB regionu wyniosło 6,135 mld euro, a PKB per capita – 18 887 euro. Największym ośrodkiem miejskim regionu jest Maribor z 97 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 63,4% usługi, 35,8% przemysł, 0,8% rolnictwo.

Zasoby wodne regionu są wykorzystywane do produkcji energii elektrycznej (sieć elektrowni wodnych na Drawie), a żyzne grunty – pod działalność rolniczą. Region podrawski to jeden z najgęściej zaludnionych obszarów w Słowenii. Wskaźnik zatrudnienia ludności tego regionu był w 2019 r. jednym z najniższych na poziomie regionalnym (61,2%). W 2019 r. działało tu nieco ponad 27 100 firm, a każda z nich zatrudniała średnio 4,8 osoby.

Maribor jest ważnym ośrodkiem akademickim (11 tys. studentów), ale także gospodarczym, administracyjnym, edukacyjnym i kulturalnym we wschodniej Słowenii. W strefie przemysłowej Melje działają m.in. MLM – Mariborska livarna Maribor, Henkel, TMI Košaki, TVT Boris Kidrič, Mlinotest. Firmy współpracują ze Styryjską Izbą Gospodarczą oraz z Regionalną Izbą Rzemiosła i Przedsiębiorczości. Największe dochody przynosi miastu działalność usługowa i przemysł. W ostatnich latach mocno rozwinął się handel (rosło się wiele nowych centrów handlowych) oraz sektor bankowo-finansowy. W Mariborze znajduje się też siedziba Pošta Slovenije.

Karyncki Region Statystyczny (Koroška statistična regija)

Region znajduje się w północnej części kraju, na granicy z Austrią. Zajmuje 1041 km². Zamieszkały jest przez 70 835 mieszkańców, przy czym gęstość zaludnienia wynosi 68 osób/km². PKB regionu wyniosło 1,321 mld euro, a PKB per capita – 18 694 euro. W 2019 r. region wygenerował 2,7% krajowego PKB. Najważniejszym ośrodkiem miejskim jest tu Slovenj Gradec z 7 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 46,6% usługi, 49,6% przemysł, 3,8% rolnictwo.

Region jest trudno dostępny i słabo skomunikowany z centralną częścią Słowenii. Środowisko zostało silnie dotknięte przez przemysł ciężki skoncentrowany w dolinach. O znaczeniu rolnictwa świadczy jednak fakt, że gospodarstwa w tym regionie należą do największych w kraju. Ponad 90% gospodarstw zajmuje się tu hodowlą zwierząt gospodarskich.

Sawiński Region Statystyczny (Savinjska statistična regija)

Region znajduje się w środkowej części kraju. Północno-zachodnia część graniczy z Austrią, a południowo-wschodnia z Chorwacją. Zajmuje powierzchnię 2384 km². Zamieszkały jest przez 258 345 osób, a gęstość zaludnienia to 110 osób/km². PKB regionu wyniosło 5,393 mld euro, a PKB per capita – 20 954 euro. Największym miastem regionu jest Celje z 37 tys. mieszkańców. W 2019 r. stopa zatrudnienia wynosiła 66,7%. Struktura zatrudnienia: 51,8% usługi, 45,6% przemysł, 2,6% rolnictwo.

Region jest bardzo zróżnicowany pod względem geografii przyrodniczej. Obejmuje zalesiony, górzysty, atrakcyjny pod względem turystycznym teren: Dolinę Górnej Savinji i część Alp Kamnik–Savinja, żyzną Dolinę Dolnej Savinji z dobrymi warunkami do uprawy chmielu, wzgórze Kozje i kotlinę Velenje ze złożami węgla brunatnego, który jest wykorzystywany do produkcji energii elektrycznej.

Celje nie ma własnego uniwersytetu, chociaż miasto oferuje pewne formy edukacji na poziomie wyższym, funkcjonują tu bowiem Wydział Logistyki (formalnie część Uniwersytetu w Mariborze), Międzynarodowa Szkoła Studiów Społecznych i Biznesowych, Wydział Nauk Handlowych i Biznesowych. W regionie studiuje łącznie 10 tys. osób.

Zasawski Region Statystyczny (Zasavska statistična regija)

Region znajduje się w centralnej części Słowenii i zajmuje powierzchnię 485 km². Zamieszkały jest przez 57 148 osób, przy czym gęstość zaludnienia wynosi 120 osób/km². Region generował 701 mln PKB Słowenii, a PKB per capita w tym regionie wyniosło ponad 12 287 euro. Naturalne i geograficzne cechy tego regionu stwarzają warunki do rozwoju działalności przemysłowej, a ponad jedna trzecia wartości dodanej brutto jest nadal generowana przez przemysł wytwórczy, wydobywczy i inny. Jednocześnie stopa zatrudnienia wynosi 65,5%. Struktura zatrudnienia: 51,2% usługi, 46,9% przemysł, 1,9% rolnictwo.

Posawski Region Statystyczny (Posavska statistična regija)

Region znajduje się w centralnej Słowenii. Od południowego wschodu graniczy z Chorwacją. Obejmuje obszar o wielkości 885 km². Zamieszkuje go 75 893 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 79 osób/km². PKB regionu stanowiło 1,475 mld euro, a PKB per capita – 19 456 euro. W 2019 r. poziom zatrudnienia w regionie był nieco wyższy niż średnia w całej Słowenii i wynosił 66,8%. Struktura zatrudnienia: 45,8% usługi, 50% przemysł, 4,2% rolnictwo.

Region jest dobrze skomunikowany tak z resztą kraju, jak i z Chorwacją. Jednocześnie jest to drugi najmniejszy region statystyczny w Słowenii. W regionie znajduje się jedyna elektrownia atomowa w kraju, zlokalizowane jest tu także uzdrowisko Čatež.

Region Statystyczny Południowo-Wschodnia Słowenia (Jugovzhodna Slovenija statistična regija)

Jest to największy region statystyczny. Zajmuje powierzchnię 2675 km². Położony jest w południowej części kraju. Od południa graniczy z Chorwacją. Zamieszkuje go 145 859 mieszkańców, a gęstość zaludnienia to 45 osób/km². PKB wyniosło 3,341 mld euro, a PKB per capita – 23 096 euro. Największym miastem jest tu Novo Mesto z 24 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 43,4% usługi, 52,6% przemysł, 4% rolnictwo.

Rozwój regionu to w dużej mierze zasługa przemysłu (przemysł samochodowy, farmaceutyczny i lekki), który wygenerował blisko połowę wartości dodanej brutto w regionie. Największy udział w wartości dodanej brutto w tym regionie wytworzył przemysł (54%). Działają tu głównie: Revoz (spółka zależna Renault), Adria Mobil – producent kamperów, oraz Krka – producent farmaceutyków. Siedziby tych trzech spółek znajdują się w Novo Mesto.

Primorsko Kraiński Region Statystyczny (Primorsko-notranjska statistična regija)

Region znajduje się w południowej części Słowenii, gdzie graniczy z Chorwacją. Zajmuje powierzchnię 1456 km². Liczba mieszkańców wynosi 53 092, a gęstość zaludnienia – 36 osób/km². PKB regionu to 853 mln euro, a PKB per capita – 16 154 euro. Region ma wysoki wskaźnik zatrudnienia w skali kraju (w 2019 r. wynosił 69,9%). Największym miastem jest Postojna z 16 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 55,8% usługi, 36,8% przemysł, 7,4% rolnictwo.

Region należy do słabiej rozwiniętych gospodarczo w kraju, ponieważ wytworzył zaledwie 1,8% PKB Słowenii. Przy średnio czterech pracownikach na firmę, przedsiębiorstwa w regionie należą do najmniejszych w państwie. Rolnictwo w tym regionie generowało ok. 6% wartości dodanej brutto, co stanowi z kolei jeden z najwyższych udziałów wartości dodanej brutto w rolnictwie w przeliczeniu na region. W 2013 r. przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadająca na gospodarstwo była najwyższa właśnie w tym regionie.

Środkowosłoweński Region Statystyczny (Osrednjeslovenska statistična regija)

Region znajduje się w środkowej części kraju. Zajmuje powierzchnię 2555 km². Jest to najludniejszy region – zamieszkuje go 554 823 osoby, przy czym gęstość zaludnienia wynosi 220 osób/km². Region generował ponad 37% krajowego PKB. PKB wyniosło 18,011 mld euro, a PKB per capita – 32 620 euro. Największym miastem regionu jest Lublana. Struktura zatrudnienia: 69,7% usługi, 28,1% przemysł, 2,2% rolnictwo.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie netto pracowników w tym regionie było w 2019 r. najwyższe na poziomie regionalnym: wyniosło 1231 euro i było o 8,6% wyższe od średniej rocznej miesięcznych zarobków w Słowenii. Według wskaźnika migracji zarobkowych (126,0) region ten był bardzo zorientowany na pracę. O znaczeniu tego regionu dla zatrudnienia świadczy również fakt, że liczba miejsc pracy w regionie jest znacznie wyższa niż liczba pracujących tu osób.

W Lublanie najwięcej osób znajduje zatrudnienie w przemyśle, zwłaszcza w przemyśle farmaceutycznym, petrochemicznym i spożywczym. Inne ważne gałęzie gospodarki to bankowość, finanse, transport, budownictwo, wykwalifikowane rzemiosło i usługi oraz turystyka. Sektor publiczny zapewnia miejsca pracy w edukacji, kulturze, opiece zdrowotnej i administracji lokalnej. Giełda Papierów Wartościowych w Lublanie (*Ljubljanska borza*), zakupiona w 2008 r. przez Wiedeńską Giełdę Papierów Wartościowych, zajmuje się dużymi słoweńskimi firmami. Niektóre z nich mają swoje siedziby w stolicy: na przykład sieć handlowa Mercator, koncern naftowy Petrol d.d. oraz koncern telekomunikacyjny Telekom Slovenije. W mieście działa ponad 15 tys. przedsiębiorstw, w większości z sektora usługowego. Liczne firmy i ponad 450 sklepów znajdują się w BTC City, największym centrum biznesowym, handlowym, rekreacyjnym, rozrywkowym i kulturalnym w Słowenii.

Lublana jest też ważnym ośrodkiem akademickim. Studenci stanowią siódmą część całej populacji Lublany. Uniwersytet w Lublanie, najstarszy i największy słoweński uniwersytet, został założony w 1919 r. Składa się z 23 wydziałów i 3 akademii, na które zapisane jest ok. 64 tys. studentów. Uniwersytet zatrudnia 4 tys. pracowników. Lublana jest także siedzibą kilku krajowych instytucji badawczych, z których najważniejsze to: Centrum Badań Naukowych SAZU, Instytut Jožefa Stefana (oba mają również szkoły podyplomowe), Instytut Chemii i Narodowy Instytut Biologii, a także kilka uczelni prywatnych.

Goreński Region Statystyczny (Gorenjska statistična regija)

Region położony jest w północnej części kraju i zajmuje powierzchnię 2137 km². Od północy graniczy z Austrią. Zamieszkały jest przez 207 842 osoby, a gęstość zaludnienia wynosi 97 osób/km². PKB regionu to 4,276 mld euro, natomiast PKB per capita – 20 790 euro. Najważniejszym ośrodkiem miejskim jest Kranj z 38 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 58,9% usługi, 39% przemysł, 2,1% rolnictwo.

Jest to region alpejski, z wysokimi górami, w tym z najwyższym szczytem Słowenii i ważną atrakcją turystyczną – Triglavem. Duża część tego regionu jest chroniona jako park narodowy. Rzeźba terenu i klimat sprzyjają rozwojowi turystyki. W 2013 r. w regionie odnotowano prawie 19% noclegów turystycznych w całej Słowenii, z czego 78% było zarezerwowane przez turystów zagranicznych. Chociaż rolnictwo w tym regionie nie należy do najważniejszych rodzajów działalności, to gospodarstwa są tu największe w kraju, pod względem zarówno przeciętnej powierzchni użytków rolnych na gospodarstwo, jak i liczby zwierząt gospodarskich przypadających na gospodarstwo. W miejscowości Bled każdego roku jest organizowana impreza o międzynarodowym charakterze – Bled Strategic Forum.

Kranj jest miastem przemysłowym. W ciągu ostatnich lat tutejszy sektor produkcyjny zaczął funkcjonować w oparciu o wysoce konkurencyjne branże zorientowane na eksport. Do głównych firm przemysłowych działających w Kranj należą: Goodyear (części samochodowe), Iskratel (IT) i Hidria (energetyka).

Goriński Region Statystyczny (Goriška statistična regija)

Region leży na zachodzie kraju, wzdłuż granicy włoskiej. Zajmuje powierzchnię 2325 km². Zamieszkały jest przez 118 421 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi 51 osób/km². PKB to 2,443 mld euro, a PKB per capita – 20 707 euro. Największym ośrodkiem miejskim jest Nova Gorica (ok. 15 tys. mieszkańców), która jest jednocześnie ważnym ośrodkiem akademickim, współpracującym blisko z przygranicznym regionem włoskim. Struktura zatrudnienia: 59% usługi, 37,8% przemysł, 3,2% rolnictwo.

Region rozpoznawany jest przede wszystkim dzięki Alpom Julijskim, rzece Soczy i dolinie Vipavy. Pod względem powierzchni region dorównuje regionowi środkowosłoweńskiemu, ale pod względem liczby ludności jest prawie pięciokrotnie mniejszy. W 2019 r. ludność zamieszkująca region stanowiła 6% populacji całej Słowenii – to jeden z najmniej zaludnionych regionów kraju. 16% ludności czynnej zawodowo z tego regionu pracowało poza miejscem zamieszkania, co stanowi niewiele w porównaniu z innymi regionami. Poziom zatrudnienia wynosił 69%.

Region Statystyczny Wybrzeże – Krasz (Obalno-kraška statistična regija)

Na południowo-zachodnim krańcu Słowenii znajduje się region Wybrzeże – Krasz, który zajmuje powierzchnię 1044 km². Zamieszkały jest przez 116 871 osób, przy czym gęstość zaludnienia to 110 osób/km². PKB stanowiło 2,646 mld euro, a PKB per capita – 22 894 euro. Wskaźnik zatrudnienia w 2019 r. w regionie wyniósł 66,9% (czyli był o 0,9 p.p. wyższy niż średnia w całej Słowenii). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie netto wyniosło 1114 euro (czyli o ok. 20 euro mniej niż średnia słoweńska). Region ten charakteryzuje się najwyższym odsetkiem osób zatrudnionych w działalności usługowej. 37,1% PKB generuje transport, handel i gastronomia. Region odwiedza 19,6% wszystkich turystów, w większości z zagranicy (62,5%). Największym ośrodkiem miejskim jest Koper z 26 tys. mieszkańców. Struktura zatrudnienia: 77,8% usługi, 20,7% przemysł, 1,5% rolnictwo.

Region ma klimat śródziemnomorski i jest jedynym w Słowenii regionem statystycznym graniczącym z morzem. Jego walory przyrodnicze umożliwiają rozwój turystyki, transportu i specjalnych upraw rolniczych. Ponad dwie trzecie wartości dodanej brutto generują usługi (handel, hotelarstwo i transport); najwięcej wygenerowała działalność w porcie Koper oraz turystyka nadmorska i uzdrowiskowa.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

Udział w alokacji finansowej środków UE

W latach 2014-2020 Słowenia uzyskała ok. 3,07 mld euro (w cenach bieżących) na finansowanie polityki spójności: 1,26 mld euro dla słabiej rozwiniętego regionu Słowenia Wschodnia, 847,3 mln euro w bardziej rozwiniętym regionie Słowenia Zachodnia, 895,4 mln euro w ramach Funduszu Spójności, 64 mln euro na Europejską Współpracę Terytorialną, 9,2 mln euro na Inicjatywę na rzecz zatrudnienia ludzi młodych w Słowenii Wschodniej.

W perspektywie finansowej na lata 2021-2027 Słowenia uzyska w sumie z budżetu UE 10,5 mld euro, z czego 6,6 mld euro w formie dotacji. Słowenia otrzyma ok. 3 mld euro na politykę spójności i 1,6 mld euro na Wspólną Politykę Rolną. Do Słowenii trafi również 2,1 mld euro dotacji i 3,6 mld euro pożyczek w ramach unijnego planu naprawy gospodarczej EU Next Generation. Słowenia uczestniczy w Strategii UE dla regionu Adriatycko-Jońskiego.

Rola regionów w rozwoju regionalnym jest ograniczona przez brak administracji samorządowej na poziomie NUTS 3, który w Słowenii ma charakter jedynie regionów statystycznych i nie pokrywa się z podziałem samorządowym. Podobnie rzecz ma się w odniesieniu do poziomu NUTS 2.

Udział w strategiach makroregionalnych

Słowenia uczestniczy w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR),
- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Adriatycko-Jońskiego (EUSAIR),
- Strategii Unii Europejskiej na rzecz regionu Alpejskiego (EUSALP).

Jan Muš

WĘGRY

a) Ustrój i podział administracyjny państwa

Węgry są republiką. Jest to demokracja parlamentarna z jednoizbowym parlamentem – Zgromadzeniem Krajowym (Országgyűlés). Składa się on ze 199 posłów wybieranych w mieszanym systemie wyborczym co cztery lata. Władzę wykonawczą sprawują rząd oraz prezydent, wybierany przez Zgromadzenie Krajowe na pięcioletnią kadencję z możliwością jednej reelekcji.

Zgodnie z ustawą zasadniczą Węgier (obowiązującą od 1 stycznia 2012 r.), artykułem F, podział administracyjny jest trójstopniowy. W pierwotnej wersji z 2011 r. dzielił się on na: komitaty (vármegye), miasta (város) i gminy (község). Czwarta ustawa zmieniająca ustawę zasadniczą całkowicie przekonstruowała ten artykuł i przywróciła stan rzeczy z konstytucji Republiki Węgier.

Obecnie Węgry dzielą się na stolicę – Budapeszt (*főváros*), i 19 komitatów (*megye*), a także miasta (*város*) i gminy (*község*). W stolicy i w miastach, zgodnie z ustawą zasadniczą, mogą być tworzone dzielnice (*kerület*). Komitatów jest dziewiętnaście. Stolica, Budapeszt, rangą jest równa komitatowi, jednakże nim nie jest. W opracowaniach można znaleźć informację, że podział wygląda inaczej i że istnieją: komitaty, powiaty (*járás*) oraz miejscowości bądź też: komitaty, powiaty i gminy. Są to jednak niewłaściwe zapisy. Prawidłowy jest tylko ten wynikający bezpośrednio z ustawy zasadniczej. Należy wskazać, że opis podziału administracyjnego Węgier stwarza problemy.

Warto wspomnieć, że 4 czerwca 2020 r. zmieniono nazwę jednego komitatu – z Csongrád na Csongrád-Csanád, co stanowi nawiązanie do czasów Królestwa Węgier w granicach sprzed 1920 r. Zmiana ta nie zawsze jest uwzględniana w literaturze przedmiotu, należy jednak posługiwać się zaktualizowanymi danymi. Podobnie 1 maja 2022 r. zaktualizowano liczbę jednostek samorządowych.

Mapa 1. Podział administracyjny Węgier (stan na 04.06.2020 r.)

Źródło: <https://www.ksh.hu/docs/teruletiatlasz/megyek.pdf> [25.04.2022].

W skali całego państwa, w poszczególnych komitatach rząd realizuje swoją politykę poprzez 20 rządowych urzędów komitackich (Megyei Kormányhivatal), co moglibyśmy porównać z polskim urzędem wojewódzkim, a także (dosłownie) rządowe urzędy powiatowe (Járási Kormányhivatal), których jest 197 (w tym 23 w Budapeszcie). Powiaty zostały na Węgrzech przywrócone na mocy ustawy 2012. évi XCIII. törvény a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról i od 1 stycznia 2013 r. funkcjonują wyłącznie jako element administracji rządowej w terenie.

Pierwsza ustawa dotycząca podziału samorządu terytorialnego została uchwalona w 1990 r. – 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról. Obecną podstawę prawną regulującą funkcjonowanie samorządów terytorialnych i realizującą art. 31 ust. 3 ustawy zasadniczej stanowi ustawa z 2011 r. o samorządzie terytorialnym – 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól.

Struktura samorządu terytorialnego jest dwuszczeblowa. Podstawowa jednostka to komitat – jest ich 19, kolejne to miejscowości (település). Obecnie jest ich 3155. Miejscowości są najbliższe szerszej definicji polskiej gminy (jednostki na pograniczu gminy i powiatu). Na samorządy miejscowości (település) składa się: 2807 gmin (község), 348 miast (város), a ponadto funkcjonuje 25 miast na prawach komitatu (megyei jogú város). Po 16 latach, z dniem 1 maja, poszerzono mapę miast na prawach komitatu o Esztergom (pol. Ostrzyhom) i Baja. Poza wyżej wymienionymi jednostkami, oddzielną jednostką jest Budapeszt (Budapest Főváros), który składa się z 23 dzielnic (kerület). Budapeszt jako stolica rangą jest równy komitatowi.

Władza samorządowa realizowana jest na szczeblu komitatów poprzez 19 urzędów komitackich (megyei önkormányzats), w których funkcjonują odpowiedniki polskich urzędów marszałkowskich (közgyűlés), stanowiących władzę ustawodawczą. Sejmiki są organem

wybieralnym, jednakże nie w sposób bezpośredni, lecz pośredni, z listy partyjnej na pięcioletnią kadencję. Sejmikowi przewodniczy közgyűlés elnöke, przewodniczący sejmiku, którego wybiera sejmik spośród swoich członków na pięcioletnią kadencję. Władzę wykonawczą sprawują urzędy komitackie (megyei hivatal), na czele których stoi (dosłownie) nadnotariusz komitacki (megyei főjegyző).

Do kompetencji na poziomie komitatu zaliczają się te wszystkie kompetencje, które nie zostały zarezerwowane dla podmiotów niższego szczebla (opisanych poniżej), w tym zadania w zakresie rozwoju terytorialnego, rozwoju obszarów wiejskich, zagospodarowania przestrzennego.

Na niższym szczeblu miejscowości (település) władza ustawodawcza realizowana jest poprzez radnych w poszczególnych radach miejscowości (települési önkormányzat). Organy przedstawicielskie wybierane są w wyborach powszechnych co 5 lat. Władzę wykonawczą sprawują burmistrzowie (polgármester), także wyłaniani w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. W Budapeszcie władzę wykonawczą sprawuje wybierany w wyborach powszechnych (kadencja 5-letnia) nadburmistrz (főpolgármester) oraz burmistrzowie (polgármester) w 23 dzielnicach (także wybory bezpośrednie). W każdej z dzielnic Budapesztu (czyli w 23) funkcjonuje wybieralny organ władzy ustawodawczej – odpowiednik polskiej rady dzielnicy. Budapeszt posiada także jedną, centralną radę miasta – odpowiednik np. Rady m.st. Warszawy. Jest to organ władzy ustawodawczej, który nazywa się (dosłownie) Zgromadzenie Stolicy (Fővárosi Közgyűlés). Składa się on z 33 radnych.

Kompetencje samorządowych jednostek miejscowości (település), w tym stolicy (főváros) oraz miast na prawach komitatu (megyei jogú város):

- zagospodarowanie komunalne, zagospodarowanie przestrzenne, gospodarka komunalna (cementarze publiczne, oświetlenie publiczne, kominiarstwo itp.);

- usługi przedszkolne; usługi i świadczenia socjalne, opiekuńcze i opiekuńcze nad dziećmi; opieka zdrowotna, usługi podstawowe i mające na celu stworzenie zdrowego stylu życia – ekologicznego; obsługa kulturalna (biblioteka, edukacja publiczna, wspieranie sztuki i teatru itp.); lokalna ochrona środowiska i przyrody, gospodarka wodna, zapobieganie uszkodzeniom wody, dostarczanie wody pitnej, odprowadzanie ścieków, uzdatnianie, oczyszczanie (obsługa kanałów wodnych); zarządzanie mieszkaniem i przestrzenią; obrona narodowa, obrona cywilna, służby ratownicze (zarządzanie katastrofami); współpraca mająca na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego w gminie; lokalne zatrudnienie publiczne; zadania związane z podatkami lokalnymi, zarządzaniem gospodarką i turystyką; zadania związane ze sportem i z młodzieżą; kwestie związane z mniejszościami i narodowościami; gospodarowanie odpadami; usługi ciepłownicze; zapewnienie możliwości sprzedaży, wyprzedaże weekendowe do sprzedaży produktów małych i pierwotnych producentów.

Prawo do zawierania umów (w tym międzynarodowych z innymi regionami) posiadają komitaty i to wyłącznie w zakresie pozostającym w gestii komitatu. Taka możliwość występuje także na poziomie poszczególnych miast w ramach partnerstwa międzynarodowego.

Należy mieć na względzie fakt, że po 2012 r. doszło do zasadniczej recentralizacji władzy na Węgrzech, poprzez ograniczenie kompetencji samorządów lokalnych. Zdecydowanie wzmocniono obecność administracji rządowej w terenie (odtworzenie powiatów), co wielokrotnie prowadzi do zagubienia kompetencyjnego na poziomie lokalnym.

b) Jednostki NUTS

Na Węgrzech, zgodnie z rewizją NUTS 2021 funkcjonuje 31 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony – 3 jednostki,
- NUTS 2 – regiony – 8 jednostek,
- NUTS 3 – podregiony – 20 jednostek.

Mapa 2. Wykaz jednostek NUTS 2021 na Węgrzech

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [25.04.2022].

Tabela 1. Wykaz jednostek NUTS 2021

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
HU1 Közép-Magyarország Środkowe Węgry	HU11 Budapest Budapeszt	HU110 Budapest
	HU12 Pest	HU120 Pest
HU2 Dunántúl Kraj Zadunajski	HU21 Közép-Dunántúl Środkowy Kraj Zadunajski	HU211 Fejér HU212 Komárom-Esztergom HU213 Veszprém
	HU22 Nyugat-Dunántúl Zachodni Kraj Zadunajski	HU221 Győr-Moson-Sopron HU222 Vas HU223 Zala
	HU23 Dél-Dunántúl Południowy Kraj Zadunajski	HU231 Baranya HU232 Somogy HU233 Tolna
HU3 Alföld és Észak Wielka Nizina i Północ	HU31 Észak-Magyarország Północne Węgry	HU311 Borsod-Abaúj-Zemplén HU312 Heves HU313 Nógrád
	HU32 Észak-Alföld Wielka Nizina Północna	HU321 Hajdú-Bihar HU322 Jász-Nagykun-Szolnok HU323 Szabolcs-Szatmár-Bereg
	HU33 Dél-Alföld Wielka Nizina Południowa	HU331 Bács-Kiskun HU332 Békés HU333 Csongrád-Csanád

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [25.04.2022].

c) Identyfikacja podmiotów polityki regionalnej

Podział środków unijnych odbywa się centralnie – na poziomie państwa, a wyłączne kompetencje w zakresie dystrybucji środków posiada rząd Węgier. Od 1 stycznia 2021 r. fundusze europejskie podlegają w pełni szefowi kancelarii premiera Węgier (*Miniszterelnökség*). Dzielenie funduszy unijnych realizowane jest w ramach kancelarii premiera w programie Széchenyi2020 (perspektywa finansowa 2014-2020) oraz Nowy Plan Széchenyiego Plus (*Széchenyi Terv Plusz*) – perspektywa finansowa 2021-2027. To kancelaria premiera odpowiada za realizację unijnych perspektyw finansowych, nadzoruje programy unijne, w tym konkursy. Za wypłatę środków finansowych odpowiada sekretarz stanu ds. wykorzystania środków unijnych, obecnie w randze wiceministra finansów.

Jednocześnie postulatem opozycji było doprowadzenie do sytuacji, w której środki z Unii Europejskiej będą dystrybu-

owane bezpośrednio do samorządów, z pominięciem scentralizowanego systemu dystrybucji. Na początku maja 2022 r. Gergely Karácsony, nadburmistrz Budapesztu, poinformował, że władzom samorządowym udało się doprowadzić do tego, że Komisja Europejska będzie bezpośrednio transferowała dotacje do stolicy na projekty realizowane w ramach programu unijnego *Fit for 55*, związanego z zieloną energią.

Należy mieć także na względzie, że 27 kwietnia 2022 r. Komisja Europejska formalnie uruchomiła przeciwko Węgrom tzw. mechanizm warunkowości, w następstwie którego można wstrzymać wypłacenie Węgrom 40 mld euro w perspektywie finansowej 2021-2027. Jest to co prawda mało prawdopodobne, ale warto zdawać sobie sprawę z tego, przed jakim wyzwaniem staną Węgry. Najprawdopodobniej będzie musiał ulec zmianie system dystrybucji środków unijnych na bardziej transparentny i pozostający pod ściślejszą, unijną kontrolą.

d) Charakterystyka potencjału regionów

W przypadku Węgier charakterystyka dotyczy komitatów, które są jednostkami samorządu terytorialnego o charakterze regionalnym.

Tabela 2. Charakterystyka regionów – stan na 2020 r.

Nazwa regionu	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	PKB per capita (euro)
Budapest	525	1 752 286	26 514
Pest	6 393	1 278 874	10 231
Fejér	4358	418 603	12 646
Komárom-Esztergom	2264	300 995	12 321
Veszprém	4463	341 157	9675
Győr-Moson-Sopron	4208	473 141	14 464
Vas	3336	254 137	11 045
Zala	3784	267 271	9186
Baranya	4430	359 109	8765
Somogy	6065	299 950	8310
Tolna	3703	215 514	9667
Borsod-Abaúj-Zemplén	7247	637 064	9025
Heves	3637	293 421	9656
Nógrád	2544	188 092	5780
Hajdú-Bihar	6209	526 727	9196
Jász-Nagykun-Szolnok	5581	366 905	8723
Szabolcs-Szatmár-Bereg	5933	549 028	7415
Bács-Kiskun	8433	502 220	10 270
Békés	5630	330 542	7618
Csongrád-Csanád	4262	398 332	9760

Źródło: NUTS 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/nuts-maps> [25.04.2022].

Nazwa regionu: Bács-Kiskun, stolica: Kecskemét

Jest to komitat położony w południowych Węgrzech, graniczący z Serbią. Zarazem to największy terytorialnie komitat. Gospodarka komitatu opiera się na rolnictwie, w którym dominuje uprawa owoców. W rozległych sadach produkuje się brzoskwinie, czereśnie, jabłka i morele. Większość owoców jest uprawiana w północno-wschodniej części Kecskemét. Pszenica, kukurydza i warzywa są uprawiane w całym Bács-Kiskun. W Kecskemét funkcjonują zakłady przetwórstwa towarów rolnych. W Baja produkowane są tekstylia. Z kolei w okolicach Kiskunhalas wydobywany jest gaz ziemny i ropa naftowa. W Kecskemét funkcjonują dynamicznie rozwijające się zakłady Mercedes-a, w Jászfényszaru – Thyssenkrupp, a SMP w Kecskemét. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 52%, przemysłu 39%, a rolnictwa 9%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 968 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 4,6%. PKB per capita to 10 270 euro, tj. 80,2% średniej krajowej. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, wyniosła 372. Największym ośrodkiem akademickim jest Uniwersytet Johna von Neumanna w Kecskemét.

Nazwa regionu: Baranya, stolica: Pécs

Komitat położony jest w południowych Węgrzech. Od południa graniczy z Chorwacją. Półśroziemnomorski klimat sprzyja uprawie owoców: brzoskwiń, śliwek, wiśni, ale także zbóż, warzyw i win (przede wszystkim z regionu Villánykövesd). Produkowane są także wieprzowina i drób. Przemysł koncentruje się głównie na przetwarzaniu surowców wydobywanych lokalnie. W górach Mecsek funkcjonują kopalnie kamienia i wapienia. Baranya znane jest ze źródeł termalnych. Udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 52%, przemysłu 39%, a rolnictwa 9%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 65%, 27% i 8%. Średnie zarobki wyniosły 942 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi powyżej średniej – 5,8%. PKB per capita wynosi 8765 euro i jest to 15. wynik w skali kraju. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, wyniosła 335. Najważniejszym ośrodkiem akademickim jest Uniwersytet w Pécs, bardzo często wybierany przez studentów w ramach programu Sokrates-Erasmus (obok Debreczyna i Budapesztu).

Nazwa regionu: Békés, stolica: Békéscsaba

Komitat zlokalizowany jest w południowo-wschodnich Węgrzech, na terenach rolniczego obszaru Wielkiej Niziny Węgierskiej, co determinuje rozwój rolnictwa. Oprócz zbóż prowadzone są specjalne uprawy maku i wiśni. Pola pszenicy i kukurydzy stanowią znaczną część upraw. Hoduje się też bydło, a także produkuje wieprzowinę i drób. Tradycyjne gałęzie przemysłu to przetwórstwo spożywcze (młynarstwo i produkcja mięsa) oraz materiały budowlane (cegła i dachówka). Nie bez znaczenia jest także przemysł drzewny i meblarski oraz produkcja obuwia i szkła. W pobliżu Orosháza znajduje się kilka rządowych gospodarstw doświadczalnych, w których przetestowano i wyprodukowano hybrydowe szczepy zbóż. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 59%, przemysłu 25%, a rolnictwa 16%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 833 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 4,8%. PKB per capita wynosi 7618 euro, co stanowi 59,5% średniej na Węgrzech. Jest to trzeci najgorszy wynik w państwie. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, była najniższa w kraju i wyniosła 108.

Nazwa regionu: Borsod-Abaúj-Zemplén, stolica: Miskolc

Komitat położony jest w północnej części państwa. Graniczy ze Słowacją na północy i północnym zachodzie. Jest to w dużej mierze turystyczna część Węgier. W pobliżu Miskolca położone są jedne z największych w Europie podziemnych systemów jaskiń, z podziemnymi jeziorami i formacjami wapiennymi. W 1995 r. zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Znajdują się tam także źródła termalne. W komitacie rozwija się rolnictwo – uprawa grochu i soczewicy. Jednocześnie w Tokaju produkowane są wina. Region winiarski Tokaj został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO w 2002 r. W przeszłości był to komitat w dużej mierze oparty na przemyśle wydobywczym i ciężkim (wciąż znajdują się tam znaczące pokłady węgla brunatnego). Obecnie do najważniejszych branż funkcjonujących w regionie zaliczyć można te związane z elektroniką, inżynierią, przemysłem motoryzacyjnym i przetwórstwem spożywczym. Z racji obecności Uniwersytetu w Miskolcu, wzrosły nakłady inwestycyjne na rozwój i innowację. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 52%, przemysłu 44%, a rolnictwa 4%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 900 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 7,1% i jest wyższa od średniej. PKB per capita wynosi 9025 euro, co stanowi 70,5% średniej. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, wyniosła 315.

Nazwa regionu: Csongrád-Csanád, stolica: Segedyn

Komitat znajduje się w południowo-wschodnich Węgrzech. Od wschodu graniczy z Rumunią i Serbią. Około trzech piątych terytorium komitatu stanowią grunty orne, a rolnictwo jest podstawą lokalnej gospodarki. Na przestrzeni lat poprzez osuszanie bagien powiększono tereny pod uprawy. Klimat sprzyja uprawie papryki, a ponadto uprawia się tu żyto, cebulę i owoce. W okolicach Kiskunhalas i Algyó funkcjonują pola naftowe. Największe zakłady w regionie to BP w Segedynie i Continental w Makó. Uniwersytet w Segedynie stał się niezwykle ważnym ośrodkiem badań i rozwoju, zwłaszcza w dziedzinie nauk przyrodniczych, biotechnologii, technologii laserowej i technologii informacyjnej. W Segedynie znajduje się również Centrum Badań Biologicznych Węgierskiej Akademii Nauk. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 67%, przemysłu 25%, a rolnictwa 8%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 971 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosząca 1,1% jest najniższą notowaną na Węgrzech. PKB per capita wynosi 9760 euro, co stanowi 76,3% średniej. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, wyniosła 327.

Nazwa regionu: Fejér, stolica: Székesfehérvár

Komitat położony jest w środkowych Węgrzech. Obecność Dunaju wzdłuż znacznej części wschodniej granicy komitatu przyczynia się do pozycji Fejér jako ważnego węzła komunikacyjnego. Południowa część powiatu leży w Mezőföld, żyznym obszarze gleb lessowych, gdzie głównymi uprawami są: kukurydza, pszenica, jęczmień, buraki cukrowe, ziemniaki i groch. Fejér jest największym producentem kukurydzy w kraju. Główne gałęzie przemysłu komitatu to produkcja metali, elektronika, inżynieria mechaniczna, przetwórstwo spożywcze i produkcja mebli. W Dunaújváros rozwinął się ośrodek przemysłowy znany z produkcji żelaza i stali. Największym zakładem jest SK On Hungary Kft. w Ivánca. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 47%, przemysłu 49%, a rolnictwa 4%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1117 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 2,0% i jest jedną z najniższych na Węgrzech. PKB per capita wynosi 12 646 euro, co stanowi 98,8% średniej krajowej i jest jednym z najlepszych wyników w kraju. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w komitacie, wyniosła 359. Życie akademickie skupione jest przede wszystkim wokół Budapesztu, a lokalnie wokół College Jánoşa Kodolányi w Székesfehérvár.

Nazwa regionu: Győr-Moson-Sopron, stolica: Sopron

Komitat znajduje się w północno-zachodnich Węgrzech. Od północy graniczy z Austrią i Słowacją. Győr-Moson-Sopron to jedno z najbardziej żyznych w kraju ziem rolnych, na których uprawia się buraki cukrowe i morele. Rozwinięta jest także hodowla zwierząt. Główne gałęzie przemysłu komitatu to produkcja samochodów, gumy, tworzyw sztucznych i materiałów budowlanych, a także przetwórstwo spożywcze, obróbka metali i metalurgia. Swoje zakłady w Győr zlokalizowało i rozbudowuje Audi. Życie akademickie skupione jest wokół dwóch ośrodków: Uniwersytetu w Sopron i Uniwersytetu Istvána Széchyenyiego w Győr. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 45%, przemysłu 51%, a rolnictwa 4%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1206 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 1,6%. Przeciętne miesięczne zarobki wzrosły o 11% i były wyższe od średniej krajowej. PKB per capita wynosi 14 464 euro i przewyższa średnią o 13,6%. Jest to drugi wynik po Budapeszcie. To najbogatszy i najszybciej rozwijający się region na Węgrzech. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 1115.

Nazwa regionu: Hajdú-Bihar, stolica: Debreczyn

Komitat położony jest na wschodzie Węgier, przez jego terytorium przebiega granica z Rumunią. Najważniejszym miastem regionu jest Debreczyn. Z turystyki słynie z kolei Hajdúszoboszló, bardzo popularne wśród Polaków (jak też nieodległe okolice Miskolca). Istotną rolę w regionie odgrywa rolnictwo, uprawia się tu pszenicę, kukurydzę, groch, lucernę, słonecznik i chrzan. Hodowane jest także bydło, produkowana wieprzowina i drób. Hajdú-Bihar jest jednym z mniej uprzemysłowionych obszarów kraju, ale produkuje się tu chemikalia (w Ásványkincsek wydobywany jest gaz ziemny i ropa naftowa), rozwija się przemysł maszynowy, przetwórstwo żywności i produkcja farmaceutyków. Pod Debreczynem powstaje Narodowa Fabryka Leków. Do największych zakładów w regionie należą Flowserve i budowane zakłady BMW (inwestycja o wartości 1 mld euro). Istotne zaplecze naukowe stanowi Uniwersytet w Debreczynie.

W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 64%, przemysłu 26%, a rolnictwa 10%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 940 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia była wyższa od średniej w kraju i wyniosła 5,1%. PKB per capita wyniosło 9196 euro, tj. 71,9% średniej dla Węgier. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 278.

Nazwa regionu: Heves, stolica: Eger

Komitat położony jest w północnych Węgrzech. Ośrodki przemysłowe znajdują się w Gyöngyös i Hatvan. Z racji lokalizacji gór: Mátra i Bukowych z parkiem narodowym jest to region o walorach turystycznych. W górach Mátra znajduje się najwyższy szczyt Węgier – Kékes (1014 m n.p.m.).

Heves to region zarówno rolniczy – uprawia się tu soczewicę, tytoń i melony, jak i winiarski – głównie Mátraalja i Eger. W komitacie istotną rolę odgrywa także hodowla koni. W okolicach Demjén funkcjonują złoża ropy naftowej, z kolei gaz ziemny wydobywany jest w okolicach Demjén czy Fedémes. Jedne z największych zakładów zlokalizowane są w Eger – ZF Hungária Kft. jest producentem m.in. automatycznych skrzyń biegów. W Eger natomiast wytwarzane są kolumny kierownicze w zakładach Robert Bosch Automotive Steering Kft. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 49%, przemysłu 47%, a rolnictwa 4%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1041 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 3,7%. Przeciętne miesięczne zarobki były o 9,3% wyższe niż rok wcześniej, jednak nie osiągnęły średniej krajowej. PKB per capita wynosi 9656 euro, co stanowi 75,5% średniej wartości na Węgrzech. Jest to wynik plasujący się w połowie stawki pośród innych komitatów. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 173. Ośrodkiem akademickim jest Uniwersytet Katolicki Karola Esterházyego w Gyöngyös.

Nazwa regionu: Jász-Nagykun-Szolnok, stolica: Szolnok

Komitat położony jest w środkowo-wschodnich Węgrzech. W regionie między Szolnok i Berekfürdő występują liczne rezerwy ropy naftowej i gazu ziemnego. Znaczące jest również wydobycie gliny i piasku. Chociaż region jest najmniej uprzemysłowionym obszarem Węgier, produkcja urządzeń elektronicznych, baterii oraz maszyn rolniczych i leśnych przyczynia się do rozwoju lokalnej gospodarki. Życie akademickie skupione jest wokół Uniwersytetu Johna von Neumanna w Szolnok. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 48%, przemysłu 44%, a rolnictwa 8%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 926 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wyniosła 5,3%. Mimo wzrostu zarobków o 7,8% ich wartość jest zdecydowanie niższa od średniej krajowej. PKB per capita wynosi 8723 euro, co stanowi 68,2% średniej i jest to 16. wynik (na 20). Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 173.

Nazwa regionu: Komárom-Esztergom, stolica: Tatabánya

To komitat położony w północno-zachodnich Węgrzech. Od północy graniczy ze Słowacją, co jest wynikiem podziału miasta Komárom na część węgierską i słowacką po traktacie z Trianon w 1920 r. Region ma charakter turystyczny z uwagi na miasto Ostrzyhom. Ważnymi uprawami są w tym regionie buraki cukrowe i brzoskwinie. Okolice Neszmély to rozwijający się region winiarski. Tatabánya to obecnie centrum przemysłu usługowego. Działalność przemysłowa koncentruje się wzdłuż Dunaju. Miasto Komárom to centrum kolejowe i port na Dunaju. W Lábatlan produkuje się cement, papier i prefabrykowane elementy budowlane. W Szóny istnieje rafineria ropy naftowej połączona rurociągiem ze złożem Zala. W Almásfüzitő także rafinuje się ropę. Nyergesújfalu specjalizuje się w tworzywach sztucznych. Wapień wydobywany jest w Dunaalmás, a czerwony marmur w Süttő. Z kolei Ostrzyhom to centrum przemysłu motoryzacyjnego (fabryka Suzuki). Do największych zakładów zaliczyć można Toray w Nyerseújfalu i SK w Komarnie. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 44%, przemysłu 51%, a rolnictwa 5%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1132 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia jest jedną z najniższych na Węgrzech i wynosi 1,2%. PKB per capita wynosi 12 321 euro, co stanowi 96,3% średniej i jest jednym z najlepszych wyników. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 531. Ośrodkiem akademickim w komitacie jest Edutus College w Tatabánya.

Nazwa regionu: Nógrád, stolica: Salgótarján

To komitat położony w północnych Węgrzech. Od północy graniczy ze Słowacją. To drugi najmniejszy komitat na Węgrzech. Mimo niesprzyjających warunków glebowych w regionie dominuje rolnictwo – uprawa zboża, słoneczników, ziemniaków, maku i soczewicy. Prowadzi się tu także hodowlę zwierząt. Jest to również jeden z najuboższych regionów Węgier, co jest konsekwencją zapaści przemysłu ciężkiego i wydobywczego po latach prosperity.

W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 65%, przemysłu 30%, a rolnictwa 5%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 859 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 8,6% i jest drugim najwyższym wynikiem notowanym w państwie. PKB per capita wynosi 5780 euro, co stanowi 45,2% średniej. Jest to najgorszy wynik na Węgrzech. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 116 (mniej było tylko w komitacie Békés).

Nazwa regionu: Peszt, siedziba władz: Budapeszt

Peszt to najbardziej zaludniony i najbardziej uprzemysłowiony komitat na Węgrzech. Mimo że w centrum komitatu leży Budapeszt, to sam komitat i stolica są od siebie całkowicie niezależne. Większość instytucji komitackich ma siedzibę w Budapeszcie. Komitat Peszt słynie z produkcji owoców (zwłaszcza jabłek), a także z upraw buraków cukrowych i pomidorów. Główne gałęzie przemysłu stanowią tu przemysł maszynowy, elektroniczny, motoryzacyjny i budowlany. Do największych zakładów w regionie zaliczyć można AVL w Érd oraz Samsung w Göd. Istotny element stanowi turystyka, której sprzyja położenie w zakolu Dunaju (Szentendre, Wyszehrad). W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 67%, przemysłu 31%, a rolnictwa 2%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1047 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 2,5%. PKB per capita wynosi 10 231 euro, co stanowi 79,9% średniej. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 2258 (więcej było tylko w Budapeszcie). Do ośrodków akademickich zaliczyć można Pázmány Péter Uniwersytet Katolicki (Piliscsaba) i Uniwersytet Świętego Stefana w Gödöllő.

Nazwa regionu: Somogy, stolica: Kaposvár

Jest to najsłabiej zaludniony komitat na Węgrzech. Graniczy on z południową częścią jeziora, a najbardziej znanym miastem położonym w granicach komitatu jest Siófok – centrum turystyczne położone nad Balatonem. Komitat graniczy także z Chorwacją. Region słynie przede wszystkim z turystyki, która przyciąga inwestorów. Na gospodarkę komitatu duży wpływ ma także rolnictwo. Uprawiane jest głównie zboże, winogrona i inne owoce, rozwija się hodowla ryb i zwierzyzny łownej. Wytwarzane są tu także komputery, elektronika i produkty optyczne. Do największych zakładów zaliczyć można: MOL Földgázzállító Zrt., Törley Pezsgőpincészet Kft. czy Agro-Centrál Bt. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 65%, przemysłu 24%, a rolnictwa 11%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 915 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia jest wyższa od średniej notowanej dla całego państwa i wynosi 5,0%. PKB per capita wynosi 8310 euro, co stanowi 64,9% średniej krajowej i jest to jeden z najgorszych wyników na Węgrzech. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 295. Ośrodkiem akademickim jest Uniwersytet w Kaposvár.

Nazwa regionu: Szabolcs-Szatmár-Bereg, stolica: Nyíregyháza

To komitat nadgraniczny położony w północno-wschodnich Węgrzech. Graniczy na krótkim odcinku ze Słowacją na północy, z Ukrainą na północy i północnym wschodzie, a także z Rumunią na południowym wschodzie. Region w dużej mierze ma charakter rolniczy, tutejszy klimat sprzyja uprawie owoców (śliwek, jabłek i orzechów), zbóż (zwłaszcza żyta i pszenicy), słoneczników i tytoniu. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 65%, przemysłu 24%, a rolnictwa 11%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 58%, 32% i 10%. Średnie zarobki wyniosły 789 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro i są to najniższe zarobki w całym kraju. W komitacie zanotowano też najwyższy wskaźnik bezrobocia – 9,2%. Przeciętne zarobki wzrosły o 9,5% rok do roku, ale ich wysokość – 303 tys. HUF, jest najniższa wśród notowanych. PKB per capita wynosi 7415 euro, tj. 57,9% średniej na Węgrzech, co czyni go jednym z najuboższych regionów. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 225. Największe zakłady w regionie to fabryka klocków Lego w Nyíregyháza i opon Continental.

Nazwa regionu: Tolna, stolica: Szekszárd

Komitat położony jest w środkowo-południowych Węgrzech. Gospodarka opiera się na rolnictwie, uprawia się zboża, słoneczniki i rośliny pastewne. Hoduje się także bydło i produkuje wieprzowinę. W rejonie Szekszárd uprawia się winorośl od prawie 2000 lat, ma więc bardzo długą tradycję. W Dunaföldvár znajduje się biorafineria, która wykorzystuje kukurydzę paszową do produkcji paszy dla zwierząt, bioetanolu i oleju kukurydzianego. Naczynia emaliowane produkowane w Bonyhád są znane na całym świecie. W miejscowości Paks funkcjonuje elektrownia atomowa, która obecnie ma zostać rozbudowana o dwa nowe bloki atomowe. Przy okazji ma powstać długo oczekiwany most Kalocsa-Paks. Kalocsa słynie z produkcji papryki i sławnych na świecie tkanin w charakterystyczne „kaloczańskie” wzory. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 65%, przemysłu 24%, a rolnictwa 11%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 52%, 39% i 9%. Średnie zarobki wyniosły 1085 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 2,2% i jest jedną z najniższych. PKB per capita wynosi 9667 euro, co stanowi 75,5% średniej (jest to wynik dokładnie w połowie stawki). Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 121.

Nazwa regionu: Vas, stolica: Szombathely

Komitat graniczy z komitatami Győr-Moson-Sopron na północy, Veszprém na wschodzie i Zala na południu, ale przez komitat przebiega też granica państwa – ze Słowenią na południowym zachodzie i Austrią na zachodzie. W regionie rozwija się rolnictwo: hodowane jest bydło, produkowana wieprzowina i drób (hoduje się zwłaszcza indyki). Inne obszary zaangażowania inwestycyjnego skupiają się wokół szeroko rozumianego przemysłu: maszynowego, tekstylnego, chemicznego, winiarskiego, drzewnego czy spożywczego. Najbardziej znana inwestycja w regionie mieści się w Szentgotthárd, gdzie produkowano silniki Opla, ale obecnie z racji przekształceń własnościowych (przejęcie przez Stellantis) trwają rozmowy dotyczące przyszłości fabryki. Istotną rolę w regionie pełni także turystyka. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 48%, przemysłu 46%, a rolnictwa 6%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1043 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Wskaźnik bezrobocia – 1,2%, jest jednym z najniższych w kraju. PKB per capita wynosi 11 045 euro, tj. 86,3% średniej i jest to piąty wynik na Węgrzech. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 492. Ośrodek akademicki – Uniwersytet Loránd Eötvösa, zlokalizowany jest w stolicy komitatu – Szombathely.

Nazwa regionu: Veszprém, stolica: Veszprém

Komitat położony jest w zachodnich Węgrzech, rozciąga się na północ od jeziora Balaton, co w naturalny sposób czyni go ważnym ośrodkiem turystycznym (większe miasta nad Balatonem to Balatonfüred i Balatonalmádi). Warunki glebowe i geograficzne nie sprzyjają rolnictwu, są natomiast odpowiednie do produkcji wina, zwłaszcza w Badacsony, Górze Szent György, Somló i na północnym brzegu Balatonu. W Ajka znajdują się zakłady chemiczne produkujące aluminium. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 58%, przemysłu 37%, a rolnictwa 5%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 67%, 29% i 4%. Średnie zarobki wyniosły 1034 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia należy do jednej z najniższych na Węgrzech – 1,5%. PKB per capita wynosi 9675 euro, co stanowi 75,6% średniej kraju. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 333. Na terenie komitatu zlokalizowano jeden ośrodek akademicki – Uniwersytet Pannonia w Veszprém.

Nazwa regionu: Zala, stolica: Zalaegerszeg

Komitat położony jest w południowej części Węgier, graniczy z Chorwacją na południu i Słowenią na południowym zachodzie. Komitat słynie z turystyki – przede wszystkim ze źródeł termalnych w Hévíz, ale także z urokliwego miasteczka Keszthely, które położone jest nad Balatonem. W regionie rozwija się rolnictwo: hodowla zwierząt, uprawa owoców, a także gospodarka leśna.

Głównym motorem rozwoju jest jednakże przemysł, głównie ze względu na fakt, że wydobywano tu ropę naftową, co przyczyniło się do rozwoju komitatu i przyciągnięcia inwestycji zagranicznych, czemu sprzyja także bliskość do granicy z Europą Zachodnią i co było korzystne dla eksportu i tworzenia firm. Komitat Zala przekształcił się w centrum wydobywania ropy naftowej, a Zalaegerszeg jest siedzibą rafinerii ropy naftowej, a także przemysłu elektrochemicznego i chemicznego. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 58%, przemysłu 37%, a rolnictwa 5%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 62%, 31% i 7%. Średnie zarobki wyniosły 913 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Stopa bezrobocia wynosi 3,2%. PKB per capita wynosi 9186 euro, co stanowi 71,8% średniej krajowej. Liczba firm zagranicznych, które bezpośrednio zainwestowały w tym komitacie w 2020 r., wyniosła 451.

Nazwa regionu: Budapeszt, stolica

Stolica to polityczne, administracyjne, biznesowe i przemysłowe centrum Węgier. W stolicy mieszka co najmniej jedna piąta Węgrów. W 2020 r. 15 204 firmy zainwestowały bezpośrednio w Budapeszcie. Co ciekawe, na stolicę przypada ok. 50% wpływów z turystyki w całym państwie. W Budapeszcie istnieje prawdziwe centrum akademickie, są tu m.in.: Uniwersytet Loránd Eötvösa, Uniwersytet Semmelweisa, Uniwersytet Technologiczno-Ekonomiczny, Uniwersytet Korvina, Uniwersytet Óbuda, Ludovica – Uniwersytet Służby Cywilnej. Największe zakłady tu funkcjonujące to np.: Sanofi, Gedeon Richter, Bosch, ThermoFisher, Thyssenkrupp, Itron, Zakłady Jaguar i Land Rover. Przemysłowa część Budapesztu to w dużej mierze wyspa Csepel na południu miasta. W 2021 r. udział usług w wytwarzaniu PKB osiągnął 85%, przemysłu 15%, a rolnictwa 0%. Średnia dla Węgier to odpowiednio: 62%, 31% i 7%. Średnie zarobki wyniosły 1406 euro wobec średniej krajowej – 1141 euro. Wskaźnik ten jest więc zdecydowanie wyższy od średniej. Pomiędzy Budapesztem a resztą państwa występuje ogromna dysproporcja w zarobkach. PKB per capita wynosi 26 514 euro, tj. 207,2% średniej.

e) Rola regionów w rozwoju regionalnym

W ramach polityki spójności w perspektywie finansowej 2014-2020 Węgry otrzymały łącznie 21,9 mld euro, z których sfinansowano następujące programy:

- 15 mld euro dla regionów słabiej rozwiniętych (Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld and Dél-Alföld);
- 463,7 mln euro dla regionu najbardziej rozwiniętego (Közép-Magyarország);
- 6 mld euro w ramach Funduszu Spójności;
- 361,8 mln euro w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej;
- 49,8 mln euro na Inicjatywę na rzecz Zatrudnienia Młodych Ludzi.

W perspektywie budżetowej 2014-2020 na Węgrzech realizowano siedem programów operacyjnych. Będą one rozliczane do 2023 r.

Tabela 3. Udział poszczególnych komitatów w podziale środków finansowych w perspektywie budżetowej 2014-2020 (kwoty w euro)

Nazwa regionu	Perspektywa 2014-2020
Budapeszt	17 890 111 086
Peszt	713 277 811
Fejér	534 164 090
Komárom-Esztergom	555 601 212
Veszprém	551 447 732
Győr-Moson-Sopron	683 987 971
Vas	314 692 546
Zala	430 283 944
Baranya	740 216 338
Somogy	575 121 193
Tolna	111 219 988
Borsod-Abaúj-Zemplén	1 129 694 748
Heves	513 611 831
Nógrád	300 945 959
Hajdú-Bihar	1 070 495 041
Jász-Nagykun-Szolnok	555 601 212
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1 112 199 888
Bács-Kiskun	966 517 047
Békés	625 548 234
Csongrád-Csanád	924 854 056
Łącznie	30 313 434 845

Źródło: <https://www.palyazat.gov.hu/aktstat?lang=hu> [25.04.2022].

Warto wskazać, że Budapeszt absorbuje 59% środków unijnych. Na drugim miejscu lokują się trzy komitaty – udział po 9%: Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun i Szabolcs-Szatmár-Bereg. W poprzedniej perspektywie – 2007-2013 – Budapeszt absorbował 55% środków unijnych. Na drugim miejscu był komitat Borsod-Abaúj-Zemplén – 7%, na trzecim Peszt i Hajdú-Bihar – po 4%. Widać zatem wzmocnienie pozycji komitatu Hajdú-Bihar.

Udział w strategiach makroregionalnych

Węgry uczestniczą w realizacji:

- Strategii Unii Europejskiej dla regionu Dunaju (EUSDR).

Dominik Héjj

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

Rzeczpospolita
Polska

lubelskie
Smakuj życie!

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

